

T. C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN RENÇPERLİK GELENEĞİ VE
DAYANIŞMA OLGUSU ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ:
ÜRGÜP İLÇESİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Erdal HAZAR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Neval KARANFİL

Nevşehir

Temmuz 2021

T. C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN RENÇPERLİK GELENEĞİ VE
DAYANIŞMA OLGUSU ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ:
ÜRGÜP İLÇESİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Erdal HAZAR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Neval KARANFİL

Nevşehir

Temmuz 2021

KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN RENÇPERLİK GELENEĞİ VE DAYANIŞMA OLGUSU ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: ÜRGÜP İLÇESİ ÖRNEĞİ

Erdal HAZAR

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz 2021
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Neval KARANFİL**

ÖZET

Tarım ve dayanışmanın toplumsal yapı ve kültürde yerine getirdiği işlevlerin belirlenmesi ile tarım ve dayanışmada yaşanan dönüşümlerin toplumsal hayat ve kültüre olan etkilerini anlayabilmenin mümkün olacağı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın konusunu kadim bir yerleşim birimi olan ve ekonomisinin önemli bir kısmı tarımsal faaliyetlere dayanan Ürgüp İlçesi'ndeki kültürel yapının temelini oluşturan tarımsal faaliyetler ve davranışsal kültürün önemli bir unsuru olan dayanışma olgusunda meydana gelen değişimler oluşturmuştur. Çalışmanın amaçları ise Ürgüp İlçesi'nde yaşatılan kültürün temel öğelerini belirlemek ve tarım ve dayanışma penceresinden kültürel değişimin sebep ve sonuçlarını anlamak ve açıklamak olmuştur. Az sayıda katılımcı ile Ürgüp İlçesi'nde yaşanan kültürü anlamak ve kültürel değişimin sebep ve sonuçlarını derinlemesine irdeleyebilmek üzere araştırmada nitel bir yaklaşım kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği uygulanarak kültürün geçmiş ve bugünkü durumu ile kültürel değişimin sebep ve sonuçları anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırmanın amacına en uygun grubu araştırmaya dahil etmek üzere amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklem metoduna göre tespit edilen ve mülakat yapılan ilk katılımcılardan müteakip mülakatları yürütmek üzere benzer profile uygun bireyler ile iletişime geçmeleri istenmiş ve kartopu örneklem metodundan faydalanılarak farklı katılımcılara ulaşılmıştır. Bu çerçevede araştırmaya 18 katılımcı iştirak etmiştir. Araştırmanın sonuçları kısaca şu şekilde ifade edilebilecektir. Ürgüp İlçesi'nde yaşanan ve yaşatılan kültür, tarım ve tarımsal üretim biçimleri üzerine inşa edilmiştir. Doğanın ve ekonomik şartların meydana getirdiği zorluklar karşısında birlik ve beraberliği sürdürebilmek, yaşanan yokluk ve yoksulluğu bertaraf edebilmek ve ortaya çıkan ihtiyaçları etkileşim içinde karşılayabilmek dayanışma ile mümkün olmuştur. Kültürel değişimi başlatan ve sürdüren en önemli etkenler teknik yenilikler ve kültürlenmedir. Bunların genel özelliği ise dış kaynaklı olmaları ve toplumun dinamikleri tarafından başlatılmamış olmalarıdır. Kültürel değişim hızlı ve ani bir biçimde gerçekleşmektedir. Değişime direnç gösteren veya değişimden en az etkilenen kültürel unsur veya öğeden ise bahsetmek mümkün görünmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ürgüp, Kültür, Toplumsal Yapı, Tarım, Dayanışma, Kültürel Değişim, Toplumsal Değişim.

EVALUATION OF CULTURAL CHANGE ACROSS RENÇPERLİK TRADITION AND SOLIDARITY PHENOMENON: SAMPLE OF ÜRGÜP COUNTY

Erdal HAZAR

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Sociology, M. A., July 2021
Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Neval KARANFİL**

ABSTRACT

It is evaluated that it will be possible to understand the effects of the transformations in agriculture and solidarity on social life and culture by determining the functions that agriculture and solidarity fulfill in social structure and culture. In this context, the subject of the research was the changes in the agricultural activities that form the basis of the culture kept alive and the changes in the phenomenon of solidarity that is an important element of behavioral culture in Ürgüp County, which is an ancient settlement and an important part of whose economy is based on agricultural activities. The aims of the research were to determine the basic elements of the culture kept alive in Ürgüp County and to understand and explain the causes and consequences of cultural change from the perspective of agriculture and solidarity. A qualitative approach was used in the research in order to understand the culture lived in Ürgüp County with a small number of participants and to examine the causes and consequences of cultural change in depth. By applying the semi-structured interview technique, the past and present state of the culture and the causes and consequences of cultural change were tried to be understood. Purposive sampling technique was used to include the most suitable group for the purpose of the research. The first participants, who were determined and interviewed according to the purposeful sampling method, were asked to contact individuals with similar profiles in order to conduct the subsequent interviews, and different participants were reached by using the snowball sampling method. In this context, 18 participants participated in the research. The results of the research can be briefly expressed as follows. Culture, which is lived and kept alive in Ürgüp County, is built on agriculture and agricultural production forms. It has been possible with solidarity to maintain unity and solidarity in the face of the difficulties caused by nature and economic conditions, to eliminate poverty and poverty and to meet the emerging needs in interaction. The most important factors that initiate and maintain cultural change are technical innovations and acculturation. The general feature of these is that they are outsourced and not initiated by the dynamics of the society. Cultural change happens quickly and abruptly. It does not seem possible to talk about the cultural element that resists change or is least affected by change.

Keywords: Ürgüp, Culture, Social Structure, Agriculture, Solidarity, Cultural, Change, Social Change.

TEŞEKKÜR

Üzerinde yaşadığımız toprakları maddi ve kültürel özellikleri ile bir bütün olarak bizlere vatan kılan ve vatanımızda özgür yaşayabilmeyi ve düşünebilmeyi mümkün hale getiren merhum Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e ve O'nun açtığı aydınlık yolda düşüncenin özgürlüğü ile laiklik ilkesini tüm gayreti ile savunan merhum Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'e şükranlarımı arz ederim. Ayrıca, tez sürecimi sabır ve ilgi ile takip eden, bilgi ve görgüsünü her aşamada benimle paylaşan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Neval KARANFİL'e, değerlendirmeleri ile çalışmamı geliştirme konusunda bana katkı sağlayan jüri üyelerim Doç. Dr. Hasan YAVUZER ve Doç. Dr. Burak KAHRAMAN'a teşekkür ederim. Son olarak, Ürgüp kültürünü ve Ürgüplü olma kimliğini bana aktaran annem merhume Hava HAZAR ve babam merhum Faik HAZAR'a, lisansüstü eğitimim boyunca kendilerini yalnız bırakmama rağmen bir an olsun benden desteklerini esirgemeyen eşim Ümmühan HAZAR ve gelecekte Ürgüp kültürünü yaşatacak olan kızım Masal Ürgüp HAZAR'a en derin minnet duygularımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1 Araştırmanın Konusu ve Amacı	4
1.1.1 Araştırmanın Konusu.....	4
1.1.2 Araştırmanın Amacı	6
1.2 Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	8
1.3 Araştırmanın Yöntemi	9
1.3.1 Araştırmanın Veri Toplama Metodu	10
1.3.2 Araştırmanın Örneklem Belirleme Metodu ve Örneklemi.....	11
1.4 Araştırma Problem Cümleleri.....	14
1.5 Araştırmanın Veri Toplama Süreci	15
1.6 Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi	16
1.6.1 Anlamlı Etkileşim	16
1.6.2 Kültür	17
1.6.3 Toplumsal Miras	18
1.6.4 Kültürel Ekoloji.....	18
1.6.5 Rençper (Reşber).....	18
1.6.6 Dayanışma.....	20
1.7 Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	20
1.8 Literatür Taraması.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR VE DEĞİŞİM

2.1 Toplumsal Yapı	26
2.2 Anlam ve Değer.....	28
2.3 Etkileşim ve Anlamli Etkileşim	29
2.4 Kültür.....	31
2.4.1 Tanımı ve Kapsamı.....	31
2.4.2 Kültür veya Davranış Örüntüsü.....	34
2.4.3 Kültürel Ekoloji veya Coğrafya.....	36
2.4.4 Değerlendirme	38
2.5 Tarım	39
2.5.1 Küresel Düzeyde Tarımın Tarihi.....	41
2.5.2 Türkiye Özelinde Tarım ve Tarım Politikalarının Tarihi	47
2.5.3 Değerlendirme	53
2.6 Dayanışma Olgusu.....	55
2.6.1 Tanımı ve Kapsamı.....	56
2.6.2 Karşılıklılık Normu ve Hediyeleşme.....	58
2.6.3 Dayanışma Olgusundaki Değişim	60
2.6.4 Değerlendirme	61
2.7 Toplumsal ve Kültürel Değişim	62
2.7.1 Değişimin Tanımı ve Varlığı.....	62
2.7.2 Değişimin Nedenleri.....	63
2.7.2.1 Yenilik.....	64
2.7.2.2 Buluş/Keşif.....	65
2.7.2.3 Yayılma	65
2.7.2.4 Kültürlenme	67
2.7.2.5 Devrimler.....	68
2.7.2.6 Ekolojinin Değişmesi	69
2.7.2.7 Moda/Tarz Değişimi.....	69
2.7.2.8 Örgütlü Din Kurumundaki Değişim.....	69
2.7.3 Değişimde Toplumsal Yapı ve Kültür İlişkisi.....	69
2.7.4 Değişimin Hızı ve Yönü.....	72
2.7.5 Değişmenin Sınırları.....	74
2.7.6 Kültürlerin Ömrü, Yok Olması ve Yeniden Hayat Bulması	75
2.7.7 Değişime Direnç	76
2.7.8 Kültürel Değişimde Gecikmeler/Fasılalar	78

2.7.9 Değerlendirme	82
2.8 Bölüm Sonu Genel Değerlendirme	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜRGÜP İLÇESİ

3.1 Coğrafi Özellikleri.....	86
3.2 Tarihi	88
3.3 Nüfus Yapısı.....	91
3.4 Ekonomisi.....	94
3.4.1 Tarım	95
3.4.2 Tarıma Dayalı Sanayi	103
3.4.3 Hayvancılık.....	105
3.4.4 Esnaf ve Zanaatkarlık	106
3.4.5 Halıcılık	108
3.4.6 Turizm	109
3.4.7 Değerlendirme	111
3.5 Kültür Bileşenleri	112
3.5.1 Mahalle/Köy Birlikteliği ve Komşuluk İlişkileri	112
3.5.2 Ürgüplü Rumlar ve Mübadil Kültürü	113
3.5.3 Düğünler	115
3.5.4 Üzüm	117
3.5.5 Buğday.....	117
3.5.6 Halıcılık	118
3.5.7 İklim	119
3.5.8 Reşberlik veya Rençperlik.....	120
3.6 Bölüm Sonu Genel Değerlendirme	123

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1 ÜRGÜP’TE YAŞANAN VE YAŞATILAN KÜLTÜRÜN TEMEL ÖĞELERİ	126
4.1.1 Kültürel Ekoloji.....	126
4.1.2 Kültürün Tarihi Bileşenleri: Hristiyanlar, Rumlar, Yerliler, Muhacirler.....	130
4.1.3 Kimlik inşasında Sözlü Aktarımların Kullanılması	132
4.1.4 Aktarılan Ahlaki Değerler: Dürüstlük, Doğruluk, Çalışkanlık	133
4.1.5 Toplumsal ve Ekonomik Yaşamda Devlet ve Devlet Gücünün Rolü....	134
4.2 KÜLTÜRÜN MERKEZİNDE YER ALAN KİLİT KÜLTÜREL ÖĞELER.....	136

4.2.1	Düğünler.....	136
4.2.2	Saygı Kavramı.....	138
4.2.3	Kahvehanelerin Toplumsal ve Ekonomik İşlevleri.....	139
4.3	REŞBER KAVRAMININ KAPSADIĞI ANLAMLAR	141
4.4	ÜRGÜP İLÇESİ'NDE GÖRÜLEN DAYANIŞMA PRATİKLERİ	143
4.5	KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN SEBEPLERİ.....	145
4.5.1	Tarım.....	145
4.5.1.1	Tarımsal Mekanizasyonun Artması ve Traktör İle Değişen Güç İlişkileri ve Toplumsal İlişkiler.....	145
4.5.1.2	Geçimlik Tarımdan Pazar İçin Üretime Geçiş ve Ticari Ürün (Cashcrop) Yetiştirilmesi	150
4.5.1.3	Sulu Tarıma Geçiş.....	153
4.5.1.4	Tarımsal Getirinin Artırılmasında Geniş Arazilere Duyulan İhtiyaç	154
4.5.1.5	Piyasa Mekanizmasının Sağlıklı Olarak Tesis Edilememesi	156
4.5.1.6	Tarımın Ekonomik Yaşamın Sadece Bir Unsuru Olması	159
4.5.2	İklim	161
4.5.3	Toplumsal Yapı.....	162
4.5.3.1	Aile Kurumunun Tesis Edilmesinde Karşılaşılan Güçlükler	162
4.5.3.2	Güvenli Gelecek Beklentisi ve Ekonomik Kaygılar	163
4.5.4	Doğalgazın Çekim Enerjisi	164
4.5.5	Kentsel, Doğal ve Arkeolojik Sit Alanlarının Kültürel Sit Alanlarına Etkileri.....	166
4.5.6	İdari Yapı Değişimleri.....	167
4.5.7	“Bizim Gibi Olmasın” Pişmanlığının Muhafazakarlığı Dönüştürmesi..	168
4.6	KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN HIZI VE YÖNÜ	169
4.6.1	Şehir Algısı	170
4.6.2	Evrimleşemeyen Karmaşa ve Toplumsal, Ekonomik ve Kültürel Hayatta Yaşanan Uyumsuzluklar	172
4.6.2.1	Gayri Resmi Olarak Sözleşmeli Üreticiliğe Geçiş.....	174
4.6.2.2	Üreticilikten Tüketiciliğe Geçiş	175
4.6.2.3	Kırılgan Sektör: Turizm	177
4.7	DEĞİŞİME DİRENÇ GÖSTEREN KÜLTÜREL UNSUR VEYA ÖĞELER	178
4.8	KÜLTÜREL DEĞİŞİME DİRENCİN SEBEPLERİ.....	180
4.8.1	Turizm ve Tarımın İşbirliği.....	181
4.8.2	İç ve Dış Göçlerin İki Taraflı Etkisi.....	182
4.9	KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN SONUÇLARI.....	184

4.9.1 Dayanışma.....	184
4.9.1.1 Dayanışma ve Yardımlaşmanın Havzası	184
4.9.1.2 Dayanışmanın Toplumsal İlişkilerin Yoğunluğu Üzerine İnşa Edilmesi ve Dayanışmada Davranışsal Kültürün Baskınlığı	186
4.9.1.3 İşbölümü.....	187
4.9.1.4 Karşılıklılık	188
4.9.1.5 Toplumsal Hayatta Güven ve Toplumsal Kontrol İlişkisi	190
4.9.1.6 Geleneksel Dayanışmanın Azalması.....	193
4.9.1.7 Yeni Dayanışma Biçimlerinin Gelişmesi.....	195
4.9.1.8 Sivil Dayanışmanın Kurulamaması	196
4.9.2 Mahalle, Köy ve Köylülük Kavramı	197
4.9.3 Ne Köy Ne Şehir: Köylülükten Kırsal Kentliliğe Geçiş	202
4.9.4 Köylerin Yeniden Cazibe Kazanması	203
4.9.5 Doğayla Zar Atmak.....	204
4.9.6 Kültürün Unsurların Aynı Zamanda Değişmemesi Prensibinin Dönüşümü	205
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	208
KAYNAKÇA	228
EK - MÜLAKAT FORMU	240
ÖZGEÇMİŞ.....	242

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Katılımcı Listesi.....	14
Tablo 2. 1 Ürgüp İlçe Merkezi ile Merkez Dışı Birimlerinin Nüfusları (1940-2019 Yılları).....	92
Tablo 2. 2 Ürgüp İlçe Merkezi ile Belde ve Köylerinin Nüfus Durumu (1965-2019 Yılları).....	93
Tablo 2. 3 Ürgüp Köylerinin Özellikleri ve Geçim Kaynakları (1945 Yılı).....	96
Tablo 2. 4 Tarım Yapılabilir Arazi Büyüklüğü – Dekar Ölçü Biriminde (1965-2019 Yılları).....	97
Tablo 2. 5 Tarla Bitkileri Üretimi (1980-2019 Yılları).....	98
Tablo 2. 6 Sebze Üretimi (1992-2019 Yılları).....	100
Tablo 2. 7 Meyve Üretimi (1980-2019).....	101
Tablo 2. 8 Ürgüp İlçesi Geneli Belli Başlı Tarım Aletleri (1965-2019 Yılları)	103
Tablo 2. 9 Ürgüp İlçesi Geneli Hayvan Varlığı (1965-2019 Yılları).....	105
Tablo 2. 10 Ürgüp Çarşısında Yer Alan Esnaf ve Zanaatkarlar (1955-1980 Yılları).....	107

GİRİŞ

Gelişmiş batı toplumlarının toplumsal evrimlerinin referans alınarak içinde yaşadığımız toplumun da aynı doğrultuda değişim göstereceğini öngörerek bir sonraki adım için gerekli alt yapı hazırlanmadan mevcut toplumsal düzenin terk edilmesi ile tarihsel bir süreçte inşa edilen kültürün olumsuz olarak etkileneceği, kültürün maddi ve manevi unsurları arasında tutarsızlıklar oluşabileceği ve bu çerçevede ise sahip olunan kültürel yapının evrimleşemeyen karmaşaya dönüşebileceği değerlendirilmektedir. Bu sebeplerle kültürü oluşturan etmenlerin iyice anlaşılması ve kültürel değişimin sebep ve sonuçlarının etraflıca incelenmesi büyük önem arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Osmanlı İmparatorluğu'ndan insan bakiyesi olarak tarım toplumu devralmıştır. Öncelikle tarımsal üretimi etkin hale getirmek üzere çalışmalar yapılmaya başlanmış ve bu adımlarla beraber planlı sanayileşme sürecine de girilmiştir. Tarım ve hayvancılığa bağlı olarak gelişen kırsal yaşam kültürü kısmi sanayileşme ile birlikte değiştirici etkilere maruz kalmıştır. Üretim tekniklerinin değişimi, kırsaldan şehirlere göçün artması, eğitim olanaklarının artması ve eğitilmiş insan gücünün yaygınlaşması ve teknolojik yenilikler tarihi süreç içinde birikimli şekilde yapılandırılan kültüre yöneltilen etkilerin artmasına sebebiyet vermiştir.

Batı toplumlarının toplumsal seyirlerine paralel olarak götürülmeye çalışılan Türk toplumunun toplumsal ve ekonomik yapısının değişimi batı toplumlarına nazaran çok daha kısa zaman aralıklarında gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte tarım dışlanmış, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte ise ağır sanayi hamleleri terk edilmiştir. "Eski" terk edilmiş "modern" ise yakalanamamıştır. Kültür, kökleri ile beslendiği tarıma dayalı toplum yapısını kaybetmiş, sağlıklı bir şekilde gelişmesini devam ettirebileceği bir yapı ise

ikame edilmemiştir. Böylelikle kültürel değişim evrimleşemeyen karmaşa halini almıştır.

Toplum ve kültürler durağan olgular olmayıp değişim bu olguların ayrılmaz parçasını teşkil etmektedir. Meydana gelen toplumsal değişim kültürel değişimi tetikleyebileceği gibi, kültürel değişim de toplumsal dönüşüme ön ayak olabilecektir. Ürgüp İlçesi'nde yaşayan tüm aileler de meslekleri ne olursa olsun ağırlıklı bitkisel üretim olmak üzere küçük ölçekli tarımsal işlerle uğraşmıştır. Bundan ötürü tarımsal faaliyetlerin grup kültürünün oluşmasında merkezi bir role sahip olduğu ve bu unsorda yaşanan bir değişimin tüm kültürel unsurları etkileyebileceği değerlendirilmektedir. Bitkisel ve/veya hayvansal üretimin azalması veya sonlanması veya üretim biçimlerindeki değişim toplumsal yapı ve kültürün şekillenmesine doğrudan etki etmektedir.

Yukarıda anlatılanların ışığında araştırmanın konusunu Ürgüp İlçesi'nde yaşanan ve yaşatılan kültürün temelini oluşturan tarımsal faaliyetler ve davranışsal kültürün önemli bir unsuru olan dayanışma olgusunda meydana gelen değişimler oluşturmaktadır. Çalışmanın amaçları ise Ürgüp'te yaşanan ve yaşatılan kültürün temel öğelerini belirlemek ve tarım ve dayanışma penceresinden kültürel değişimin sebep ve sonuçlarını anlamak ve açıklamaktır. Çalışmanın başlığında da yer alan "Rencperlik Geleneği" ile geleneksel tarımsal üretim biçimleri ve dolayısıyla tarımsal uğraşlar kast edilmektedir. Geleneksel tarımsal üretim biçimlerinin modern şekillere dönüşmesi ise kültürel değişimin tetikleyicisi olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde araştırmanın kapsam ve yöntemi sunulmuştur. Araştırmada nitel bir yaklaşım kullanılmıştır. Ürgüp İlçesi'nde yaşanan kültürü anlamak ve kültürdeki sebep ve sonuçlarını yorumlayabilmek üzere araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu çerçevesinde derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Evreni temsil etme kabiliyetine sahip az sayıda katılımcıya ulaşmak ve konu hakkında detaylı veriler elde etmek üzere örneklem belirleme metodu olarak amaçlı örneklem metodu seçilmiş, tespit edilen örneklem ile benzer özelliklere sahip katılımcılara ise kartopu örneklemesi ile ulaşılmıştır.

Kültür ve Değişim başlıklı 2. bölümde toplumsal yapı, anlam ve değer, etkileşim, kültür, tarım ve rençperlik, dayanışma, toplumsal ve kültürel değişim konuları incelenmiştir. Sonrasındaki 3. bölümde araştırma sahası olan Ürgüp İlçesi'nin toplumsal yapı ve kültürü hakkında bilgiler sunulmuştur. Çünkü kültürü şekillendiren tarım ve kültürün önemli bir ögesi olan dayanışma olgusu bu coğrafya üzerinde doğmakta ve yaşatılmaktadır. Bu hali ile Ürgüp coğrafyası kültürel bir ekoloji halini almaktadır. Ürgüp'ü anlamadan kültürü, kültürü anlamadan ise Ürgüp'ü anlamak ve değerlendirme mümkün gözükmemektedir.

Araştırmanın Bulguları 4. bölümde anlatılmıştır. Veri analizi neticesinde oluşturulan 43 tema, araştırma problem cümlelerine uygun olarak şekillendirilen 9 başlık altında sunulmuştur. Öncelikle Ürgüp'te yaşanan ve yaşatılan kültürün temel unsurlarından bahsedilmiş, sonrasında ise kültürel değişimin sebep ve sonuçları açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak Değerlendirme ve Sonuç takdim edilmiştir. Bu bölümde çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmış ve önem arz ettiği düşünülen bulgular vurgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1 Araştırmanın Konusu ve Amacı

1.1.1 Araştırmanın Konusu

Sosyal yapı, toplumsal ilişkiler ağı ve bütünüdür. Aile, ekonomi, siyaset, eğitim, din ve boş vakit uğraşları sosyal yapının başlıca kurumlarını oluşturmaktadır. Kültür ise değer barındıran, öğrenilerek nesilden nesile aktarılan anlamlı etkileşimler ve maddi ve manevi özlerdir. Sosyal yapı ve kültür birbiri ile aynı anlamlara sahip değildir, ancak son derece sıkı bağlarla birbirlerine bağlanmıştır. Toplum ve kültürler durağan olgular olmayıp değişim bu olguların ayrılmaz parçasıdır. Meydana gelen toplumsal değişim kültürel değişimi tetikleyebileceği gibi, kültürel değişim de sosyal dönüşüme ön ayak olabilecektir. Değişimin niteliği ne olursa olsun kültür, değişimlerin yön, şiddet ve hızını tayin etmektedir.

Gelişmiş toplumların sosyal örgütlenmeleri incelendiğinde avcı/toplayıcı yaşam biçiminden tarım toplumuna, buradan da sanayi toplumuna geçtikleri görülmektedir. Bazı gelişmiş toplumların ise sanayi çağından enformasyon çağına geçtikleri ifade edilebilmektedir. Bahsedilen bu değişim ve gelişim istikametlerinin “gelişmek” isteyen tüm toplumlar için hazır bir yol haritası olarak kabul edilemeyeceği ve değişim ve gelişimin asli belirleyicinin kültürel unsurlar olduğu değerlendirilmektedir. Milattan önce 10.000-8.000 yılları arasında yaşanmaya başlayan Neolitik Çağ (Cıvalı Taş Devri) aslında insanoğlunun avcı ve toplayıcılıktan tarım çağına geçtiği bir dönem olmuştur. Tarım ise geçimin dayandığı temel faaliyet alanı haline gelmiştir. Kültürün insanoğlunun hayatta kalma stratejilerinin bütünü olduğu kabul edildiğinde kültür, tarımın etrafında şekillenmeye başlanmış ve süreç içerisinde tarımsal hayatı yönlendiren bir yapıya bürünmüştür.

Tarımsal uğraşlar, bitkisel ve hayvansal üretim, balıkçılık ve ormancılık faaliyetlerini ihtiva etmektedir. Bölge genelinde tarımsal uğraş denildiğinde ekseriyetle bitkisel üretim kastedilmektedir. Tarım salt bir ekonomik bir uğraş olarak görülebilirse de sosyal ve kültürel hayattaki etki ve izleri tarımın zaman içerisinde kültürün dayanaklarından biri haline geldiği değerlendirilmektedir. Bunlarla birlikte tarım, toplumların hayatlarını devam ettirebilecekleri temel gereksinimlerinin karşılamış ve birey ve toplulukları toprağa bağlaması nedeniyle de yerleşik hayata geçilmesini sağlayan etmenlerden biri olmuştur. Tarımsal faaliyetlerde bulunmak genellikle çiftçilik olarak tanımlanmış olsa da bölgesel olarak farklı kullanımlara da rastlamak mümkündür. Rençperlik, Ürgüp çevresindeki kullanımı ile “Reşberlik”, bitkisel üretim faaliyetleri; “Reşber” ise bitkisel üretim faaliyetleri ile uğraşan kişilere verilen isimdir.

Tarımsal uğraşlarının içinde olduğu gibi hayatın her alanında dayanışma olgusuna rastlamak mümkün gözükmektedir. Dayanışma, ortak amaçlara ulaşabilmek üzere insanların duygu, düşünce ve eylem birliği içerisinde bulunmalarınıdır. Sahip olduğu değer ile birlikte yapısal bir olgu olduğu ve davranışsal kültürün bir unsuru olduğu düşünülmektedir. Dayanışma, var olmayan olanakları ikame etmek ve ortak amacı gerçekleştirmek üzere ortaya konan anlamlı insan etkileşimleridir. Dayanışmanın çerçevesini ve hudutlarını kültür belirlemekte ve bundan ötürü dayanışma bir çeşit davranış örüntüsü haline gelmektedir.

Nevşehir İli'nin yedi ilçesinden biri olan Ürgüp, farklı devletlere bağlı olarak Müslüman Türkler ve Hıristiyan Rum ve Ermeni toplulukların 1924 yılına kadar beraber yaşadığı, bu tarihten itibaren ise ekseriyetle Müslüman ahalinin yaşamını devam ettirdiği bir yerleşim birimidir. Yeryüzü şekilleri çevresinde bulunan volkanik yanardağlar tarafından oluşturulmuş olup bölgede karasal iklim hüküm sürmektedir. Tarihsel süreçte tarım İlçe'nin temel geçim kaynağını teşkil etmiş olup 1944 yılından itibaren tarıma dayalı endüstri ve özellikle 1980'li yıllardan itibaren turizm bölgenin en önemli gelir kaynağı haline dönüşmüştür.

Çalışmada, kültürün maddi, davranışsal ve ideolojik unsurları ve bu unsurlarda meydana gelen değişimler ele alınmıştır. Gelenek, görenek, töre ve adet gibi

kavramlarla ifade edilen ve kültürel sistemi meydana getiren örüntüler ile ilgili öncelikle bir çerçeve çizilmemiştir. Araştırmanın saha çalışmasında kültürün unsurlarının neler olduğunun da belirlenmesine çalışılmıştır.

Netice olarak araştırmanın konusunu, Ürgüp İlçesi'nde gerçekleştirilen ve kültürün belirleyici etmenleri olarak değerlendirilen tarımsal uğraşlar, tarımsal uğraşlar çerçevesinde beliren anlamlı etkileşimler ve bu doğrultuda şekillenen kültürel örüntüler ile geleneksel dayanışma biçimlerinde meydana gelen değişimler oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile tarım ve tarımsal üretim biçimlerinde yaşanan değişimin genel olarak kültürel unsur ve kültürel örüntüleri, özel olarak ise dayanışma biçimlerine olan etkilerinin değerlendirilmesi araştırmanın konusunu teşkil etmektedir.

1.1.2 Araştırmanın Amacı

Canlı bir organda kan dolaşımını bilmek fizyoloji için ne kadar önemli ise kültürel özelliklerin oluşumu ve değişimi hakkında doğru bilgilere ulaşılması da sosyoloji için o kadar öneme sahiptir (Sorokin, 1928:747). Turhan (2015), kültürün toplumların tarihi ve toplumsal gelişmelerinde önemli etkileri bulunduğu, bu husustan başka kültürün kısım ve unsurları arasındaki ilişkinin yönü ve derecesi hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlayacağı ve son olarak Türkiye'nin yaklaşık 250 yıldır kayda değer bir toplumsal değişim içinde olması sebebiyle kültürel değişmelerin incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Böylelikle bu zaman sürecinde kültürel değişimlerin hangi seviyede olduğu, topluma neler kazandırıp neler kaybettirdiği, bu noktada ne kadar başarılı olduğunun ortaya konulabileceğini varsaymaktadır (s.21-25).

Türkdoğan (2016), köy sosyolojinin temel amaçlarından birinin de yerleşim politikası ve bölgesel konularda karar vericilere modeller sunmak olduğunu ifade etmektedir (s.34). Türkiye'nin kırsal bölgelerinde yaşanan toplumsal değişimin kökünde ulaşım imkanlarının gelişmesi ve kır-kent arasındaki mesafenin azalarak etkileşimin artması, 1950 sonrası kırdan kente gerçekleşen göç ve köyde yapılan tarımın azalması, tarımda kullanılan teknolojinin gelişmesi ve üretimin artması, radyo ve gazete gibi kitle iletişim araçlarının köylere yayılması, ekonomik büyüme,

mesleki yapı değişimi, köy değerlerinin şehirleri etkilemesi ve kentlerin kırlaşması ve toplumsallığın yerini bireyselliğin almaya başlaması yatmaktadır (Türkdoğan, 2016:45-46; Stirling, 1993:2).

Akuzun (2014), Ürgüp'te Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yaşanan yokluk devirlerinde bile her türlü tasarruf yapıldığını, büyüklerin tutum ve davranışları ile her türlü hal ve hareketlerinin çok farklı olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte son 50-60 yıl içinde her şeyin hızlı bir şekilde farklılaştığını, modern hayatın herkesi ve her şeyi dönüştürdüğünü, gelenek ve greneklerimizle yaşatılan her şeyin kişilerin gözü önünde yok olduğunu ve makineleşen yapının kurulu düzenin temel direği olan sevgi ve saygıyı da ortadan kaldırdığını belirtmektedir (s.269).

Değişmeleri olumlu veya olumsuz olarak sınıflandırmak yerine eskiye nazaran farklılaşma olarak ele almanın uygun olacağı değerlendirilmektedir. llemeyen değerlerin kontrol edilemeyeceği ve yönetilemeyeceği, bu doğrultuda da istenilen amaçlar doğrultusunda geliştirilemeyeceği düşünülmektedir. İklim-bitki örtüsü ikiliği gibi toplumsal değişim ve kültürel değişimin de bir ikilik olduğu, toplumsal ve kültürel değişimleri çözümleyebilmek için toplumsal yapı ve kültürü anlamak gerektiği, toplumsal yapıdaki değişimlerin kültürel değişime olan etkisinin yanında kültür değişimlerinin de toplumsal yapıyı değiştirdiği değerlendirilmektedir

Bu bağlamda araştırmanın birinci temel amacı Ürgüp'te yaşanan ve yaşatılan kültürün temel öğelerini belirlemektir. Kültürün merkezinde yer alan kilit öğeyi belirlemek ile rençper (reşber) kavramının kapsadığı anlamları ve dayanışma pratiklerini keşfetmek birinci temel amacın yanında ele alınacak alt amaçları teşkil etmektedir. Araştırmanın ikinci temel amacı ise tarım ve dayanışma penceresinden kültürel değişimin sebep ve sonuçlarını anlamak ve açıklamaktır. Kültürel değişimin yn ve hızını tayin etmek, değişime direnç gösteren unsur ve öğeleri belirlemek ve direncin nedenlerini açıklamak ikinci temel amacın yanında ele alınacak alt amaçları oluşturmaktadır.

1.2 Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Mülakatlar için son hazırlıklar ve katılımcılar ile mülakatların başlamasına yönelik planlamaların yapıldığı 2020 yılının Mart ayında salgına karşı tedbirler alınmış ve çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Araştırmacı ve katılımcıların sağlıkları ön planda tutularak saha araştırması ertelenmiştir. Saha çalışmasının telefon görüşmeleri ile yapılması, yüz yüze etkileşimin sağlanamayacağı, tespit edilen hususlar üzerinde katılımcılara yeterli soru sorulamayacağı ve bağlamdan uzaklaşılacağı için tercih edilmemiştir.

Mülakatların ilk etapta bünyesinde üç kuşak barındıran aileler ile yapılması planlanmış ve ailenin yaş almış kuşağının araştırmanın “sıfır noktası” olacağı tasarlanmıştır. Ancak kalabalık ortamlardan uzak durulması gerektiği ve özellikle yaş almış insanlarımızı riskten uzak tutmak maksadıyla asgari sayıda katılımcı saha çalışmasına dahil edilmiştir. Salgının seyrinin tahmin edilememesi neticesinde asgari düzeyde katılımcı ile mülakatların başlatılmasına karar verilerek 24.04.2021 tarihinde ilk mülakat gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın diğer bir sınırlılığı katılımcıların yalnızca erkeklerden oluşmasıdır. Pandemi nedeniyle katılımcı sayısının asgari düzeyde tutulmak istenmesi, araştırmacının erkek olması ve mülakatların kahvehane ve muhtarlık odaları gibi kamusal alanlarda yapılması gibi etmenler çalışmaya kadınların katılımını engellemiştir. Bu durum ise özellikle iş bölümü konusunda benzer görüşlerin elde edilmesine ve kadın dayanışmasının yeterince anlaşılmasına neden olmuştur. Benzer bir araştırmanın kadınların katılımı ile yapılması konunun detaylandırılması ve anlam ağlarının tam olarak tespit edilebilmesi için büyük önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

İlçe bazında çiftçi sayıları, ekilen tarım alanları, tarımsal makineler, ürün miktarları, hayvan sayılarına ilişkin verilere ulaşmak ve bunları derlemek oldukça büyük çaba gerektirmiş; turizm tesisi, turizm tesislerinde çalışan personel sayısı ve bölgeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayılarına ilişkin verileri derlemek mümkün olmamıştır.

1.3 Araştırmanın Yöntemi

Anlam, genelleme ve türevlerin birlikte oluşturduğu ve en karmaşık bütün olarak nitelendirilebilecek kültürün anlaşılabilmesi için sınırları belirli ve ihtisaslaşmış güçlü bir kavrama ihtiyaç hissedilmektedir. Max Weber'in çözümlenmeye çalıştığı "anlam ağları" kavramı gibi kültürün de çeşitli ağlardan oluştuğu ve bu ağların anlaşılabilmesi halinde çözümlenebileceği değerlendirilmektedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi, sembollerin anlaşılabilmesi ve anlamların ortaya çıkarılabilmesi için ise yorumlayıcı yöntem kullanılmaktadır (Geertz, 1973:4-5). Bu sebeple, çalışmanın gerçekleştirildiği Ürgüp İlçesi'nde yaşanan kültürü anlamak ve kültürdeki sebep ve sonuçlarını yorumlayabilmek üzere araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırmalar toplumsal gerçeklik ve kültürel anlamların belirlenmesinde ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Nitel araştırmalar genelleme yapmamakta ve araştırma ele alınan durumla sınırlı olmaktadır. Bununla birlikte belirli bir olgunun ayrıntılı olarak araştırılmak istendiğinde, evrenin veya örneklemin sınırlı olması durumunda ve zaman konusunda kısıtların olmadığı nitel araştırma kullanılmaktadır (Bal, 2014:145-146). Araştırmanın konusunu kültür ve kültürdeki değişim teşkil etmektedir. Konunun sınırlı sayıdaki örneklem ile ayrıntılı olarak incelenmek istenmesi nitel bir yaklaşım kullanmanın ikinci sebebini ortaya çıkarmaktadır.

Diğer bir ifade ile nitel yaklaşımın tercih edilme sebebini kültürel değişimin rençperlik ve toplumsal dayanışma üzerinden değerlendirilebilmesi için katılımcılar ile konunun derinlemesine irdelenmesine olan gerekliliktir. Bu nedenle saha araştırmasında veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine yüz yüze mülakat tekniği kullanılmıştır. Böylelikle kültürün geçmiş ve bugünkü durumu ile kültürel değişimin sebep ve sonuçları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Kültürel değişimlerde değişimin gözlenmeye başladığı bir sıfır noktasının (Kıray, 1964:1) tespit edilebilmesi için katılımcıların geçimlik tarım veya küçük meta üretiminin yapıldığı zamanları gördükleri veya duydukları kadarı ile betimleyebilmelerine yönelik kendilerine sorular yöneltilmiştir. Yine bu sıfır

noktasındaki toplumsal yapı ve kültürü ortaya çıkarabilmek adına Ürgüp ve Nevşehir bölgelerinde hazırlanan yerel dergiler, sakinlerin yazdığı anılar ve kitaplar ve kamu kurumları tarafından hazırlanan raporlar incelenmiştir. Katılımcıların söylemleri ve konu ile ilgili gerek alanyazın gerekse kamu kurumlarından elde edilen veriler ışığında tarıma dayalı endüstrinin, yani Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası'nın 1944 yılında faaliyete geçtiği ve bu durumun geçimlik tarımdan ticari tarıma geçişin ilk aşaması olarak değerlendirilebileceği ancak asıl ticari tarımın sulu tarımın da yaygınlaşması ile birlikte piyasaya yönelik tarla bitkilerinin artan oradan yetiştirilmeye başlandığı 1990'lı yıllardan itibaren arttığı; tarımsal mekanizasyonun 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren başladığı, 1980'li yıllardan itibaren hızlandığı ve 1990'lı yıllardan itibaren ivmelendiği; bölgenin münferit olarak 1960'lı yıllardan itibaren yabancı turistler tarafından ziyaret edilmeye başlandığı, 1980'li yıllardan itibaren ise tesisleşmenin ve ulaşım imkanlarının da artması ile birlikte turizme dönük ticaretin hızlanıp geliştiği değerlendirilmektedir. Toplumsal veya kültürel yapıdaki değişimin başlaması ile ilgili olarak bir "sıfır noktası" belirlemek çok mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber değişimin bir süreç dahilinde seyir izlediği ama özellikle 1980 yılından 1990 yılına kadar olan sürecin değişimin yön ve hızını belirleyen ana süreç olduğu ifade edilebilecektir. Bu çerçevede, 1980 yılına kadar olan dönemi düşük hızlı değişim yılları, 1980-1990 yıllarını yüksek hızlı değişim dönemi, 1990 yılından sonrasını ise belirli bir rotaya girmiş sabit hızlı değişim dönemi olarak ifade etmek mümkün görünmektedir.

1.3.1 Araştırmanın Veri Toplama Metodu

Araştırmanın veri toplama metodu olarak konu ve amacına uygun olarak geliştirilen 36 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış mülakat formu (Ek-1) kullanılmıştır. Araştırmada 24.04.2021- 15.05.2021 tarihleri arasında 18 katılımcı (Tablo-1.1) ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar ile araştırmacı arasında yüz yüze ve yinelenen etkileşim kurmak istenildiği ve konuyu katılımcının gözünden görmek hedeflendiği için derinlemesine mülakatlar yapılmıştır (Atak, 2011a:170). Yarı yapılandırılmış mülakatta, mülakat soruları önceden hazırlanmış olup mülakat esnasında yeni sorular katılımcılara sorulabilmiş, katılımcıların verdiği cevaplara göre işlevini kaybeden sorular mülakat

formundan çıkarılmıştır. Mülakatın seyrine göre soru formu şekil almıştır (Bal, 2014:234). Nitel araştırmanın tercih edilme sebeplerinden biri de sınırlı bir örneklem ile kültürel anlamların belirlenmesidir. Bundan dolayı nitel olarak yürütülen bu çalışmada kültürün ve kültürel değişimin anlaşılabilmesi için yarı yapılandırılmış mülakat formu çerçevesinde derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır.

Her bir yerleşim biriminden seçilen katılımcılarla yüz yüze ve bire bir mülakatlar yapılmıştır. Bazı mülakatlara o katılımcının yakın arkadaşı veya çalışma arkadaşı da katılmış ve mülakatlar iki kişi ile yapılmıştır. Mülakatlar katılımcıların iş yerlerinde, muhtarlıklarda, evlerinde veya kahvehanelerde yapılmıştır. Kahvehanelerde yapılan mülakatlara köy ahalisinden katkıda bulunanlar da olmuştur. Mülakatlar 23 ile 82 dakika arasında gerçekleşmiş olup ortalama mülakat süresi 46 dakika 32 saniyedir.

Kültür halka aittir çünkü anlamları halk belirlemektedir. Kültür bağlamın tam da kendisi olup kişilerin kalp ve zihinlerinde yer almaktadır. Sembolik davranışların oluşturduğu sembolik bir sistem olan kültürü anlamak ayrıntıları gözden kaçırmadan doğal olanı yani yaşanılanı göstermekle mümkün olmaktadır. Diğer bir ifade ile şuanda yaşanılan hayatın gayri resmi mantığını çözmekle olanaklı hale gelmektedir (Geertz, 1973). Çalışmanın amacına ulaşabilmesi için katılımcılardan elde edilen veriler bu doğrultuda incelenmiş ve yaşanılanların altında yatan gayri resmi hüviyetteki kök nedenlere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Derinlemesine mülakatlar yoluyla elde edilen veriler nitel veri analizi yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Veriler, araştırma soruları çerçevesinde gruplara ayrılmış, sonrasında üç aşamalı kodlama yapılmıştır. Kodlamalar araştırma sorularını açıklayabilecek şekilde gruplandırılarak temalar belirlenmiştir. Sonrasında ise bu temalar alanyazında yer alan teoriler ve kavramlar ile ilişkilendirilmiştir.

1.3.2 Araştırmanın Örneklem Belirleme Metodu ve Örnekleme

Amaçlı örneklem, evrenin tamamının değil araştırma amacına en uygun grubun araştırmaya dahil edilmesidir. Diğer bir ifade ile katılımcıların bilinçli olarak seçilmesidir. Amaçlı örnekleme sayıca az ancak evreni temsil etme kabiliyeti bulunan kişilerle mülakatlar yapılabilen ve detaylı veriler elde edilebilmektedir

(Bal, 2014:200). Araştırmanın amacının hasıl olabilmesi için köy ve mahallelerdeki sosyal ve kültürel hayatı bilen, yani bu yapıyı temsil edebilecek şekilde amaçlı örneklem belirleme metodu kullanılmıştır.

Amaçlı örneklem metodu kullanılarak araştırma örneklemini belirlenirken katılımcıların Ürgüp İlçesi'nde erişkinlik veya gençlik dönemlerinden itibaren rençperlik yapmaları, bölgeyi coğrafi ve kültürel anlamda tanıyacak kadar bölgede ikamet etmeleri, gelişen olaylar ile kültürel ve sosyal değişimleri fark edebilecek ve değerlendirebilecek bilgi birikimine sahip olmaları hedeflenmiştir. Böylelikle amaçlı örneklem belirleme metodu kullanılmıştır. Örneklemin belirlenmesinde etkili olan bir diğer unsur olarak da COVID-19 salgın koşullarıdır. 2020 yılı Mart ayı itibariyle dünya ve Türkiye genelinde yaşanan salgın hastalık nedeniyle asgari düzeyde görüşmeciye ulaşılarak en üst düzeyde etkinliğe ulaşılmaya çalışılmıştır.

Amaçlı örneklem metoduna göre tespit edilen ve mülakat yapılan ilk katılımcılardan müteakip mülakatları yürütmek üzere benzer profile uygun bireyler ile iletişime geçmeleri istenmiş ve kartopu örneklem metodundan faydalanılarak farklı katılımcılara ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme, katılımcıların sosyal ilişkilerini kullanarak tanıdıkları kişileri araştırmaya dahil etmesidir. Bu teknik ile ulaşılması güç bireylerin araştırmaya katılması sağlanmaktadır. Yeterli veri elde edilene kadar bu süreç devam ettirilmektedir (Bal, 2014:200; Atak, 2011b:221). Kartopu tekniği ile katılımcının araştırmanın başında araştırmacıya güven duymasının sağlandığı değerlendirilmektedir.

Amaçlı örneklem tekniği uyarınca örneklemin belirlenme yolları şu şekilde gerçekleştirilmiştir: Bölgenin özelliklerine göre yapılan planlamaya göre; Ürgüp'ün köy ve kasabaları coğrafi olarak dört bölgeye ayrılmıştır. Birinci bölge; Ortahisar Kasabası ile Bahçeli, İbrahimpaşa, Ayvalı ve Mazı Köyleri'dir. İkinci bölge; Mustafapaşa, Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi Köyleri'dir. Üçüncü bölge; Karacaören, Karain, Karlık, Yeşilöz, Boyalı, Akköy, İltaş, Demirtaş ve Başdere Köyleri'dir. Dördüncü bölge ise Ulaşlı, Çökek, Sofular, Karakaya ve Sarıhıdır Köyleri ile Aksalur Mahallesi'dir. Bu bölgelerde yer alan köy ve mahallelerin en az üçüne ulaşılmaya çalışılmış ve bu istikamette katılımcılara ulaşılmıştır. Bununla

birlikte Ürgüp İlçe merkezinden iki katılımcıya ulaşmanın yeterli olacağı değerlendirilmiştir. Araştırmada köylerin ve ilçe merkezinin seçilme nedeni hem çevre hem de merkezin kültürel özelliklerinin yansıtılmak istenmesidir. Köylerin daha özgün ve kendine has bir yapısı, ilçe merkezinin ise köylerden akıp gelen kültürün bir buluşma ve kaynaşma noktası olduğu değerlendirilmektedir.

Yukarıda belirtilen örneklem özelliklerine göre belirlenen bireylerle iletişime geçmek ve mülakatlarda örneklem profiline en uygun katılımcılara ulaşmak amacıyla, öncelikle anahtar kişi olarak köy muhtarları ile mülakatlar yapılmıştır. Köy muhtarları ve köy ihtiyar heyetleri köylerinin iktisadi ve içtimai yapıları ile köyün arazi varlıkları hakkında geniş ve doğru bilgilere sahiptir. Bu sebeple muhtar ve ihtiyar heyetleri araştırmalarda son derece faydalı bilgiler sunmaktadır (Sur, et al., 1954:8). Bu doğrultuda öncelikle o köyün muhtarları katılımcı olarak seçilmeye çalışılmıştır. Muhtarlara ulaşılamaması durumunda tarımsal faaliyetlerle uğraşan ve köyün toplumsal yapı ve kültürüne hakim olan diğer katılımcılara araştırmacının toplumsal bağları vasıtasıyla kar topu tekniğiyle ulaşılmıştır. Ürgüp İlçesi'nden de iki katılımcı araştırmaya katılmıştır. Bu katılımcılar, Ürgüp'ün tarih, coğrafya, toplumsal hayat ve ekonomisine olan hakimiyetleri araştırmacı tarafından bilindiği için araştırmaya dahil edilmiştir.

Saha çalışmasının başlatıldığı 24 Nisan 2021 tarihi itibarıyla Ürgüp İlçesine bağlı 1 belde, 23 köy ve 2 mahalle bulunmakta idi. Ürgüp ilçe merkezi ise 8 mahalleden oluşmaktaydı. 1 belde, 1 çevre mahalle, 14 köy ve 2 merkez mahalleden olmak üzere toplam 18 görüşmeci ile saha çalışması tamamlanmıştır. Tespit edilen alt bölgelerde asgari düzeyde katılımcı ile mülakatlara başlanmış, veri toplama sürecinin devamında tekrar eden veriler elde edilmeye başlandığında mülakatlara son verilmiştir. Nitel araştırmalarda kullanıldığı üzere verinin doyması göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 1.1 Katılımcı Listesi

S. NO.	Katılımcı	Yaşı	Cinsiyeti	Mesleği	Tarımla Uğraşma Durumu
1.	G1	47	Erkek	Memur	Evet
2.	G2	38	Erkek	Muhtar-Elektrikçi	30 Yaşına Kadar
3.	G3	67	Erkek	Emekli Öğretmen	Evet
4.	G4	55	Erkek	Muhtar	Evet
5.	G5	40	Erkek	Muhtar	Evet
6.	G6	38	Erkek	Muhtar	Evet
7.	G7	52	Erkek	Muhtar	Evet
8.	G8	50	Erkek	Memur	Evet
9.	G9	44	Erkek	Muhtar	Evet
10.	G10	49	Erkek	Memur	Gençlik Dönemlerinde
11.	G11	55	Erkek	Aza	Evet
12.	G12	55	Erkek	Memur	Evet
13.	G13	30	Erkek	Muhtar	Evet
14.	G14	41	Erkek	Muhtar	Evet
15.	G15	42	Erkek	Muhtar	Evet
16.	G16	67	Erkek	Muhtar	Evet
17.	G17	72	Erkek	Esnaf	Evet
18.	G18	55	Erkek	Emekli İşçi	Gençlik Dönemlerinde

1.4 Araştırma Problem Cümleleri

Çalışmada iki temel araştırma problem cümlesi bulunmakta olup bu problem cümlelerinin altında araştırmanın konusuna uygun şekilde alt problem cümleleri yer almaktadır. Belirlenen araştırma problem cümleleri aşağıda sunulmuştur.

- (1) Ürgüp'te yaşanan ve yaşatılan kültürün temel öğeleri nelerdir?
  - Kültürel merkezinde yer alan kilit kültürel öğeler var mıdır?
  - Rençper veya reşber kavramı hangi anlamları kapsamaktadır?
  - Dayanışma pratikleri nelerdir?
- (2) Kültürel değişimin sebep ve sonuçları nelerdir?
  - Kültürel değişimin yön ve hızı nedir?
  - Değişime direnç gösteren kültürel unsur ve öge var mıdır?
  - Kültürel değişime direncin sebepleri nelerdir?

1.5 Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Araştırmada amaçlı örneklem metodu kullanılmış, bu çerçevede belirli kıstaslara göre tespit edilen katılımcılar ile ilk mülakatlar gerçekleştirilmiştir. İlk üç görüşmeden sonra yeni katılımcılara kartopu tekniği ulaşılmıştır. Mülakatların başlangıcında katılımcılar araştırmacıya karşı mesafeli bir duruş sergilemiş ve sorulara son derece resmi ve kısa cevaplar vermiştir. Araştırmacının Ürgüplü olduğunu ve tarımsal faaliyetlerle ilgilendiğini bildirmesi ve bölge kültürünü bilerek mülakatların başından itibaren bu bilgi durumunu katılımcılara hissettirmesi mülakatların kısa bir süre sonra daha samimi ve sıcak bir ortamda yürütülmesine olanak sağlamıştır. Diğer bir ifade ile ortak kültüre sahip olmanın avantajları kullanılmıştır.

Eğitim seviyeleri ne olursa olsun katılımcıların tamamının tarım ve ekonomi ile ilgili güncel olaylar hakkında bilgi sahibi oldukları ve neden-sonuç ilişkilerini kendilerince bir mantık silsilesi dahilinde kurabildikleri görülmüştür. Yine her katılımcı mülakatların en başında sahip oldukları siyasi görüşü araştırmacıya hissettirmiştir. Araştırmada siyasi hiçbir konuya girilmemiş olmakla beraber tarım, nüfus değişimi, ekonomik durum ile ilgili konular üzerinde görüşülürken konuların bir şekilde taraf olduğu siyasi düşünceye temas ettiğini anlayan katılımcı derhal konuyu değiştirmeye çalışmış ve konuyu geçiştirmiştir.

Gerek katılımcıların gerekse kahvehane gibi ortamlarda yapılan mülakatlarda görüşmeyi duyan diğer vatandaşların söylemek istediği, katkı vermek istediği, kendini ve yaşadıklarını anlatmak istediği çok fazla konu bulunmaktadır. Katılımcılar tarafından "...bunları da kaydet." veya "...bunlar da bilinsin." gibi birçok söz edilmiştir. Sözlü kültürün hakim olduğu bir toplumda aslında tarihe not düşülmek istenen fazla sayıda husus bulunmakta ancak bu durum başkalarından beklenmektedir.

Kahvehanelerde yapılan mülakatlarda katılımcıların yan masada oturanlardan son derece tedirgin olduğu, kendisine müdahale etmesinden endişe duyduğu anlaşılmıştır. Araştırmacı tarafından yöneltilen sorular, katılımcı tarafından çevredekilere yöneltilmiş, onların söyledikleri ile kendi düşüncesi arasından

benzerlik olduğunu hissettiğinde kendi düşüncelerini güçlü bir şekilde ifade etmiştir. Katılımcı kendisine yöneltilen soruları çevredekilere sormasa da yan masalarda bulunan ve mülakatlara kulak kabartan vatandaşlar oldukça rahat bir şekilde görüşmeye katılmıştır.

Mülakatlar esnasında katılımcılar bir ölçüde yaşam hikayelerinden kesitler sunmuştur. Kimi zaman doğayla işbirliği içinde kimi zamansa doğaya karşı olarak hep bir koşturmaca içinde buldukları, mücadele ettikleri ve çocukluklarından itibaren hayatlarının her döneminde yoğun bir şekilde emek verdikleri anlaşılmıştır. Mülakatlar sürecinde araştırmacının Ürgüp halkına olan sevgi ve saygısının bir kat daha arttığını söylemek bir vefa borcunun ödenmesi olarak görülmelidir.

1.6 Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Çalışma içinde yer alan temel kavramlar anlamlı etkileşim, kültür, kültürel ekoloji, sosyal miras, dayanışma, rençperlik ve kültürel değişimdir. Adı geçen kavramlara bu alt başlık altında kısaca değinilecek olup kavramlar “Kültür ve Değişim” başlıklı ikinci bölümde daha detaylı olarak sunulacaktır.

1.6.1 Anlamlı Etkileşim

Anlamlı etkileşimi açıklamadan önce etkileşim ve anlamın ne ifade ettiğini ortaya koymak gerekmektedir. Etkileşim, karşıdaki bireyin bilinen davranışlarını veya zihinsel durumunu hissedilebilir ve gözlemlenebilir şekilde etkileyen olay olarak tarif edilmektedir. Tek taraflı veya iki taraflı böyle bir etkinin olmaması durumunda sosyokültürel olgunun varlığından bahsedilememektedir. Anlam ise, bazı zihinler için, olduğundan farklı bir şeyler ifade eden sembollerdir. Bu çerçevede anlamlı etkileşim, bir tarafın diğer tarafa uyguladığı etkinin, birbirini takip eden fillerin saf fiziksel ve biyolojik özellikleri üzerine eklenerek meydana getirdiği anlam veya değerdir. Etkileşim anlamlı değilse sosyokültürel olgu da mevcut değildir. (Sorokin, 1962:40-41).

Anlam, değer ve normlar etkileşimde bulunan bireylerin ayırt edici özellikleridir. Kültür de anlamlardan, değerlerden normlardan, bunların etkileşim ve ilişkisinden, bunların bütünleşik ve bütünleşik olmayan gruplarından oluşmaktadır. Kültürel

açından bakıldığında, bireyler ve gruplar kendileri için işlev görmezler, genellikle anlam, değer ve normların aracı ve vasıtası olarak varlıklarını sürdürürler (Sorokin, 1962:313).

1.6.2 Kültür

Etkileşimin öznesi olan “kişilik”, sosyokültürel ilişki ve süreçleri ile etkileşim içindeki kişiliklerin toplamı olan “toplum” ve etkileşim içinde olan kişiler tarafından sahiplenilen anlam, değer ve normların toplamı kültürü oluşturmaktadır (Sorokin, 1962:63). Toplum, bireylerin grup olarak örgütlenmesine ve ilişkilerinin sonuçlarına karşılık gelmektedir. İnsan davranışına büyük bir etkisi olan kültür ise grup halindeki insanların ilk ürünleri olup fikir, davranış ve alışkanlık manzumesidir. Diğer bir ifade ile kültür, hayatın akışında insanların kendilerine yardımcı olmak üzere geliştirdikleri “kurallar” bütünüdür (Kroeber, 1963:10).

Bu genel tanım dışında kültürü gelecek nesillere aktarılan, öğrenilmiş, korunması ve geliştirilmesi gereken davranışlar bütünüdür olarak da ifade etmek mümkündür (Erkal, 2014:136). Kültür; konuşma, bilgi, inanç, adet, sanat, teknoloji, fikir ve kuralları içermektedir. Kısaca, diğer insanlardan, büyüklerimizden ve geçmişimizden öğrendiğimiz ve bunun üzerine eklediğimizdir Kültür, insanların refleks davranış ve içgüdüsel olarak sergilemedikleri eylemleri ve psikolojik (bireysel) olmayan ürünleridir. Kültür, şartlanmış ve öğrenilmiş faaliyetler ve bunlardan üretilen sonuçları içermektedir. Kültürel bir gerçeklik aynı zamanda tarihi bir gerçekliktir (Kroeber, 1963:61-63).

Kültür halka aittir çünkü anlamları halk belirlemektedir. Kültür bağlamın tam da kendisi olup kişilerin kalp ve zihinlerinde yer almaktadır (Geertz, 1973:5). İnsanlar dünyayı anlamak için kültürlerinin inşa ettiği yapıları kullanmaktadır. Özelde ise kültürün ürettiği sosyal inşalar sosyal yapıları anlamak için kullanılmaktadır (Fiske, 1993:180). İnsanların kültürü, fikir, kurum ve gelenekselleştirilmiş hareketlerden oluşan toplam donanımdır (Redfield, 1953:85).

Sonuç olarak, kültür toplumsal hafıza ve sosyal miras olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür, gelenek, görenek, alışkanlıklar, değerler sistemi, kurallar, inançlar ve bilgi ve

tekniklerin bütünüdür. Çalışmada kültür ile tarih, doğa ve coğrafyadan etkilenen, birikimli halde bulunan, nesiller arası aktarıma uğrayan ve öğrenilen örüntüler; kültürün unsurları ile de ideolojik kültür, davranışsal kültür ve maddi kültür anlatılmaktadır.

1.6.3 Toplumsal Miras

Kültür yerine kullanılan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Kültür, bir insan topluluğunun kendi tarihi gelişmesi sürecinde edindiği şururdur (Erkal, 2014:137). Ogburn (1964), çağlar boyunca birçok toplumsal başarı/ilerlemenin sonucunda insanların ortaya çıkardığı ürüne “sosyal miras” demekte ve dünyaya yeni gelenlerin doğal çevre ile birlikte bu sosyal mirasın üzerine geldiklerini ifade etmektedir (s.3). İnsanın çevresi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, hava, ısı, arazi, su, toprak, nem, bitki ve nem gibi doğal çevre; ikinci bölüm ise bina, teknolojik ekipman, sosyal örgütlenme, dil, sanat, felsefe, bilim, din, ahlak ve adetler gibi unsurları içeren sosyal mirastır (Ogburn, 1964:4).

1.6.4 Kültürel Ekoloji

Alan, mekan, tabiat manzarası ve kültürel manzara kavramlarının bir bütünüdür ve anlamın alan, mekan ve manzara ile bağlantılı olması demektir. Kültür, sınırlarını çizdiği alan, anlamlı hale getirdiği mekan, yarattığı manzara ve insanların bir araya getiren ağlar/şebekeler dışında anlaşılammaktadır (Longhurst, et al., 2008:107). Kültür, insanların toplumsal etkileşim ve toplumsal ilişki vesilesiyle yaptıkları anlamlar bütünüdür. Kültürel coğrafya ise o anlamların alan, mekan ve manzaraya nasıl bağlandıklarının ortaya koyulmasıdır (Longhurst, et al., 2008:110). Kültürel ekoloji, kültürel coğrafya ve kültürel topoğrafya kısaca kültürün tarih ve coğrafya ile sıkı ilişki içinde bulunduğunu ve her bir olgunun diğerini etkilediğini ifade etmektedir. Çalışmada bu üç kavramın ifade ettiği anlamlar için kültürel ekoloji kavramı kullanılacaktır.

1.6.5 Rençper (Reşber)

Çalışmanın konu başlığında, konusunda ve amacında da yer alan “Rençperlik” kavramının kelime anlamının ne olduğu, hangi anlamlarda kullanıldığını ve

alanyazında yer bulan tanımlar ile Ürgüp İlçesi'nde kullanılan “reşber” kelimesinin anlamı arasındaki benzerlik ve farklılıkları saptamak önem arz etmektedir.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğe göre “tarla, bağ, bahçe, yapı ve toprak işlerinde ağır işleri gören gündelikçi, ırgat demektir. Türk Dil Kurumu İktisat Terimleri Sözlüğü'nde rençper kelimesi yerine rençber kelimesi yer almakta olup bu kelime “çiftçi” anlamına gelmektedir. Yine Türk Dil Kurumu bünyesinde yayımlanan Derleme Sözlüğü'nde reşber, “çiftçi, rençber ve rençper” ile eş anlamlı olarak gösterilmiştir (Türk Dil Kurumu, 2020). Güncel Türkçe Sözlük'te çiftçinin anlamına bakıldığında ise “geçimini toprağı ekerek sağlayan kimse” şeklinde tanımlama yapılmıştır (Türk Dil Kurumu, 2020). Gökalp (2015) ise Eski Türklerde ise çiftçiye “tarancı” denildiğini ifade etmektedir (s.292).

Türkdoğan (2016), çiftlik işçilerini işlev ve mülkiyet durumlarına göre 6 gruba ayırarak tanımlamaktadır. Marabacı, üretim araçlarına sahip olmayan, tam zamanlı olarak üretime emeği ile katkı sağlayan kişidir. Gündelikçi veya yevmiyeci olarak adlandırılan grup üretim araçları sahibinin kısa süreli işlerini gören yarı zamanlı çalışanlardır. Mevsimlik tarım işçileri, mahalli veya bölge dışından gelen dönemsel tarım işçileridir. Çakan, tüm aile fertleri ile birlikte kırsal kesimden gelerek gününbirlik olarak üretime katılan işçilerdir. Karakullukçu, neredeyse hiç arazisi olmayan, köylü ve şehirlilerin tarım arazilerini süren işçilerdir. Hodak ve majgar, genellikle Kars bölgesinde rastlanan ve tarım arazisi sürme dönemlerinde istihdam edilen işçilerdir (s. 111).

Boratav (2004) ise artığa el koyma biçimleri dolayısıyla toplumsal düzeyde tabakalaşmanın ortaya çıktığını ve bu tabakalaşma içinde toprak ağası ve kapitalist çiftçilerden oluşan büyük toprak sahipleri, zengin köylü, orta köylü, toprağı olan ve iş gücünü de pazarlayan yoksul köylü ve tarım işçilerinin varlıklarını sürdürdüğünü ifade etmektedir (s.86-87). Yine Boratav (2004)'a göre emek bolluğu, az gelişmiş tarımsal yapıların en belirleyici özelliğini oluşturmaktadır (s.159).

Ürgüp İlçesi'nde kullanılan “rençper/reşber” kavramı gündelikçi/yevmiyeci, karakullukçu, hodak/majgar, büyük toprak sahibi ve yoksul köylü kavramlarını

belirli ölçülerde kapsamaktadır. Bunun nedeni ilçe merkezi ve köylerde bu kavramın farklı anlamlara sahip olmasıdır. Bunun yanı sıra genel manada rençper, geçimini bitkisel üretim ile sağlayan, küçük ölçekli de olsa üretim araçları olan kişiye denmektedir. Rençperlik tarım ve özellikle bitkisel üretim ile ilgili olmaktadır. Çalışmada “Rençperlik / Rençper” kavramlarının yerine bazı kısımlarda yöresel tabir olan “Rşşberlik / Reşber” ifadeleri kullanılmış ve bu kavramlar ile bitkisel üretimde bulunmak kastedilmiştir.

1.6.6 Dayanışma

Bir topluluğun ortak amaçlarını gerçekleştirmek üzere birbirine bağlı olarak hareket etmesi demektir (Erkal, 2014:16). Buz Devri’den ve avcı-toplayıcı yaşam biçiminden itibaren insanoğlu geçimini sağlamak için beraber hareket etmeyi ve işbirliği yapmayı öğrenmiştir (Childe, 1951:48). Muhtaçlığın büyük olması grup bağları ve gruba karşı hissedilen mecburiyetin de büyük olmasını sağlamakta ve grup üyelerinin dayanışmasını artırmaktadır (Komter, 2005:113). Dayanışma, anlamlı etkileşimler bütünü olan davranışsal kültürün önemli bir ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Değer odaklı etkileşimlerde bulunmak dayanışmayı meydana getiren öncül etmen olmaktadır.

Kültürel değişim: Kültürün unsur veya öğelerinin hal veya cereyan şeklindeki farklılıklar olarak ifade edilmektedir. Bilimsel anlamda bir kültürel değişimden bahsedilebilmesi için bir takım yeni kültürel öğeler oluşması ve toplumun önemli bir kesimi tarafından kabul edilmesi gerekmektedir (Fichter, 2012:194-195). Diğer ifade ile kültürel değişim, edinilen veya öğrenilen kültürle aktarılan kültür arasında fark oluşması halidir.

1.7 Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Araştırma, kültür, dayanışma, tarım ve rençperlik ve kültürel değişim gibi farklı ve geniş kavramlar üzerine inşa edilmiş olsa da kültürel değişim ile ilgili teoriler araştırmanın kuramsal çerçevesini teşkil etmektedir. Çalışma, Kroeber’in (1963) değişim etmenleri ve değişimin yönü, Ogburn’un (1964), başta icat olmak üzere değişimi tetikleyen etmenler ve değişimde yaşanan gecikmeler ile Sorokin’in (1962)

anlamli etkileşim ve kültürün unsurlarındaki değişimin yönü hakkında ortaya koydukları kuram ve kavramlar çerçevesinde şekillenmiştir.

Alanyazın incelemesinde toplumsal değişme, kültürel değişme, toplumsal evrim, değişme, toplum ve kültürleri etkileyen etmenler, toplumsal değişim ve toplumsal düzenin değişmesi gibi kavramların bulunduğu görülmektedir. Toplumsal veya kültürel alanda yaşanan değişimlerin nedenlerine bakıldığında; Türkdoğan (2016) toplumsal değişimin, coğrafi, teknolojik ve kültürel nedenlere dayandığını (s.42-44), kültür değişmesinin yenilik ile başladığını, icat ile devam ettiğini ve kültür iktibas veya yayılma ile nihayete erdiğini; Fichter, kültürel ve toplumsal değişimin keşif ve yayılmadan kaynaklandığını; Kroeber (1963), değişimlerin iç ve dış etmenlerden doğduğunu (s.195), çevrenin, nüfus ve geçim tekniklerinde yaşanan temel değişimlerin toplumların kader ve kültürlerini derinden etkileyeceğini; Giddens (2009), toplumsal değişimi etkileyen temel faktörlerin kültürel, fiziksel ve politik faktörler olduğunu (s.122-125); Ogburn (1964), kültürel evrimin icat, birikim, yayılma ve düzeltme etmenleri (s.377) ile açıklanabileceğini ifade etmektedir.

Ogburn (1964), insanın çevresinin iki bölümden oluştuğunu; birinci bölümün, hava, ısı, arazi, su, toprak, nem, bitki ve nem gibi doğal çevre olduğunu; ikinci bölümün ise bina, teknolojik ekipman, sosyal örgütlenme, dil, sanat, felsefe, bilim, din, ahlak ve adetler gibi unsurları içeren sosyal miras olduğu ifade etmiştir (s.4). Ogburn (1964), medeniyeti kültürün son safhası olarak görmekte (s.5), kültürel değişimi ise medeniyete ulaşacak şekilde kültürün icat ve keşifler ile birikimli olarak gelişmesi şeklinde değerlendirmektedir (s.80). Genel itibariyle öncelikle maddi kültür değişmekte sonrasında ise maddi olmayan kültür bu değişime ayak uydurmaktadır (Ogburn, 1964:269). Bir kültürel unsur toplumsal ihtiyaçları karşıladığı sürece değişmemekte veya değişime direnç göstermektedir (Ogburn, 1964:154). Büyük kısmını maddi kültür unsurlarının oluşturduğu kültürel hayatın parçaları aynı hızda değişmemekte ve neticede bir tür uyumsuzluk olan kültürel fasıla/gecikme ortaya çıkmaktadır (Ogburn, 1964:200). Değişen veya kaldırılan kültürel unsurun yerine konacak unsurun icat edilememesi, alışkanlıklar ve geçmişe duyulan hayranlık, toplumsal heterojenliğin ve maddi kültürün kültürel hayata egemen olması durumunda kültürel fasıla ortaya çıkabilecektir (Ogburn, 1964:257-261). Kültürel

değişimin temelinde zamansal süreç içerisinde birikimli hale gelen ve yayılan gerek maddi gerekse sosyal icatlar bulunmaktadır (Ogburn, 1964:377).

İşlevini kesintisiz olarak sürdüren bir sosyo-kültürel sistem, var olmayı ve işlev görmeyi sürdürdükçe kaçınılmaz olarak değişime tabi olmaktadır. Değişim tüm işlevsel sistemlerin ayrılmaz ve doğal bir parçasını oluşturmaktadır. Büyük sistemin parçaları da değişimden nasibini almaktadır. Çünkü bu alt sistemlerinde ayrılmaz bir parçası değişimdir. Alt sistemlerde meydana gelen değişimler ise zamanla büyük sistemi de etkilemektedir. Sistem içinde tabii olan değişimin sonuçları yeni değişimler ve bu değişimler de yeni sonuçlar getirmektedir. Böylelikle sistem hem kendini hem çevresini etkilemektedir (Sorokin, 1962:696-697). Ancak kültürel sistemin bir bütün halinde değişmesi son derece zordur. Parçaların bütün içindeki ve karşılıklı uyumu ne kadar sıkı ise kültürel sistemin bir bütün halinde değişmesi daha olanaklı hale gelmektedir. Kültürel sistemin bütün halinde “aynı zamanda” değişme göstermesi görecelilik ifade etmektedir. Çünkü büyük sistemler için “aynı zamanda” kavramı bazı durumlarda çok kısa sürelerle karşılık gelirken bazı durumlarda ise 500 yıllık bir süreci ifade edebilmektedir (Sorokin, 1962:635). Değişimde net bir zamanı ortaya koyabilmek mümkün değildir. sistemin fiziki veya düşünsel parçaları arasında yaşanan değişim zamanlamalarında farklılık var olabilecektir. Bu farklılık ise parçalar arasında anlamlı ve nedensel bağ bir bağ olmadığı anlamına gelmeyecektir (Sorokin, 1962:636). Kültürel sistemin unsurları olan maddi, ideolojik ve davranışsal öğelerin beraber değişmesi aralarındaki bağın ve etkileşimin çok yoğun olmasına bağlıdır. Beraber değişmemesi ise sadece bir aksaklık olduğu anlamına gelmemekte, ilgili unsurların belirli bir zaman sürecinde değişmesi beklenmelidir.

Öncelikle anlam, değer ve normlar manzumesi olarak da ifade edilebilecek ideolojik öğeler değişime uğrarken davranışsal ve maddi unsurlar daha sonra değişme değişmektedir (Sorokin, 1962:659). Yine küçük alt sistemlerin değişmesi büyük sistemlere göre daha öncelikli gerçekleşmektedir (Sorokin, 1962:660). Kültürün merkezinde yer almayan çevresel anlamlar ve vasıtalar daha hızlı ve büyük oranda değişirken merkeze yakın temel prensipler az ve yavaş değişime tabi olurlar (Sorokin, 1962:661).

Kültürel sistemlerin değişmesinde 3 farklı yön vardır. İlk yön olarak da ifade edilebilecek doğrusal yönde değişim sürecinin yönü ve modeli aynı kalmaktadır. Değişimde ilk başlangıç noktasına dönüş mümkün değildir (Sorokin, 1962:675). “Her endüstrileşen toplumda şehirleşme artar ve kırsal yerleşim azalır.” şeklindeki varsayım doğrusal değişime işaret etmektedir. Çünkü değişim aynı modeli takip etmektedir. İkinci yön olan dalgalı değişimde boyutsal, nicel ve nitel değişimler sürekli olarak tekrar etmektedir. Bu yönde ilk başlangıç noktasına dönüş mümkündür (Sorokin, 1962:675). Bu değişim sarkaca benzemektedir. Çıkma ve inme sürekli olarak tekrar etmektedir. Üçüncü değişim yönü olan kararsız yön ise doğrusal ve kararsız değişim yönlerinin birlikteliğidir. Değişimin nereye varacağı kestirilememektedir. Eski duruma dönüş olanaklı değildir (Sorokin, 1962:676).

Kroeber de (1963) değişimi kültürün doğal süreçleri içinde görmekte ve değişime direncin de olağan bir süreç olarak değişimlerle birlikte ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir (s.152). Değişimler yavaşça ve büyüyerek gerçekleşmekte olup değişimlere iç ve dış etmenler yol açmaktadır. İç etmenler olarak ekonomik şartlar, iklim ve çevre değişimleri ve nüfus değişimleri sayılabilecekken, dış etmenler olarak yayılma ve kültürlenme olgularından bahsedilebilecektir (Kroeber, 1963:195).

Yayılma, kültürel bir sistem ile daha geniş bir örüntü sisteminin veya kültür bütünlerinin karşılaşması ve sonuçta birbirlerini aşındırması, birbirlerine nüfuz etmesi ve birbirilerini düzenlemeleri kastedilmektedir. Yayılma gönüllü veya gönülsüz olabilmektedir. Karşılaşılan yeni kültür imkanlar ve yenilik sunduğu sürece dirençle karşılaşmamaktadır (Kroeber, 1963:195). Kültürlenmede etki genellikle tek taraflı olarak gerçekleşmekte ve kültürün bütünü etkilenmektedir. Kültürlenme asimilasyon ile sonuçlanabilmektedir (Kroeber, 1963:234).

Sonuç itibariyle değişim hayatın olağan akışının bir parçasıdır. Kültürel değişim, aktarılma ve öğrenme suretiyle ilk olarak edinilen kültürün aktarılanına kadar farklılaşması anlamına gelmektedir. Kültürel değişimin temel sebepleri, icat ve buluşlar neticesinde ortaya çıkan yenilik, yayılma ve kültürlenmedir. Kültür toplumsal işlevini gördüğü sürece değişmemekte veya değişimlere direnç göstermektedir.

1.8 Literatür Taraması

Tezin yazımında Kaynakça’da yer aldığı üzere 170’i aşkın yayından istifade edilmiş olup araştırma taslağına ve teze yön veren ana kaynaklar aşağıda belirtilmiştir. Bu kaynakların çalışmaya olan katkısından ve neden bu çalışmada istifade edildiğinden bahsetmek uygun olacaktır.

Kroeber’in “The Nature of Culture” ve “Anthropology: Culture, Patterns, and Processes”, Ogburn’ün “Social Change With Respect To Culture and Original Nature” ve Sorokin’in “Society, Culture, and Personality: Their Structures and Dynamics” eserlerinde kültür kavramı, kültürün unsurları, kültürün değişim biçimleri, değişimin hızı ve yönü, değişime direnç ile değişimde yaşanan gecikmelerden bahsedilmiş ve bu süreçlerle ilgili kavramlara yer verilmiştir. İcat, buluş ve yayılma kavramlarının kültürü değiştirme yönündeki etkileri anlatılmıştır.

Akuzun, “Ürgüp Seni Çok Seviyorum” ve “Şen Olasın Ürgüp”, Somyürek ise “Her Yönüyle Ürgüp 1960” adlı eserlerinde ile 1950 ve 1960’lı yıllarda Ürgüp’te yaşanan sosyal hayat, kültür, gelenek ve görenekler ve bu alanlarda gerçekleşen değişimleri anlatmıştır. Bunların yanı sıra Ürgüp’ün tarih ve coğrafyası hakkında da önemli bilgiler vermiştir. Kitabın içinde yer alan ilgili süreçler değişimin başlangıç noktasının veya sıfır noktasının tespit edilebilmesi açısından oldukça faydalı olmuştur. Elmacı’nın “Ürgüp Tarihi” adlı yapıtı ile de Ürgüp ilçesinin tarihi, coğrafyası, bazı mimari özellikleri, sosyal yapısı ve kültürel unsurları hakkında detaylı bilgi edinme imkanına kavuşulmuştur. Yazarın Ürgüp’e bağlı Sofular ve Ayvalı köyleri hakkında 1966 yılında yapmış olduğu sosyal tetkikler ve Ürgüp ilçesinde uygulanan düğün adetleri ile ilgili verdiği bilgiler o dönemki sosyal hayat ve kültür ile ilgili önemli ipuçları sunmuştur.

Ecevit “Kırsal Türkiye’nin Değişim Dinamikleri / Gökçeada Köyü Monografisi” adlı kitabında hazırladığı köy monografisine yer vermiştir. Saha çalışmasından önce ve saha çalışması esnasında dikkat edilecek hususlar, mülakatlar esnasında yöneltilecek soruların belirlenmesi konusunda araştırmacıya oldukça faydalı bilgi ve örnekler sunmuştur. Kitapla ilgili alınan notlar mülakat sorularının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Araştırmanın yöntemine katkı sunan bir diğer eser de Geertz’in

“The Interpretation of Cultures” isimli eseri olmuştur. Eserde, kültürel olguların temellerinde çok farklı sosyal katmanların olduğu ve kültürün anlaşılabilmesi için tüm bu katmanların ortaya çıkarılması gerektiği, bunun için de “Yoğun Betimleme” olarak kavramsallaştırılan yönteminin kullanılabileceğini ifade edilmektedir.

Araştırmanın konusunu da teşkil eden tarım ve dayanışma kavramlarının anlaşılabilmesi için iki önemli eserden istifade edilmiştir. Bunlar, Mayozer ve Roudart’ın “A History of World Agriculture” ve Komter’in “Social Solidarity and the Gift” adlı eserleridir. “A History of World Agriculture” isimli çalışmada Neolitik Çağ’dan bugüne kadar olan süreçte tarımın geçirdiği evreler ve tarımın sosyal ve ekonomik hayatı hangi ölçülerde şekillendirdiği detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. “Social Solidarity and the Gift” de ise sosyal dayanışma ve hediyeleşme olgularının neden ve sonuçlarını izah edilmekte ve dayanışmanın zaman içinde değişmek yerine şekil değiştirdiği ve bu şekilde dayanışmanın toplumlar içinde var olmaya devam edeceği ifade edilmektedir.

Boratav’ın “Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm” ile Keyder ve Yenal’ın “Bildığımız Tarımın Sonu” adlı eserinde tarımın ana unsurları, tarımda küçük üreticilik, kapitalizmin tarıma etkileri, kırdan yaşanan kapitalist dönüşüm ve bu dönüşümün sosyal, siyasal ve ekonomik sonuçları anlatılmıştır. Ayrıca anılan eserlerde 1980’li yıllardan itibaren uygulamaya konulan neoliberal politikalar ile devlet aygıtlarının tarım ve gıda sektöründen çıkışları, anılan sektörlerde özel teşebbüslerin artan şekilde faaliyet göstermesi, köylülerin ulusal ve uluslararası firmalarla karşı karşıya gelmeleri ve zamanla tarımdan kopmaları konu edilmiştir.

Turhan, “Kültür Değişimleri”; Sharp, “Steel Axes For Stone-Age Australians” ve Foster, “Traditional Cultures and the Impact of Technological Change” adlı çalışmalarda maddi ve teknik değişimlerin kültürü nasıl ve hangi yönde değiştirebileceğinden ve kültürün değişimi neden kabul veya reddedebileceğinden bahsetmiştir. Kültüre dahil olan bir “yenilik”in kabul edilme durumu ile kültürde yaratabileceği değişimlerin konu edilmesi araştırma konusu ile doğrudan benzerlik taşımakta ve araştırma konusunu destekleyecek veriler sunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR VE DEĞİŞİM

Bu bölümde; toplumsal yapı, anlam ve değer, etkileşim, kültür, tarım ve rençperlik, dayanışma, toplumsal ve kültürel değişim konuları incelenmiştir. Öncelikle toplum ve toplumsal yapının tanımı yapılmış sonrasında toplumsal yapıdan kaynaklanan ve fakat toplumsal yapıdan farklı olan kültür ve kültürel unsurlara doğru bir geçiş yapılmıştır. Kültürün anlaşılabilmesi için anlam ve değer kavramları ile etkileşim kavramının açıkça ortaya konulması gerekmiştir. Bu kavramların işlenmesinden sonra kültürün tanım ve unsurlarına değinilmiş sonrasında ise kültürün merkezinde yer aldığı ve kültürel öğeler olarak değerlendirilen tarım ve rençperlik ile dayanışma olgusu üzerinde durulmuştur.

2.1 Toplumsal Yapı

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te toplumsal yapı, "İçinde toplumsal ilişkilerin, toplumsal olayların meydana geldiği, toplumsal grupların ve kurumların yer aldığı toplumun şekil ve çerçevesiyle ilgili dış görünüşe sahip olan bir toplumsal varlık, toplumsal yapı, toplumsal bünye" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020). Toplumsal yapı, bireysel davranışı şekillendiren büyük ölçekli ve dayanıklı beraber yaşam biçimi olarak da ele alınmakta olup geniş kitleler üzerinde tutarlılık gösteren, bireyler üzerinde sınırlandırılmayacak şekilde etkisi olan, uzun süreler sabit kalabilen ortak özellik, süreç ve örüntüleri ifade etmektedir (Darity, 2008b:625). Toplumsal yapının belirli bir toplum, grup veya örgüt içerisinde süreklilik arz eden bir örüntü olması önemli özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Ritzer & Ryan, 2011:578).

İnsanın içine dahil olduğu sistem olarak da ifade edilebilecek toplumsal yapı (Redfield, 1961:52) unsuru olan bireyleri ve bireylerin kültürel desen/modellerini

yansıtmaktadır (Sorokin, 1962:343). Toplum veya toplumsal ise bireylerin birlikteliği ve grup ilişkileri anlamına gelmekte ve toplum, aralarında ilişki olan bireylerin oluşturduğu bir grup olarak ele alınmaktadır (Kroeber, 1963:7). Toplumsal yapı veya toplumun örgütlenmesi denildiğinde insan topluluklarının nasıl aile, klan, kabile, devlet, sınıf, cemaat ve benzerlerine dönüştüğünü ifade edilmeye çalışılmaktadır (Kroeber, 1963:7).

Toplumsal yapının bir ilişkiler bütünü olduğu belirtilmiştir. Süreç içerisinde örüntü haline gelen toplumsal ilişkiler kurum olarak tanımlanmaktadır. Kurumlar süreklilik arz eden ve belirli amaçları gerçekleştiren yapılardır Kurumlar yapılanmış, örgütlenmiş ve eşgüdümlemişdir. Her bir kurum diğer kurumlarla bağlantılı olsa da işlevleri dolayısı yegane olan bir yapıdır. Kurumlar değerler içermektedir (Fichter, 2012:139-140). Toplumsal yapı genellikle 'kurumlar' adı altında aile, din, siyaset, ekonomi gibi parçalara bölünerek çalışılmaktadır. Her bir kurum ise birçok statü ve karşılığında statülere uygun olan davranış olarak tanımlanabilen roller barındırmaktadır (Foster, 1962:11).

Kurumlar, temel ve yardımcı olmak üzere iki gruba ayrılarak da çalışılmaktadır. Temel kurumlar aile, ekonomi, siyaset ve dine ilave olarak eğitim ve boş zaman değerlendirmesi eklenerek de incelenebilmektedir. Temel kurumları belirleyen etmenler evrensellik, zorunluluk ve önemliliklerdir. Yardımcı kurumlar ise temel kurumlarca belirlenen fazla sayıda, küçük ölçekli ve çeşitli alt düzey yapılar olarak görülmektedir (Fichter, 2012:145).

Kıray (1964), toplumsal yapıyı oluşturan değişken ve özellikleri toplum, nüfus yapısı, toplumsal örgütlenme ve değerler sistemi olmak üzere dört ana grupta toplarken (s.7), Erkal (2014) bunlara ilave olarak toplumsal yapıyı incelerken mesken anlayışı, mimari tarz, barınma ve yerleşme şekilleri gibi fiziki yapı özelliklerinin ve toplumsal tabakalaşmanın da dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir (s.177-178).

Toplum veya toplumsal yapıdan kültür konusuna geçmeden önce bu iki kavram arasındaki farkın ortaya konulması kavramların anlaşılabilirliğini artıracaktır. Toplumsal

yapı, kurumlar, insan ilişkileri ve bunların karşılıklı etkileşimlerinden kaynaklanan bir bütün (Kıray, 1964:6) ve bu bütünün işleyişidir (Erkal, 2014:176). Değer hükümleri, normlar ve inançları kapsayan kültür veya kültürel yapı ise davranışları sistemleştiren eden, toplumun değerlerini birleştiren bir bileşke kuvvettir (Fichter, 2012:155-156). Fikir, davranış ve alışkanlık manzumesidir. Diğer bir ifade ile hayatın akışında insanların kendilerine yardımcı olmak üzere geliştirdikleri “kurallar” denilebilmektedir (Kroeber, 1963:9-10).

Tanım ve gruplandırmalardan yola çıkarak sosyal yapının temel kurumlarını aile, ekonomi, din, eğitim, siyaset ve boş zaman uğraşları olarak; yardımcı kurumları ise mesken anlayışı, mimari tarz, barınma ve yerleşme şekilleri biçiminde ifade etmek mümkün görünmektedir. Kültürün ise toplumsal yapının seyrine etki eden bir sözleşme olduğunu belirtmek olanaklıdır.

Toplumsal yapıyı kültürden, kültürü de toplumsal yapıdan ayrı düşünmek mümkün görünmemektedir. Toplumsal yapı özette örgütlenmiş toplumsal ilişkilerdir ve temel yardımcı kurumları bünyesinde barındırmaktadır. Toplumsal yapı işlenmiş bir yapı olan veya süper organik olarak da ifade edilebilecek kültürü veya kültürel yapıyı doğurmakta, kültür ise toplum ve bireyleri içine alan toplumsal yapıyı şekillendirmektedir.

2.2 Anlam ve Değer

Kültür, paylaşılan ve benimsenen anlamlar bütünüdür. Diğer bir anlatım ile anlam ilmekleri ile dokunan büyük bir sembolik yapıdır. Anlam ise, bireylerin zihinlerinde var olan ve görüldüğünden farklı bir şeyler ifade eden sembollerdir (Sorokin, 1962:40). Anlam veya semboller kültürel bağlamda belirlenmekte ve belirli bir toplumdaki bireylere bilgi akışı sağlamaktadır. Bu bilgi akışı ise çeşitli davranışların ortaya çıkmasına veya engellenmesine neden olmaktadır (Darity, 2008b:249). Anlamın kültürün ayrılmaz parçaları olan değerlere dönüşebilmesi için toplumun geneli tarafından paylaşılarak kutsanması gerekmektedir.

Değerler kültürün parçalarında değil gelenek, görenek ve adetler gibi örüntülerinde yer almaktadır (Kroeber, 1952:105). Değer, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe

Sözlük'te “Bir ulusun sahip olduğu toplumsal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü”, Halkbilim Terimleri Sözlüğü'nde “Halkın, kendi yarattığı ya da benimsediği kültür ürün ve olaylarından her birine biçtiği değer.” ve Eğitim Terimleri Sözlüğü'nde “ Bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da güzellik yönünden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelik” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2020).

Değer, bireysel ve toplumsal seviyede beğeni ve tercihlerin temelini teşkil eden inanç ve gayeleri temsil etmektedir. Genel bir anlatımla değer, arzulanan ve birini mutlu edebilecek “iyi” olarak tanımlanmaktadır. Uzun soluklu ve manevi ülküler hayattaki mevcut davranışları ve nihai hedefleri ortaya çıkarmaktadır (Ritzer & Ryan, 2011:675). Değerler, faziletin manevi prensiplerine ve değer yargıları ile ilişkilendirilebilmektedir (Turner, 2006:649).

Anlamlar, gördükleri işlevler sebebiyle toplumsal ve kültürel yapının öğelerine bireyler ve gruplar tarafından atanan sembolik manalardır. Anlamlar araç görevi görmektedir. Değerler ise toplum tarafından ortak görüş ile belirlenen, ulaşılmak istenen hedeflerdir.

2.3 Etkileşim ve Anamlı Etkileşim

Toplum, ilişkiler bütünü; kültür ise anlamlı ilişkiler bütünü olarak değerlendirildiği için etkileşim kavramının tanımlanması önem arz etmektedir. Kültürel yapının temelinde asgari olarak iki tarafın kendileri için belirli bir anlam ihtiva eden davranışı karşılıklı olarak sergilemeleri, diğer bir ifade ile etkileşim içinde bulunmaları yatmaktadır. Zihinlerde yer edinen anlamlar kültürel bağlam içinde önceden var olan ve davranışın yöneldiği amaç olarak da nitelendirilebilecek değerlere göre şekillenmektedir.

Toplumsal ilişkiler kültürün oluşması için ön şart olup birbirinden ayrı ancak aynı anda var olan toplum ve kültür ele alındığında toplumsal ilişki içinde olmak kültürü ortaya çıkarmaya yetmemektedir (Kroeber, 1963:9). Etkileşim, karşıdaki bireyin bilinen davranışlarını veya zihinsel durumunu hissedilebilir ve gözlemlenebilir şekilde etkileyen olay olarak tarif edilmektedir. Kültürel olgunun olabilmesi için ise

birey davranışına tek veya iki taraflı bir etkinin gerekmektedir. Anlamli etkileşim, bir tarafın diğler tarafa uyguladığı sıralı etkinin meydana getirdiği anlam veya değerdir. Etkileşim anlamli değilse, sosyokültürel olgudan bahsetmek mümkün görünmemektedir (Sorokin, 1962:40-41).

Bir tarafın diğler tarafın davranış veya zihnini etki altında bıraktığı tek taraflı etkileşim olabileceği gibi iki tarafın birbirini karşılıklı olarak etkilediği karşılıklı etkileşim de meydana gelmektedir (Sorokin, 1962:69). Bununla birlikte üçüncü taraf da etkileşim sürecinde yer alabilmektedir. İnsanlar ilişkişel modelleri, diğlerlerinin nasıl karşılık vereceğini tahmin ederek; toplumsal davranış düşünme, seçme ve planlama yoluyla kullanmaktadır. O anda etkileşimde olmayan üçüncü grup insanlar ise diğlerlerinin etkileşimini değerlendirmekte ve bu kişilerin “kendi düşüncelerine göre” ihlallerini/tecavüzlerini engellemeye çalışmaktadır. Olayın karşı tarafı ise toplumsal ilişkişideki davranışlarının gözleneceğini ve dedikodu yoluyla diğlerlerine aktarılabileceğini bilmekte ve bu doğrultuda etkileşimde nasıl davrandığının üçüncü grubu da etkileyebileceğini hesaba katmaktadır (Fiske, 1993:21).

Anlamli insan etkileşimi üç bileşenden oluşmaktadır. Birinci bileşen, etkileşimin öznesi olan insanların düşünme, davranma, karşı tepki vermesidir. İkincisi, bireylerin uğruna etkileşime girdikleri ve bu etkileşim esnasında farkına vardıkları, bildikleri ve mübadele ettikleri anlamlar, değerler ve normlardır. Üçüncüsü ise vasıta ve iletken olarak bilinen davranış ve maddi olgu vasıtasıyla somutlaştırılan ve toplumsallaştırılan anlam, değer ve normlardır (Sorokin, 1962:41).

İnsanlar kendi toplumsal inisiyatiflerini yönlendirmek ve diğlerlerinin toplumsal davranışlarını anlamak ve karşılık vermek üzere bir takım toplumsal ilişkiş modelleri kullanmak mecburiyetindedir. İnsanlar bu modelleri, hem kendi hem de diğlerlerinin hareketlerini değerlendirmek, diğlerlerini ikna etmek, eleştirmek ve onaylamak ve onlarla müzakerede bulunmak için kullanmaktadır. Toplumsal ilişkiş çeşitlerinden çoğu ortak paylaşımda bulunmak, otorite hiyerarşisi kurmak, denklik ilişkişisi sağlamak ve piyasa fiyatlandırması belirlemek üzere dört temel model çerçevesinde kurulmaktadır. Bu model, karar verme süreci olarak da ifade edilebilmektedir (Fiske, 1993:3-6).

Etkileşimin özelliklerini hesaba katarsak, etkileşimin yüz yüze veya dolaylı, uzun süreli veya kısa süreli, yoğun veya yoğun olmayan, geniş veya dar olduğu görülebilmektedir. Toplumsal grupları veya kültürel sistemleri meydana getiren ise uzun süreli etkileşimlerdir. Uzun süreli etkileşimler organize, dayanışmalı ve bütünlüktür (Sorokin, 1962:69-70)

Etkileşim, iki veya üç taraflı olarak gerçekleşebilmekte, bireylerin düşünce ve davranışlarını şekillendirmesine sebebiyet vermektedir. Etkileşim, kültürel bağlam içinde ortaya çıkan anlam veya değerlere yönelik olarak vuku bulduğunda ise anlamlı etkileşim doğmaktadır. Anlamlı etkileşimler kültürün parçaları olan örüntülerin başlatıcı mekanizmalarını oluşturmaktadır.

2.4 Kültür

Kültür dört alt başlık altında incelenecektir. İlk olarak kültürün tanımı yapılarak bir çerçeve çizilecek, ikinci olarak kültürü meydana getiren asıl unsurlar olan örüntüler ele alınacak, üçüncü olarak kültürün ortaya çıkması ve şekillenmesinde doğa ve coğrafyanın etkileri anlatılacak, son olarak ise kültür bir bütün olarak yeniden değerlendirilecektir. Araştırma konusunu kültür ve kültürel örüntülerin oluşturması, araştırmada kültürün temel öğelerinin belirlenmesi ile kültürde yaşanan değişimlerin sebep ve sonuçlarının açıklanması hususlarının amaçlanmış olması “Kültür” başlıklı alt bölümün etraflı bir biçimde sunulmasını gerektirmiştir.

2.4.1 Tanımı ve Kapsamı

Kültür, kelime olarak, hayatın çeşitli alanlarında farklı kullanımlara sahip olan Latince kökenli fiil olan ‘colere’den türeme ‘cultura’ kelimesinden gelmektedir. Tarımsal alanda ‘üretmek’, içsel olarak ‘ikamet etmek’, dini olarak ‘ibadet ederek yaratıcıyı onurlandırmak’ ve toplumsal manada ‘korumak’ anlamına gelmektedir (Darity, 2008a:202). Yine Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te kültür, “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Halkbilim Terimleri Sözlüğü kültürü, “Bireyin üyesi olduğu

toplumdan öğrendiği bilgi, gelenek, görenek, davranış, yasa, sanat, uygulamayı, zanaat gibi özdeksel ve tinsel ürünlerden oluşan bütün” şeklinde tanımlarken, Budunbilim Terimleri Sözlüğü ise kültürü, “Bir halkın ya da bir toplumun özdeksel ve tinsel alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü: Yiyecek, giyecek, barınak, korunak gibi temel gereksemelerin elde edilmesi için kullanılan her türlü araç gereç; uygulanan teknikler; düşünceler, beceriler, inançlar, geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum, davranış ve yaşama biçimlerinin topu.” olarak tanımlamıştır (Türk Dil Kurumu, 2020).

En geniş tanımıyla kültür, toplum veya toplumsal grubu tanımlayan manevi, maddi, fikri ve duygusal özelliklerin oluşturduğu bir bütündür. Kültür, sanat, edebiyat, hayat tarzları, temel insan hakları, değerler sistemi, gelenekler ve inançları ihtiva etmektedir. Kültür yoluyla değerlerin farkına varılmakta ve seçimler yapılmaktadır. Kişinin kendini ifade etmesi, yeni anlamlar araması ve eserler ortaya çıkarması kültür ile mümkün olmaktadır (UNESCO, 2019). Tylor (2016) kültür veya medeniyeti, toplumun üyesi olan insanın elde ettiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, kanun, gelenek ve benzer özellik ve alışkanlıkları ihtiva eden karmaşık bir bütün olarak tanımlamaktadır (s.1)

Kültür ilk olarak ‘doğal büyüme eğilimi’ yani içinde yaşanılan zaman kesitinin doğal bir hali olarak ele alınmıştır. 19. yüzyılda ilk olarak zihnin genel durumu veya alışkanlığı anlamına gelmiştir. Sonrasında bir toplumdaki entelektüel gelişimin genel hali olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Devamında kültür sanatın tüm dallarının oluşturduğu bir bütün şeklinde tanımlanmış, 19. yüzyılın sonlarında ise maddi ve manevi boyutta hayatın tüm şekli olarak algılanmaya başlanmıştır. Kültür son hali ile toplumsal, ekonomik ve politik hayattaki değişimlere verilen önemli ve süregelen tepkilerin bir kaydı, aynı zamanda da bu değişikliklerin keşfedebileceği önemli bir harita olma özelliğini sürdürmektedir (Williams, 1960:XIV-XV).

Kültür, doğadan üretilen bir diğer ifade ile doğal olarak bulunandan insan eliyle yapılabildiği ifade etmektedir. Etimolojik olarak kültür doğadan türetilmiş bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Çiftçilik ya da doğal gelişme eğilimi kültürün ihtiva ettiği özgün anlamlardır (Eagleton, 2005:9). Kültürün esas anlamı çiftçilik olmasına

rağmen kültür kendiliğinden büyüme ve gelişmeye dayanmaktadır. Kültürel olan aslını kaybetmeden doğanın izin verdiği ölçüde değiştirilebilendir (Eagleton, 2005:12). Farklı bir yorumlama ile kültür doğayı dönüştürmek için doğanın kendisinden türettiği kültürel araçlar üretmektedir. Aslında doğa kültürü üretmekte, kültür de doğayı zaman içerisinde değiştirmektedir (Eagleton, 2005:11). Böylelikle zaman içerisinde hem doğa hem de kültür değişmektedir.

Her insan kültüre sahiptir. Kültür de insanın süreç içerisinde elde ettiği veya toplumsal yoldan miras aldığı maddi ve manevi varlıkların bütünüdür. Maddi kültürel varlıklar olarak aletler, sanat eserleri ve insan eliyle üretilen nesnelere sıralanabilirken, maddi olmayan kültür varlıkları olarak ise anlam, değer, sembol ve normlar listelenebilecektir.

Öğrenilmiş ve aktarılmış motor tepki, alışkanlık, teknik, fikir, değer ve bunların ortaya çıkardığı davranışların oluşturduğu yapıya kültür denmektedir. Kültür, insanlığın özel ve ayrıcalıklı ürünü olup insanların evrendeki kalite farkını ortaya koymaktadır (Kroeber, 1963:8). Kültürü meydana getiren etmenlere bakıldığında, kültür doğal olgulardan vücut bulan yani doğayla birlikte ve doğanın içinde açıklanması gereken bir yapı veya düzendir. Kültür, birikimli haldeki geçmişi tarafından şekillendirilir. Üçüncü özellik olarak kültür etkilediği bireyler ve bireysel psikolojilerden etkilenir. Kültür, doğadan, tarihten, değer ve sembollerden ayrı değerlendirilememektedir (Kroeber, 1952:3-11).

Kültürün özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkün gözükmemektedir: Kültür kalıtsal olarak değil etkileşim içinde bulunan bireyler vasıtasıyla aktarılır. Bireylerin katkısı ne olursa olsun kültür hızlı bir şekilde insanüstü bir yapıya dönüşür ve anonimleşir. Kültür zamanla örüntülere; şekil, stil ve önem düzenliliğine/devamlılığına dönüşür. Kültür, kültürü taşıyan halk tarafından hissedilen ve formüle edilen değerleri temsil eder (Kroeber, 1952:104).

Gökalp (2010), yukarıda açıklaması yapılan kültür tanımını milli kültür ve medeniyet kavramları altında sınıflandırmaktadır. Milli kültür ve medeniyetin dini, ahlaki, hukuki, rasyonel, iktisadi, edebi ve bilimsel olan toplumsal hayatları ihtiva ettiğini

belirtmekle beraber medeniyetin bireysel irade ve yöntemlerle oluşturulduğunu, milli kültürün ise kendiliğinden zamanla oluştuğunu ifade etmektedir (s.26-27). Milli kültür özellikle duygulardan teşkil edilmiş olmasına rağmen uygarlık bilgilerden oluşmaktadır (Gökalp, 2010:33; Gökalp, 2015:13-16). Medeniyet soyut, faydacı, mekanik iken kültür organik, duyumsal ve geçmişi kapsayıcıdır (Eagleton, 2005:22). İkel toplumların çoğunda kültür tek bir uğraş veya faaliyeti temel alarak oluşmuştur. Maddi ve manevi kültürel unsurlar ise bu uğraş ve faaliyet çevresinde şekillenmiştir. Bu unsurlara dini, ahlaki ve estetik değerler yüklenerek psikolojik özellikler atfedilmiştir (Turhan, 1950:61).

Kültür üç ana unsurdan oluşmaktadır. Bunlar ideolojik kültür, davranışsal kültür ve maddi kültürdür. İdeolojik kültür, etkileşimde bulunan birey ve grupların sahip olduğu anlam, değer ve normların toplamından meydana gelerek oluşan birey ve grupların fikri birikimleridir. Davranışsal kültür, birey ve grupların etki ve tepkilerinin toplamının vasıtasıyla somutlaştırılan, taşınan ve toplumsallaştırılan saf anlam, norm ve değerlerdir. Maddi kültür ise ideolojik kültürün gösterildiği ve dışsallaştırıldığı nesne ve maddi varlıklardır (Sorokin, 1962:313).

Çalışmada kültür denildiğinde ideolojik kültür, davranışsal kültür ve maddi kültürün bileşkesi ifade edilmektedir. Üç unsur neticesinde kültür meydana gelmekte olup davranışsal kültür ve maddi kültür, ideolojik kültürün yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır. İdeolojik kültür, anlam ve değerlerin yer aldığı bir kütüphane veya arşiv odasına benzemektedir. Karşılaşılan durumda sergilenecek davranış ve yaşam koşullarına göre üretilecek maddi kültürel öğeler bu kütüphaneye müracaat ettikten sonra şekil almaktadır.

2.4.2 Kültür veya Davranış Örüntüsü

Davranış örüntüsü, muntazam olarak tekrarlanan eylem ve düşüncelerdir. Davranışsal örüntüler bir kültürdeki ortak düşünme ve inanç biçimleridir. Bir kültürde var olan inanç, anlam, değer ve tutumlar davranış örüntülerinin içinde yer almaktadır (Fichter, 2012:98). Kültür örüntüsü ise birçok insan tarafından benzer şekillerde ortaya koyulan ve uygulayıcılar için kılavuzluk görevi gören davranış

kalıplarıdır. Kültür örüntülerinin önemi sahip oldukları değer ve yaptırım güçleriyle belirlenir (Fichter, 2012:99).

Töre, gelenek ve görenekler temel olarak üç kültür örüntüsü teşkil etmektedir (Fichter, 2012:100). Kroeber (1963) ise kültür örüntülerini, kültürün tutarlılığını ve yöntemini ortaya koyan ve kültürü rastgele parçaların birikiminden oluşan bir yapıdan farklı olduğunu gösteren iç ilişkiler sistemi veya düzenlemeler olarak tarif etmektedir (s.119). Kültürü anlamak için temel örüntüler olan gelenek ve göreneğin ne ifade ettiğini anlamak gerekmektedir.

Gelenek, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te "Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane", Halkbilimi Terimleri Sözlüğü'nde "Bir kuşaktan diğerine tarihsel ve toplumsal bazı değişikliklere uğradıktan sonra ve yalnız konuşma yoluyla geçerek çağımıza ulaşan, kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar", Budunbilim Terimleri Sözlüğü'nde "Sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölüme ayrılan ve bir toplumda kuşaktan kuşağa geçen kültür kalıntıları, alışkanlıklar, bilgiler, töreler, davranışlar" ve İktisat Terimleri Sözlüğü'nde ise "Bir toplumda kuşaktan kuşağa iletilen toplum üyeleri arasında manevi bağları güçlendiren her türlü kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar." şeklinde yer bulmuştur (Türk Dil Kurumu, 2020).

Görenek, "Bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı, âdet." şeklinde tarif edilirken adet, "Görenek", "Alışkanlık", "Topluluk içinde eskiden beri uyulan kural, töre" biçimde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2020). Görenek ve adet kelime manası olarak birbirlerine yakın iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Darity (2008c) geleneği, bir grup veya toplumun sahip olduğu ortak adet veya bilgi olarak tanımlamaktadır. Ona göre gelenek, resmi eğitimden önce başlayan ve hayat boyunca devam eden temel öğrenmenin kaynağıdır ve genellikle nesilden nesle sözlü araçlar ve adetlerle gerçekleştirilen bilgi aktarım sürecini ifade etmektedir. Bir şeyleri yapma yöntemlerini ifade eden toplumsal ve kültürel örüntülerinden oluşan grup mirasının aktarılmasıdır (s.420).

Gelenek genellikle sözlü ve uygulamalı olarak nesilden nesle aktarılan ve toplumsallaşma süreçlerine eklenen değer, inanç, kural ve davranış örüntülerinin bütünüdür. Sabitlik, devamlılık, dengelilik özellikleriyle günlük davranışları yönlendirmekte ve paylaşılan inanç ve uygulamaları doğrulamaktadır. Kabul edilebilir davranışların gelenekler tarafından şekillendirildiği küçük topluluklarda gelenekler kutsal ilim olarak görülmektedir. Geleneklerin sözlü olarak aktarıldığı yerlerde gelenekler edilgen ve dikkatsizce miras alınan kalınlardan öte çeşitlenmeye, değişime ve ihtilaflara açık olup geçmişteki uygulamaların bir modeli haline dönüşmektedir (Ritzer & Ryan, 2011:655).

Gelenek ve görenekler kültürün ayırt edici özelliklerini oluşturmaktadır. Anlamları atayan ve daha önemlisi değerleri belirleyen mekanizmalar gelenek ve görenekler tarafından şekillenen toplumsal yargı süreçleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürün birikimli olması ve gelişmesinden toplumsal ilişkiler için harita vazifesi gören gelenek ve göreneklerin süreç içerisinde toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde dönüşmesi ve yenilenmesi kast edilmektedir. Özelde birey, genelde ise toplumların yaşamlarını sürdürmesi için gerekli olan stratejilerin toplamı kültürel örüntüler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu toplam ise yaşantılar ile elde edilen tecrübelerin nesilden nesle aktarılması, diğer bir ifade ile birikimli olması yoluyla oluşmaktadır. Tarım yapma biçimlerinin çeşitlenmesi ve değişmesi, dayanışmanın kurulması ve şekil değiştirmesi toplumların ihtiyaçlarına göre gerçekleşmektedir. Bu değişimler ise yaşanmışlıkların veya tecrübelerin tarihi süreç içinde süzülerek günümüze ulaşması ile birikimli hale gelmektedir.

2.4.3 Kültürel Ekoloji veya Coğrafya

Kültürün tarihi süreç ve doğayla olduğu kadar üzerinde şekillendiği coğrafya ile de sıkı bağları bulunmaktadır. Çevrenin kültüre olan etkisi çerçevesinde şekillenen kültür, kültürel ekoloji olarak tanımlanmaktadır. Aslında bu durum, kültürün içinde bulunduğu doğal çevreye uyum sağlaması hali olarak da ifade edilebilmektedir (Steward, 1972:30). Kültürel ekolojiyi açıklamak için kullanılacak kavramlardan bir tanesi de “kültürel öz”dür. Kültürel öz, geçimlik faaliyet ve ekonomik düzenlemelerin bir yığındır. Öz, toplumsal, siyasi ve dini örüntüler ihtiva

etmektedir. Kültürel ekoloji gerek tarih gerekse ekolojiden etkilenmekle beraber kültürel öz daha çok ekolojiyle alakalıdır. Kültürel ekoloji daha çok kültürel olarak belirlenen şekiller vasıtasıyla doğanın kullanımını içermektedir (Steward, 1972:37). Özetle, kültürel ekoloji kültürün içinde yer aldığı çevre şartlarına göre şekillenmesini açıklamakla beraber kültürü tarih, coğrafya ve doğa ile birlikte değerlendirmektedir.

Kültürel ekolojiye benzer kavramlar olarak kültür coğrafyası veya topoğrafyası kavramları da alanyazında yer almaktadır. Kültür coğrafyası veya topoğrafyası, anlamların bir bütün oluşturacak şekilde alan, mekan ve doğal manzara ile ilişkili olması durumudur. Alan ile üç boyutlu fiziksel sınır, mekan ile ev, mahalle, tarla, kahvehane gibi noktasal yerler, doğal manzara ile de dağ, ırmak, ova gibi yer yüzü şekillerine yapılan insan müdahalesi anlatılmaktadır. Kültür, kendini oluşturan sınırların dışında anlaşılammaktadır. Kültürel biçimler mekanlarla ilişkili olarak yaratılmaktadır. Kimlik alanlar vasıtasıyla tanımlanmakta veya yeniden tanımlanmaktadır. Kültür, nesnelere, teknoloji ve doğal dünya ile birlikte alındığında anlamlı bir yapı haline dönüşmektedir (Longhurst, et al., 2008:107-108). Alan, hem çıplak gözle görülen fiziki varlıkları hem de görünenin dışında anlamlandırılan ve değer atfedilen hususları içermektedir. Diğer bir ifade ile hem maddi hem de manevi anlamları içermektedir (Longhurst, et al., 2008:108).

Mekanlar kültürel hayatın araç ve mesajları olup kültürlerin, toplumların ve insanların kendilerini köklendirdiği/bağladığı ve tanımladıkları yerlerdir. Mekanlar, anlamlarla yüklenmiştir. Fikir ve ön yargılar mekanlarda inşa edilmektedir (Anderson, 2015:270). Yer yüzündeki her bir mekan bazı özellikleri ile benzersiz olmakta, bazı özellikleri ile ise diğer mekanlara benzemektedir. Yeganelik veya benzerlik nesnelere neden o alanda buldukları ile alakalıdır. Alan ve mekan kavramları yer yüzündeki her bir noktanın neden bir ölçüye kadar benzersiz olduğunu açıklamak için kullanılmaktadır. Mekan bir noktaya işaret ederken, alan coğrafi bir bölgeye karşılık gelmektedir (Rubenstein, 2011:13).

Genel manada doğal manzara, alan üzerine ağaç, bina, mera/otlak, cadde, fabrika, açık alan ve benzerlerinin konumlanma biçimleridir. Daha teknik olarak bakış veya arazinin tarzını ve maddi öğeler ile bunların toplumsal ve kültürel olarak bir araya

getirilmeleri de ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile toplumsal ve kültürel yapının bir temsilidir (Mitchell, 2005:50). Manzara da tabii manzara ve kültürel manzara olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tabii manzarası, iklim, arazi yapısı ve bitki örtüsünden meydana gelmektedir. Kültür ise doğal manzarayı nüfus ve iskan yapısı, üretim tarzı, iletişim ve benzeri biçimleri barındıran kültürel manzaraya dönüştürmektedir (Sauer, 1997:308-311; Mitchell, 2000:28). Kültür sebep, kültürel manzara sonuçtur. Kendisi de zamanla değişen kültür, doğal alanı geliştirmektedir. Tabiat manzarası kaynakları sağlarken kültür bunları şekillendirmektedir

Bir alan kendine has özelliğini, dil ve din gibi kültürel özellikler, tarım ve sanayi gibi ekonomik özellikler ve iklim ve bitki örtüsü gibi fiziksel özelliklerin oluşturduğu kültürel manzarasından almaktadır (Rubenstein, 2011:17). Kültürel manzara ile doğal manzara keskin sınırlar ile birbirinden ayrılmamaktadır. Doğaya veya doğaya olan insan veya grup etkisi iki kavramının da içinde bulunmaktadır.

Kültürel ekoloji, kültürel coğrafya veya kültürel topoğrafya benzer kavramlardır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde üç kavram yerine kültürel ekoloji kavramı kullanılacaktır. Bu kavram ile kültürü şekillendiren alan, mekan ve doğal manzara alt kavramları ifade edilmektedir. Kültürel ekoloji, kültürün sadece kişiler arası etkileşimden doğmadığını, insan ve doğa veya insan ve fiziki alanlar arasında kurulan etkileşimin de kültürün oluşması ve değişmesinde önemli bir belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

2.4.4 Değerlendirme

Toplum veya toplumsal yapı düzenlenmiş ilişkiler bütününe karşılık gelmektedir. Bu yapı aile, din, siyaset, eğitim, ekonomi, boş zaman uğraşları, mimari yapı ve estetik anlayışı gibi temel ve yardımcı kurumları kapsamaktadır. Kültürün bu yapı ile ilişkisine bakıldığında kültür, toplumsal yapıdan kaynaklanan, zaman içerisinde farklı bir yapı ve kimliğe bürünen ve toplumsal yapının devamını veya değişimini sağlayan kurallar bütünüdür. Kültür, toplum eliyle oluşturulan ancak toplumdan bir ölçüye kadar bağımsız olan düzenleyici ve denetleyici bir mekanizmayı ifade etmektedir.

Sonuç olarak, kültür nesiller arası aktararak varlığı korunan ve süreç içerisinde geliştirilen, içine doğan bireyler tarafından öğrenilen birikimli bir yapıyı temsil etmektedir. Kültürü toplumsal hafıza veya miras olarak da tanımlamak mümkündür. Kültürün belirleyici özelliği gelenek ve görenek gibi temel örüntülerdir. Bu örüntüler aynı zamanda alışkanlıklar, değerler sistemi, kurallar, inançlar ve bilgi ve tekniklerin bütününe kapsamaktadır.

Kültür, etrafını saran doğa ve coğrafya ile şekillenmekte ve bu çevreyi zamanla dönüştürmektedir. Tarih ve coğrafyanın kültürü, kültürün de üzerinden yeşerdiği doğayı şekillendirmesiyle ortaya çıkan yeni yapıya kültürel ekoloji denmektedir. Kültürel ekoloji alan, mekan ve doğal manzara kavramlarını ihtiva etmektedir. Son olarak kültürün temel unsurlarını ideolojik kültür, davranışsal kültür ve maddi kültür meydana getirmektedir.

2.5 Tarım

“Tarım”ın bu alt bölümde ayrı olarak incelenmesinin sebebi tarımın tanımı, önemi, gelişim aşamaları, bu aşamalara etki eden faktörleri, tarımın tesir altında bıraktığı hususları daha detaylı olarak ortaya koyabilmektedir. Çünkü bu araştırmanın da konusu içinde yer alan tarım, sahip olduğu işlevler ve anlamlar bakımından aslında yaşantımızda büyük öneme sahiptir. Tarım, sadece gıda ile ilişkilendirilebilecek bir uğraş şekli olmaktan uzaktır. “Doymak” veya “beslenmek” tarımın sosyal ve kültürel hayatta ortaya çıkardığı değerlerden birini oluşturmaktadır. Bu değerlerin yanında tarım ve tarımsal üretim biçimleri, toplumun örgütlenme biçimi, insanoğlunun doğayla kurduğu ilişki ve işbirliği ile kültürel örüntülerin şekillenmesi konularında belirleyici ve yönlendirici bir role sahiptir. Bu sebeple tarımın bu alt bölümde tarımın küresel düzeyde ve Türkiye özelindeki serüvenine ayrı ayrı değinilmeye çalışılacaktır.

Tarım, kısaca yapılacak bir tanımla bitkisel ve hayvansal üretimde bulunmak olarak ifade edilebilmektedir. Bununla birlikte tarım daha geniş bir anlama sahiptir. Bitkisel ve hayvansal üretimin yanında ürünlerin işlenmesi, üretimde kullanılacak girdilerin tedarik edilmesi ve ürünlerin satılması da tarımsal faaliyetler içinde değerlendirilmektedir. Yasal açıdan ise balıkçılık ve ormancılık da tarımın alt unsurlarını oluşturmaktadır (Direk, 2012:16).

Yüzyıllardır gıda, giyecek, endüstri için hammadde ve iş imkanları sunan tarım, gerek toplumsal hayata gerekse ekonomiye büyük katkı sağlamaktadır (Federico, 2005:1; Direk, 2012:156). İş gücü bakımından bir değerlendirme yapıldığında gelişmiş ülkelerde iş gücünün %2,5'u tarımda istihdam edilirken gelişmekte olan ülkelerde bu oran %50'ye kadar çıkmaktadır (Federico, 2005:1).

Günümüzden 12.000 yıl kadar önce yaşanan buz devrinden yeni çağa geçiş aşaması aynı zamanda o ana kadar ağırlıklı olarak avcılık, balıkçılık ve toplayıcılık ile yaşamlarını sürdüren toplumlarının yavaş yavaş tarımla uğraşmalarına sebebiyet vermiştir (Barker & Goucher, 2015:1). Avcılıktan tarıma geçişinin yaşandığı neolitik devir olarak da tanımlanan yeni çağ, insan ekonomisini dönüştüren neolitik tarımsal devrimin de yaşandığı dönem olma özelliğini taşımaktadır (Mayozer & Roudart, 2006:46). İlk çağlarda toplayıcılık şeklinde icra edilen tarım zamanla işlemeli ve geçimlik tarıma dönüşmüştür. Günümüzde ise daha çok pazar koşulları altında ticari tarım faaliyetleri sürdürülmektedir (Direk, 2012:18). Binlerce yıl içerisinde gerçekleşen bu dönüşüm tabiat manzaralarını ve nüfus yapılarını da değiştirerek şehirleşme, artan karmaşa ve eşitsizliğin ortaya çıkmasını ve dünyaya yayılmasına neden olmuştur (Barker & Goucher, 2015:1).

Tarımsal artığın elde edilmesi şehirleşmenin ortaya çıkmasını sağlayan temel etmenlerden birini oluşturmuştur. Aslında şehir tarımsal üretim ve kan bağı temelli bağıllık ve Tanrı'ya bağıllık gösteren insanlar üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması olmuştur. Şehirler tarımsal üretimin örgütlenmesi üzerinde elde ettikleri kontrol ile nüfus artışını ve insanların davranışlarını da kontrol eder hale gelmiştir. Diğer bir ifade ile yeni bir örgütlenme ve/veya hiyerarşik yapı kurulmuş ve şehir/azınlık/merkez, kır/çoğunluk/çevre üzerinde hakimiyet kurmuştur (Gallagher & Mcintosh, 2015:188). Kırsal yerleşimler şehri ortaya çıkarmış ve sonrasında şehir kırsal örgütlenmeyi şekillendirmiş veya değiştirmiştir.

Tarımsal ürün ve hammadde bağlamında çevre veya kırsal alanlar şehirlerin hinterlandını oluşturmuştur (Gallagher & Mcintosh, 2015:193). Tarımsal üretimin ve örgütlenmenin belirleyici olduğu kültürün de şehirleri bir ölçüye kadar etkilediğini

söylemek olanaklı görünmektedir. Günümüzde de bu durum devam ediyor olmakla beraber kültürel ve sosyal alanlarda şehirlerin belirleyici role sahip oldukları ifade edilebilecektir. Artık şehirler kendi dinamikleri içinde ürettikleri kültür ve sosyal olguları kırsal alanlara geçirmekte ve bu konuda bir hinterland haline gelmektedir.

Tarım insanlık tarihinin akışına etki etmiştir. Tarımın seyrine ise ilk olarak doğa etki etmektedir. Doğa, dört farklı yolla tarımı etkilemektedir. Öncelikle, doğa toprak yapısı, sıcaklık ve sulama imkanları çerçevesinde nelerin ekilip biçileceğini belirlemektedir. İkinci olarak bitkilerin gelişmesi için toprakta başta azot, potasyum ve fosfor olmak üzere çeşitli besin maddeleri oluşması ve bu besin maddelerine göre toprağın ekilme ve nadasa bırakılma sıklığı doğa tarafından belirlenmektedir. Üçüncü olarak, bitkilerin ekim, bakım ve hasat döngülerine göre doğal bir takvim oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile tüm tarımsal süreçlerde 'doğru zamanlama' kavramı önem arz etmekte ve bu da doğa tarafından belirlenmektedir. Son olarak doğa ürünün hava koşulları, zararlı böcekler ve hastalıklar vasıtasıyla nasıl olacağını belirlemektedir. Bu üç etki hiçbir zaman istenildiği şekilde mükemmel seviyede olmamakta, doğa tarafından şekillendirilen bir denge içinde yer almaktadır (Federico, 2005:6-11).

Tarımın tanımı, önemi, tesirleri ve etkilendiği hususları kısaca açıkladıktan sonra tarım serüveni daha detaylı olarak küresel düzeyde ve sonrasında Türkiye özelinde aşağıdaki bölümlerde izah edilmeye çalışılacaktır.

2.5.1 Küresel Düzeyde Tarımın Tarihi

Günümüzden yaklaşık 8.000 ila 12.000 yıl önce başlayan ve Cilalı Taş Devri olarak da bilinen Neolitik Çağ'da insanlar tarım ürünleri yetiştirmeye ve kendilerinin evcilleştirdiği hayvanları beslemeye başlamıştır. Müteakiben bu bitki ve hayvanları tüm çevreye tanıtmış ve yaymıştır. Bu hali ile doğal ekosistemler insan dikkati ve gayreti ile üretimin yapıldığı işlenen ekosistemlere dönüşmüştür. O zamana kadar doğa karşısında korumasız olan, toprak işleme ve hayvan besleme ile ilgili alet ve edevattan yoksun olan ancak öğrenebilir olan insanlar yavaş yavaş ihtiyaç duydukları nesnelere yapmaya ve daha da geliştirmeye başlamıştır (Mayozer & Roudart, 2006:28-29).

Neolitik Çağ insanların artık ürün biriktirmeye ve kendi kendine yeterli olmaya başladığı bir dönemin de başlangıcı olmuştur (Childe, 1951:71-72). Bununla birlikte az sayıda insandan oluşan, yaklaşık 4 dekar üzerinde kurulu olan ve köy tipi denilebilecek sosyal örgütlenmeler baş göstermiştir (Childe, 1951:82). Uzun bir süreç içinde gerçekleşen Neolitik Devrim'in getirdiği diğer bir devrim de kendi kendine yeterli çiftçilerden oluşan küçük köylerin endüstri ve dış ticaretten geçinen kalabalık şehirlere dönüştürmesi olmuştur (Childe, 1951:87). Yoğun sulama imkanları ve saban gibi ilkel tarımsal aletlerin ortaya çıkması şehirlerdeki nüfusun artışında etkili olmuştur (Descartes, 2010:2).

Milattan önce 8.000 yılına kadar bugünkü Irak coğrafyasında koyun ve keçi evcilleştirilerek yetiştirilmiş, ayrıca Suriye ve Anadolu topraklarında buğday ve arpa yetiştirilmiştir. Yine milattan önce 7.000 yılına kadar Anadolu coğrafyasında domuz, 6.500 yılına kadar ise Anadolu ve güney batı Avrupa'da sığır evcilleştirilmiştir. Tarım, milattan önce 7.000 yılına kadar Nil deltasından Dicle-Fırat Badisine kadar uzanan ve Basra Körfezi'nin kuzeyini de içine alan "Bereketli Hilal"de güçlü bir geçim stratejisi halini almıştır. Bu dönemden itibaren ise tarımsal bilgi yavaş yavaş Girit, Yunanistan, Mısır ve Mezopotamya'nın güney bölgelerine yayılmıştır (Descartes, 2010:2). İnsanoğluna ulaşım aracı ve işgücü bağlamında hizmet eden atlar milattan önce 4.000 dolaylarında Orta Asya ve bugünkü Türkmenistan'da evcilleştirilmiştir. Atlar, sonraki dönemlerde başta Yunan ve Roma orduları olmak üzere askeri birliklerde önemli görevler üstlenmiştir (Kniffen, 2010:78).

Antik çağlarda tarımda yaşanan ve devrim olarak da ifade edilebilecek en önemli gelişme, ekilen arazinin nadasa bırakılması, hayvanlar tarafından çekilen sabanların ortaya çıkması ve hayvansal gübrelerin kullanılması ile olmuştur. Bu sayede daha geniş alanlar daha verimli bir şekilde işlenmeye başlanmıştır (Mayozer & Roudart, 2006:217-286). Bu önemli gelişmelerin yanında bitki ve hayvanların evcilleştirilmesi de tarımın seyrine olumlu katkı yapan diğer etmen olmuştur.

Tarımda, antik çağlarda yaşanan önemli gelişme veya devrimlerden sonra 16 ve 19. yüzyıllar arasında da çok önemli ilerlemeler veya başka bir ifade ile ikinci tarım

devrimi kaydedilmiştir. Geleneksel nadas uygulamasına son verilerek ekilebilir arazinin uzun süre boş kalmasının önüne geçilmiştir. Yeni sistemde yonca, şalgam/turp, buğday, patates ve arpa gibi bitkiler dönüşümlü olarak ekilmeye başlanmış, diğer bir ifade ile münavebe sistemi kurulmuş, yem bitkileri ve şalgam buğday ve arpa gibi ana ürünlerin arasında ekilerek hem toprağın aktif olarak dinlenmesini sağlamış hem de hayvansal gübre yanında toprağa yeşil gübrenin de dahil edilmesini sağlamıştır. Yem bitkilerinin daha çok üretilmesi ile daha çok hayvan beslenebilmiş, hayvanlar sayesinde daha geniş araziler sürülebilmiş ve hayvan gübreleri ile ekilen araziler gübrelenebilmiş ve verim artışı sağlanmıştır (Mayozer & Roudart, 2006:313-325).

İkinci tarım devrimi ile ortaya çıkan iki misli tarımsal ürün hasadı ve bu sayede piyasaya sunulabilir ürün artışı ile birinci endüstri devrimine yol açan başlıca etmenlerden biri olmuştur (Mayozer & Roudart, 2006:338-339). 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise tamamen demir veya çelikten üretilen tarımsal makineler devreye girmeye başlamıştır. Tekerlekli pulluklar, kesek kırma aletleri, çapa, saman balyası makinesi ve ocak açma ve ekim makineleri gibi aletler bir işçinin üretkenliğini iki katına kadar çıkarmasına yol açmıştır. Bunların yanı sıra demiryolları ve buharlı trenlerin ortaya çıkması ve yaygınlaşması gerek daha çok ürünün piyasaya hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlamış gerekse ihtiyaç olan tarım arazilerine büyük miktarlarda gübrenin sevk edilmesini kolaylaştırmıştır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren ise buharlı makineler hayvanların yerini alarak ağır ve büyük pullukları çekmeye başlamıştır (Mayozer & Roudart, 2006:340-366).

Modern zamanların ikinci, genel süreçte ise üçüncü tarım devrimi endüstri devrimi kaynaklı olarak 19. yüzyılın sonu ile yirminci yüzyılın başları itibarıyla başlamıştır. Bu süreçte içten yanmalı veya elektrikli motorlara sahip güçlü traktörler ortaya çıkmış, karmaşık ve etkin makinalarla geniş ölçekli mekanizasyon sağlanmış, sentetik gübreler kullanılmaya, tohumlar ve hayvan ırkları ıslah edilmeye başlanmış ve uzmanlaşmaya geçilmiştir. Birinci tarımsal devrimde mekanikleşen aletlerin yerini bu defa moto-mekanizasyon almıştır (Mayozer & Roudart, 2006:375-376).

19. yüzyılın sonlarında başlayan ve 20. yüzyılda devam eden tarımsal alandaki yenilikleri dört gruba ayırmak mümkündür. Bunlar biyolojik yenilikler altında bitki ve hayvan ıslahı, hibritleme, evcilleştirme; toprak işleme uygulamaları altında toprağı sürme, ekim zamanlaması yapma ve münavebe uygulamaları; kimyasal girdilerin kullanılması altında sentetik ilaç ve gübrelerin kullanılması ve son olarak makineleşme altında motorlu alet ve ekipmanların kullanılmasıdır (Federico, 2005:84).

Tarımsal yeniliklerden en büyük etkiye sahip olanları tarihsel süreç çerçevesinde aktarmak tarımın modern zamanlardaki dönüşümüne ışık tutacaktır. İlk modern tarımsal makine 1786 yılında icat edilen harman dövme makinası olmuştur (Federico, 2005:90). İlk mekanik ekin biçme makinesi ise 1831 yılında Amerika'da üretilmiştir. Bu makine sayesinde az miktarda iş gücü ile büyük alanlarda buğday tarımı yapılabilmiş ve makine satışından büyük karlar elde edilmiştir. Hızla yayılan bu makine sayesinde tarımda makineleşmenin önü açılmıştır (Clark, 2010:461). 19. Gerek Batı Avrupa gerekse gelişmiş ülkelerde ilk traktör kullanımı 1930'lu yılların sonunda başlamış ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda özellikle 1950 ve 1960'lı yıllarda artmıştır (Federico, 2005:48). Traktörlerin ortaya çıkması ile birlikte çiftliklerin iş hayvanları için yem bitkisi yetiştirme zorunluluğu ortadan kalkmıştır (Mayozer & Roudart, 2006:392).

Artan nüfusu beslemekte fayda sağlayacağı ileri sürülen ve daha sonra artan fosil yakıt kullanımı nedeniyle çevresel sorunlara yol açacak olan ve azot içerikli kimyasal gübreler 1840 yılında Alman bilim adamı Justus von Liebig tarafından geliştirilmiştir. Sonraki yıllarda bu ürün gamına fosfor ve potasyum da eklenmiştir. 20. yüzyılın başlarında dünya nüfusunun yaklaşık yüzde kırkı azot içeren kimyasal gübrelerin kullanımı ile yetiştirilen bitkisel ürünler ile beslenmeye başlamıştır (Hill, 2010:474). Sentetik gübreler ürün ve saman gibi ürün sonrası artık miktarlarını oldukça artırmıştır (Mayozer & Roudart, 2006:392).

Tarımda zararlılarla mücadelede zirai ilaç kullanımı, biyolojik kontroller ve kültürel önlemler olmak üzere üç temel strateji bulunmakla beraber 1920 yılına kadar özellikle Amerika'da zirai ilaç kullanımı başat yöntem haline gelmiştir. Zirai ilacın

ilk ortaya çıkması Paris yeşili olarak bilinen ve arsenat içeren bir boya çeşidinin 1868 yılında patates böceğini öldürdüğüünün keşfedilmesiyle olmuştur. Bu boyanın diğer bazı haşerata da etkili olduğunun bulunmasıyla birlikte 1970 yılından itibaren bu boya standart zirai ilaç haline dönüşmüştür. 1940 yılında yerini DDT'ye (Dichloro Diphenyl Trichloroethane) kaptıranaya kadar en çok rağbet edilen ilaç Paris yeşili olmuştur (Lovely, 2010:614-616). Kullanılmaya başlanan pestisitler ile münavebe sistemine riayet etme durumu ortadan kalkmış, böcek ve zararlı işgaline karşı önlem alınmış ve aynı ürünleri yetiştirmeden kaynaklı toprak hastalıklarının önüne geçilmiştir (Mayozer & Roudart, 2006:392).

DDT'nin böceklere karşı etkili olduğu 1939 yılında İsviçreli kimyacı Paul Hermann Müller tarafından keşfedilmiştir. Gerek tifüs ve sıtma hastalığına yol açan haşerat gerekse bitkilere zarara veren böceklere olan etkisi nedeniyle Avrupa ve Amerika başta olmak üzere birçok ülkede yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Zaman içerisinde sinir sistemini etkileyerek insan sağlığına verdiği zarar ve doğayı zehirleyicilik etkisinin ortaya çıkmasından dolayı 1970 yılından itibaren ülkeler tarafından yasaklanmaya başlamıştır (Bisesi, 2010:714-718).

Hayvanlarda daha az yem ile üretilen et miktarını artırmak ve çiftliklerde daha kalabalık gruplar halinde beslenmeleri halinde hastalıklardan korunmak maksadıyla gıda takviyesi olarak 1950'li yılların başından itibaren antibiyotikler kullanılmaktadır. Ette anbiyotik artıklarının kalarak bunun da insanlara geçmesi ve antibiyotiğe dirençli bakterinin ortaya çıkması büyük tartışmalara neden olsa da hayvan beslemede kullanımı devam etmektedir (Fisher, 2010:860-862).

Mekanik ve motorlu mekanik aletlerin, suni gübrelerin ve zirai ilaçların kullanılmasıyla beraber çiftlikler uzmanlaşmaya başlamış, çiftliklerde sadece üzüm, tahıl, yem bitkisi, meyve ve sebze yetiştirilmeye veya çiftlik hayvanları beslenmeye başlanmıştır (Mayozer & Roudart, 2006:392). Bu durum aslında tarımın doğadan koparılması veya tarımın doğallıktan uzaklaştırılmasının en temel belirleyicileri olmuştur.

Bölgelerin ve çiftliklerin uzmanlaşması yatay ve dikey iş bölümünün ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Yatay iş bölümünde eskiden beraber yürütülen hayvansal ve bitkisel üretim kolları ulusal veya uluslararası piyasalara ürün sunan bölgesel tarımsal sistemlere dönüşmüştür. Birbirinden bağımsız olan bu alt sistemler ile yeni ve çok bölgeli tarımsal ve gıda sistemleri gelişmiştir. Dikey iş bölümünde gıda veya gıda dışı sektörler tüketiciye ulaşan ürünün veya malın belirli bir kısmında uzmanlaşmıştır. Un, süt, şeker, maya ve sıvı yağ farklı fabrikalar tarafından işlenmekte ve üretilmektedir. Bunun yanı sıra et, peynir, hayvansal yağ ve konserve gıda gibi hayvansal ürünler yine farklı uzmanlaşmış işletmeler eliyle üretilmiş ve tüketiciye sunulmuştur (Mayozer & Roudart, 2006:396). Tarım geçimlik bir faaliyet alanı olmaktan çok uzaklaşarak işletme biliminin ilkelerinin yoğun olarak kullanıldığı ticari bir saha haline gelmiştir.

Tarımın doğadan koparılmasına karşı yeni uygulamaların başlaması da çok geç olmamıştır. 1970 yılından itibaren Fransa, İngiltere ve Amerika'da başta teknoloji ve ilerlemeye karşı oldukları gerekçesiyle hor ve hakir görülen organik tarım üreticileri yeniden rağbet görmeye ve kazançlarını artırmaya başlamıştır. Tarımsal makinelerin asgari düzeyde kullanıldığı kimyasal ilaç ve gübrelerin kullanılmadığı ve iş gücüne geleneksel tarıma göre daha az ihtiyaç duyulan organik tarım hem insan hem de doğa dostu olması nedeniyle ortaya konulan standartlar çerçevesinde yapılmaya devam etmektedir (Bridgers, 2010:901-902).

Tarımın doğayla bütünleşik olarak yapılması için gelişen hareketler tarım için en önemli girdi olan tohumların dönüşümüne mani olamamıştır. Hazırlık çalışmaları 1982-1994 yılları arasında yapılan genetiği değiştirilmiş ilk yiyecek olan domates 1994 yılında piyasaya Amerika'da sürülmüştür. Endüstri için bir deneme olan bu durum, başarılı olması nedeniyle diğer birçok genetiği değiştirilmiş gıdaya öncülük etmiştir (Anderson, 2010:1113). Tohumların doğasında yaşanan değişimlerin üretimi ve ticareti artırması dışında biyolojik olarak ne gibi etkileri olduğu halen belirsizliğini korumaktadır.

Neolitik Çağ'dan bugüne kadar yürütülen tarımsal faaliyetler süreç içerisinde birçok değişime maruz kalmıştır. Değişimlerin temel nedenini buluş ve keşif sonucunda

ortaya çıkan yenilikler oluşturmuştur. Yenilikler vasıtasıyla yeni bitki ve hayvan türleri evcilleştirilebilmiş ve yetiştirilmeye başlanmış, daha büyük arazi parçaları tarımsal alana dönüştürülerek işlenmiş ve birim alandan alınan verim artırılmıştır. Tarım ile birlikte insanoğlunun ihtiyaçlarına istinaden alet ve edevat üretimi hızlı bir şekilde artmış ve bu üretim zaman içinde çeşitlenmiştir. Teknik alanda ortaya çıkan yenilikler tarımın yapılış biçimine kökten etki ederek tarımsal devrimlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

2.5.2 Türkiye Özelinde Tarım ve Tarım Politikalarının Tarihi

Anadolu'da M.Ö. 3500 yılından bu yana ticaret hayatının canlı olduğu ve gerek kara gerekse deniz ticaret yollarının var olduğuna dair bulgular mevcuttur. Yine Hititler'de tarım, hayvancılık ve madencilik ileriye gitmiş olduğu bilinmektedir. Anadolu toprakları M.Ö. 133'ten itibaren Roma hakimiyetine girmiş ve buğday ambarı ve dokumacılığın merkezi haline gelmiştir. Orta Asya'nın bozkır, çöl ve dağlarla kaplı olması burada yaşayan Türklerin iktisadi hayatının merkezinde "göçebe hayvancılığın" olmasını sağlamıştır. Bununla beraber akarsu havzalarında zirai üretim yapılmış, Uzakdoğu ve Ön Asya yolları üzerinde ise ticari hayat gelişmiştir (Tabakoğlu, 2000:47-53).

İslamiyet'ten önce Türk ekonomik hayatı servetin üretilmesi, kullanılması, bölüşülmesi ve tüketilmesi olmak üzere dört dönemden oluşmuştur. Ekonomik üretim ise avcılık, hayvancılık, çiftçilik ve sanatkarlık ile yapılmıştır (Gökalp, 2015:255). Eski Türkler göçebe olmakla birlikte her biri sahip oldukları toprak üzerinde buğday yetiştirmek ve hayvanlara yem sağlamak üzere tarımla uğramıştır (Gökalp, 2015:261).

Anadolu Selçuklu Devleti'nde has, ikta ve vakıf olmak üzere arazi üç gruba ayrılmış olmakla beraber tamamı devlete ait olmuştur. Halk üzerinde yaşadığı arazinin çeşidine göre ikta, vakıf veya mülk reayası olarak adlandırılmıştır (Yavuz & Çağlayan, 2005:2, Direk, 2012:69).

Askerlik ve toprak yönetimi için ortaya konulan sisteme ikta sistemi denilmiştir. Bu sistemle toprağa bağlı bir askeri teşkilat kurulmuş, toprak yönetimi üzerinden idareci,

asker ve köylü arasındaki ilişki ve menfaatler düzenlenmiştir. Köylü bu düzende, kendisine tahsis edilen toprağı satamamış veya hibe edememiştir. Ancak kendi mülkü gibi işleme yetkisine sahip olmuştur (Tabakoğlu, 2000:95-97). Bu sayede halk toprağına bağlanmış ve tarım öncelikli uğraş olarak gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde ekonomiye yön veren başlıca faaliyetler tarım, ticaret ve el sanatları olmuştur. Hayvancılıkla beraber dericilik ve halıcık da gelişmiştir. Yerleşik hayatın hakim olduğu Orta Anadolu'da çiftçi toprağının başında bulunmak ve araziyi işlemek mecburiyetinde olmuştur. Sürdürülen tarım politikasının hedefi üretim artışını ve halkın iskanını sağlamak olarak belirlenmiştir (Direk, 2012:69). Tarımsal faaliyetlerin temelini köylerde gerçekleştirilen tarla tarımı, şehir ve daha küçük yerleşim yerlerindeki meyvecilik ve bağcılık ile geniş otlaklara sahip yaylalarda yapılan özellikle küçük baş hayvancılık oluşturmuştur (Yavuz & Çağlayan, 2005:2). İktisat sisteminin bozulması ile tarımsal üretim ve dolayısıyla köylünün ekonomik gücü azalmış, kuraklık ve çekirge istilası gibi doğal afetlerle birlikte iktisadi durum daha da kötüleşmiştir. Bu olumsuzlukların yaşandığı 13. yüzyılın sonlarına Osmanlı Beyliği İznik/Bursa'da kurulmuştur (Direk, 2012:70).

Osmanlı Devleti'nde Anadolu Selçuklu Devleti'ndekine benzer bir toprak sistemi sürdürülmüştür. Mir-i arazi denilen toprakların mülkiyeti devlete ait olmakla beraber köylüler kiracı olarak bu araziye işlemiştir. Mir-i arazi has, zeamet ve tımar olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. İktisat sistemine benzeyen tımar sistemi tarımın esasını teşkil etmiştir. Tımar sistemi ile topraklar ekilip biçilirken, devlete yük olmadan kalabalık bir askeri güç oluşturulabilmiştir. Toprağı işleyen reaya toprağını terk edememiş ve boş bırakamamıştır (Direk, 2012:75-77). Halkın büyük kısmı gelirlerini tarımsal uğraşlardan elde etmiştir. Nüfusun yaklaşık olarak yüzde 85'i tarımdan sağladığı gelir ile geçimlerini sağlamıştır (Yavuz & Çağlayan, 2005:3).

Toprak yönetimi Osmanlı Devleti'nin gelişmesinde önemli bir paya sahip olmuştur. Toprağına bağlı olarak kurulan askeri güç devletin genişlemesini ve farklı kıtalarda hakimiyet kurmasını sağlamıştır (Yavuz & Çağlayan, 2005:3). Duraklama dönemi ile birlikte tımar sistemi bozulmaya başlamış, tımarlar mültezim ve ayanlara devredilmiştir. Bu yolla Anadolu toprakları feodal bir yapıya dönüşmeye başlamıştır.

Tımar sistemi 1839 yılındaki Tanzimat Fermanı ile tamamen ortadan kaldırılmıştır. Aynı yıl mültezim uygulaması da sonlandırılarak vergilerin devlet görevlileri eliyle toplanmasına karar verilmiştir. 1858 yılındaki arazi kanunnamesi ile köylüye mülkiyet hakkı tanınmıştır (Direk, 2012:78-80).

Osmanlı Devleti'nden yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan mirası iki önemli başlık altında toplamak mümkün görünmektedir. Bunlardan ilki tarım toplumu, ikincisi ise ithalatın ağırlıkta olduğu canlı bir dış ticarettir (Pamuk, 2018:159). Bu sebeple tarım, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda da ekonomi içinde önemli bir paya sahip olmuştur. Bu yıllarda tarımın gayri safi milli hasıla içindeki payı % 43 civarında gerçekleşmiştir (Miran, 2005:9).

Bu önemi dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yılları ile birlikte her alanda olduğu gibi tarım alanında da devrim niteliğinde reformlar yapılmıştır. Reformlarla tarımın millileştirilmesi ve köylünün üretmesi hedeflenmiştir. 1925 yılında köylünün üzerinde büyük yük olan aşar ve ağnam vergisi kaldırılmıştır (Pamuk, 2018:176). 1923-1938 döneminde Reji İdaresi kaldırılarak içki ve tütün üretimi ve pazarlaması millileştirilmiştir. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile toprak üzerindeki özel mülkiyetin güvence altına alınması sağlanmıştır (Yavuz, 2005:46)

1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizi ile tarımsal ürünlerin ihraç fiyatları düşmüştür. Bu dönemde devletçilik politikasının da benimsenmesi ile birlikte 1932 yılından itibaren tahıl fiyatları desteklenmeye başlanmış (Direk, 2012:85), aynı yıl Ziraat Bankası'na çiftçiden aracısız olarak buğday satın alma yetkisi verilmiş, 1934 yılında da fiyat istikrarını sağlamak üzere Buğday Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Çiftçilerin üzerindeki tefeci baskısını azaltmak için 1935 çiftçi kredi kooperatifleri kanunlaşmış ve aynı yıl tarım gelirlerini yükseltmek ve bu gelirleri mümkün olduğunca üreticiye aktarmak üzere Zirai Satış Kooperatifi ve Birlikleri Hakkında Kanun yayımlanmıştır (Boratav, 2012:69-70).

1930-1939 yılları arasında gerçekleşen korumacı ve devletçi sanayileşme tarımsal üretim üzerine kurgulanmış (tarıma dayalı endüstrileşme) ve un, şeker ve pamuğa dayalı sanayinin oluşturulması ve bu ürünlerin yurt içinde üretilmeleri hedeflenmiştir

(Boratav, 2012:72). Tarım, sermaye birikimi, endüstrileşme ve refah seviyesinin artışına giden yolun başlangıcı olarak görülmüş ve tarımsal faaliyetlerde üretkenlik ve verimliliğin artırılması için çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Çiftçi ve köylüye programlı tarımsal üretimi göstermek ve modern tarım tekniklerini uygulamalı olarak öğretmek üzere Ankara’da 1925 yılında Gazi Orman Çiftliği kurulmuştur. Çiftlik ve müstemilatı 1937 yılında hazineye devredilmiş, kuruluş amacına uygun olarak bir devlet teşekkülünün altında faaliyetlerini sürdürmesi için 13.01.1938 tarihinde Devlet Ziraat İşletmeleri Kurulmuştur. Ekonominin tarımı destekleyerek güçlendirilebileceği fikri üzerine 1937 yılında Zirai Kombinalar kurulmuştur (Direk, 2012:126-127). Buğday üretiminin geliştirilmesi, buğday üreticisine destek olunması ve buğday piyasasını düzenlemek amacıyla 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur. Bu kuruluş zamanla hububat, bakliyat, yağlı tohum ve patatesi de kapsamı içine almıştır. Kuruluş iktisadi devlet teşekkülü olarak faaliyetine devam etmektedir (Direk, 2012:129).

Her türlü tarım makine ve aletlerini üretmek, tedarik edip satmak, servis, bakım ve tamir hizmetlerini yürütmek üzere 1943 yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Direk, 2012:131).

1945 yılında kabul edilen “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” ile tarıma elverişli kamu arazileri ile tespit edilen sınırların üzerinde olan şahıs arazilerinin kamulaştırılarak topraksız ve az topraklı çiftçilere dağıtılması hedeflenmiştir. Özel mülkle ilgili hükümler uygulanamamış, sadece bir kısım devlet arazisinin dağıtımı yapılmış ve devrim niteliğinde olan bu kanun başarıya ulaşamamıştır (Direk, 2012:86-87). Devlet Ziraat İşletmeleri ve Zirai Kombinalar birleştirilerek 01.03.1950 tarihinde Devlet Üretim Çiftlikleri Kurulmuştur. Çiftliğin ismi 01.04.1950 tarihinde Atatürk Orman Çiftliği olarak değiştirilmiştir (Direk, 2012:126-127).

1950-1959 döneminde tarımsal krediler artırılmış ve tarımsal mekanizasyon geliştirilmiştir. Traktör sayısı 12 kat artış göstermiştir. Tarımsal vergiler düşürülmüş, alt yapı yatırımları ile ulaşım sektörü geliştirilmiş ve tarımsal destekleme fiyatları artırılmıştır. Kore Savaşı ile tarımsal ürün fiyatlarının yükselmesi ve genel olarak

iklim koşullarının da elverişli olması ile birlikte bu dönemde ekilen arazi genişliği yüzde yirmi beş oranında artmış ve tarımsal üretim iki katına yükselmiştir (Direk, 2012:87-88).

1950'li yıllarda tarım sektöründe önemli gelişmelere tanık olunmuştur. Demokrat Parti'nin tarıma dayalı büyüme planları yapması ve hayata geçirmesi, Marshall Planı'ndan alınan yardımlar ile başta traktör olmak üzere pulluk gibi tarımsal makinaların tedarik edilmesi (Pamuk, 2009:227), daha önce tarıma açılmamış alanların tarıma açılması, iyi tohumculuk ve ilaç kullanımının yaygınlaşması ve sulama projelerinin çoğalmasıyla birlikte yoğun tarım teknolojisine geçişim ilk aşaması yaşanırken verimlilik yükselmeye başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak, yine bu sektörde hızlı bir metalaşma ve ticarileşme sürecine girilmiştir (Keyder & Yenal, 2018:106). Öncesinde yaşanan savaş yıllarının bir telafisi olarak da değerlendirilebilecek 1946-1953 dönemi başta tarımsal gelişme olmak üzere genel ekonomik gelişmenin gözlemlendiği yıllar olmuştur (Boratav, 2012:72). Ancak bitkisel üretimde yaşanan gelişme hayvancılık ve balıkçılık gibi diğer sektörlerde gerçekleşmemiştir (Kepenek, 1990:101).

1963 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planlarına bağlı olacak şekilde planlı bir kalkınma süreci uygulamaya konulmuştur. Kalkınma planlarında bazen sanayi bazen de sanayi ile birlikte tarımsal konulara önem verilmiş ve çıkarılan yasal düzenlemeler ile karşılaşılan tüm sorunların ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır (Yavuz, 2005:47-48; Direk, 2012:89-101).

1980'lerden itibaren tarım, tek ya da en önemli geçim kaynağı olmaktan çıkmış, sözleşmeli çiftçilik uygulamaları başlamış, daha emek yoğun ve çeşitlenmiş ürünler yetiştirilmeye başlanmış, devletin bilgi ve finansal desteği azalmış ve bu yolla devlete olan bağımlılık da azalmış, edilgen ve tarım politikalarına bağımlı bir köylülük modelinde uzaklaşmıştır (Keyder & Yenal, 2018:172-173). 1950'li yıllar teknik yenilikler sayesinde tarımda yaşanan dönüşüm sürecine ivme katmış ve tarımın ticarileşmesini hızlandırmıştır. 1980'li yıllar ise tarımda yaşanan yapısal değişimlerin miladı olmuştur.

Devlet Üretim Çiftlikleri, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü adıyla 1984 yılında yeniden örgütlenmiş ve çiftlik ve Hara arazilerinin varlıkları birleştirilmiştir. Bu yıldan itibaren kamu iktisadi teşekkülü ve sonrasında iktisadi devlet teşekkülü olarak varlığını sürdürmüştür (Direk, 2012:127). Türkiye Ziraat Kurumu Genel Müdürlüğü 1998 yılında devletin tarımsal faaliyetlerdeki rolünü küçültmek niyeti ile özelleştirilmiştir (Direk, 2012:131).

Siyasi bağımsızlığın ancak ekonomik bağımsızlıkla olabileceği fikrinden yola çıkarak Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllarda tarımsal mamul ve hammaddelerin güvenli bir şekilde tedarik veya arz edilebilmesi ve piyasalardaki fiyat istikrarının sağlanabilmesi için kamu iktisadi teşekkülleri kurulmuştur. Ancak bu kuruluşlar 1980'li yıllardan itibaren özelleştirilerek ekonomik ve sosyal hayattan tasfiye edilmiştir. Özelleştirmeler iktidarların doğrudan kendi kararları neticesinde planlanıp uygulanmamış, sürecin her aşamasında Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası olmuştur.

Tarımsal makina, traktör ve aletleri üretmek ve satmak için 1944 yılında kurulan, 1960'lı yıllarda gübre ve zirai ilaç tedarikine de başlayan Türkiye Ziraat Kurumu 1998 yılında; çiftçiye ucuz gübre sağlamak amacıyla 1954 yılında kurulan Türkiye Gübre Sanayi A. Ş. ve 1971 yılında kurulan İstanbul Gübre Sanayi A. Ş. 2003 yılında; çiftçiye hayvan yemi sağlamak üzere 1958 yılında Türk Yem Sanayi A. Ş. 1997 yılında; süt piyasasını düzenlemek ve çiftçiye destek vermek üzere 1963 yılında kurulan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) 1993-1998 yılları arasında; et ve balık piyasasında faaliyet göstermek üzere 1952 yılında kurulan Et ve Balık Kurumu (EBK) 1995-2001 yılları arasında; tütün, alkol ve dolayısıyla üzüm piyasasında düzenleyici ve destekleyici bir konumda bulunan TEKEL 2004-2008 yılları arasında; şeker üretiminde bulunmak üzere 1935 yılında kurulan ve zamanla fabrika sayısı artan Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. ye bağlı fabrikaların 13'ü 2018 yılından itibaren özelleştirilmiştir (Suiçmez, 2021).

Dünya Bankası destekli "Tarım Reformu Uygulama Projesi" çerçevesinde 2001-2007 yıllarında ürün ve tarımsal girdiler tabanlı yapılan desteklere önemli ölçüde son verilmiş ve doğrudan gelir destekleri uygulamasına geçilmiştir. Yine aynı yıllarda

tarım ve tarıma dayalı endüstrinin temel direkleri olan Toprak Mahsulleri Ofisi, TEKEL, ÇAYKUR, Tarım Satış ve Kredi Kooperatifleri ve Fiskobirlik gibi kurum ve kuruluşlar tarımsal ekonomide belirleyici olma özelliklerini kaybetmiştir (Boratav, 2012:201).

Son iki yüz yıllık süreç değerlendirildiğinde ülke genelinde gelir bölüşümünde eşitsizlikler ortaya çıkmıştır. Pazarlama ağları yurdun her yerine yeterince yayılmamıştır. Tarımsal faaliyetlerle uğraşan çiftçi ve köylülerden büyük şehirlere ve limanlara yakın olanlar tarımsal hasıladan daha büyük oranda pay almıştır. Sanayi ve hizmet gibi tarım dışı sektörlerde çalışanlar da tarım sektöründe emek verenlere göre ortaya çıkan gelirden fazla pay elde etmiştir (Pamuk, 2018:322-324). Bu eşitsizlikler ise tarımsal faaliyetlerle uğraşanların sayısının azalmasının ve kırsal alanların terk edilmesinin önemli etmenlerinden biri haline gelmiştir.

2.5.3 Değerlendirme

Avcılık ve toplayıcılıktan tarımsal üretime geçişi sembolize eden Neolitik Çağ'da insanlar ihtiyaç duyduklarını gıda maddelerini istedikleri miktarda üretebilmek imkanına kavuşmuştur. Gerçekleştirdikleri bitkisel üretimle ilgili olarak ise eksikliğini hissettikleri alet ve edevatları da geliştirme ve üretme yeteneğine sahip olmuştur. Tarımsal uğraşlar yerleşik bir yaşam biçimini gerektirmiş ve bu çağda köy tipi küçük sosyal örgütlenmeler görülmeye başlanmıştır. Tarım neticesinde elde edilen artık ürün ticaretin gelişmesini sağlamış ve toplumların etkileşime girmesine neden olmuştur.

Modern zamanların ikinci, genel tarihi seyri ise üçüncü tarımsal devriminin olumlu olduğu kadar olumsuz etkileri de olmuştur. Öncelikle pazarlarda düzensizlik ve fiyatlarda aşırı dalgalanmalar yaşanmış ve bölgeler arasında eşitsizlikler meydana gelmiştir (Mayozer & Roudart, 2006:422). Küreselleşme ile birlikte yerel çiftçiler ve geleneksel gıda tedarik zincirlerinin karşılıklarına rekabet güçleri çok yüksek üretici ve tedarikçiler çıkmıştır (Timmer, 2007:3). Krizler ve yoksulluk nedeniyle kırdan kente büyük göçler yaşanmış ve işsizlik ciddi bir sorun haline gelmiştir. Doğa zarar görmüş, ürün kalitesi düşmüştür. Biyolojik çeşitlilik azalmış, bazı yerel türler genetik olarak bozulmuştur. Gelişen ülkelerin hükümetleri tarafından cesaretlendirilen bu tür

dönüşümlere aynı hükümetler çözüm üretmeye çalışmıştır (Mayozer & Roudart, 2006:423).

Geçmişten alınan farklı tarımsal sistemler, tarımsal devrimlerin gelişmekte olan ülkelere yeterince sirayet etmemesi ve küresel ölçekte tarımsal üretkenlikte eşitsizliklerin yaşanması, sınırlı moto-mekanizasyon ve kalabalık grupların el yordamı ile tarımsal faaliyetlerde bulunma ısrarı, sentetik gübrelere erişimde yaşanan problemler yaşanmakta olan tarımsal krize neden olan başlıca etmenler olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci tarımsal devrimden faydalananların lehine 1/10 olan tarımsal üretkenlik yirminci yüzyılın sonunda yani üçüncü tarımsal devrimden sonra 1/500 oranına kadar çıkmıştır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde yaşayan köylülerin de aleyhine gelişmiş ve neticede yoksullaşan ve borçlanan köylülerin tarımdan uzaklaşmasına neden olmuştur (Mayozer & Roudart, 2006:444-455).

Düşük tarımsal fiyatlar köylülerin parasal gelirlerini önemli ölçüde aşağıya çekmekte ve bu insanların açlık sınırının altında yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Düşük fiyatlar nedeniyle tarımdan ve köyünden uzaklaşan köylüler yüksek fiyatların olduğu dönemlerde kendi pazarlarının daha iyi teçhiz edilmiş üreticiler tarafından ele geçirilmiş olması nedeniyle geri dönüp üretimde bulunacak araçlardan yoksun hale gelmektedir (Mayozer & Roudart, 2006:467). Diğer bir ifade ile üretimin bir defa terk edilmiş olması dönüşü olmayan bir yola girilmesi anlamına gelmektedir

20. yüzyılın başlarında dünya üzerinde mevcut hanelerin yüzde sekseni tarımla uğraşırken günümüzde bu oran oldukça düşük düzeylere inmiştir. Gelişmiş ülkeler ve fosil yakıt zengini ülkeler haricinde özellikle Afrika'da yer alan ülkeler için tarım, gelişim için terk edilmesi gereken sektör olarak görülmektedir (Timmer, 2007:1-2). Çok az istisna hariç ülkelerin tarımsal üretimi artırmadan ekonomik gelişim göstermesi mümkün değildir (Timmer, 2007:3). Tarımda yaşanacak dönüşümün temel amacı üretim artırılması, iş gücü istihdamının sağlanması, gıda arzının güvence altına alınması ve planlı şehirleşme ve endüstrileşmenin sağlanması olmalıdır (Timmer, 2007:4-5). Bununla birlikte küresel iklim değişikliği ile birlikte artan hava sıcaklıkları ve kuraklık çiftçilerin ve tarımın yüz yüze geldiği diğer önemli sorunlar olmuştur (Timmer, 2007:49).

Türkiye özelinde ise tarımsal alandaki yeniliklerin ülkeye girmesi ancak Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren başlamıştır. Özellikle teknik manada yenilikler 1950'li yıllardan itibaren daha hızlı bir biçimde tarımsal faaliyetlerde kullanılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in ekonomik gelişmeden belirleyici olacak tarım üzerinde hassasiyetle durduğu ve tarımı kamusal kuruluşlar ile desteklediği ve bu şekilde tarımdan endüstriye bir köprü kurduğu görülmektedir. Ancak 1980'li yıllardan itibaren devletin tarım üzerindeki hakimiyeti sınırlandırılmış ve tarım küresel piyasalara eklenmiştir. Bu andan itibaren ise küresel düzeyde yaşanan problemlerinin tamamı ülke genelinde de tecrübe edilmeye başlanmıştır.

Netice olarak tarım, bir yaşam ve geçim stratejisi olarak ortaya çıkmış ve bu amaçlarla bugüne kadar sürdürülmüştür. Dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı tarihlerde uygulanmaya başlamış olsa da yaklaşık olarak 10.000 yıldır insanlar tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktadır. Bu kadar uzun süre insanoğlunun hayatında olan tarım, doğal olarak kültürün oluşumunda önemli bir paya sahip olmuştur. Kültür, hayatta kalma stratejisi olarak tanımlanmakta, tarım ise geçim stratejisi olarak sürdürülmektedir. Bu açıklamalardan yola çıkarak tarımın kültürel bir öge olduğu, hatta yerleşik hayata geçen insanoğlunun kültürel hayatının temel bileşeni olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren tarımdaki teknik ilerlemeler endüstri devrimine giden sürece etki etmiş ve endüstri devrimi ile de tarım endüstrileşmeye başlamıştır. Tarımsal alana dahil olan yenilikler tarımla birlikte tarımın sıkı sıkıya bağlı olduğu kültürü de etkilemeye ve dönüştürmeye başlamıştır.

2.6 Dayanışma Olgusu

Davranışsal kültürün bir ögesi olan dayanışma, kültürel değişimine gösterilen direnç ve bu değişiminden doğrudan etkilenen unsur bağlamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu kavramın detaylı bir şekilde irdelenmesi araştırmanın etkinlik düzeyini artıracaktır. Bu sebeple dayanışma olgusu dört alt başlık altında incelenecektir. İlk olarak dayanışmanın tanımı yapılarak bir çerçeve çizilecek, ikinci olarak dayanışmanın ortaya çıkması ve şekillenmesinde önemli bir paya sahip olan karşılıklılık normu ve hediyeleşme ilişkisi alınacak, üçüncü olarak dayanışma

olgusundaki değişim anlatılacak, son olarak ise dayanışma olgusu bir bütün olarak yeniden değerlendirilecektir.

2.6.1 Tanımı ve Kapsamı

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te dayanışma, "Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması, tesanüt" şeklinde tanımlanmıştır. Dayanışmak fiili ise "bir topluluğu oluşturan kişilerin bir şeyi gerçekleştirmek için duygu, düşünce ve çıkar birliği göstermek, birbirini kollamak, mütesanit olmak" biçimde açıklanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2020). Halk arasında sıklıkla dayanışma ile aynı anlamda kullanılan yardım veya yardımlaşma kelimesi ise "Kendi gücünü ve imkanlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet" ve "İşlerin daha etkin ve verimli olabilmesi için sağlanan katkı, destek" olarak yer almıştır. Yardımlaşmak "Karşılıklı yardımda bulunmak" şeklinde tarif edilmiştir (Türk Dil Kurumu, 2020). İşbirliği ise "Amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı, teşrikimesai" olarak açıklanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2020).

Alanyazında ise dayanışma, grubun bekasını sağlamak ve çıkar ve amaçlarına hizmet etmek üzere bireylerin algıladığı veya gerçekleştirdiği örgütlenme ve uyuma benzer şekilde aynı şeye sahip olmaktan öte sahip olmayanlar arasında sağlanan bir ilişki türü olarak tanımlanmıştır. Dayanışmanın dış tehditler veya ihtiyaçlar sebebiyle de ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir (Ritzer & Ryan, 2011:602; Durkheim, 2006:82).

Çalışma konusunu detaylandırmak maksadıyla dayanışma olgusunun tanımını biraz daha açmak uygun olacaktır. Dayanışma güçlü bir bütün oluşturmak için parçaları birleştirmek manasına gelmektedir. Toplumsal dayanışma insanları bir arada tutan bir çeşit tutkal görevi görmektedir. Ortak değerlerin tanımlanması ve paylaşılması veya "iyi" kavramına yapılan katkı olarak da tanımlanabilmektedir (Komter, 2005:1-2).

Dayanışma grup oluşumunun ve gruba uyumun temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra bireylerin toplumsal hayatta sahip oldukları aidiyet duygusunu oluşturan ve

toplumsal etkileşim ile ortaya çıkan karşılıklı bağılıklar çerçevesindeki hareketlerinin yönünü çizen bir kavram olarak kullanılmaktadır (Turner, 2006:602). Grup dayanışmasının iki bağımsız etkenin fonksiyonu olduğu değerlendirilmektedir. İlki, ortak yükümlülüklerin yaygınlığı, ikincisi ise bireylerin bu yükümlülüklere uyma dereceleridir. Beraber düşünülecek olursa, üyenin şahsi kaynaklarını grup amaçlarına katma oranı ne kadar yüksekse grubun dayanışmasını da o kadar yüksek olduğu söylenebilmektedir (Hechter, 1988:19).

Tüm dayanışma türlerinin zayıf ve kuvvetli yönleri bulunmaktadır. Büyük ölçekli grup dayanışması grup kimliği oluşturmak, birinin varlığını hissedilir kılmak ve politik ve toplumsal hedeflere ulaşmak için faydalı olmaktadır. Küçük ölçekli dayanışma ise doğrudan ve karşılıklı sorumluluk içinde ve taahhütlerde bulunmayı, karşılıklı güven ve yardımı ifade etmeyi olanaklı kılmaktadır. Küçük ölçekli kişiler arası dayanışmanın riskleri ise seçicilik ve dışlama, büyük ölçekli grup dayanışmasının riskleri ise kişisel özgürlüğün ortadan kaldırılması, baskı ve katliam olabilmektedir (Komter, 2005:207).

Para vermek, zamanını vakfetmek ve ilgi alaka göstermek dayanışmanın olumlu taraflarını ve sonuçlarını meydana getirmektedir (Komter, 2005:125-129). Grup üyesi olmayanlara karşı olumsuz norm uygulamak ve tutumlara sahip olmak ile bu kişilere karşı dürüst olmamak ve saygı göstermemek ise olumsuz taraf ve dayanışmanın dışlayıcı sonuçları olarak sıralanabilmektedir (Komter, 2005:133-136).

En düşükten en yüksek yoğunluğa kadar dayanışmanın çeşitli yansımaları bulunmaktadır. Kibarlık, iyiliksever tarafsızlık, merhamet, sempati, arkadaşlık, sadakat, tutkunluk, sadakat, adanmışlık, şefkat, hayranlık, tapınma, saygı, hürmet, iyilik, bağışlayıcı aşk dayanışmanın çeşitli yansımalarını oluşturmaktadır. Dayanışma dar kapsamlı veya hayatın her anında olabilmektedir. Hayatın bir anında bir lokantada müşteri ile garson arasında bir anlık dayanışma vuku bulabilmekte iken bir ailede ise uzun süreli ve her alana yayılmış bir dayanışmadan bahsedilebilmektedir. Dayanışmacı ve düşmanca etkileşimin özneleri değerlendirildiğinde bireyler arasında

bu etkileşimin var olabileceği gibi ülkeler, devletler, aileler ve kültürler arasında da bu etkileşim var olabilmektedir (Sorokin, 1962:96).

Türk toplumunda tarihine bakıldığında siyasi, ahlaki, dini ve ekonomik dayanışmanın var olduğu görülmüştür. Boy örgütlenmesinde olan Türk topluluklarında fertler malları ile birbirlerine yardımda bulunmuştur (Gökalp, 2015:218-219). “Evini yağmalatmak” anlamına gelen potlaç şöleni ile fertler senede bir defa aile bireylerinden başka her şeyi dağıtmıştır. Servet biriktirilmemiş, kişinin şerefının artması için potlaç şölenlerinde ve ziyafetlerde bitirilmiştir. Potlaçlar bir sözleşmeye niteliğinde olmuş ve yapılması zorunlu davranış olarak kabul edilmiştir (Gökalp, 2015:266-267).

Geçmişteki toplumlarda olduğu gibi çağdaş toplumlarda da ritüeller toplumsal bağ ve dayanışmanın devam etmesi için önemli işlevler görmektedir. Ayinlere ve dinsel törenlere bağlılık ve sembollerin kullanımı grup, cemaat, klan ve ulusları ortak kimlik altında toplayarak bunların tek vücut haline getirmek üzere hizmet etmektedir (Komter, 2005:205).

2.6.2 Karşılıklılık Normu ve Hediyeleşme

Sosyolojik ve antropolojik teoriler incelendiğinde, şefkat, iktidar, karşılıklılık ve şahsi menfaat veya fayda ilkesinin mübadele süreçleri ve dayanışmanın arkasında yatan dört temel güdü olduğu görülmektedir (Komter, 2005:9).

Etkileşim içinde olan tarafların gayeleri ve davranışları birbiri ile uyum sağladığında ve amaçlarını gerçekleştirmek üzere karşılıklı olarak birbirine yardımcı olduğunda bu etkileşim dayanışmacı etkileşim olmaktadır. Aksine, arzular ve davranışlar çatışma içinde ve birbirlerini engelleyici konumda ise etkileşimin düşmanca olduğundan bahsedilebilmektedir. İki etkileşim türünün bir arada var olması ise görülebilecek bir durumdur (Sorokin, 1962:93). Dayanışmanın varlığından bahsedilmek için öncelikle karşılıklılık normunun sağlanması gereklidir.

Birçok toplumsal bilimci tarafından örgütlü etkileşim dayanışmacı, örgütlü olmayan etkileşim ise düşmanlık olarak tanımlanmaktadır. Saf dayanışmacı örgütlü gruplar

ancak mükemmel ailelerde veya kendilerini birbirlerine adanmış arkadaş gruplarında görülebilmektedir (Sorokin, 1962:94). Dayanışma ve husumetin vuku bulmasında temel belirleyici etmen genel olarak tarafların içinde doğduğu, yetiştiği, yaşadığı ve davranış sergilediği toplumsal ve kültürel çevredir (Sorokin, 1962:124). Dayanışma, özellikle aile ve yakın arkadaşlar arasında örgütlü hale gelmektedir. Kültürde olduğu gibi dayanışma olgusunda da içinde bulunan ekolojinin dayanışma üzerinde büyük tesirleri izlenmektedir.

Buradaki temel etmen uğruna etkileşimde bulunulan “değer”dir. İki taraf için önemli olan bir etkileşim sağlanıyorsa dayanışma tesis edilmektedir. Değer olarak biri için önemli diğeri için önemsiz olan veya ikisi için önemsiz olan durumlarda nötr, umursanmayan, ne çok dayanışmacı ne de çok düşmanca bir ilişki ortaya çıkmaktadır (Sorokin, 1962:127). Taraflar için yüksek değerli olup bu değerlere ulaşmak ve bu değerlerden daha fazla elde etmek için rekabet, egoizm ve yarış ortaya çıkarsa düşmanca tutum meydana gelmekte ve ortadaki değer miktarı düşükse bu husumet daha da büyümektedir (Sorokin, 1962:128). Etkileşim anlamlar çerçevesinde ortaya çıktığında ve bir değere yöneldiğinde anlamlı etkileşim ortaya çıkmakta idi. Buradan hareketle dayanışmayı ortak amaçlara ulaşmak için sergilenen anlamlı etkileşim olarak tanımlamak mümkündür.

Alvin Gouldner karşılıklılık normunu toplumsal ilişkileri başlatan bir mekanizma olarak görmektedir. Bu norm toplumsal etkileşimin yaratılmasına yardım etmektedir çünkü failin değerli varlıklarını ilk olarak verdikten sonra geri dönmeyeceklerine dair sahip olacağı endişe böylelikle ortadan kalkmaktadır (Komter 2005:111).

Fiske (1993) dayanışmayı, “Toplumsal Paylaşım” ve “Denklik İlişkisi” kavramlarıyla tanımlamaktadır. Toplumsal paylaşım, bireysel sınırların belirsiz olduğu, insanların birleştirildiği, bir çeşit denklik ilişkisidir (s.13-14). Denklik ilişkisi ise, farklı olmalarına rağmen muadil olan emsaller arasındaki eşitlikçi bir ilişki türüdür. Her bireyin toplumsal paylaşım, katkı ve etkisi dengelenir ve birbirine denk gelir. Karşılıklı hareket veya karşılıklılık esastır. Göze göz dişe diş şeklini ifade etmektedir (Fiske, 1993:15).

Anlamli etkileşimi ve bu istikamette dayanışmayı başlatan esas eylem “hediye vermek”tir. Hediyeleşme etkileşimde önemli işlevler görmektedir. İlk işlevi; verici ve alıcı arasında ahlaki bir bağ kurmaktır. Çünkü hediyeye karşılık bir şey verme zorunluluğu ve beklentisi bir sonuç olarak ortaya çıkmakta ve hediyeler insanları ahlaki olarak birbirine bağlamaktadır. İkinci işlevi, hediye veren ve alanın kimliklerini karşılıklı olarak tanımak, benimsemek veya reddetmektir. Diğer bir anlatımla alıcı hakkındaki özel duygularımızın ifade edilmesidir (Komter, 2005:43-45).

Gayri resmi hediye verme toplumsal ilişkilerin çimentosu görevini görmektedir. Çünkü verme ve alma prensibini veya karşılıklılık normunu ihtiva etmektedir. Dayanışmanın doğrudanlığının derecesi içerdiği toplumsal mesafeye göre değişmektedir. Yardım kuruluşlarına yapılan soyut ve anonim verme eyleminden toplumsal organizasyon veya iyi bir amaç için gönüllü çalışmaya, iletişimde bulunduğumuz insanlara somut yardım teklifine ve onlarla ilgilenmeye kadar değişmektedir (Komter, 2005:123).

Minnettarlık, karşılıklılık zincirinin bir parçası olarak hediyeleşmeyi devam ettirici itici bir güç özelliğine sahiptir. Böylelikle de toplumsal uyum ve toplumun yaratılmasında önemi bulunmaktadır. Hediyeleşmenin altında yatan karşılıklılık ilkesi ve buna bağlantılı olan minnet duygusu insan toplumunun ve kültürünün ahlaki çimentosu olarak işlev görmektedir (Komter, 2005:57-58). Psikolojik bakış açısından minnettarlık, erdem, kişilik özelliği veya varlığı olarak görülebilmektedir (Komter, 2005:64). Karşılıklı vermede minnet duyma ağları ile insanlar birbirine bağlanmaktadır. Minnettarlık ile karşılık verme hissi oluşmakta ve böylelikle karşılıklı hizmet yaratılmaktadır (Komter, 2005:67).

2.6.3 Dayanışma Olgusundaki Değişim

Günümüzdeki dayanışma eski zamanlardaki dayanışmadan farklı hale gelmekte ve geniş toplumsal değişimler dayanışmanın şekilde ve ifade tarzlarını da etkilemektedir. Bireyselleşme süreci, dindarlığın azalması, aile hayatının desenlerinin değişmesi, cinsiyet rollerinin değişmesi, bilgi ve iletişim teknolojisinin

gelişmesi ve dünya çapında yaşanan göç süreçleri geniş toplumsal değişimlerin tamamı olmasa da büyük kısmını oluşturmaktadır. Özellikle bireyselleşme, çeşitlenme ve küreselleşmenin dayanışma üzerinde önemli etkileri olmaktadır (Komter 2005:169).

Ancak, dayanışma yok olmamış veya azalmamış, kalite ve doğasının değişmiştir (Komter 2005:179). Eskiden görülen karşılıklı desteğin yerini sivil dayanışma almaya başlamıştır. Somut olarak görülemeyen fakat toplumun faydasına olan yardım kuruluşları ve sivil toplum örgütlerine parasal yardım, gönüllü çalışma, zaman ayırma gibi yardımlar bu kapsamda değerlendirilmektedir (Komter 2005:184-188).

2.6.4 Değerlendirme

Dayanışma paylaşılan değeri elde etmek üzere duygu, düşünce ve çıkar birliği içerisinde bulunmaktır. Dayanışma anlamlı etkileşim sonrasında benimsenen değere ulaşmak amacıyla tesis edilmektedir. Diğer bir ifade ile dayanışmanın yöneldiği ortak bir hedef veya amaç vardır. Ortak hedef veya amaçlara değer atfedilmektedir. Dayanışma ve husumetin vuku bulmasında temel belirleyici etmen genel olarak tarafların içinde doğduğu, yetiştiği, yaşadığı ve davranış sergilediği toplumsal ve kültürel çevredir, yani kültürel ekolojidir. Dayanışma etkileşimi muhtaçlık ile başlamakta, karşılıklı muhtaçlıkların sürmesiyle devam etmektedir. Bireyin gruba uyum ve faydası, grubun ise bireye faydası ne kadar yüksek olursa dayanışma da o oranda artmaktadır.

Dayanışmada karşılıklılık esas olup minnettarlık karşılıklılığı devam ettiren önemli bir unsurdur. Politik ve toplumsal hedeflere ulaşmak ve grup kimliği oluşturabilmek üzere büyük ölçekli grup dayanışması, karşılıklı güven ve yardım ilişkilerini tesis etmek üzere ise küçük ölçekli dayanışma kurulmaktadır. Bir bütün halinde kalabilmek dayanışmayı gerektirmektedir. Bu hali ile dayanışma insanları bir arada tutan tutkal vazifesi görmektedir. Dayanışmanın ortaya çıkardığı sinerjinin gerek grubu gerekse üyelerini geliştirip ilerletme kapasitesi bulunmaktadır. Bu hali ile dayanışma toplumsal kaldıraç vazifesi görmektedir. Son olarak, toplumsal ve kültürel

değişimlerin yaşandığı ortamda dayanışmanın ortadan kalktığı veya azaldığı ifadesi yerine kalite ve doğasının değiştiğini söylemek mümkün görünmektedir.

2.7 Toplumsal ve Kültürel Değişim

Bu bölümde öncelikle değişim olgusunun tanımı yapılarak varlığı tartışılacak, sonrasında sırasıyla değişimin nedenleri, değişimde toplumsal yapı ve kültür ilişkisi, değişimin hızı ve yönü, değişimin sınırları, kültürlerin ömrü, kaybolması ve yeniden hayat bulması, değişime direnç ve kültürel değişimde fasılalar konuları incelenecektir. Son olarak ise kültürel değişim konusunun genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

2.7.1 Değişimin Tanımı ve Varlığı

Değişim, toplumların maruz kaldığı bir hareket veya toplumun dışında gelişen bir eylem olmayıp toplumun tabiatında var olan bir özelliktir. Toplum durağan bir nesne olmayıp toplumun kendisi bir süreçtir. Toplum, zaman içerisinde görünür hale gelen geniş bir etkileşim ağından oluşmakta ve böylelikle daimi bir gelişim içinde bulunmaktadır (Darity, 2008a:568). Her toplum toplumsal değişimle karşılaşmaktadır. Toplumsal değişimlerde üzerinde durulması gereken konular, değişimin doğal ve normal yollardan olup olmadığı, değişimin kaynağını nereden aldığı ve değişimin hızı gibi hususlardır (Turner, 2006:560-561).

Hayatın ve toplumun içinde kendiliğinden var olan toplumsal değişim belirli bir yön dahilinde doğal olarak cereyan etmektedir. Değişimler süreklilik içermekte ve belirli nedenlerden doğmaktadır (Nisbet, 1969:166-182). Toplumsal değişimin varlığından öte toplumsal değişimin içsel nedenler mi yoksa dışsal nedenler mi başladığını tespit etmek daha büyük önem arz etmektedir. Değişimin iç veya dış olarak tek bir başlatıcısı var demek mümkün görünmemekle birlikte her olayı kendi dinamikleri ve bağlamı etrafında değerlendirmek daha rasyonel olmaktadır (Boudon, 1986:151). Toplumsal evrim kısaca medeniyetin doğuşu ve gelişmesi olarak ifade edilmekte ve buna da aslında toplumsal değişim denmektedir (Ogburn, 1964:369).

Toplumsal değişimin ölçülebilmesi ve ölçümün kıyaslanabilmesi için sabit kalan kurum ve normların da bilinmesi gerekmektedir. Temel dini sistemler binlerce yıldır

aynı temel üzerinde kalmakta ve toplumsal değişimin gözlemlenmesinde nirengi noktaları olmaktadır. Yine de modern toplumlar geleneksel toplumlara göre daha hızlı değişim göstermektedir. Her dönem var olan toplumsal değişim modernite döneminde hızını artırmış ve küreselleşmeye yönelmiştir (Giddens, 2009:122). Modern öncesi toplumlar değişimi dış kaynaklı ve problemleri görürken modern toplumlar doğal ve gerekli olarak değerlendirmektedir. Kültürel ve siyasi kurumlar değişimin önemli unsurları olmakla beraber teknoloji ve üretim araçları da değişimin unsurlarını oluşturmaktadır (Turner, 2006:560-561).

2.7.2 Değişimin Nedenleri

Değişimler bazı koşullar altında hayat bulabilmektedir. Öncelikle gereksinimlerin yaratılması gerekmektedir. Kurumsallaşmış davranış kalıplarıyla karşılanan gereksinimleri ortaya çıkaran kurumlar ticari ve kitle üretimi yapan endüstridir. İkinci olarak, beklenti ve tutumlar temelinde değişmeye hazır olmak değişim için elverişli şartları oluşturmaktadır. Üçüncü olarak, toplumsal ve kültürel yapının karmaşıklık derecesi de değişimin ön şartlarından birisidir. Toplumsal tabakaların farklılaştığı, fonksiyonların profesyonelleştiği ve parçalandığı, iletişim ve ulaşımın basitleştiği bir toplumda değişimde ortaya çıkmaya başlayacaktır. Bu koşulların yanı sıra bilgi birikimi ve bilimsel araştırma isteği de değişimin koşullarından iki tanesini oluşturmaktadır (Fichter, 2012:203-204).

Toplumsal değişimde toplumun kendiliğinden harekete başlaması, tutumu ve zihniyetinin hesaba katılarak davranış şekillerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir (Türkdoğan, 2016:51). Etnik ve bilimsel/bilimsel olmayan sınırlar boyunca insanların yenilikleri kabul etme veya reddetme davranışlarını belirleyen ana etmenler bir tanesi de onların yeni olguları nasıl algıladıkları ve yorumladıklarıdır (Foster, 1962:26).

Öngörülebilir değişimler planlı değişim olarak da adlandırılırken önceden üzerinde düşünülmemiş değişimler plansız değişimler olarak isimlendirilmektedir. Değişmeyi başlatan veya etkileyen faktörler coğrafi çevre, biyolojik faktörler, ekonomi, yasaların uygulanması, kredi sistemi, mekanik üretimdeki değişim, doğal afetler ve hastalıklar olabilmektedir (Fichter, 2012:197-199).

Giddens (2009), kültürel faktörlerin dini etkileri, iletişim sistemlerini ve liderliği ihtiva ettiğini, fiziksel faktörlerin çevresel etkileri ifade ettiğini ve insanların hayat şartlarını hava durumuna göre organize etmeleri gerektiği, politik faktörleri ile ise siyasi ve askeri birlikteliklerin seyri ve düzeyinin etkilendiği belirtmektedir (s.122-125).

İncelenen alanyazında yer alan değişim nedenleri yenilik, buluş/keşif, devrimler, ekolojinin değişmesi, moda/tarz değişimi ve örgütlü din kurumundaki değişimdir.

2.7.2.1 Yenilik

Değişimi tetikleyen nedenlerden birini “yenilik” kavramı oluşturmaktadır. Yenilik denildiğinde toplumsal ve kültürel hayata dahil olan teknik, makine ve maddi buluşlar akla gelmektedir. Yenilik, kabul eden grup veya topluma sunduğu katma değer sunmaktadır. Bu değeri onun kabul edilmesini sağlamaktadır. Bu kabul süreci ise insanların tutum, düşünce, değer, inanç ve davranışlarına etki etmekte ve değişimi tetiklemektedir (Foster, 1962:3).

Bir yeniliğin benimsenmesi için sistem veya yapının onu kabul etme kapasitesi olması gerekmektedir. Bununla birlikte yeniliğin kabul edilmesi onun arzu edilen sonuçları getirebilmesine bağlıdır. İlave olarak yeniliğin kabullenme maliyetinin de karşılanması gerekmektedir. Toplumsal yapının sonuçlarına katlanarak bünyesine yeniliği dahil etmesi içsel bir değişim sürecini meydana getirmektedir (Boudon, 1986:166-167). Kabul edilen sisteme uyarlanabilecek faydalar sunan yeniliklerin yanında hangi faydası için sisteme dahil edildiği belirli olmayan ve tahmin edilemeyen sonuçları olan yenilikler de bulunmaktadır (Boudon, 1986:168).

Yeniliğin değeri, diğer bir ifade ile maliyeti yüksek olduğunda kabulü zorlaşmaktadır. Basit ve kullanışlı olan yenilikler muğlak olanlara göre daha çabuk kabul edilmektedir. Görünürlüğe sahip olan yenilikler, anlatılana veya duyulana göre daha kolay benimsenmektedir. Temin edildiğinde parça parça uygulanabilecek teknikler daha çabuk kabul görmektedir. Parça parça alınması ile yeniliğin riskinin azaltılması sağlanmaktadır. Bütün olarak bünyeye dahil edilen ve aldığı eskiyi

tamamen unutturacak tekniklerin ise benimsenmesi zor olmaktadır. Yeni fikir eski ile uyumlu olduğunda, bir yeniliğin fayda sağlayacağı ve var olan bir işlem adımını geliştireceğine inanılıyorsa fikir ve yenilik çabuk kabul edilmektedir. Son olarak ise bazı yenilikler grupça kabul edilmedikçe devam ettirilememekte veya yaygınlaştırılmamaktadır. Bundan dolayı ortak kanaatlerin oluşması önem arz etmektedir (Türkdoğan, 2016:320-321).

Değişimlere verilebilecek un uygun örneklerden birini de teknik gelişmeler oluşturmaktadır. Teknik gelişmelerin etkisiyle toplumların hayat standardı yükselmekte, toplumsal hareketlilik artmakta ve tarımsal üretim çoğalmaktadır (Turhan, 1956:4). Bu olumlu tarafla birlikte teknik yeniliklerin bu yenilikleri kullanan toplumun ürünü olmaması ve farklı medeniyetlerden alınması durumunda ilerleme amacıyla alınan bu tekniklerin olumsuz toplumsal etkilere yol açması kaçınılmaz görünmektedir (Turhan, 1956:5).

2.7.2.2 Buluş/Keşif

Buluş/keşif, sadece mekanik icatları değil toplumsal icatları da içermektedir. Yani hem maddi kültürde hem de maddi olmayan kültürde icatlar meydana gelebilmektedir. Maddi olmayan kültüre örnek olarak ulusların ortaya çıkması, alfabenin kullanılması veya dinsel ritüeller verilebilmektedir. Kültürel evrimdeki icatlar için üç şey gereklidir: zihinsel yetenek, talep ve icatların meydana gelebileceği kültürel öğelerin oluşturduğu bir kültürel zemin (Ogburn, 1964:378).

Bunlarla birlikte aşiret örgütlenmesi, soyun kadınlar üzerinden yürümesi, temsili hükümet, yazılı anayasa ve krallıklar da buluşlara örnek olarak verilebilmektedir. Bunlar ise genellikle yavaşça kabul edilmekte toplumsal büyümelere yol açmaktadır (Kroeber, 1963:160). Buluşlar bir kültürde kabul edilene kadar buluş olma özelliği taşımazlar. Buluşlar kabul görebileceği gibi dirençle de karşılaşabilmektedir (Kroeber, 1963:172).

2.7.2.3 Yayılma

Kültürde alet, fikir veya adet gibi yeni bir şey ortaya çıktığında bu yenilik diğer toplumların kültürüne geçme eğilimindedir. Bu durum dış etkilerle değil içsel

etkilerle olmaktadır. Yeni kültür, tekrarlanma ve temasla zamansal ve mekânsal olarak aktarılmaktadır. Mekansal yayılmaya kültür karışması, zamansal yayılmaya ise gelenek denilmektedir. Kültürel aktarımın en basit şekli gelenektir. Yani, büyüklerin eğitimi vasıtasıyla gençlerin öğrenmesi ve taklit etmesidir (Kroeber, 1963:219). Yayılmada büyük bit bütünü sadece küçük bir parçası veya parçaları kültürü etkilemekte veya o kültür tarafından kabul edilmektedir. Parçalar girdikleri kültürde yeni bir bağlam içine dahil edilirler. Birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen kültürlerde genellikle yeni bir araç veya özellik bazı ihtiyaçları tatmin eder veya daha önceden sahip olunmayan bir avantaj sağlamaktadır (Kroeber, 1952: 344).

Kroeber (1952), fikir yayılmasını da yayılma olarak kabul etmekte ve buna örnek olarak Çin porselenlerinin uzun bir uğraştan sonra ve gerekli hammaddenin bulunması ile birlikte Fransa'da üretilmeye başlanması örneğini vermektedir. Yani ortada tersine mühendislik veya gerekli tekniklerin öğrenilmesi ile birlikte bir icat söz konusu olmaktadır (s. 345). Kroeber (1963), bu değişimi dışardan kaynaklanan değişim olarak açıklamakta ve İslamiyet veya alfabe gibi daha geniş örüntü sistem veya bileşiklerinin yayılması ile veya kültür bütünlüklerinin (Türk kültürü, Çin kültürü, İslamiyet kültürü gibi) karşılaşması ve sonuçta birbirlerini aşındırma, birbirlerine nüfuz etme ve birbirlerini düzenlemeleri ile ortaya çıktığını ifade etmektedir (s.195).

Karşılaşan iki toplum arasındaki kültür yayılması gönüllü veya gönülsüz olabilmektedir. Ancak karşılaşılan kültür yenilik ve değişim sunduğu için çok büyük dirençle karşılaşması mümkün gözükmemektedir. Yeni bir kültürün aktarımının yaşanması, sonuçlarının bilinmemesi anlamına gelmektedir. Bu yüzden sonuçları toplum içinde zamansal boyutta yenilik içeren kültürün aktarımı dirençle karşılaşmaya meyilli olmakla beraber toplumlar arasında mekânsal boyutta yenilik içeren kültürün aktarımı dirençle karşılaşmayıp değişimin önünü açma imkanı bulunmaktadır (Kroeber, 1963:220).

Kültürün değişmesinde icat ve keşif de büyük öneme sahip olmakla birlikte kültür değişimindeki ana etken grubun üyelerinin yabancı bir toplum ile karşılaştığında ortaya çıkan aktarma/ödünc almasıdır Diğer toplumlarla fazla irtibat kuran toplumlar daha hızlı ve karmaşık değişime maruz kalmaktadır. İnsanların maruz kaldığı

yeniliğin kapsamı ne kadar geniş ise bu insanları yeni şekilleri kabul etme ihtimalleri de o kadar fazladır. Toplumlar arasındaki temas kültür el değişiminin en büyük belirleyicilerinden birini teşkil etmektedir (Foster, 1962:25).

2.7.2.4 Kültürlenme

Başka bir kültürün etkisiyle bir kültürde meydana gelen değişikliklerin iki kültür arasındaki benzerliklerin artmasıyla sonuçlanmasına kültürlenme denilmektedir. Etki karşılıklı olabileceği gibi genellikle tek taraflıdır. Aslında meydana gelen şey, yirminci yüzyıl bilimsel kültürünün geleneksel kültürü etkilemesi ve onu tesir altında bırakmasıdır (Foster, 1962:26). Araştırmanın konusu bağlamında ise küresel düzeyde meydana gelen teknolojik ve teknik yeniliklerin ve bu doğrultuda gelişen kapitalist üretim ve pazarlama biçimlerinin tarımsal üretim biçimlerini ve kültürü tek taraflı olarak temelden etkilemesidir.

Kültürlenme asimilasyon ile de sonuçlanmaktadır. Asimilasyon yavaş bir seyir takip etmekte ve diğer kültürü tamamen kendi içinde eritme ihtimali bulundurmaktadır. Bu ihtimal sürecin önüne geçecek farklı etmenlerin olmaması durumunda gerçekleşmektedir. Yayılmada kültürlerin kısımları etki altında iken kültürlenmede kültürlerin bütünü etki altındadır (Kroeber, 1963:233-235). Kroeber (1963), bu değişim biçimini dış kaynaklı etmen olarak belirtmektedir (s.195).

Belirli bir grup insanın toplumsal mirası başka insanların bu kültürün bir kısmını kabul ederek kullanmasıyla büyümektedir. Bir kültürü ödünç almak onu icat etmekten daha kolaydır. Yayılma, temasın seyrek ve mesafenin uzun olduğunda ortaya çıkmaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde icat veya yayılma ile kültürlerin büyüdüğü görülmekte olup yayılmaya daha çok rastlanmaktadır (Ogburn, 1964:89) . Kültürlenme de aslında yayılma benzeri bir etmen olsa da yayılmada toplumlar arası doğrudan temas olması ve kabulün iç dinamikler vasıtasıyla sağlanması yayılmayı kültürlenmeden ayıran başlıca özelliklerdir.

Tarih boyunca yayılma ve kültürlenmede temas ile birlikte fiziksel faktörler ön planda iken günümüzde ekonomik faktörler daha önemli hale gelmiştir. Bilimin gelişmesi, düşüncenin laikleşmesi ve akılsallığın ön plana çıkması ile gelenekten

kaynaklanan alışkanlıklar ve adetler artık temel belirleyici özellikle olmaktan çıkmıştır. Böylelikle modern toplumdaki toplumsal düzenin değişmesine etki eden kültürel faktörler de değişime uğramaya başlamıştır (Giddens, 2009:122-124).

Ekonomik etkiler denilince öncelikle kapitalizme vurgu yapmak gerekmektedir. Kapitalizm ile eski üretim sistemi tamamen değişmiş, kitle üretimi meydana çıkmış ve bu yolla büyük miktarlarda servet biriktirilmiştir. Eski geleneksel sistemde üretim, daha durağan olarak alışkanlık ve geleneklerden doğan ihtiyaçların giderilmesi için yapılmıştır. Kapitalizmde üretim teknolojisi kendini sürekli yenilemiş ve bilim de bu süreci desteklemiştir. Politik gelişme ekonomik değişimi sağlamış, ekonomik değişim ise politikayı değiştirmiştir. Bilim ve teknoloji politik ve kültürel faktörleri hem etkilemiş hem de bu faktörlerden etkilenmiştir (Giddens, 2009:124-126).

Küreselleşme, üzerinde yaşanan yegane dünyada birey, grup ve milletlerin birbirlerine daha fazla bağımlı hale geldiği gerçeğine atıf yapmaktadır. Her ne kadar ekonominin küreselleşme üzerinde önemli bir etkisi olsa da politik, toplumsal ve kültürel faktörler beraber çağdaş küreselleşmeyi yaratmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesi, ekonomik faktörler ve politik değişimler küreselleşmenin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır (Giddens, 2009:128-136). Eski çağlara zıt olarak, küresel ekonomi tarımsal ve endüstriyel olmaktan uzaklaşmıştır. Bunun yerine hacimde küçük pazarda ağır olarak nitelendirilebilecek “ağırlıksız ekonomi” haline dönüşmüştür. Bilgisayar yazılımları, medya ve eğlence ürünleri ve internet tabanlı hizmetler ile ürünler bilgi temeline dayanmıştır. Bilgi toplumunun ortaya çıkması ile bu grup teknoloji okur-yazarlığı olan ve bilgisayar tabanlı programlama, eğlence ve iletişimdeki yeniliklere kolaylıkla eklenilebilecek tüketicilere bağlanmıştır (Giddens, 2009:131-132).

2.7.2.5 Devrimler

Devrimler, kültürün önemli bir bölümünü etkileyen, az ya da çok şiddet içeren, değişim sürecini hızlandıran ve ifa edilmeyen sorumlulukların ve gecikmelerin birikmesi sebebiyle oluşan değişimler olarak tanımlanmaktadır (Kroeber, 1963:216). Kroeber (1963) bu değişim biçimini gelişme değişimi olarak nitelendirmektedir (s.215).

2.7.2.6 Ekolojinin Değişmesi

İklim değişikliği gibi doğal değişimler sebebiyle eski yerleşim alanlarını terk etmek zorunda kalan insanların yeni yerleşim alanları, çevresel şartlar olarak ilk yerleşimlerinden geçimlik tekniklerini değiştirecek kadar farklı olursa eski kültürleri de temelden değişime uğramaktadır (Kroeber, 1963:197). Geçim sadece kültürün temelini oluşturmaz aynı zamanda geçimin unsurları olan tarım ve hayvancılığa insanoğlunun hükmetmesi yapay ve insan tarafından kontrol edilen bir doğanın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Kroeber, 1963:195). Kroeber (1963) bu değişim biçimini kendiliğinden olan iç etmen olarak belirtmektedir (s.195).

2.7.2.7 Moda/Tarz Değişimi

Modanın alanını/çerçevesini bilim ve sanat oluşturmaktadır. Modadaki değişimden bahsedince akla ilk olarak kıyafetlerdeki değişim gelmektedir. Ancak, ev, mobilya, bahçe ve otomobillerin tarz/modasında da değişimler olmaktadır. Bununla beraber dini, siyasi ve kurumsal tarzlarda da değişimler meydana gelmektedir (Kroeber, 1963:199). Her ne kadar tarzların neden değiştiği tam olarak çözümlenemese de tarzların istikrarsız oluşu sanat ile psikolojik durum arasındaki genetik ilişkiyi güçlendirmektedir (Kroeber, 1963:201). Kroeber (1963) bu değişim biçimini kendiliğinden olan iç etmen olarak belirtmektedir (s.195).

2.7.2.8 Örgütlü Din Kurumundaki Değişim

Büyük medeniyetlerin yıkılması ve yeniden inşasında örgütlü din etkili olmaktadır. Örgütlü din öncelikle kültürel değişim yapmakta sonrasında ise bu yapıyı korumaktadır. Özellikle kendinin tek doğru din, diğerlerinin bozulmuş dinler olduğunu iddia edenlerin bu gücü bulunmaktadır. (Kroeber, 1963:214-215). Kroeber (1963) bu değişim biçimini gelişme değişimi olarak nitelendirmektedir. (s.215).

2.7.3 Değişimde Toplumsal Yapı ve Kültür İlişkisi

Kültürün kısımları birbirine bağlıdır. Hükümet, ekonomik kurumlar, aile, eğitim, bilim ve dinin aralarındaki ilişki kültürün organizasyonu yani örgütlenmesidir. Diğer bir ifade ile aralarındaki ilişkiyi kültür belirlemektedir (Ogburn, 1964:388). Değişen değerlerin toplumları değiştirme gücü bulunmaktadır. Kültür, belirli bir çevrede

hayatta kalmaya yardımcı olan kural ve yeteneklerden oluşmakta ve toplum için hayatta kalma stratejisi sunmaktadır. Biyolojik evrime benzer şekilde kültür de zaman içinde evrime tabi olmaktadır. Ancak, kültür öğrenildiği için biyolojik evrimden çok daha hızlı değişebilmektedir. Son birkaç on yıldır, gelişmiş ülkelerin hakim değerlerinin çoğu değişmiş ve bu doğrultuda kültürel normları da dönüştürmüştür (Inglehart, 2018:17).

Toplumsal evrim ve kültürel evrim aynı şey değildir. Çünkü toplum ve kültür aynı kavramlar değildir. Kültür, insan toplumunun birikimli ürünleri olarak düşünülmekte ve maddi nesnelere kullanımını, toplumsal kurumları ve bir şeyler yapmanın toplumsal yollarını ihtiva etmektedir. Bundan dolayı kültürel değişim bu ürünlerdeki değişimdir. Toplumsal evrim toplumun evrimidir. Toplum ise genellikle toplumsallaşma, toplu halde yaşamayı severlik, birlik/ilişki, uyarıcıya tepki verme ve bilinçlilik gibi psikolojik terimlerle tanımlanmaktadır. Toplum böyle katı bir şekilde tanımlanıyorsa toplumsal evrim de bu gibi işbirliği mekanizmalarının evrimi olabilmektedir. Aslında toplumsal evrim din, sanat, kanun ve adetlerde görüldüğü gibi toplumsal örgütlenme ve toplumsal davranışlardaki evrimdir. Böylelikle toplumsal evrim, maddi kültür hariç kültürün evrimini de içermektedir (Ogburn, 1964:59-.60).

Kültürel değişimleri tarihsel seyir içinde maddi kültür öğelerinde gözlemlemek mümkün olmuştur. Avcılık, tarım, yeme-içme, pişirme, savaş gibi faaliyetlerde kullanılan ürünler öncelikle taştan yapılmıştır. Sonrasında hayvan kemikleri, bakır, bronz ve demir bu alet ve ekipmanların yapımında kullanılmaya başlanmıştır (Ogburn, 1964:66-72). Bir toplumun kültürü beka algısına göre şekillenmektedir. Hayatının güvende olup olmadığına dair sahip olduğu kanaatler grup dayanışması, grup normlarına uyum derecesi, yabancıların kabul derecesi ve güçlü liderlere olan itaat seviyesini belirlemektedir (Inglehart, 2018:8). Toplumsal değişimin sonucunu kestirmek mümkün olmamakla beraber ekonomik gelişmenin getirebileceği bazı sonuçları tahmin etmek daha kolaydır. Endüstrileşme şehirleşmeyi, mesleki uzmanlaşmayı ve eğitim seviyesinin yükselmesi beraberinde getirmektedir (Inglehart, 2018:11).

Griswold (2013), kültürün toplumsal dünyayı yansıtan edilgen bir yapı olduğunu, bu hali ile değişimin öncelikle toplumsal dünyadan geldiği ve toplumsal değişimlerin kültürel değişimlerini ürettiği varsayımında bulunarak kültürün ürünleri olan müzik, sanat, teoloji, fikirler, popüler kültür, edebiyat ve davranışlardaki yeniliklerin toplumsal değişimlere verilen tepkiler olacağını ve sonuç itibariyle toplumsal dünyanın önce değişip kültürün geride kalacağını öne sürmektedir (s.63). Ancak Griswold (2013), her durumda yaşananların böyle olmadığını, bazı durumlarda kültürdeki yeniliğin toplumsal değişime önderlik edebileceğini bazen de bu yeniliğin toplumda yaşanan değişimle bir bağlantısının olmayacağını ifade etmektedir (s.64). Sonuç itibariyle, kültürel yenilik zaman fasılası ile birlikte toplumsal değişimleri takip edebilirken, bazı durumlarda da kültürel yeniliklerin toplumsal değişimlere öncülük edebilme potansiyeli bulunmaktadır. Longhurst ve arkadaşları (2008), kültürün toplumsal yapının ekonomi veya diğer boyutlarına bağlı veya onların bir sonucu olmak zorunda olmadığını ifade etmektedir (s.19).

Griswold (2013), devrimci hareketin toplumsal değişime verilebilecek kültürel bir tepki olduğunu, demografik değişimlere verilecek tepki olarak ise kültürel uyumun ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir (s.63). Burada dikkati çeken husus toplumsal değişimlere veya değişen durumlara verilen tepkilerin kültürel odaklı olmasıdır. Bu tepki devrimci bir hareket veya kültürel uyum şeklinde meydana gelebilmekte ve dolayısıyla kaynağını kültürden almaktadır. Kültürün toplumsal değişimler için direnç ve/veya destek noktaları veya hatları olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Kültür toplumsal çapının içinde, üstünde ve çevresinde yer alan süper organik bir yapıdır. Toplumsal değişimin kültürel değişimi tetikleyebileceği gibi kültürel değişim de toplumsal değişime ön ayak olabilecektir. Gerek toplumsal gerekse kültürel olsun değişimi başlatan etkinin iç veya dış kaynaklı olması değişim sürecinin sert veya yumuşak ve kısa süreli veya zamana yayılmış olmasını belirleyecektir. Doğrudan kültüre yönelen bir etki sonucunda kültür değişiyorsa bu durumda kültüre ait olan toplumsal yapının direnç ve destekleri ortadan kalkmış olacaktır. Toplumsal değişimin yönü ve hızı kolaylıkla belirlenebilecektir. Etki toplumsal yapıya

yöneldiğinde ise gerek ön gerekse arka hatlarda kültürün direnç ve desteği ile karşılaşma ihtimali olacaktır.

2.7.4 Değişimin Hızı ve Yönü

Kroeber (1963), değişimlerin birdenbire ve sıçramalar şeklinde değil yavaşça ve büyüyerek meydana geldiğini (s.194) ifade etmektedir. Turner (2006) ise değişimin yavaş ve zaman yayılmış bir biçimde gerçekleşebileceği gibi çok yüksek hızda da vuku bulabileceğini, zamana yayılmış değişimin evrim olarak, yüksek hızlı değişimlerin ise devrim olarak nitelendirilebileceğini(ss.560-561) belirtmektedir. Benzer şekilde Darity de (2008a) toplumun bir özelliği olarak ortaya çıkan değişimin devrim şeklinde kısa sürede veya evrim olarak uzun sürede gerçekleşebileceğini (s.568). ifade etmektedir.

Uzun varlık sürecinde insan toplumu vahşi durumundan medeni duruma geçmiştir. Modern medeniyet orta çağ medeniyetinin gelişmiş bir hali olarak ortaya çıkarken, orta çağ medeniyeti ise Yunanistan, Asur ve Mısır medeniyetlerinin gelişmiş bir şeklidir. Kültür açısından bakıldığında ise içinde yaşanılan dönem yüksek kültür olarak tanımlandığında bu kültürün geçmişinde orta kültürün var olduğu, onun da gerisinde ise düşük kültürün yani vahşiliğin bulunduğu söylenebilmektedir. Böylelikle, insan toplumunun değişimi ile kültür benzer eğilim göstermektedir (Tylor, 2016:22). Medeniyet ve kültür alanındaki değişim ve sınıflama standartları ise genel manada Avrupa ve Amerika tarafından konulmuştur. Bu standartlar endüstrinin varlığı veya yokluğu, az gelişmişliği veya çok gelişmişliği; metal işleme yeteneğinin varlığı, alet ve gemi üretimi, tarım, mimari, bilimsel bilginin boyutu, ahlaki değerlerin tanımlanmış olması, dini inanç ve törenlerin durumu, toplumsal ve politik örgütlenmenin derecesi gibi ölçütlerle belirlenmeye çalışılmıştır (Tylor, 2016:18).

Tarihi süreç içinde insanoğlunun kültürel olarak evrildiği üç dönem yaşanmış, bu süreçte de insanoğlu iki önemli devrim gerçekleştirilmiştir. Birinci kültürel evre olan, üretim öncesi avcılık ve toplayıcılık dönemi olarak da ifade edilebilecek Taş Devri tarım devrimi ile sonlanmış, ikinci kültürel evre olan Cilalı Taş Devri ise sanayi

devrimi ile nihayete ermiştir. Endüstri Çağı üçüncü evre olarak yaşanmaya devam etmektedir (Güvenç, 1979:161).

Tylor ve Güvenç'in değişim üzerine yaptıkları katkılara benzer bir tanımı da Giddens yapmaktadır. Giddens (2009) toplumları Avcı-Toplayıcı Toplumlar, Kırsal ve Tarım Toplumları, Endüstrileşmemiş Geleneksel Toplumlar ve Endüstrileşmiş Toplumlar olarak 4 gruba ayırmaktadır (s.110-116). Kendinden önceki toplumsal yapıların yok olmasını sağlayan ise 'endüstrileşme' olmuştur. Endüstrileşme kısaca canlı olmayan güç kaynakları ile makineli üretimin ortaya çıkması olarak ifade edilebilmektedir. İnsan tarihinin çok küçük bir dilimi sayılabilecek iki veya üç yüzyıl içerisinde binlerce yıldır süregelen toplumsal hayat ve toplumsal düzen dönüşüme maruz kalmıştır (Giddens, 2009:116). Endüstri toplumlarının merkezi özelliklerinden bir tanesini çalışan nüfusun büyük kısmını tarım yerine fabrika, ofis ve dükkanlarda çalışanların oluşturmasıdır. Ve yaklaşık olarak insanların yüzde doksanı iş imkanlarının oluşturulduğu ve iş bulunabilen şehir ve kasabalarda yaşamaktadır (Giddens, 2009:117).

Toplumların tarihsel gelişimleri üç farklı biçimde sistemleştirilmiştir. Öncelikle, tek dizgisel evrim tüm toplumların benzer gelişimsel aşamalardan geçtiğini varsaymaktadır. Çağdaş ilkel insanların daha gelişmiş toplumların gelişmesindeki aşamaları temsil etmelerinden dolayı onların bu yönde bir gelişme sergileyecekleri düşünülmektedir. İkinci olarak, dizgisel evrimin tam tersi olarak kültürel görelilik kuramı yanlıları kültürel gelişmeyi esas itibariyle ayrık/ıraksak görmekte ve toplumları birbirinden ayıran özelliklerin üzerine yoğunlaşmaktadır. Kültür bölgelerindeki adetlerin yayılmasından kaynaklanan türdeşlik ve benzerliklere yeterince dikkat etmelerine rağmen her bir bölgenin temelden diğerlerinden farklı olduğunu düşünmektedirler. Üçüncü olarak, çoklu dizgisel evrim, kültürün belirli temel tiplerinin benzer şartlarda benzer gelişim göstereceğini kabul etmekle beraber kültürün az sayıdaki somut görünümünün insan türünün tüm grupları arasında düzenli bir sırada belireceğini de kabul etmektedir (Steward, 1972:4).

Sorokin (1962) ise sosyokültürel değişimde üç çeşit yön bulunduğunu öne sürmektedir. Bunlar, doğrusal yön, dalgalı yön ve değişken ve yaratıcı bir şekilde

tekrar eden yönlerdir. Doğrusal yön, değişim süreci boyunca yönün aynı kalması, modelin doğrusal şekilde gerçekleşmesidir. Mesela Auguste Comte'un teolojikten metafiziğe oradan da pozitivistliğe geçişi bir doğrusal değişimi göstermektedir. Değişimdeki doğrusal olmayan anlar veya kırılmalar veya bükülmeler değişimin genelinin doğrusal olmasını engellememektedir. Doğrusal yönde eski pozisyona dönüş imkanı bulunmamaktadır. Dalgalı yön, kültürel olguda meydana gelen uzamsal, sayısal ve nitel değişimlerin tekrar ve tekrar yinelenmesidir. Dalgalı değişim sarkaca benzetilebilmektedir. Burada eski pozisyona dönüş mümkündür. Değişken ve yaratıcı bir şekilde tekrar eden değişim yönünde ise doğrusal ve dalgalı değişimin birlikteliğidir. Bir süre doğrusal değişim olmakta sonrasında dalgalı değişim yaşanmakta sonrasında yine doğrusal dönüşüm gerçekleşmektedir. Böylelikle değişimin nereye varacağı kestirilememektedir. Eski pozisyona dönüş mümkün değildir (s.675-676).

2.7.5 Değişimin Sınırları

İki veya daha fazla değişken arasındaki nedensel-işlevsel bağlantı ve bu bağlantı veya ilişkinin kritik noktası/optimal sınırı söz konusu olmaktadır (Sorokin, 1962:700). Mesela, refah seviyesi ve eğitim arasında bir bağlantı olabilmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe kişinin refah seviyesi de artış gösterebilmektedir. Ancak bunun bir limiti bulunmaktadır. Eğitimde kritik nokta lisans eğitimi midir? Yoksa yüksek lisans mıdır? Buraya kadar anlamlı bir refah artışı beraberinde geliyorsa buradan sonra da aynı şekilde devam edecek midir? Aynı kişi doktora yapsa hatta doçent olsa çok çok daha fazla mı kazanacaktır? Demek ki eğitim ile refah seviyesi arasında bir ilişki olmakla beraber bir de limit bulunmaktadır. Diğer bir örnek olarak ise, köylülerin tarımsal faaliyetleri azalttığı ve bu sebeple dayanışmanın ortadan kalktığı şeklinde bir önerme sunulabilir. Ancak tarımın dayanışmaya bir yere kadar etkisi vardır, tarımsal faaliyetlerin azalması veya şeklinin değişmesinin olumlu veya olumsuz olarak bir noktaya kadar edebileceğinin farkında olmamız gerekmektedir. Tarımsal faaliyetlerin azalması veya seyrek hale gelmesi aynı oranda dayanışmaya etki etmeyebilecektir.

Sosyokültürel değişimin doğrusal yönünde de sınırlar mevcuttur. Doğrusal yön öngörülebilir bir yöndür. Fakat sosyokültürel olgular laboratuvar ortamında dış

etkilerden korunarak varılmak istenen nihai noktaya kadar beklenmesi olanaklı görünmemektedir. Buradan hareketle sosyokültürel sistemde yaşanan bir doğrusal değişim sonsuz olmamakta belirli bir anda biyolojik, fiziksel ve sosyokültürel etmenler bu yönü kesintiye uğratabilmekte veya değişimin şeklini dönüştürebilmektedir (Sorokin, 1962:700). Sistemlerin temel çeşitlenmelerinde kısıtlı sayıda ihtimaller bulunmaktadır. Ekonomik değişimler avcı-toplayıcı, kırsal, tarımsal ve endüstriyel toplumlar olarak sınıflandırılmıştır. Aile ve evlilik çeşitleri azami on adettir. Diğer bir ifade ile değişime uğradığı ifade edilen sistemler daha önceden tanımlanan belirli sayıda kavramlarla karşılanmaktadır. Veya daha önceden tanımlanan bir kavram içinden alınıp diğer bir kavram içine oturtulmaktadır (Sorokin, 1962:701).

2.7.6 Kültürlerin Ömrü, Yok Olması ve Yeniden Hayat Bulması

Kültürel bir sistemin ölümü vasıtalarının tamamının kaybolması veya anlamlar sisteminin mantıksal veya estetiksel olarak ayrışması veya iki durumun beraberce vuku bulması halinde gerçekleşmektedir. Bir sistemin yaşam süresini belirleyen temel etmen onun büyüklüğüdür. Bir sistem ne kadar evrensel ve insanlığın, anlamların, değerlerin ve normların hayatta kalmasına ve yaratıcılığına ne kadar faydalı ise o sistemin yaşam süresi de o kadar fazla olmaktadır (Sorokin, 1962:707-709).

Küçük, önemsiz sistemlerin büyük bir bölümü ve büyük sistemlerin bir kısmı doğal şekilde yok olmakta, unutulurlar ve değerlerini kaybetmektedir. Diğer kültürel sistemler ise hasım dış etmenlerin uyguladığı şiddet nedeniyle son bulmaktadır. Kültürün son bulması için ortak kültüre sahip insanların yok olması, bu insanların kültürü inşa eden bilgi birikimlerinin ellerinden alınması gerekmektedir. Bununla birlikte farklı bir dini, yargısal, siyasi, ekonomik, estetik ve felsefi sistem insanlara baskı yolu ile benimsetilmektedir. Bu süreçler sonunda yaratıcılık veya kültürel inşa kabiliyetlerini kaybeden toplumların kültürleri yok olmaktadır. Ancak yaratıcılık kabiliyetlerini kaybetmeyen kültürel sistemler ise hayatta kalmayı başarabilmektedir (Sorokin, 1962:711-712).

Genel manada ise bir kültürel özelliğin kaybolması mümkün olmakla beraber genel manada kültür kaybolmamakta yeni bir adet, sanat ve inanç eskisinin yerini almaktadır. Bu durumda ise yerine geçme ve yer değiştirme söz konusu olmaktadır. Yine de bir kısım toplumlar kültürlerinin belirli kısımlarını doğanın şartları, yeteneklerin ve malzemenin kaybı, nüfusun azalması, yoksullaşma gibi nedenlerle kaybetmektedir (Kroeber, 1963:182).

Kültürel kayıp yer değiştirme olarak karşımıza çıkabilmektedir. Eski unsurlar varlığını daha sınırlı ve uzmanlaşmış kapsamda devam ettirmektedir. Otomobil insan ve mal taşımacılığında atın yerini almıştır. Ancak küçük ölçekli tarlaların sürülmesinde, at yarışlarında, polo oyununda atlar halen varlıklarını sürdürmektedir. Ok ve yay halen mevcuttur ancak bunların kullanımı sadece sportif amaçlı olmaktadır (Kroeber, 1963:186).

2.7.7 Değişime Direnç

Sosyo-kültürel değişimlerin model bağımlı olması ve bu hali ile tesir ve neticelerinin öngörülebilir olması, kültürel mirasın ise oldukça sebatkar olması nedeniyle bazı toplumların kültürel mirasları değişimlere direnç göstermektedir (Inglehart, 2018:11). Aslında burada kültür ve unsurları kendilerini muhafaza etmeye çalışmaktadır. Toplum veya üyelerinin muhafazakar olmalarından öte sahip olunan kültürün kendisi muhafazakar bir özellik taşımaktadır.

Gelenekler ve eğitim kültürün direnç göstermesine yol açan iki önemli etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar kültürün kalıbına girmekte ve kendi çerçevesinde hareket etmektedir. Belirli kalıp içinde eylemlerde bulunmak ise zaman içerisinde alışkanlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kroeber, 1963:154). Kültürün içinde yer alma ve topluma ayak uydurmanın ikinci mekanizması ise talim/terbiye ve öğretim yoluyla yapılan eğitim vasıtasıyla meydana gelmektedir. Bu açıkça bilinçli süreci temsil etmektedir. Genel olarak büyükler küçüklere aynı kültürel kurallar altında kendileri gibi olmayı ve yetişmeyi öğretmektedir. Böylelikle alışkanlık uyumu ve eğitim kültürün direnç gösterme mekanizmaları olarak işlev görmektedir (Kroeber, 1963:155).

Dışarıdan teknik yenilik olarak uygulamaya başlayan her toplumun kültür unsurlarının tamamı değişme göstermemektedir. Toplumlar bazı değişimlere mukavemet göstermekte iken bazı değişimleri ise kabul etmektedirler. Yine her yenilik olumsuz etki yapmamakta bazı yeniliklerin olumlu etki gösterdiği gözlenmektedir. Kültürel değişimde en önemli unsuru grupların psikolojik tutumları oluşturmaktadır. Grupların algısı yeniliğin etkili olacağı yönünde oluştuğunda kabul kolaylıkla gerçekleşmektedir (Turhan, 1950:57-58). Grubun veya toplumun değişime direnç gösterdiği alanlar kendi psikolojik hayat, eğilim ve ilgi alanlarında belirledikleri ve “kültürün özü” olarak niteledikleri sahalardır (Turhan, 1950:60).

Kültürün direnç göstermesinin sağlayan etmenlerden bir tanesi de özellikle teknoloji ve sanat alanında yer alan motor davranış alışkanlığıdır. Mesela halı dokumacıların dokuma planlama ve tekniklerinin ülkelere göre farklılık göstermesine rağmen kendi içlerinde değişmeden devam etmesi, trafiğin akış yönü ve direksiyonun ona göre montajlanması, at eyerlerinde bulunan üzeninin sağ veya sola konulması, kıyafetlerdeki düğme ve deliklerin yerleri gibi. Tüm bu özelliklerin kökeninde kültür yer almaktadır (Kroeber, 1963:156-157). Yine, “Ziraatle uğraşmak” kesin surette dışarı ile ilgiyi azaltan, değişmeyi yavaşlatan bir özellik olarak belirlemektedir.” (Kıray, 1964:47). Bazı durumlarda da teknolojik olarak geri kalmış ülkelerin halkları değişimi kabul etmekte isteksiz davranmaktadır. Geleneğin gücü onlar üzerinde ağır basar ve “yeni” veya “daha iyi” ifadeleri yeni olanı kabul etmek yerine onların savunmaya geçmesine neden olabilmektedir (Foster, 1962:4).

Direnci ortaya çıkaran farklı etmenler de bulunmaktadır. Bunlardan ilki kültürün işe yararlılığıdır. Yani kültür bireysel veya toplumsal ihtiyaçları karşılamakta ve tatmin edici ise değişmemekte veya değişime direnç göstermektedir (Ogburn, 1964:154). Bununla beraber kültürün icat etme kabiliyeti yoksa ve toplumsal ve kültürel yapı kapalılık arz ediyorsa değişim olmamakta veya direnç ortaya çıkmaktadır (Ogburn, 1964:159). Diğer direnç kaynağı, refahı ve geliri elinde bulunduran, toplumsal yaşamda etkili olan belirli bir ekonomik sınıfın bu değişimden sağlayacağı kar veya zarar durumudur. Bu grup değişimin zararına olacağını düşünüyorsa direnç göstermektedir (Ogburn, 1964:166). Diğer bir etmen toplumsal baskı veya informal toplumsal kontroldür. Yeniliği kabul etmek isteyen birey ya da grup dışlanacağını ve

cezalandırılacağını düşünüyorsa, kendi kendini durdurmakta ve genel duruma uyum sağlamaya devam etmektedir (Ogburn, 1964:180). Son olarak ise geçmiş tecrübeler veya anlatılar ışığında psikolojik olarak yeniye karşı duyulan korkudur (Ogburn, 1964:190).

Kültürün önem kazandığı ve değişime direncin baş gösterdiği dört önemli zaman bulunmaktadır. İlk olarak toplumsal değerler kaybettirildiğinde kültür alternatif bir değerler sistemi olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak, bireylerin ya da bir grubun politik açıdan kurtuluş yolları aradıklarında bu kurtuluş kültürde görülebilmektedir. Üçüncü olarak, sömürgeci bir gücün egemenliği altına giren insanların yaşam tarzlarının değiştirilmeye çalışıldığında kültür hatırlanmaktadır. Son olarak ise sanatsal ve estetik çalışmaların yokluğunda bunları ortaya çıkarmak için kültür akla gelmektedir (Eagleton, 2005:36).

2.7.8 Kültürel Değişimde Gecikmeler/Fasılalar

Tanım ve hakikat olarak kültürel sistem, parçaların birbirine anlamlı ve nedensel bağ ile mecbur bırakıldığı bir teklik olduğu için, beraberlik içinde, bir bütün olarak değişmesi mümkün olmamaktadır. Parçaların genel ve karşılıklı uyumu ne kadar sıkı olursa kültürel sistemin beraberlik içinde değişmesi o kadar muhtemel hale gelmektedir. Önemli bir parçadaki önemli bir değişim diğer parçalarda ve bütün sistemde benzer anlamlı ve nedensel değişim gerektirmekte ve benzer şekilde tüm sistemdeki bir değişim parçalarındaki benzer değişimleri tetiklemektedir (Sorokin, 1962:635).

Birkaç alt sistemden veya ilişkili sistemden oluşan geniş bir sistemde gözle görülebilir/hissedilebilir bir değişim öncelikle küçük alt sistemlerde meydana gelmektedir. Sonrasında daha büyük alt sistemlerde ve nihayet sistemin kendisinde ortaya çıkmaktadır. Küçük sistemlerdeki yüzeysel değişimler büyük sistemlere nüfuz etmektedir. Küçük sistemlerdeki değişim hızı büyük sistemlerden daha fazla olmaktadır. Kültürel sistemde temel prensipler ve onların vasıtaları daha az ve daha yavaş değişmektedir. İkincil veya merkeze ait olmayan çevresel anlamlar ve bunların vasıtaları daha hızlı ve fazla değişmektedir (Sorokin, 1962:660-661).

Değişimin sistem içindeki karşılıklı bağımlılığı ve beraberliği sadece sistemin parçaları arasında mevcut doğal ilişkinin bir işlevidir, diğer bir ifade ile doğal, tabii bir ilişki yoksa bir parçadaki değişim diğer parçaları veya bütünü etkilemeyecektir. Değişimlerin aynı zamanda cereyan edip etmeyeceği büyük oranda beraberlik içinde olmaları ile ilişkili değildir. Çünkü “aynı zamanda” kavramı görecelidir ve “bir anda” anlamına gelebileceği gibi beş yüzyıllık bir süreci de kapsayabilmektedir. Farklı şartlar altında farklı veya benzer nedenler etkisini göstermek için değişen zaman süreleri gerektirebilir. Sistemin bir parçası içindeki önemli bir değişimin etkileri diğer bazı parçalara hızlıca sirayet edebilirken bir kısmına uzun bir süre sonunda etki edebilmektedir (Sorokin, 1962:635).

Sosyokültürel sistemlerdeki değişim içinde geçerli olan budur. Sistemin genişliğine, anlamlı-nedensel bütünleşme derecesine, parçalar arasındaki genel ve farklı iletkenliğe bağlı olarak sistemin bir parçasındaki bir değişim diğer parçalara aynı anda ulaşmayıp farklı zamanlarda ulaşabilmektedir. Sistemin doğasında yer alan değişim için de aynı şeyler geçerlidir. Yaşlanan bir organizma gibi, sosyokültürel sistemin bütününe etki eden doğal bir değişimde de, mesela fiziksel/hissedilebilir bir alandan düşünsel alana doğru, tüm parçalar aynı anda değişime uğramamaktadır. Bazı parçalar diğerlerinden önce değişim göstermektedir. Değişimde keskin bir zaman ahengi/eş zamanlılık beklemek doğru değildir. Değişimin gözlenememesi ise parçalar arasında anlamlı-nedensel bağ olmadığını göstermez. Sistemin parçalarının beraberlik içinde değişmesi parçalar arasındaki anlamlı-nedensel ilişkinin fazlalığına sıklığına işaret etmektedir. Değişimin eş zamanlı olmasında değişen birlikteliğin sistem veya yığın olmasının da etkisi vardır. Sistemlerde nedensellik ve anlamlılık varken yığın tesadüfilik söz konusudur (Sorokin, 1962:636-637).

Modern zamanlarda yaşanan değişimin hızı “toplumsal uyum” gibi çok önemli bir soruyu ortaya çıkarmaktadır. İki çeşit toplumsal uyum problemi vardır. Öncelikle, insanın kültüre veya kültürün insana uyum sağlama problemi; ikincisi ise kültürün değişik parçalarının birbirine uyum sağlaması durumudur (Ogburn, 1964:200). Bununla birlikte bütün kültürler sürekli olarak değişim içinde bulunmakla beraber hepsi aynı hız ve zamanda değişmemektedir. Değişim sürecinde olan kültürlerde bazı unsurlar değişime uğradığı halde bazı unsurlar değişmemektedir. Tüm unsurların

beraber değişmemesi unsurlar arasında yakın bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir. Bu durum ise maddi ve manevi kültür arasında uyumsuzluğun oluşmasına sebebiyet vermektedir (Turhan, 2015:22).

Varsayıma göre modern kültür değişik parçaları aynı oranda değişmemektedir. Bazı parçalar daha hızlı değişmektedir. Parçalar arasında karşılıklı bağımlılık ve ilişki olduğu için bir parçadaki hızlı bir değişim ilintili olduğu diğer parçalarda da yeniden düzenleme gerektirmektedir. İlk değişim yaşanan bağımsız parçada yaşanan bir değişim neticesinde bu parçaya bağımlı olan diğer parçanın değişmesinde bir gecikme olduğunda kültürel geri kalma ve gecikme meydana gelmektedir. Kültürel geri kalması bir tür kültürel uyumsuzluk olarak değerlendirilmektedir (Ogburn, 1964:201).

Çevremizin büyük kısmı hayatın maddi koşullarından oluşmaktadır. Toplumsal mirasımızın büyük kısmını ise maddi kültür teşkil etmektedir. Bu maddi şeyleri kullanırken bazı metotlardan istifade edilmektedir. Bu metotlardan bir kısmı “aleti tutmak/kavramak” gibi basit bir teknik iken kültürün maddi nesnelere kullanma şekillerinin büyük kısmı adet, inanç, felsefe, kanun, hükümet gibi daha büyük kullanım ve düzenlemeleri içermektedir. Maddi koşulları kültürel olarak düzenlemek toplumsal kurumları ve adetleri/ahlaki normları içerek şekilde büyük süreçleri değiştirmekle mümkün olabilmektedir. Bu uyum şekilleri “uyarlanan kültür” olarak ifade edilebilmektedir. Böylelikle uyarlanan kültür, maddi koşullara göre düzenlenen veya maddi koşullara uydurulan maddi olmayan kültürün kısımlarıdır. Maddi şartlar değiştğinde değişimler arazi olarak uyarlanan kültürde ortaya çıkmaktadır. Ancak uyarlanan kültürdeki değişimler maddi kültürlerdeki değişimlerle tam olarak eş zamanlı gerçekleşmemektedir. Değişken zaman aralıklarında bazen de yıllar sürebilecek gecikme ve fasılalar ortaya çıkabilecektir (Ogburn, 1964:202-203). Maddi kültürdeki değişimler, evrensel bir geçerliliği olmasa da, uyarlanan kültürdeki değişimlerden önce meydana gelmektedir (Ogburn, 1964:211).

Kültürün unsurlarından birinde meydana gelen yenilik geniş kapsamlı ve istenmedik tepkilere yol açabilmektedir (Sharp, 1952:62). Bu duruma Avustralya’da hayatlarına devam eden Yir Yoront kabilesinin ilerleme ve daha faydalı olacağı düşüncesiyle taş

balta kullanımından çelik balta kullanımına geçişleri örnek gösterilebilmektedir. Geçişle birlikte taş baltanın yapımında meydana gelen iş bölümü, taşın ticaretinden kaynaklanan ekonomik ilişkiler, taş baltanın aile içi münavebesi yoluyla aile içinde sağlanan etkileşim, taş baltaya sahiplik ve ödünç verme durumunda ortaya çıkan karşılıklılık, cinsiyetlere ait kimlikler ve ast-üst ilişkileri, toplumsal örgütlenme ve dini merasimlerde taş baltanın kullanımına ilişkin pratikler zayıflamaya ve ortadan kaybolmaya başlamıştır. Bunlarla birlikte fikir, duygu ve değerler değişme içine girmiştir (Sharp, 1952:63-68; Turhan, 1956:1).

Yir Yoront yerlileri içinde yaşadıkları dünyayı atalarının yaşadığı dünyadan sadece bir ölçüde değişiklik göstermiş olarak algılamış ve efsaneleri ile gerçek dünya arasında denge kurabilmişlerdir. Ancak, zaman kazanma ve teknik gelişme amacıyla yapılan değişiklik istenmeyen sonuçlara yol açmıştır. Kültürel devamlılığı sağlamak üzere üzerinde yeterince düşünülmeden dış baskılarla sağlanan yenilikler, doğal davranış, duygu ve değerleri ortadan kaldırmaktadır. Geçmiş olmadan şimdiki zaman anlamsız olmakta, gelecek ise belirlenememekte ve yapılandırılmamaktadır (Sharp, 1952:73). Amerika'da Arizona'da yaşayan Kızıl Derili Papago kabilesinin tekerlekli arabayı kabul etmesi bu durumun kabile içindeki iş bölümü olgusunu zayıflatması buna örnek olarak gösterilmektedir (Turhan, 1956:2), Madagaskar'daki Tanala kabilesinin bitkisel üretimde sulama sistemini kullanmaya başlaması ile aile yapısının değişmesi (Turhan, 1950:62) gibi olumsuz toplumsal neticelerle karşılaşılabilir.

Değişme çok yavaş olduğunda yeni düzenin kurumları ve değerleri eski düzenden etkilenmekte ve onun anlamlarını kazanmaktadır (Kıray, 1964:6). Değişim göreceli olarak daha hızlı olduğunda ise eski ve yeni düzenden ayrı olarak bir geçiş düzeni ya da "tampon mekanizmalar, Ogburn (1964)'ün "uyarlanan kültür" olarak ifade ettiği ara yapı ortaya çıkmakta veya eski kurumlar yeni işlevler üstlenmektedir. Yapının çözülmesini önleyen, değişim hızından kaynaklanan gecikmeyi önleyen ve her iki düzene de ait olmayan tampon mekanizmalar ile iki yapı birbirine bağlanmaktadır. Bu hali ile de değişim esnasında bir denge halinin oluşması sağlanmaktadır (Kıray, 1964:7).

Taş Devrinden Neolitik Çağa geçiş yüzbinlerce yıl sürmüştür, ancak o andan endüstri devrimine ve bugüne çok daha kısa bir sürede geçilmiştir. Bu kültürel geçişler kısa sürede meydana gelmiş olsa da insanoğlunun biyolojik evrimi bu kadar kısa sürmemiştir. Mağara yaşamından göçebelige, göçebelikten tarım toplumu içinde yerleşik hayata geçiş sonrasında ise medeniyete dönüşüm, en son ise endüstri toplumuna geçiş biyolojik evrimden çok daha kısa sürede gerçekleşmiştir. Göreceli olarak kısa olan bu sürede kültür insana uyum sağlayamamıştır (Ogburn, 1964:289-291). Doğada doğal olarak yaşayan insanoğlu son iki yüzyıldır yapay ortamlar olan şehirlerde yaşamaktadır (Ogburn, 1964:291-292). Özetle modern kültür insan doğasından daha hızlı gelişmiş ve insanın doğası modern kültüre tam olarak uyum sağlayamamıştır.

Değişen/değiştirilen ögenin yerine benzer işlevlere sahip yenisini koyamamak, geçmişe dair hissedilen olumlu duygular ve alışkanlıklar, toplumun aynı özelliklere sahip tek bir bütün halinde olmaması ve heterojen halde bulunması, maddi kültür öğeleri ile kurulan yoğun temas, geçiş kültürünün yerini aldığı kültürel ögenin kültürün birçok unsuru ile bağlantılı olması ve kültür unsurları hakkında toplumu sahip olduğu değerler kültürel boşluk ve fasılların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir (Ogburn, 1964:257-263).

Ogburn (1964)'ün aksine Sorokin (1962), sistemin niteliksel değişiminde anlam, değer ve normlar gibi ideolojik unsurların önce değiştiğini, davranışsal ve maddi vasıtaların ise daha sonra değiştiğini ifade etmektedir. Aynı şekilde tekniklerin de sonradan değişime uğradığını belirtmektedir. Teknik, davranışsal ve maddi kültür sisteminin anlamları ve ideolojisinin somutlaştırma biçimi olarak tanımlanmaktadır. Mesela, ibadet etmek dinin bir tekniğidir, dini objeler dinin bir tekniği ve araştırma bilimin bir tekniğidir olarak belirtilebilecektir (Sorokin, 1962:659). Burada Ogburn (1964) ve Sorokin (1962) 'in ifadelerinin çelişmediği, kavramların farklı olduğu ve sonuç itibarıyla davranışsal kültürün sonra değiştiği değerlendirilmektedir.

2.7.9 Değerlendirme

Değişim, önceki hal veya cereyan şeklindeki farklılıklar olarak ifade edilmektedir. Değişim tüm işlevsel sistemlerin ayrılmaz ve doğal bir parçasını teşkil etmektedir.

Değişim, toplumların maruz kaldığı bir hareket veya toplumun dışında gelişen bir eylem olmayıp toplumun tabiatında var olan bir özelliktir. Değişimlerin ortaya çıkması için öncelikle gereksinimlerin yaratılması gerekmektedir. Toplumsal ve kültürel yapıdaki yenilikleri kabul etme veya reddetme davranışlarını belirleyen ana etmenler bir tanesi de toplumların yeni olguları nasıl algıladıkları ve yorumladıklarıdır.

Toplumsal ve kültürel değişimler fiziksel, siyasi ve ekonomik alanlarda cereyan etmekte ve bu alanlarda yansımaları olmaktadır. Değişimlerin nedenlerine ve oluş biçimlerine bakıldığında yenilik, buluş ve keşifler, yayılma, kültürlenme, devrimler, geçimlik seviyede değişim, tarz değişmesi din kurumu vasıtasıyla değişim faktörlerinin toplumsal ve kültür değişimlerini tetiklediği ve yönlendirdiği görülmektedir.

Toplumsal yapı ve kültür aynı olgular olmamakla beraber aralarında kuvvetli bağlar bulunmaktadır. Kültür, toplumsal yapının hem içinde hem de çevresindedir. Kültür, toplumsal yapıyı saran manevi bir örtüdür. Değişimlerin tetikleyicisi toplumsal yapıdaki değişimler olabileceği gibi kültürdeki değişimlerin de de toplumsal yapıyı dönüştürebilme kabiliyeti bulunmaktadır. Değişimin ani ve yüksek bir hızda olması devrim, zamana yayılmış olarak gerçekleşmesi ise evrim olarak ifade edilmektedir. Toplumların ilkel durumdan moderne doğru evrildiği ve evrim süreçlerini devrimler ile nihayete erdirdikleri düşünülmeyle beraber değişimin tek düze bir yönü olmadığı kabul edilmektedir.

Değişimin sonucu ile değişimi ortaya çıkaran faktörler arasında ilişki olmakla beraber bu ilişkinin etkileri sonsuz ve sınırsız değildir. Doğrusal yönde gelişen bir değişim farklı etkilerin ortaya çıkması ile birlikte sonlanabilmekte veya başka bir yöne kanalize olabilmektedir. Yaşanan değişimlerin sıklığı ve değişime etki eden faktörlerin çokluğu her değişim neticesinde farklı bir sonuç elde edilmesine yetmemektedir.

Bir kültür ne kadar geniş bir sahayı tesir altına alıyor ve fazla sayıda işlev yerine getiriyorsa o kültürün uzun bir müddet varlığını devam ettirmesi muhtemel

gözükmektedir. Buradan hareketle küçük ve önem düzeyi düşük sistemlerin ortadan kalkması beklenmektedir. Ancak, genel olarak kültürler yok olmamakta farklı bir kültürün yerine geçmekte veya yer değiştirmektedir.

Kültür toplum hayatında değer barındıran ve işlevleri olan unsurlar barındırmaktadır. Kültür, toplum veya üyelerinin ihtiyaçlarını karşıladığı sürece değişmemekte ve değişmeye direnç göstermektedir. Bunun yanında kültür uzun bir zaman sürecinden süzülerek günümüze taşınan toplumsal miras hüviyetine sahiptir. Birçok neslin tecrübe etiği, aktardığı ve öğrendiği hayatta kalış stratejileridir. Bu yönü ile kültürün kısa vadede değişmesi mümkün olmamaktadır. Son olarak ise kültür, kültür ve toplumsal yapıyı muhafaza etme işlevine sahiptir. Gördüğü bu işlev kültürün değişime direnç göstermesini sağlamaktadır.

Son olarak, kültürün unsurları ve sistemin bütünü aynı anda değişime maruz kalmamaktadır. Kültürün maddi, ideolojik ve davranış unsurlarının değişimi anında yaşanan gecikmeler kültürel değişimdeki fasılaları ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ise aynı zamanda değişime direnç olarak da işlev görmektedir.

2.8 Bölüm Sonu Genel Değerlendirme

Toplumsal yapı, aile, ekonomi, eğitim, din ve siyaset gibi toplumsal kurumların, insan ilişkilerinin ve bu öğelerin karşılıklı olarak gerçekleştirdikleri anlamlı etkileşimlerinin oluşturduğu bir bütündür. Kültür, öğrenilen, nesilden nesle aktarılan bilgi, değer, gelenek ve göreneklerin oluşturduğu örüntülerin toplamıdır. Davranışsal kültür, maddi kültür ve ideolojik kültür; kültürün unsurlarını teşkil etmektedir.

Kültür, toplumsal dayanışma için temel oluşturmaktadır. Aynı zamanda kültür, toplumsal kişiliğin oluşmasında etkili olan faktörlerin başında gelmektedir (Fichter, 2012:159-160). Dayanışma, anlamlı etkileşim sonrasında ortaya çıkan değer odaklı duygu, düşünce ve işbirliğidir. Toplumsal yapı içinde bütün halinde kalabilmeyi başarmak, muhtaç olunan kaynakları el birliği ile elde etmek ve ortak sorunları aşacak teknik ve taktikleri ortaya çıkarmak üzere dayanışmacı etkileşimin kurulması ve devam ettirilmesi gerekmektedir. Dayanışmanın gelebileceği üst nokta ise paylaşılan faydayı ileriye taşıyacak ve toplumun üyeleri arasında eşitliği sağlayacak

şekilde dayanışmayı toplumsal kaldıraç haline getirmektir. Dayanışma, davranışsal kültür unsurudur. Ürgüp İlçesi bağlamında dayanışmayı şekillendiren etmenlerin yakın toplumsal ilişkiler, tarımsal faaliyetler, iklim ve yerleşim özellikleri olduğu değerlendirilmektedir.

Rençperlik (Reşberlik), bitkisel üretim sürecinde yer alan bir çalışma şekli veya doğrudan bitkisel üretim olarak tanımlanmaktadır. Tarım devrimi ile avcılık-toplayıcılıktan yerleşik hayata geçilmiş, geçim bitkisel üretim ve evcilleştirilmiş hayvanlar vesilesiyle sağlanmıştır. Tarım devriminden 19. yüzyıla kadar geçen uzun süreçte tarımda ilerlemeler ve sıçramalar yaşansa da toplum hayatı tarıma dayanmıştır. Gerek tarımsal bilgi ve tekniklerin zaman içerisinde artması ve bu birikimin nesilden nesle aktarılması gerekse tarım kaynaklı hayatta kalma stratejilerinin ortaya çıkması tarımı ekonomik bir faaliyetten öte kültürün üzerinde yükseldiği temel haline dönüştürmüştür. Ürgüp İlçesi'nde kullanılan "reşber, reşberlik" kavramı ile tarım kavramı içerisindeki bitkisel üretim faaliyetleri kastedilmekte ve reşberlik kültürel bir öge olarak ele alınmaktadır.

Toplumsal yapı ve kültür birbirinden ayrı kavramlar olmakla beraber aralarında kuvvetli bağlar ve yoğun etkileşim bulunmaktadır. Değişim bu yapıların doğal bir özelliği olmakla beraber değişimin yönü ve hızı, değişimin kabulü ve değişime direnç genel manada kültür tarafından belirlenmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler kültürel değişimleri tetikleyebildiği gibi kültürdeki dönüşümlerin de toplumsal yapıyı değiştirme ihtimali bulunmaktadır. Bu bölümden sonra çalışmanın alan ve mekanını oluşturan Ürgüp İlçesi hakkında bilgiler sunulacaktır. Böylelikle toplumsal yapı, kültür ve kültürel değişimlerin Ürgüp İlçesi'ndeki yansımalarının gösterilebileceği değerlendirilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜRGÜP İLÇESİ

Ürgüp İlçesi başlığı altında teşkil edilen bu bölümde ilçenin coğrafi özellikleri, tarihi, nüfus ve ekonomik yapısı ile kültür bileşenleri ana hatları ile anlatılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için kültürün doğduğu ve yaşadığı ilçenin toplumsal ve kültürel yapısının sunulması önem arz etmektedir. Ürgüp İlçesi tarihi ve coğrafyası ile bir kültürel ekolojidir. Gerek toplumsal yapı gerekse kültür bu zemin üzerinde varlığını sürdürmektedir.

3.1 Coğrafi Özellikleri

Coğrafi özellikler denildiğinde coğrafi konum, yüzey şekilleri, iklim ve bitki örtüsü akla gelmektedir. Coğrafi özellikler, insanların bir coğrafyayı yaşamak üzere neden seçtiklerini gösteren ipuçları sunmakta ve bu coğrafyada yaşamış ve yaşayan halkın toplumsal ve ekonomik özelliklerinin şekillenmesinde en önemli belirleyici unsurlardan biri haline gelmektedir.

İlçe, Nevşehir il merkezinin 20 kilometre doğusunda bulunmaktadır. Yüzölçümü olarak 574 kilometrekarelik bir alana sahiptir. Bölge volkanik dağlarla çevrelenmiş olup doğuda Erciyes Dağı (3.916m), güneyde ise Hasan Dağı (3.253m) yer almaktadır. Güneyde Hodul Dağı (1.949m), doğuda Topuz Dağı(1.600m), kuzeyde Aktepe Dağı ile batıda Uçhisar Beldesi ile Nevşehir il merkezi Ürgüp'ün doğal sınırlarını oluşturmaktadır (Kaya, 1994:8-13).

İlçe jeolojik devirlerde aktif olan yanardağlarının püskürttüğü kaya ve tüflerle kaplıdır. Ürgüp ilçe merkezinin rakımı 1.030 metredir. Çevre köylerin rakımı ise 2.000 metreye kadar çıkabilmektedir. İlçede yer alan başlıca yükseltiler, Hodul Dağı (1.949 m), Topuz Dağı (1.600 m), Tekke Dağı (1.570 m) ve Golgoli Tepesidir (1.606 m) (İşcen, 2011:10; Kaya, 1994:8-13). Ürgüp arazisi, farklı sertlikteki lav ve küllerin yağmur ve rüzgar etkisiyle aşınması neticesinde bugünkü halini almıştır. Erozyon

neticesinde çok miktarda dar ve dik kenarlı vadiler ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte platolar diğer önemli arazi şekillerini oluşturmaktadır (Elmacı, 2008:39-40).

Bölgede karasal ve yarı çöl iklimi hüküm sürmektedir (Kaya, 1994:8-13). Ürgüp'te yaz ayları sıcak ve kurak, kış ayları ise soğuk ve yağışlı geçmektedir (İşcen, 2011:10). İlçe'nin ana akarsuyu kaynağını Şahinefendi köyü havzasından alan ve Kızılırmak'a dökülen Damsa Çayı'dır. Damsa Çayı üzerine kurulu bulunan baraj, çay boyunun civarında yer alan tarım arazilerinin sulanmasını sağlamaktadır. Bitki yoğunluğu az ve çeşitliliği sınırlıdır (Elmacı, 2008:38-39; İşcen, 2011:10). İlçe'de ormanlık alanlar bulunmamakla beraber genel manada arazi genelde fundalık olup bozkır bitki örtüsüne sahiptir (Aldan, 1971:12; Kaya, 1994:8-13).

Ürgüp arazisinin tamamı volkanik laf ve tuf ile kaplı olması Ürgüp'ün kültürel ve ekonomik yapısını oluşturan başlıca faktördür. Tarıma elverişli olmayan yüzey alanları ve 5 veya 6. sınıf toprak örtüsü önemli bir alanı kaplamaktadır. Volkanik tuf yapısı bağcılık ve kayısı başta olmak üzere meyveciliğin yapılmasına yol açmıştır (Ateş & Türemiş, 2011:234; Kaya, 1994:9-11).

Nevşehir-Avanos-Ürgüp arasında kalan ve 95.720 dekarlık alanı içine alan ve 1986 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile bu hüviyete bürünen Göreme Milli Parkı orman rejimi taşımayan Türkiye'deki yegane milli park iken (Görmez, 2002:197-198) 22 Ekim 2019 tarih ve 1673 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile Göreme vadisi ve çevresindeki alanın milli park olma vasfı sonlandırılmıştır. İlçe sınırlarında doğal, arkeolojik ve kentsel sitler yer almaktadır. 2021 yılı itibarıyla büyük kısmı Ürgüp İlçesi sınırlarında olan ve çoğunluğunu 1. ve 3. derece doğal sitlerin oluşturduğu 176 sitin olduğu ve bu sitlerin yaklaşık 400.000 dönüm alanı kapladığı değerlendirilmektedir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3'üncü maddesinde "Sit; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin toplumsal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu toplumsal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti

yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.” biçiminde tanımlanmıştır (2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2021)

Ürgüp İlçesi'nin İç Anadolu Bölgesi'nin ortasında bulunması ve yüzey şekillerini ve fiziki yapıyı volkanik yanardağların belirlemesi bölgenin iklim ve bitki örtüsünün şekillenmesinde başlıca etkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra bölgede korunan tarihi, arkeolojik ve doğal özelliklere haiz alan ve yapılar bulunmakta ve bu durum da fiziki coğrafyanın zaman içerisinde kültürel coğrafyayı ortaya çıkarmasına yol açmıştır.

3.2 Tarihi

Ürgüp İlçesi'nin tarihi Roma öncesi dönemden başlamaktadır. Bu dönemden itibaren sırasıyla Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti ve son olarak da Türkiye Cumhuriyeti Devleti Ürgüp tarihinin şekillenmesinde önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihi süreçler içinde Ürgüp ile ilgili en önemli vesikalara Osmanlı Devleti döneminden itibaren rastlanmaya başlanmıştır.

Ürgüp kronolojik olarak Osiana, Hagios Prokopios, Prokopi, Burgut, Birügüp, Başhisar ve Ürgüp adlarını almıştır (İşcen, 2011:22). Ürgüp adının Burgut sözcüğünden türediği ve kayadan oluşan kalelerin, kayaç yapıların bulunduğu yer veya “Mağaralar, küpler kenti” veya “Mağaraları güvenli kent” anlamına geldiği değerlendirilmektedir (Kaya, 1994:38-39; Nevşehir 50. Yıl Kitabı, 2004:6).

Bölgede bulunan ve Roma dönemine ait olduğu değerlendirilen antik kentler ve anıt ve kaya mezarlar Ürgüp'ün Roma döneminde de önemli bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Kadıköy'de 451 yılında toplanan konsüle ait belgelerden Hristiyanlığın yayıldığı 4. yüzyılda Ürgüp'ün önemli bir dini merkez olduğu anlaşılmaktadır. Ürgüp hakkında hali hazırda var olan en eski yazılı bilgileri içeren bu belgelerde Ürgüp “H. Prokopios” olarak geçmektedir. Ürgüp 10. yüzyıla kadar Kayseri'ye bağlı bir piskoposluk merkezi olmuştur (İşcen, 2011:16).

Anadolu Selçukluların 13. yüzyılın başlarından itibaren hakimiyet kurduğu bölgede var olan mimari yapılardan anlaşılmaktadır. Ürgüp ilçe merkezinde yer alan ve 1221 yılında inşa edilen Cami-i Kebir ve Sarıhıdır Köyü yakınlarında bulunan ve 1249 yılında yapılan Saruhan ile 13. yüzyıl Selçuklu eseri olan Kadı Kalesi, Kılıçarslan Türbesi ve Altıkapılı Türbesi; Karamanoğlu Beyliği eseri olan Karamanoğlu Camii ve Taşkınpaşa Köyü'nde inşa edilen Taşkınpaşa Külliyesi ile 15. yüzyıl Osmanlı eseri olan Yahya Efendi Medresesi, Ürgüp'te bulunan başlıca tarihi eserlerdir (Aldan, 1971:32-33; İşcen, 2011:16).

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde Ürgüp'te Müslüman ve Hristiyan topluluklar beraber yaşamıştır (Elmacı, 2008:34). Her iki dönemde de önemli bir yerleşim yeri olan Ürgüp sırasıyla Konya ve Niğde'ye bağlı kadılık merkezi olarak varlığını sürdürmüştür (Elmacı, 2008:37). Ürgüp, 1515 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 1476 yılında Karaman eyaletine bağlı bir kaza hüviyetine sahip olan Ürgüp 1518 yılında Niğde Sancağı'na bağlanmıştır. 1518 yılında Ürgüp'te Hristiyan ve Müslüman olmak üzere 2.273 erkek nüfus ve 1.521 hane bulunmuştur (İşcen, 2011:17-18).

1584 yılı itibariyle Ürgüp Kazası, Ürgüp ve Uçhisar kasabalarından teşkil edilmiş olup kazaya bağlı olan köy sayısı 80'dir. Eski ismi Dubada Köyü olan bugünkü Acıgöl İlçesi ve yine günümüzde ilçe olan Avanos o dönemki Ürgüp Kasabasına bağlı olan yerleşim birimlerini oluşturmuştur. Eski ismi Muşkara Köyü olan Nevşehir İli ve Arabsun olan Gülşehir İlçesi ise Uçhisar Kasabasına bağlı olan idari birimler olmuştur (Oflaz, 2011:321-322). Kasaba olarak Ürgüp'ün köy sayısı toplamı 1518 yılında 28 iken 16 köyün daha eklenmesi ile birlikte köy toplamı 1584 yılında 44'e ulaşmıştır. Köylerin büyük kısmı Müslüman köyler olup 35 köyde sadece Müslümanlar ikamet etmiştir. Genezin (Özkonak¹) ve Zile (Özlüce)'de ise sadece gayri müslimler yaşam sürmüştür. Müslüman ve gayri müslimlerin beraber yaşadığı köyler bağlamında ise Avanos ve Damsa'da müslümanlar, Aravani (Ayvalı), Mimeson (Bahçeli), Papayani (İbrahimpaşa) ve Zelin/Zalela (Cemil)'de gayri müslimler ağırlıkta olmuştur. 28 köy Türkçe isim taşırken, 16 köyün adının Rumca

---

¹ Ürgüp'ün 1584 yılındaki köyelerine ait güncel isimler parantez içinde not edilmiştir. Özkonak, Özlüce Kaymaklı ve Avanos günümüzde Ürgüp'e bağlı olmayan yerleşim birimleridir.

olduğu değerlendirilmektedir. Salur köyü bir Oğuz boyunun adını taşıyan tek köy olma özelliği taşımaktadır. Eneği (Kaymaklı), Sinason (Mustafapaşa) ve Avanos en kalabalık köyler olup Aşağı Akçaşehir (Ağcaşar), Boyalu (Boyalı), Karain ve Damsa (Taşkınpaşa) köyleri diğer büyük köyleri oluşturmuştur. Sultanlı, Alasaray ve Sarucalar² ise en küçük köyler olmuştur (Oflaz, 2011:322-323).

1584 yılında Ürgüp kasabası 7 mahalleden oluşmakta olup bu mahallelerin biri gayri müslim mahallesi olmuştur. Müslümanlar ile gayri müslimlerin beraber ikamet ettiği mahalle bulunmamıştır. En büyük Müslüman mahallesi Temenni olup diğer Müslüman mahalleleri Çukur, Gez, Kadı Pınarı, Budak ve Yerer³ olmuştur (Oflaz, 2011:319).

Öncesinde Konya sonrasında da Niğde vilayetine bağlı Ürgüp, Lale Devri'ne kadar kadılık merkezi olarak kalmıştır. 18. yüzyılın başlarında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa kadılık merkezini eski ismi Muşkara Köyü olan Nevşehir'e taşımıştır. Bu durum Ürgüp'ün önemini yitirmesine neden olmuştur. Bu değişime karşılık olarak bu dönemde Kavak Köyü'nden Ürgüp'e kadar yaklaşık 20 kilometre uzunluğu yer altı su tüneli yapılmış ve 10 adet çeşme inşa edilmiştir. Bu su yoluna Vezir Suyu denilmektedir. 1887 Konya vilayet salnamesine göre Ürgüp'ün nüfusu 28.952 kişiden oluşmuştur (İşcen, 2011:17-18). Çeşme geleneği Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dan sonra da devam ettirilmiştir. Odabaşı, Temenni ve Dere mahallelerine Vezir Suyu'ndan istifade edilerek yeni çeşmeler yaptırılmıştır (Kaya, 1994:46).

Osmanlı Devleti Salnamelerine göre 1854-1911 yıllarında Ürgüp Niğde Sancağı'na bağlı bir kaza olarak varlığını sürdürmüştür. 1888-1909 yıllarında Ürgüp'e bağlı 28 köy bulunmakta iken 1910 yılında bağlı olan köy sayısı 30'a çıkmıştır (Öztürk, 2008:76-78). 1933 yılına kadar Niğde'ye bağlı kalan Ürgüp bu yıl Kayseri'nin bir ilçesine dönüşmüş, 1954 yılında ise Nevşehir'e bağlanmıştır (İşcen, 2011:18). 1965 yılı itibariyle Ürgüp'e bağlı 2 belde ve 22 köy bulunmaktadır. Daha önce belde olan Mustafapaşa, Başdere, ve Aksalur 2011 yılı itibariyle köy/mahalle statüsüne

---

² Bu üç köyün bugünkü adları tespit edilememiştir.

³ Bu yedi mahalleden sadece Temenni Mahallesi günümüzde varlığını sürdürmektedir. Gez Mahallesi olarak geçen yerin şuanadaki Temenni Mahallesi'nin bir bölümü olduğu değerlendirilmektedir.

kavuşmuştur (İşcen, 2011:10). 2021 yılında ilçeye bağlı 1 belde ve 23 köy bulunmaktadır. Daha önceleri 4 mahalleli bir belde olan Aksalur, günümüzde 2 ayrı mahalle olarak Ürgüp İlçe merkezine bağlanmıştır.

2016 yılına kadar eski Aksalur Beldesine bağlı 2 mahalle hariç Ürgüp İlçe merkezi 18 mahalleden oluşmaktaydı. Bu mahaller; Fatih, Evka, Altıkapılı, Kavaklıönü, Duayeri, Karağandere, Yenicami, Dutlucami, Süphanverdi, Kayakapı, Esbelli, Yunak, Musaefendi, Dereler, Temenni, Sivritaş, İmran ve 370 Evler Mahalleleri idi. Ürgüp Belediye Meclisi'nin 09.12.2016 tarihinde aldığı karar ile Altıkapılı ve Kavaklıönü Mahalleleri Kavaklıönü Mahallesi; Duayeri, Karağandere, Yenicami, Dutlucami ve Süphanverdi Mahalleleri Duayeri Mahallesi; Kayakapı, Esbelli, Yunak, Musaefendi, Dereler ve Temenni Mahalleleri Temenni Mahallesi ve Sivritaş ve İmran Mahalleleri Cumhuriyet Mahallesi altında birleştirilmiştir. 370 Evler Mahallesi'nin adı Bahçelievler Mahallesi olarak değiştirilmiş, ayrıca 15 Temmuz Mahallesi adıyla yeni bir mahalle daha kurulmuştur. Böylelikle mahalle sayısı Fatih ve Evka Mahalleri ile birlikte 8, eski Aksalur Kasabası'ndan teşkil edilen mahalleler ile birlikte ise 10'a düşürülmüştür.

Nüfuslarının azalması nedeniyle Ürgüp kültürünün şekillendiği, mekânsal hafızanın oluştuğu eski mahalleler tarihe karışmıştır. Toplumsal hafızanın ve mirasın idari yapılanmalardaki değişimlerle birlikte kaybolmaya yüz tutmasına rağmen binlerce yıllık tarihe sahip olan ve farklı medeniyet, din ve kültürlerle ev sahipliği yapan Ürgüp, köklerini tarihten ve coğrafyadan alan kültüre sahip olmaya devam etmektedir.

3.3 Nüfus Yapısı

Texier (2002), 1834-1837 yıllarında Anadolu'ya yaptığı seyahat esnasında Ürgüp'e de uğramıştır. Ürgüp'te o dönemde nüfusun çoğunluğunu Rumca bilmeyen Rumların oluşturduğunu ve bu Rumların muhtemelen Ermenilerden Ruma dönüştüklerini ifade etmiştir (s.84-85). Bölgede yaşayan Rumlarla ilgili iki görüş bulunmaktadır. İlki bu halk kitlesinin Türkleşen Rumlar (Bizanslılar) olduğu, ikincisi ise Hristiyanlaşan Türkler olduklarıdır (Çakmak, 2011:191-193).

Lozan Antlaşma'nın ek protokolü ile 1924 yılında Nüfus Mübadelesi gerçekleştirilmiştir. Anadolu'da yaşayan Rum nüfus Yunanistan'a, Yunanistan'da yaşayan Müslüman nüfus ise Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Bu kapsamda Ürgüp'te ikamet eden Rumlar da Yunanistan'a gönderilmiştir. Ürgüp'e getirilen Müslüman mübadillerin çoğunluğu Mustafapaşa, bir kısmı ise ilçe merkezinde iskan edilmiştir (İşcen, 2011:21-22). Ürgüp'e yerleşen mübadiller ağırlıklı olarak Yunanistan'ın Kastorya (Kesriye) kentinin Jerveni ve Zabordeni köylerinden gelmiştir.

Ürgüp'ün nüfus yapısını etkileyen ikinci bir unsur da 1960'lı yıllarda başlayan başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine yapılan dış göçlerdir (Dedeoğlu, 2015:93). Yüzde seksenine yakını Almanya'ya olmak üzere, Ürgüp'ten Avrupa'ya 1965 yılında 19, 1966 yılında 66, 1968 yılında 133, 1969 yılında 179, 1970 yılında 82 ve 1971 yılında 84 olmak üzere toplan 697 işçi gitmiştir. Tespit edilen bu rakamlar İş ve İşçi Kurumu'ndan alınan rakamlar olup gerçekte rakamların çok daha yüksek olduğu değerlendirilmektedir (Aldan, 1971:47-48).

Üçüncü unsur ise köylerden kasaba ve şehirlere, şehirlere ise daha büyük şehirlere yapılan iç göçlerdir (Dedeoğlu, 2015:93). Tarihsel süreç içerisinde yaşanan değişimler ile birlikte Ürgüp İlçe merkezi ve merkez dışı yerleşim birimlerinin nüfusları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 2. 1 Ürgüp İlçe Merkezi ile Merkez Dışı Birimlerinin Nüfusları (1940-2019 Yılları)⁴

Yıllar	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2019
İlçe Merkezi	5.077	4.540	5.017	6.546	6.998	11.040	14.538	18.631	23.040
Belde ve Köyler	16.828	19.519	21.133	23.661	26.852	24.648	23.466	17.343	13.589
Toplam	21.905	24.059	26.150	30.207	33.850	35.688	38.004	35.974	36.629

⁴ Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 1965; Köy Envanter Etüdülerine Göre Nevşehir, 1966:35; İşcen, 2011:10; Kaya, 1994:14; TÜİK, 2021.

Tablo 2. 2 Ürgüp İlçe Merkezi ile Belde ve Köylerinin Nüfus Durumu (1965-2019 Yılları)⁵

1965-2019 Yılları Nüfus Durumu									
	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010	2019
Ürgüp Merkez	5.607	6.546	6.758	6.998	9.018	11.040	14.538	18.631	23.040
Ortahisar	2.807	3.128	3.191	3.249	3.276	3.543	3.936	3.564	3.065
Mustafapaşa	2.157	3.015	3.102	2.054	1.700	1.781	1.804	1.740	1.309
Aksalur	2.648	3.034	2.913	2.625	2.836	3.078	1.904	1.309	808
Başköy (Başdere)	-	-	2.700	2.421	2.660	2.292	1.947	1.852	1.031
Akçaören	562	544	650	604	633	609	413	293	305
Akköy	885	972	698	584	492	423	245	157	145
Ayvalı	1.015	849	1.121	1.167	1.119	1.003	945	725	586
Bahçeli	-	-	1.303	1.156	1.190	1.091	1.008	636	439
Boyalı	600	530	509	467	350	277	181	99	78
Cemil	708	705	725	711	665	499	332	245	207
Çökek	591	538	504	440	447	431	389	284	263
Demirtaş	256	275	239	215	187	154	114	96	79
İbrahimpaşa	1.186	1.219	1.393	1.233	1.199	1.483	1.070	796	583
İltaş	342	348	377	322	264	255	177	102	66
Karacaören	811	818	707	735	588	494	294	203	163
Karain	775	698	621	578	494	416	266	187	157
Karakaya	520	566	548	508	530	506	456	373	292
Karlık	631	645	525	485	438	393	314	278	208
Mazı	915	1.028	1.161	1.825	1.553	1.602	2.824	1.387	1.169
Sarıhıdır	751	754	785	770	736	673	686	432	418
Sofular	791	824	769	758	745	701	680	500	432
Şahinefendi	996	988	1.092	1.330	1.024	935	1.415	624	492
Taşkınpaşa	912	894	1.085	1.271	948	804	976	556	430
Ulaşlı	553	608	623	692	707	681	637	573	566
Beydeğirmeni (Yeşilöz)	768	681	741	652	580	524	453	332	298
Bağçalı	1.021	-	-	-	-	-	-	-	-

⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, 2021

Merkez Harici Toplam	23.201	23.661	28.082	26.852	25.361	24.648	23.466	17.343	13.589
İlçe Toplamı	28.808	30.207	34.840	33.850	34.379	35.688	38.004	35.974	36.629
	2 Belde ve 22 Köy	3 Belde ve 20 Köy	4 Belde ve 21 Köy	4 Belde ve 21 Köy	4 Belde ve 21 Köy	4 Belde ve 21 Köy	4 Belde ve 21 Köy	3 Belde ve 20 Köy(Aksalur 4 mahalleye dönüştü)	1 Belde ve 23 Köy(Aksalur mahalleye dönüştü)

Ürgüp ilçe merkezinin nüfusu 1950 yılı hariç her dönemde artış göstererek 2019 yılı itibariyle 23.040 olmuştur. İlçe'nin merkez dışı nüfusu 1980 yılına kadar artış göstermiş olup bu dönemden itibaren azalış seyrine girmiştir. 2019 yılı itibariyle ilçe merkezi dışı nüfus 13.589'dur. 2000 yılı da dahil olmak üzere ilçe merkezi dışı nüfus sayısı merkez nüfusundan fazla olmakla beraber 2010 ve 2019 yılı nüfus sayıları göz önünde bulundurulduğunda ilçe merkezinin nüfus olarak merkez dışı nüfusu geçtiği, diğer bir ifade ile kent nüfusunun kırsal nüfusu aştığı görülmektedir.

3.4 Ekonomisi

1945 yılında bağcılık ve sebzeçilik halkın temel geçim kaynağını oluşturmaktaydı. Sebzeler arasında patates ve soğan en çok yetiştirilen ürünler arasında yer almıştır. Bunların yanında nohut, fasulye, mercimek gibi bakliyat ve patlıcan ve lahana gibi sebzeler de yetiştirilmiştir. Bağlarda yetiştirilen üzümlerden pekmez veya kuru üzüm yapılmıştır. Elma, armut ve kayısı bölgede en çok yetiştirilen meyveler olmuştur. Tarımın yanında halıcılık, turizm ve şarap fabrikalar diğer önemli geçim kaynakları arasında yer almıştır (Elmacı, 2008:38-39).

1960 ve 1970'li yıllarda da tarımsal üretim ekonomik yapının temelini oluşturmaya devam etmiştir. Şehir merkezlerinde bile halk ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerle ilgilenmiştir. Kaynak noksanlığı sebebi ile kazanç ve hayat düzeyleri düşük olan halk bulunduğu yerleşim biriminden dışarıya göç etmeye başlamıştır. Doğrudan ziraatten kazanç sağlamayan halk dahi kısmi zamanlı olarak tarımsal faaliyetlerle uğraşmıştır.

Otelcilik ve lokantacılık yok denecek kadar az olduğu bölgede otelcilik faaliyeti ile uğraşmak hakir görölmüştür (Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 1965:119).

1990'lı yıllarda gelindiğinde bitkisel üretime dayalı tarım önemini korurken turizm son kırk yıllık süreçte ekonomi içindeki payını artırmıştır. Özellikle tuf tabakasının oyulabilmesi ile ortaya çıkan mekanların otel olarak işletilmesi turizmi canlandırmıştır (Kaya, 1994:9-11). Nevşehir İli genelinde tarım ve turizm ile birlikte sanayi, ticaret, ulaştırma ve haberleşme de önemli faaliyet ve gelir alanlarını oluşturmaktadır. 1987-2001 yılları dikkate alındığında tarımsal gelirlerin düştüğü ticari ve turizm gelirlerinin arttığı gözlenmektedir. Diğer ifade ile tarımdan turizme dönüşüm meydana gelmektedir (İlhan & Ersoy, 2011:155).

1945 yılından 2000'li yılların başına kadar olan süreçte ekonomik yapıyla ilgili kısaca bilgi verildikten sonra ekonomik yapının temelini teşkil eden tarım, tarıma dayalı sanayi, hayvancılık, esnaf ve zanaatkarlık, halıcılık ve turizm ile ilgili daha geniş bilgiler sunulacak ve sonrasında ekonomik yapı ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

3.4.1 Tarım

Ürgüp kazasının 1584 yılındaki vergi gelirlerine bakıldığında en çok vergi buğday ve arpadan alınmış, sonrasında ise bağcılık yani üzüm vergisi gelmiştir. Ürgüp dahilinde en çok hububat üretilen köyler Eneği (Kaymaklı), Dobada (Acıgöl), Zelin (Cemil), Zile (Özlüce) ve Karain olmuştur. Bağcılığın en çok geliştiği ve dolayısıyla en yüksek verginin alındığı köyler ise; Avanos, Zelin (Cemil), Sinason (Mustafapaşa) ve Papayani (İbrahimpaşa) olmuştur. Bu ürünlerin dışında karpuz, kuru fasulye, ceviz, armut ve ketenin de önemli gelir kaynakları arasında yer almıştır (Oflaz, 2011:327).

Bu dönemde, ziraat kadar olmasa da küçükbaş hayvancılık ve arıcılık yapılmıştır. Tarım ve hayvancılığın yanında tarıma dayalı işletmeler olarak değerlendirilebilecek su ile çalışan 72 adet değirmen ve 51 adet bezirhane ekonomik hayatta yer almıştır (Oflaz, 2011:327-328).

Texier, 1833-1837 yılları arasında yaptığı Anadolu seyahati esnasında Ürgüp'e de uğramıştır. Texier (2002), Ürgüp halkının tamamının çiftçi olduğu ifade ederek buğday, çeşitli meyve ve tütünün yetiştirilen başlıca bitkiler olduğunu belirtmiştir (s.84). Bitkisel ürünlerin yanında küçükbaş hayvanlardan elde edilen yapağının kadınlar tarafından işlendiğini ve pamuktan kumaşlar dokunduğunu ifade etmiştir (s.84-85).

Ürgüp'ün Niğde Sancağı'na bağlı olduğu 1913 yılında yapılan tarım sayımında ilçede buğday, arpa, yulaf, çavdar, fasulye, mercimek, nohut, burçak ve soğanın yetiştirilen bitkiler arasında önemli yer tuttuğu belirtilmiştir. Nevşehir merkez ilçesi ve Gülşehir'de patates ve sarımsak üretildiğine ilişkin bilgiler yer alırken Ürgüp'te bu iki sebzenin üretimine dair bir bilgi verilmemiştir (Nevşehir İli, 1983:6080).

Elmacı (2002), 1945'li yıllarda Ürgüp'ün köylerinde aşağıdaki tabloda belirtilen tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiğini ifade etmiştir (Elmacı, 2008:112-118).

Tablo 2. 3 Ürgüp Köylerinin Özellikleri ve Geçim Kaynakları (1945 Yılı)

S.NO	KÖYÜN ADI	ÖZELLİKLERİ/GEÇİM KAYNAKLARI
1.	Ağcaşar	Özellikle kiraz ve üzüm olmak üzere meyvecilik ve sebzeçilik önemli bir yer tutar.
2.	Akçaviran	Halkı tarımla uğraşmaktadır.
3.	Akköy	Çeşitli meyveler ile patates, soğan, kıska ve arpa yetiştirilir.
4.	Ayvalı	Başta ayva olmak üzere meyvecilik önemli bir yer tutar. Eski ismi Aravan'dır.
5.	Bahçeli	Başta elma ve armut olmak üzere meyvecilik önemli bir yer tutar. Dokuma el tezgahlarında bez dokunur.
6.	Başköy (Başdere)	Ziraat ve davarçılık geçim kaynaklarıdır.
7.	Boyalı	Ziraat ve meyvecilik geçim kaynaklarıdır.
8.	Çavuşin	Bağcılık temel geçim kaynağıdır.
9.	Cemil	Temel geçim kaynakları patates, soğan ve fasulye yetiştiriciliğidir.

10.	Çökek	Ziraat ve bağcılık geçim kaynaklarıdır.
11.	Demirtaş	Temel geçim kaynakları patates ve kıska yetiştiriciliğidir.
12.	İbrahimpaşa	Temel geçim kaynakları meyvecilik ve bağcılıktır. Ayrıca halkın genelinin duvarcılık mesleği bulunmaktadır. Eski adı Babayan'dır.
13.	Salur	Temel geçim kaynağı çiftçiliktir.
14.	Sarıhıdır	Bağcılık ve davarcılık geçim kaynaklarıdır.
15.	Sofular	Halkı tamamen bağcıdır.
16.	Şahinefendi	Ziraat ve bağcılık geçim kaynaklarıdır. Eski ismi Söveşe'dir.
17.	Yeşilöz(Tahar)	Temel geçim kaynakları meyve ve sebze yetiştiriciliği olmak üzere ziraattir.
18.	Taşkımpaşa	Temel geçim kaynakları patates, soğan, kıska ve üzüm yetiştiriciliğidir. Eski ismi Damsa'dır.
19.	Ulaşlı	Geçim kaynakları arasında bağcılık önemli bir yer tutmaktadır.

Tablo 2.3 incelendiğinde Ürgüp köylerinin temel geçim kaynaklarının bitkisel üretim olduğu, bunun yanı sıra küçük ölçekli hayvancılık yapıldığı da görülmektedir. Üzüm, soğan, patates, kıska ve fasulye bitkisel üretimde en önemli paya sahip ürünler olmuştur. Tarımın yanında bazı köylerde küçük ölçekli olarak dokumacılık ve duvarcılık yapıldığı da görülmektedir.

1965-2019 yıllarında toplam ekilebilir arazi genişliği ve ekim/dikim şekilleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. 4 Tarım Yapılabilir Arazi Büyüklüğü – Dekar Ölçü Biriminde (1965-2019 Yılları)(Köy Envanter Etüdlerine Göre Nevşehir, 1966:48).

Yıl	Toplam (Dekar)	Nadas	Bağ-Bahçe	Tarla	Sebze Bahçesi
1965	423.330	-	72.452	350.092	786
1973	396.800	-	74.400 ⁶	322.400 ⁷	-
1995 ⁸	307.510	74.000	83.800	145.770	3.940
2000	279.930	40.670	79.960	153.940	5.360
2010	268.700	30.788	73.605	144.830	19.477
2019	271.805	23.429	81.857	145.351	21.168

⁶ (1973 Yılı Nevşehir Yıllığı, 1973:193)

⁷ (1973 Yılı Nevşehir Yıllığı, 1973:193)

⁸ 1995, 2000, 2010 ve 2019 verileri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan verilerden derlenmiştir.

1965 yılında çiftçilikle uğraşan aile sayısı 5.919'dur. Aileler birden fazla kültür arazisine sahip olmakla birlikte 3.021 ailenin tarlası, 3.997 ailenin bağı, 1.289 ailenin meyveligi, 1.582 ailenin sebzeligi ve 26 ailenin kavakligi bulunmaktadır. 1965 yılı için Nevşehir Merkez İlçe ve diğer ilçelere bakıldığında en fazla çiftçi aile sayısı Nevşehir Merkez İlçe'den sonra Ürgüp'te bulunmaktadır (Köy Envanter Etüdlerine Göre Nevşehir, 1966:54-56). Bu dönemde tarla ürünü olarak en çok buğday üretilmiş, birer köyde soğan ve patates en çok üretilen ürün olmuştur. Bağ ve bahçe ürünü olarak ise üzüm tüm yerleşim birimlerinde en çok yetiştirilen ürün olmuştur. (Köy Envanter Etüdlerine Göre Nevşehir, 1966:66-67).

1970 yılı itibariyle çiftçi aile sayısı 6.200'e yükselmiştir (1973 Yılı Nevşehir Yıllığı, 1973:193). Ürgüp Ziraat Odası Başkanlığı'ndan alınan verilere göre ise 2010 yılında odaya kayıtlı 8.147 çiftçi, 2021 yılında ise 7.362 çiftçi bulunmaktadır. Kayıtlı çiftçilerin ise yaklaşık yüzde kırkının tarımsal faaliyetlerle uğraşmadığı ve üyelik aidatlarını yatırmadığı, emeklilik haklarını devam ettirmek için ise oda kayıtlarını sildirmediği değerlendirilmektedir.

1970'li yıllarda buğday, arpa, yulaf, çavdar, patates, soğan, sarımsak, fasulye, nohut, mercimek, elma, kayısı, armut ve üzüm başlıca tarımsal ürünleri teşkil etmiştir. Bu ürünler arasında ise hububattan buğday, tarla bitkilerinden ise patates toplam üretimin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Üzüm, armut, kayısı ve elmanın her biri fazlaca yetiştirilen meyveler olmuştur (Aldan, 1971:3).

Tablo 2. 5 Tarla Bitkileri Üretimi (1980-2019 Yılları)

Üretim Yılı	Cinsi	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)	Verim(Kg/Da)
1980 ⁹	Tahıl	87.000	17.550	202
	Kuru Baklagil	1.750	205	117
1991 ¹⁰	Tahıl	91.990	19.481	215
	Kuru Baklagil	4.390	546	124
	Patates	36.260	54.342	1.499

⁹ (Tarımsal Yapı ve Üretim 1980, 1982:179)

¹⁰ 1991, 2000, 2010 ve 2019 verileri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan verilerden derlenmiştir.

	Saman ve Ot	1.150	364	316
2000	Tahıl	101.720	23.524	231
	Kuru Baklagil	10.090	909	90
	Patates	39.090	156.286	3.998
	Saman ve Ot	1.350	2.465	1.825
	Şekerpancarı	1.500	7.322	4.881
	Yağlı Tohumlar (Ayçiçeği)	150	11	73
2010	Tahıl	99.871	22.465	224
	Kuru Baklagil	10.080	1.010	100
	Patates	25.000	104.375	4.175
	Saman ve Ot	7.170	19.600	2.733
	Şekerpancarı	2.620	9.981	3.810
	Yağlı Tohumlar (Ayçiçeği)	89	25	281
2019	Tahıl	108.070	23.127	214
	Kuru Baklagil	16.970	1.867	110
	Patates	12.200	45.140	3.700
	Saman ve Ot	7.056	29.991	4.250
	Şekerpancarı	850	4.800	5.647
	Yağlı Tohumlar (Ayçiçeği)	205	38	185

1980 yılından 2019 yılına kadar ekilen sebzeler ve üretim miktarlarına bakıldığında tahıl üretiminin öncelikle küçük miktarlarda artış sergilediği, 2000 yılından itibaren ise belirli bir seviyeyi muhafaza ettiği, kuru baklagillerin üretim miktarının her dönem artış gösterdiği, patates üretiminin 2000 yılına kadar önemli bir artış sergiledikten sonra bu yıldan itibaren ciddi anlamda düştüğü, saman ve ot üretiminin ise artış gösterdiği görülmektedir. 2000 yılından itibaren şekerpancarı ve yağlı tohum üretiminin dikkate değer ölçüde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2. 6 Sebze Üretimi (1992-2019 Yılları)¹¹

Üretim Yılı	Cinsi	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)	Verim(Kg/Da)
1992	Kök ve Yumru Sebzeler	420	327	778
	Meyvesi İçin Yetiştirilen Sebzeler	2.710	4.211	1.553
	Lahana, Marul ve Ispanak	250	588	2.352
2000	Kök ve Yumru Sebzeler	80	84	1.050
	Meyvesi İçin Yetiştirilen Sebzeler	1.970	3.671	1.863
	Lahana	10	14	1.400
2010	Kök ve Yumru Sebzeler	92	217	2.358
	Meyvesi İçin Yetiştirilen Sebzeler	1.635	7.668	4.689
	Çerezlik Kabak	17.750	1.669	94
2019	Kök ve Yumru Sebzeler	201	365	1.815
	Meyvesi İçin Yetiştirilen Sebzeler	1.060	3.044	2.871
	Çerezlik Kabak	19.900	1.493	75
	Karnabahar	7	13	1.857

1992 yılından 2019 yılına kadar yetiştirilen sebzeler ve üretim miktarlarına bakıldığında kök ve yumru sebzeler ile meyvesi için yetiştirilen sebzelerin ekim alanları ve üretim miktarlarında döngüsel bir değişim yaşandığı, bazı dönemlerde artarken bazı dönemlerde azaldığı, 1992 ve 2000 yıllarında istatistiki bilgileri verilmeyen çerezlik kabak ekiminin ve üretimin son on yıllık süreçte arttığı, belirli dönemlerde ise lahana, marul, ıspanak ve karnahabar gibi sebzelerin yetiştirildiği ancak bu sebzelerde de bir devamlılığın olmadığı görülmektedir.

¹¹ Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan verilerden derlenmiştir.

Tablo 2. 7 Meyve Üretimi (1980-2019)¹²

Üretim Yılı	Cinsi	Meyve Veren Ağaç Sayısı	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Ağaç)
1980	Üzüm (Dekar)	70.000	70.000	1.000
	Elma	485.500	21.500	44
	Armut	362.900	2.800	8
1991	Üzüm (Dekar)	72.700	34.224	471
	Elma	434.400	9.670	22
	Armut	276.200	6.822	25
	Kayısı+Zerdali	158.645	608	3
	Ayva	39.300	434	11
	Muşmula	585	5	9
	Diğerleri	48.005	857	18
2000	Üzüm (Dekar)	69.700	52.801	758
	Elma	222.500	8.650	39
	Armut	114.000	3.420	30
	Kayısı+Zerdali	126.000	6.850	54
	Ayva	29.500	1.030	35
	Muşmula+İğde	2.875	41	14
	Diğerleri	50.700	1.555	31
2010	Üzüm (Dekar)	60.480	37.277	616
	Elma	229.100	2.291	10
	Armut	86.000	3.010	35
	Kayısı+Zerdali	97.750	978	10
	Ayva	26.000	130	5
	Muşmula+İğde	2.680	28	10
	Diğerleri	64.510	1.996	30
2019	Üzüm (Dekar)	61.325	33.884	552
	Elma	195.700	8.385	42
	Armut	67.100	2.684	40
	Kayısı+Zerdali	229.450	3.251	14
	Ayva	21.250	850	40
	Muşmula+İğde	4.600	92	20
	Antep Fıstığı	169	3	18
	Çilek (Dekar)	15	27	1.800
	Diğerleri	106.735	2.243	21

¹² Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan verilerden derlenmiştir.

1980 yılından 2019 yılına kadar yetiştirilen meyveler incelendiğinde, üzüm üretiminin 1970 yılında en yüksek seviyesine ulaştığı ve sonraki yıllarda bu seviyeyi yakalayamadığı, elma ve armut üretim miktarının düştüğü, kayısı ve zerdali başta olmak üzere diğer meyvelerde dönemsel artış ve azalışların yaşandığı, 2010 yılı itibariyle yabancı menşeli elma çeşitlerinin ağırlıkla üretilmeye başlandığı ve antep fıstığı ve çilek üretiminin 2019 yılı itibariyle kayda girmeye başladığı görülmektedir.

Ürgüp Ziraat Odası Başkanlığı'ndan alınan verilere bakıldığında 2020 yılı itibariyle 28.500 dekar ile en geniş alanda tarımı yapılan ürün buğdaydır. Bu ürünü sırasıyla 19.650 dekar ile arpa, 19.600 dekar ile çerezlik kabak, 15.500 dekar ile üzüm ve 11.870 dekar ile nohut takip etmektedir. Üretici sayısı bakımından ise üzüm 1.550 üretici, kayısı 960 üretici, çerezlik kabak 856 üretici, buğday 706 üretici ve elma 665 üretici tarafından üretilmektedir.

İlçe'de bağcılık ve üzüm ayrı bir öneme sahip bulunmaktadır. Volkanik kayaların parçalanmasıyla ortaya çıkmış tüflü topraklar bağcılığa elverişli olup Ürgüp arazisinde üzüm bağları yaygın olarak görülmektedir (Emrullah Güney, 1974:149). Ürgüp ve köylerinde tarımsal arazilerin yarısında bağlar kuruludur. Bağlar daha ziyade ilçe merkezi olmak üzere Aksalur, Ulaşlı, Çökek, Sarıhıdır, Sofular, Karakaya, İbrahimpaşa, Ortahisar ve Başdere'de bulunmaktadır. Tüflü arazi yapısının yanında bölgede bağcılığın yaygın olmasının ana sebepleri iklim şartları ve arazinin engebeli olmasıdır (Akuzun, 2014:280). Osmanlı döneminde şarapçılık ve dolayısıyla bağcılık Rumlar tarafından yapılmıştır. Rumların gidişiyle bu sektörler de neredeyse tamamen kaybolmuştur. Rumların yerine gelen mübadiller bağları bozmuş ve yerine daha önceden bildikleri farklı tarımsal ürünler ekmişlerdir. Ürgüp'te bağcılık 1940'lı yıllardan itibaren devlet desteği ile yeniden canlanmaya başlamıştır (İşcen, 2011:21-22).

1970'li yıllarda tarımda verim ve üretim miktarını artırmak üzere sulama çalışmaları, zirai donatım kurumu çalışmaları, toprakların tahlili, dağınık arazilerin toplulaştırılması ve tohumlukların geliştirilmesi çalışmaları yürütülmüştür. Ürgüp'te Damsa Sulama Barajı inşaatı 1957 ve 1971 yılında iki kısım halinde bitirilmiştir.

Çiftçinin makinalı tarıma geçmesi ve kimyevi gübre kullanmasını teşvik etmek üzere Zirai Donatım Kurumu çalışmalar yürütmüştür. Miras yoluyla arazilerin zamanla parçalanması tarımsal verim ve üretimi olumsuz etkilemektedir. Bu sorunu çözmek üzere toprak reformunun yapılmasına ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir (Aldan, 1971:5-10).

Tablo 2. 8 Ürgüp İlçesi Geneli Belli Başlı Tarım Aletleri (1965-2019 Yılları)(1965 yılı verileri Köy Envanter Etüdlerine Göre Nevşehir, 1966:71'den derlenmiştir.)

Yıllar	Kara Saban	Hayvan Pulluğu	Traktör Pulluğu	Traktör	Bıçer Döver	Harman Makinası	Kağı Arabası	+ Patates Dikim Söküm Makinası	Elektropom p+ Santrifüj Pompa+ Motopomp+ Derin Kuyu Pompa
1965	260	918	-	-	-	-	252	-	-
1970 ¹³	-	-	98	98	-	-	-	-	-
1991	25	250	1190	1202	5	650	-	80+70	190+55+2+0
2000	4	412	1645	1915	4	554	-	280+370	350+90+75+0
2010	-	100	1900	2195	-	105	-	295+365	400+120+30+360
2019	-	20	1935	2215	2	65	-	315+355	450+125+45+575

1965 yılı Belli Başlı Tarım Aletleri sayılarına bakıldığında Ürgüp İlçesi'nde mibzer, traktör ve bıçer döver gözükmemektedir. Nevşehir İli'nin diğer tüm ilçelerinde bu aletler mevcut olup Ürgüp'te olmamasının nedenleri bilinmemektedir (1991, 2000, 2010 ve 2020 verileri TÜİK'ten temin edilen bilgilerden derlenmiştir).

Traktör sayıları için Nevşehir geneline bakıldığında ise 1957 yılında 350, 1967'de 1.046, 1977'de 3.212, 1987'de 9.465, 1997'de 13.414 olan traktör sayısının 2003 yılında 15.819 olduğu (Nevşehir 50. Yıl Kitabı, 2004:87), bu sayının 2010 yılı itibariyle 15.976'a ulaştığı görülmektedir (İlhan & Ersoy, 2011:177).

3.4.2 Tarıma Dayalı Sanayi

Ürgüp İlçesi'nde yetiştirilen üzümler ilk olarak Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası ve sonrasında Taskobirlik işletmelerinde toplu bir şekilde işlenerek çeşitli ürünlere dönüştürülmüştür. Üzüm üreticileri doğrudan satabildikleri miktar dışında kalanları bu fabrikalara vererek üzümlerini değerlendirmiştir. Ayrıca bu işletmeler sayesinde

¹³ (Aldan, 1971:5-10)

üzüme taban fiyat belirlenebilmiş ve üreticiler üzümlerini değerinin altında satmak zorunda kalmamıştır.

1970 yılı itibariyle Nevşehir bölgesinde yılda ortalama 190.000 ton üzüm üretilmiş ve bu miktarın yaklaşık % 9'una denk gelen kısmı olan 18.000 ton üzüm Tasko Birlik, Tekel Şarap Fabrikası ve özel şaraphaneler tarafından üreticiden topluca alınmıştır. Üretici elinde kalan üzümü ise sofralık olarak pazarlamış, kurutmuş veya pekmez yapmıştır (Aldan, 1971:4). Tekel Şarap Fabrikası ve Taskobirlik tesislerinin yanında Ürgüp ilçesinde bulunan diğer şarap fabrikaları ise ilçe merkezinde 1943 yılında kurulan Turasan Şarap Fabrikası, Mustafapaşa'da 1959 yılında kurulan Şahin Şarap Fabrikası ve 1960 yılında kurulan Şenol Şarap Fabrikasıdır (Aldan, 1971:26).

Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası'nın kurulması çalışmaları 1943 yılında başlamış ve fabrika 1946 yılında 1.125.000 litrelik kapasitesi ile üretim faaliyetlerine başlamıştır. Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası'nın tesisleri 1990 yılında son teknolojiye göre yenilenmiş olup üretim kapasitesi 2.050.000 litreye çıkarılmıştır. 1997 yılında ihraç edilebilecek şaraplar üretilmeye başlanmıştır. Şarap üretimi 1999 yılına kadar sürmüştür. Fabrika, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 22.12.2003 tarih ve 2003/85 sayılı kararı ile özelleştirme kapsamına alınmıştır. 2004 yılında özelleştirme işlemleri tamamlanmış, bir müddet faaliyetlerine özel firma olarak devam ettikten sonra 2005 yılında tamamen kapatılmıştır (Nevşehir İli, 1983:6090; İşcen, 2011:98; Aldan, 1971:24-25; Ürgüp Şarap Fabrikası Müdürlüğü, 2004). Bu durum bağıcılığa büyük ket vurmuş ve bağıcılığı geriletmiştir. Bağıcılıkla geçinenler üzümlerini satacak pazar bulamamış ve bağlarını zamanla terk etmiştir. Bununla birlikte fabrika müdürü ile birlikte en az 24 kişiye sağladığı istihdam imkanları ortadan kalkmıştır (Akuzun, 2014:236-237; Ürgüp Şarap Fabrikası Müdürlüğü, 2004).

Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası ile birlikte Nevşehir'de de şarap fabrikası kurularak 1943 yılında faaliyete başlamıştır. Bu fabrika 1953 yılında Üzüm ve Mamülleri Tarım Satış Kooperatifi'ne devredilmiştir. Anılan kooperatif Avanos, Ürgüp ve Gülşehir'de faaliyetlerini sürdüren farklı kooperatiflerle birleşerek 1958 yılında Taskobirlik adını almıştır. Ürgüp'ün Çökek Köyü'nde 1962 yılında, Sofular Köyü'nde ise 1971 yılında kurulan şarap fabrikaları ile tarım satış kooperatifleri zamanla

Taskobirlik bünyesine girmiştir. 1983 yılında Taskobirlik'e bağlı olarak faaliyetini sürdüren Ürgüp Kooperatifi'nin üye sayısı 714 olmuştur. Yine aynı yıl Türkiye'nin büyük merkezlerine Taskobirlik'in ürettiği mamülleri pazarlayan 28 ana bayilik oluşturulmuştur. Taskobirlik artan borçları nedeniyle 2008 yılında faaliyetlerini durdurmuştur. 1970 yılında gelişmeye başlayan turizmin bağıcılığa olan ilgiyi azalttığı ve Taskobirlik'in kapanmasına giden yolu açtığını söylemek mümkün gözükmemektedir (Nevşehir İli, 1983:6090; İşcen, 2011:98).

3.4.3 Hayvancılık

Otlak ve mera alanlarının az ve üzerindeki bitki örtüsünün zayıf olması ile yem bitkisine gerekli önemin verilmemesi nedeniyle hayvancılık gelişmemiş olup genellikle küçükbaş hayvancılık büyükbaş hayvancılıktan daha yaygın yapılmıştır (Aldan, 1971:11; Emrullah Güney, 1974:149). Köylüler kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar küçük ve büyükbaş hayvan beslemiştir. Halk, çiftlik hayvanlarının dışında ulaşım ve tarımsal işlerde faydalanmak üzere 2000'li yıllara kadar at, katır ve eşek beslemiştir (Elmacı, 2008:119-130).

Tablo 2.9 incelendiğinde 1965 yılından 2019 yılına kadar olan süreçte gerek iş gerekse çiftlik hayvanı sayılarındaki değişim görülmektedir.

Tablo 2. 9 Ürgüp İlçesi Geneli Hayvan Varlığı (1965-2019 Yılları)(1965 yılı verileri Köy Envanter Etütlerine Göre Nevşehir, 1966:77'den derlenmiştir.)

Yıllar	İş Hayvanı					Çiftlik Hayvanı				
	Öküz	Manda	Eşek	Katır	At	inek/Sığır	Koyun	Keçi	Kümes Hayvanı	Arı Kovanı
1965	858	1	4.254	216	510	2.753	16.865	3.813	19.800	2.065
1973 ¹⁴	-	-	7.414	350	980	12.463	30.130	17.888	-	-
1991 ¹⁵	-	-	2164	194	351	8.188	13.142	814	36.948	3.000
2000	-	-	598	50	260	7.407	3.815	446	40.900	4.150
2010	-	-	100	10	90	4.200	3.200	700	14.670	3.345
2019	-	2	23	5	85	6.851	13.772	1.530	14.288	3.247

¹⁴ (1973 Yılı Nevşehir Yıllığı, 1973:203)

¹⁵ 1991, 2000, 2010 ve 2020 verileri TÜİK'ten temin edilen bilgilerden derlenmiştir

İş hayvanı olarak öküz varlığı tamamen sonlanmıştır. Eşek ve katır sayıları ciddi oranda azalmıştır. 1965 yılındaki sayısına göre % 85 oranında azalarak 85'e kadar inen at ise diğer iş hayvanlarına göre kısmen de olsa varlığını sürdürmektedir. 2010 yılına kadar düşüş eğiliminde olan sığır, koyun ve keçi varlığı bu dönemden itibaren artma eğilimine girmiştir. Kümes hayvanı sayısı 2000 yılına kadar artış göstermesine rağmen sonraki yıllarda ciddi oranda düşüşler yaşanmıştır. Arı kovanı sayısı ise daha düzenli bir seyir takip etmiştir.

Nevşehir İli için 1957-2010 yıllarına bakıldığında büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısında önemli azalış meydana gelmiş, kümes hayvanı ile arı kovanlarında ise artış kaydedilmiştir. Tarımsal makineleşmenin artması ile otlak ve meraların tarıma açılması ve hayvancılıkla uğraşan köylü vatandaşların köylerini terk ederek şehir merkezlerine göç etmesi hayvancılığın azalmasındaki temel etkenler olarak görülmektedir. Hayvancılık günümüzde daha çok ahır hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır. Bir diğer değişim de yerli ırkların sayısı oldukça azalmış, bunların yerini yabancı kaynaklı kültür ve melez ırklar almıştır (İlhan & Ersoy, 2011:174-175).

3.4.4 Esnaf ve Zanaatkarlık

1900 yılında hazırlanan Ankara Salnamesinde Ürgüp'te 464 dükkan, 28 değirmen, 20 fırın ve 14 kahvehane bulunduğu ifade edilmiştir (İşcen, 2011:18). 1924 yılında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi Ürgüp'ün iktisadi yapısını büyük oranda olumsuz olarak etkilemiştir. Terzilik, palancılık, marangozluk, fırıncılık, şarapçılık gibi mesleklerle uğraşan sanat ve zanaat erbabı ağırlıklı olarak Ürgüp'te yaşayan Rumlardan oluşurken bu kişilerin gitmesiyle Ürgüp çarşısı canlılığını kaybetmiş ve 1950'li yıllara kadar bu durum devam etmiştir (İşcen, 2011:21-22).

Ancak mübadele ile oluşan bu boşluk Ürgüp'te kalan yerli halkın sanat ve zanaat alanına girmesine de vesile olmuş ve belki de bu sayede ana geçim kaynakları tarım olan Müslüman Ürgüp halkı ekonomik anlamda daha iyi yaşayabilecekleri ek gelirler elde etmiştir. Ali AKUZUN'un "Tarihe Gömülen Ürgüp Çarşısı 1955-1980" adlı kroki çalışmasından derlenen veriler ışığında 1950'li yıllarda Ürgüp çarşısının

yeniden canlandırıldığı ve birçok sanat ve zanaat erbabını bünyesinde bulundurduğu görülmektedir. Anılan çalışmadan derlenen bilgilere göre 1955-1980 yıllarında Ürgüp çarşısında aşağıda belirtilen esnaf ve zanaatkarlar yer almıştır.

Tablo 2. 10 Ürgüp Çarşısında Yer Alan Esnaf ve Zanaatkarlar (1955-1980 Yılları)

S.NO	MESLEK	SAYISI	S.NO	MESLEK	SAYISI
1.	Kunduracı	40	37.	Saraç	1
2.	Terzi	17	38.	Sucu	1
3.	Bakkal	16	39.	Tabakçı	1
4.	Han	13	40.	Çaputçu	1
5.	Palancı	13	41.	Cerrah	1
6.	Manifaturacı	12	42.	Ormancı	1
7.	Nalbant	11	43.	Kıraathane	1
8.	Demirci	11	44.	Kollu Makina	1
9.	Berber	10	45.	Pastırmacı	1
10.	Kalaycı	7	46.	Kahveci	1
11.	Kahve	6	47.	Turizm Bürosu	1
12.	Fırın	5	48.	Mihçi	1
13.	Kasap	5	49.	Tekel Bayi	1
14.	Mah. Fırın	4	50.	Boyacı	1
15.	Arzuhalci	4	51.	Un Değirmeni	1
16.	Aktar	4	52.	Sinema	1
17.	Kırtasiye	4	53.	Han/Otel	1
18.	Leblebici	3	54.	Tamirci	1
19.	Sobacı	3	55.	Banka	1
20.	Hamam	2	56.	Mobilyacı	1
21.	Eskici	2	57.	Koşumcu	1
22.	Tenekeci	2	58.	Yağhane	1
23.	Fotoğrafçı	2	59.	Üzümcü	1
24.	Halıcı	2	60.	Camcı	1
25.	Tuzcu	2	61.	Kepekçi	1
26.	Marangoz	2	62.	Aşçı	1
27.	Helvacı	2	63.	Sebze Pazarı	1
28.	Çanakçı	2	64.	Lokmacı	1
29.	Saatçi	2	65.	Ayakkabı Tamircisi	1
30.	Yemenici	2	66.	Çilingir	1
31.	Ayakkabıcı	2	67.	Gazhane	1
32.	Gazozcu	2	68.	Benzinci	1
33.	Arabacı	2	69.	Antikacı	1
34.	Plakçı	1	70.	Buğday Pazarı	1
35.	Kuyumcu	1	71.	Mezbaa(Salhane)	1
36.	Singergi-Saatçi	1			

Tablo 2.10 incelendiğinde 1950 ve 1960'lı yıllarda Ürgüp çarşısında 71 iş kolunda 254 dükkanın yer aldığı görülmektedir. Bazı meslek veya iş kolunun genel itibariyle bir ihtiyacı gidermiştir. Leblebicilik ve gazozculuk gibi iş kolunda çalışanlar bu ürünleri doğrudan alıp satmamış ve üzerlerine değer katarak ürünlerini halkın beğenisine sunmuştur. Ürünlerin doğrudan ticareti yapılmamış, her meslek dalı bir ustalık olarak genel piyasa içinde yer almıştır. Çarşıda aynı anda kunduracı, yemenici ayakkabıcı ve ayakkabı tamircisi bulunmaktadır. Bu durum üretimden tüketime bir geçişin varlığına işaret etmektedir. Çarşıda bir turizm bürosunun bulunması ve otel olarak da hizmet veren bir hanın yer alması 1960'lı yıllarda turizmin yeni yeni ortaya çıktığının bir delili olarak değerlendirilmektedir. Palancı, nalbant, kalaycı, mahalle fırını, helvacı, yemenici, saraç, koşumcu, mihçı, ormancı, tabakçı gibi meslekler tamamen ortadan kaybolmuş, benzinci, kollu makine ve yağhane benzin istasyonlarına, kunduracı ve yemenici ayakkabıcıya, at arabacı taksi durağına, helvacı, gazozcu, tuzcu, sucu, bakkallar genel itibariyle marketlere dönüşmüştür. Ürgüp Çarşısı 1958 yılından itibaren çeşitli sebeplerle yıkılmaya başlamış ve 1980 yılında 254 dükkandan sadece 35'i ayakta kalmıştır.

3.4.5 Halıcılık

Kozaklı ve Gülşehir ilçelerinde kilim dokuma yaygınken Ürgüp ve Avanos ilçelerinde halı dokumacılığı gelişmiştir (Uygur, 2011:360). Ürgüp'te halıcılığının 1800'lü yılların başından itibaren geliştiği ve üretimin arttığı, 1900'lü yılların başından itibaren ise Ürgüp'ün alım satım merkezi haline geldiği bilinmektedir. 1950-1960'lı yıllara kadar önemini ve canlılığını koruyan halıcılığın bu yıllardan itibaren gerilediği görülmüştür (İşcen, 2011:136-137).

1864 yılından itibaren Anadolu'da İngiltere kökenli halıcılık şirketleri kurulmuş ve bu şirketler 1908 yılında "Şark Halı Kumpanyası" adı altında birleşerek ülkenin halı ticaretini yönlendirir duruma gelmiştir. 1905 yılında Ürgüp'te yaklaşık 5.509 hane ve 300 halı tezgahı bulunmaktadır. Tezgah sayısı 1937 yılında 2.000'i aşmıştır. 1929 dünya ekonomik buranının etkileri sebebiyle bu şirket 1934 yılında iflas ederek ülkemizden çıkmış, yerini yerli sayılı büyük tüccar almıştır. Bu tüccarlar işçi çalıştırarak halı dokutmuş ve bu halıları büyük merkezlere pazarlamışlardır. 1960'lı yıllardan itibaren turizmin de gelişmeye başlaması ile birlikte tüccarlar vasıtasıyla

yapılan toptan ticaretin yerini bireysel tercih ve pazarlama olanaklarını içeren perakende ticaret almıştır (İşcen, 2011:138-139).

Ürgüp'te faaliyet gösteren halı üreticileri ürettikleri halıları daha iyi değerlendirebilmek amacıyla 1968 yılında "Mahdut Mesuliyetli Dokumacılık ve Halıcılık Küçük Sanat Kooperatifi" ismiyle kooperatifleşmeye gitmiştir (1968 Yılı Nevşehir Yıllığı, 1968:165). Ne yazık ki bu gayret uzun sürmemiştir. 1974 yılında Ürgüp'te tezgah sayısının 500 olduğu ve 1937 yılına göre tezgah sayısının yüzde yetmiş oranında azaldığı tespit edilmiştir. Ancak tezgah sayısı ve üretilen halı miktarından öte zaman içerisinde dokunan Ürgüp halılarının temel dokuma tekniklerinin değiştiği tespit edilmiştir. İngiliz firmaların Avrupa zevkine göre İran halılarına benzer halı dokutmaları da bu olumsuzluğun en büyük nedenlerini oluşturmuştur (İşcen, 2011:139; Aldan, 1971:29).

Önceleri hane içi kullanım ve çeyiz maksatlı olarak dokunan halılar zamanla ticari ürün haline dönüşmüş, turizmin gelişmesi halı üretim ve ticaretini artırmıştır (Er & Hünerek, 2011:71). Yine bu dönemde halıcılığın girdi maliyetlerinin artması ve üretimi kolay ve nispeten daha ucuz makine halılarının piyasada yer edinmeye başlaması el dokuması halıcılığı olumsuz olarak etkilemiştir. 1975 yılından itibaren azalan el dokuma halıcılık 1980'den itibaren tamamen bitmiştir (İşcen, 2011:140).

3.4.6 Turizm

Ürgüp'te turizm 1950'li yılların başında başlamış (Akuzun, 2014:327) ve Türkiye genelinde olduğu gibi 1960'lı yıllardan itibaren gelişim göstermiştir (İşcen, 2011:11; Şamiloğlu & Karacaer, 2011:131-132). Ulaşım vasıtalarının son derece yetersiz olduğu 1950'li yıllarda turistler yaya, şahsi arabaları, otostop, bisiklet veya motorsikletle Ürgüp'e gelmiştir (Akuzun, 2014:325). 1960'lı yıllardan sonra turizmin daha da canlanması ile geleneksel meslekler plan palancılık, demircilik, berberlik, kahvecilik ve çiftçilik kısmen terk edilerek turizme yönelenler olmuştur (Akuzun, 2014:327).

1963 yılında kurulan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile tanıtım ve yatırım konularına öncelik verilmeye başlanmıştır. 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizm Teşvik

Kanunu ile turizm yatırımlarına birçok mali konuda kolaylıklar ve muafiyetler getirilmiştir (Şamiloğlu & Karacaer, 2011:131-132). Devlet desteklerinin yanı sıra doğal yer yüzü şekillerinin olağanüstü görünümleri ve bölgenin ilk Hristiyanların yerleşim yerlerinden biri olması nedeniyle dini ve kültürel bir merkez olarak kabul edilmesi turizmin gelişmesindeki başlıca faktörleri oluşturmuştur (Kaya, 1994:17).

Turizm ekonomik manada dış ödemeler dengesini olumlu etkilemiş, istihdam yaratmış, ekonomik büyümeyi sağlamış, yeni gelir kalemleri ortaya çıkarmış ve alt ve üst yapının gelişmesi ve iyileşmesine katkı sağlamıştır (Şamiloğlu & Karacaer, 2011:133-134). Ürgüp turizm alanında Kapadokya bölgesinde lokomotif görevi görmüştür. Turizm ile birlikte geleneksel ekonomik yapı değişmeye başlamış ve turizm zamanla ekonomik açıdan en büyük geliri oluşturan alan haline gelmiştir (İşcen, 2011:12).

1965 yılında ilçede turizm tesisi olarak Tusan Otel, Peri Otel ve Pansiyon Otel olmak üzere üç adet tesis var olmuştur. Bu tesislerin toplam oda sayısı 48, yatak sayısı ise 110 olarak kaydedilmiştir (İlhan & Ersoy, 2011:179). 1970 yılında Nevşehir ilinde turistik konaklama için kurulmuş tesislerde 1.545 yatak kapasiteli 622 odanın bulunduğu bilinmekle birlikte bunların 650 yatak kapasiteli 223 odasının Ürgüp'te bulunduğu kayıtlara girmiştir (Aldan, 1971:36). 2010 yılında Nevşehir genelinde 274 konaklama tesisinde 9.036 oda ve 21.895 yatak kapasitesine ulaşılmıştır.

Mustafapaşa, Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulu tarafından 12.03.1982 tarih ve 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu'na istinaden Turizm Alan'ı olarak ilan edilmiştir. 2003 yılı itibariyle bölgedeki yatak sayısı 600' ulaşmıştır (İlbars & Temren, 2003:60). Ürgüp İlçe merkezinden sonra Ortahisar ve Mustafapaşa turizm alanında gelişmiştir. Günümüzde bu iki yerleşim yerinden sonra ise İbrahimpaşa, Ayvalı, Ayvalı ve Ulaşlı köylerinde de turistik tesisler inşa edilerek faaliyete geçmiştir. Konaklama tesisleri geçmişte olduğu gibi büyük binalar şeklinde değil eski evlerin dönüştürülmesiyle küçük butik oteller tarzında tesis edilmektedir. Bu durum bölgenin mimari dokusuna daha uygun olmakla beraber Ürgüp ilçe merkezinin bazı mahalleleri tamamen butik otellerle kaplanmış, buradaki evlerine

otel işletmecilerine satan yöre halkı farklı mahalle veya illere göç etmiştir. Böylelikle halktan ve kültürel yaşamdan kopuk bir turizm yapısı ortaya çıkmaya başlamıştır.

Turizmin büyük bir ekonomik değer oluşturduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Ancak turizm de birçok faktöre bağlı olarak kırılganlık göstermektedir. Bir yıl yüksek getiriler yakalayabilen turizm faaliyetleri güvenlik endişeleri, ekonomik bunalımlar ve salgın hastalıklar gibi etmenlerden dolayı bir sonraki yıl büyük kayıplar yaşayabilmektedir. Diğer bir ifade ile turizm pamuk ipliğine bağlı olarak varlığını sürdürmektedir.

1991 yılındaki Körfez Harekatı, 11 Eylül 2001 yılında Amerika'da Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan bombalı saldırı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, 2003 yılında başlatılan İkinci Körfez Harekatı ve aynı yıl içinde İstanbul'da gerçekleşen HSBC Bank ve Sinagog bombalı saldırıları, 2008 yılındaki küresel ekonomik kriz ve son olarak 2020 yılı Mart ayından beri yaşanmakta olan Covid-19 salgını gibi etmenler Türkiye'nin ve dolayısıyla Ürgüp ve çevresinin turizm faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Bu gibi gelişmeler turizmin tek başına bir bölgenin ekonomik yapısının temeli olamayacağını ve ekonomik faaliyetlerin farklı alternatifler ile desteklenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

3.4.7 Değerlendirme

Geçmişten günümüze kadar tarım ve özellikle bitkisel üretim Ürgüp ekonomisinin temelini oluşturmuştur. Hububat, kuru bakliyat, patates ve üzüm yoğun olarak yetiştirilen bitkisel ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. 1946 yılında hizmete giren Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası ve sonraki yıllarda Nevşehir merkezli faaliyetlerini sürdüren Nevşehir Şarap Fabrikası ile üzüm temelli sanayi üretimi başlamış ve bölge ekonomisine olumlu katkıları olmuştur. Halıcılık 19 ve 20. yüzyıllarda önemli bir geçim kaynağı iken 1980'li yıllardan itibaren önemi kaybetmiştir. Turizm 1950'li yıllardan itibaren gelişim göstermeye başlamış olmakla beraber 1980'li yıllardan itibaren önem kazanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren ilçe merkezi turizme yönelmeye başlarken ilçe merkezi dışındaki yerleşim birimleri tarım ve özellikle sulu tarıma odaklanmıştır. Günümüzde kent merkezinde turizme dönük ekonomik faaliyetler önemli yer tutarken merkez dışında başta üzüm, patates, hububat ve bakliyat olmak

üzere sulu bitkisel üretim faaliyetleri bölge ekonomisinin ana omurgasını teşkil etmektedir.

3.5 Kültür Bileşenleri

3.5.1 Mahalle/Köy Birlikteliği ve Komşuluk İlişkileri

Mahalleler, toplumsal ilişkilerin ve komşuluk ilişkilerinin gerçekleştiği alanlar olmuştur. Mahalle içinde yer alan haneler arasında sıkı ve samimi komşuluk ilişkisi kurulmuştur. Komşular birbirlerini sık sık ziyaret etmiş ve ihtiyaç duyduklarında yardımlaşmada bulunmuştur (Doğan, 1998:26). İyi komşular akraba olarak görülmüş ve komşuluk toplumsal dayanışma ve gündelik hayatın temel dayanağını oluşturmuştur Mutluluklar ve hüznler komşular ile paylaşılmış ve özellikle uzun kış geceleri komşularla sohbet ederek geçirilmiştir (Akuzun, 2014:325).

Hane komşuluğu yanında mahalle ilişkilerini yoğunlaştıran diğer etmenler mahallelerde ortak olarak kullanılan fırın ve çeşmeler olmuştur. Her evde ekmek fırını olarak da kullanılan tandır ocakları bulunuyor olsa da haftada genellikle bir defa yakılan mahalle fırınları mahalle halkı tarafından ortaklaşa ve sırayla kullanılarak ekmekler pişirilmiştir (İşcen, 2011:120). Ekmek dışında Kadir Geceleri için hazırlanan baklavalar da yine mahalle fırınlarında pişirilmiştir (Akuzun, 2014:223).

Zamanın şartları sebebiyle her haneye su şebekesi bağlanamamıştır. Başta içme suyu ihtiyacının karşılanması olmak üzere su ile yürütülebilecek bazı hizmetler mahalle çeşmeleri tarafından sağlanmıştır. İçme suyu sağlamanın yanında bazı çeşmeler bağ ve bahçeye gidip gelenleri yağmur ve doludan koruyacak şekilde büyük kemerli olarak inşa edilmiş, bazı çeşmeler hayvanların istifade edebileceği biçimde yalıklı olarak yapılmış bazılarının tabanına ise çamaşır buğday yıkayabilmek için büyük boy ve düzgün sert taş döşenmiştir. Çeşmeler mahallelerin ortak malı olduğu için başa yaşlılar olmak üzere herkes çeşmelere gözü gibi bakmış ve korumuştur, Su doldurmak için testi ve kovasını alanlar çeşmeye geldiklerinde sıra beklerken sohbet edilmiştir. Bazı çeşmeler çocukların oyun yeri olmuştur 1957 tarihinden itibaren evler şehir suyu şebekesi döşenmeye başlanmış ve çeşmeler eski önemlerini kaybetmiştir (Akuzun, 2014:225-229).

Komşuluk ilişkisini geliştiren bir diğer kültürel öge de sıra odası uygulaması olmuştur. Sıra odası, Ürgüp ilçe merkezinde 1960'lı yıllarda yok olmaya yüz tutan, köylerde ise televizyonun gelişi ve kahvehanelerin yaygınlaşmasına dek gelenek olarak varlığını sürdürmüştür. Sonbaharda tarımsal faaliyetlerin bitişinden baharda mart ayında yeniden tarımsal işlerin başlamasına kadar erkeklerin sıra ile bir evde toplanması şeklinde cereyan etmiştir Sıra odasında sohbet etme, şakalaşma ve oda oyunları gibi eğlenceli vakit geçirmeye ve toplumsallaşmaya dönük faaliyetler icra edilmiştir. Sıra odasında aynı zamanda kültürel aktarım, el sanatları, çiftçilik ve hayvancılıkla ilgili bilgi teatisi yapılmış, yaz aylarındaki tarımsal işlerin genel bir değerlendirmesi ve eleştirisi ortaya konmuştur. Yine burada küsler barıştırılmış, muhatap olunan esnaf ve tüccar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Sıra odası olan evlerin kadınları ayrı bir eve giderek orada toplanmıştır. Ancak, kadınların yaptığı bu toplantılara sıra odası denmemiştir (Kaya, 1994:97-98).

Mahalle ve köylerde yaşam alanları öncelikle tarım alanlarına zarar vermeyecek ve kendilerini tehdit ve iklim koşullarından kolaylıkla koruyabilecekleri şekilde kayalık tepe veya alanlara inşa edilmiştir. Alan darlığı ve yakınlığın sağlayacağı güvenlik kaya oyma veya örme evlerin dar alanlarda sıkışık bir şekilde yapılmasına yol açmıştır. Böylelikle mahalleler ve köyler dayanışma ve yardımlaşmanın tesis edildiği alanları oluşturmuş, komşuluk ve akrabalık ilişkileri ise bu yapının denetlendiği ve korunduğu informal toplumsal kontrol araçları haline dönüşmüştür.

3.5.2 Ürgüplü Rumlar ve Mübadil Kültürü

Lozan'da barış görüşmeleri sürerken Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol" imzalanmıştır. Akdedilen bu protokol ile İstanbul hariç Türkiye topraklarında yerleşik Rum-Ortodoks Türk uyrukları ile Batı Trakya dışındaki Yunanistan topraklarında yaşayan Müslüman Yunan ahalinin 1 Mayıs 1923'den itibaren zorunlu mübadelesi kararlaştırılmıştır (Arı, 2003:1).

Karşılıklı değişim 10 Kasım 1923'te ancak başlayabilmiş, 1924 yılının Ekim ayına kadar büyük oradan bitmiş olmasına rağmen tamamlanması 1925 yılının ilk aylarında

ancak gerçekleşebilmiştir (Arı, 2003:71, 92-93). Türkiye'ye gelen göçmenlerin büyük kısmı başta tütüncülük olmak üzere bitkisel üretimle uğraşan köylüler olmuştur. Tütüncülükle uğraşan göçmenler genellikle bağıcılığın yayıldığı bölgelere yerleştirilmiştir (Arı, 2003:176). Tütüncülerin yanı sıra yerleştirilen mübadiller arasında hayvancılık ve odunculuk/ormancılıkla geçinen köylüler de yer almıştır (Aytaş, 2011:294).

Ürgüp'e 300 aileden oluşan ilk mübadil kafilesi 1924 yılının Kasım ayında Yunanistan'ın Edessa, Florina ve Kastoria bölgesinden gelmiştir. Rumların göçü ise aynı yılın Eylül ayında başlamış ve Kasım ayında nihayete ermiştir (Türker, 1998:232-233). Ürgüp'e gelen mübadiller Ürgüp İlçe merkezi, Mustafapaşa ve Cemil Köyüne yerleştirilmiştir (Aytaş, 2011:293).

Rumlar, sahip oldukları farklı dini değerleri dışında Yunanlı Ortodokslarla çok fazla ortak özelliklere sahip olmamış, komşuları olan Müslüman Türkler ile aynı dili konuşmuş ve sosyo-kültürel bağlamda büyük oranda benzerlik göstermiştir (Öger, 2011:39). Başta düğün adetleri olmak üzere adet ve gelenekleri dini unsurlar dışında Müslüman Türkler ile hemen hemen aynı olmuştur (Özdem, 2011:146).

Mübadillerin, Anadolu köylerinde yaşayan halka göre bitkisel ve hayvansal üretim tekniklerinde daha bilgili oluşları hem bu konudaki teknik hem de sahip oldukları maddi ve manevi kültürel değerleri Türkiye'ye ve yeni yerleştikleri coğrafyaya aktarmalarına neden olmuştur (Arı, 2003:2).

Mübadillerin farklı dil konuşmaları ve Rumlardan kalan bakımlı bağ ve evlere yerleşmeleri mübadiller ile yerliler arasında uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kendi içine kapanan ve hayatta kalmak için yoğun uğraş veren mübadillerin yerliler ile düzenli toplumsal ilişki kurabilmesi onlarca yıl almıştır. Bu yalnızlık ve kapalılık mübadillerin kendi kültürlerini uzun bir süre yaşatabilmelerine ve yerli kültürden etkilenmemelerine yol açmıştır (Aytaş, 2011:294).

3.5.3 Dügünler

Dügünler, aile kurumunun oluşmasını başlatan, erkek ve kızların hatıralarında unutulmaz izler bırakan ve toplumsal ilişkilerin yoğun olarak cereyan ettiği toplumsal olaylar bütünü olagelmıştır (Somyürek, 2021:208). Günümüzde sayısı azalsa da evlilik geleneği içinde çeşitli adetleri barındırmaktadır. Dügünler kız ve erkek taraflarınca yapılan söz alma uygulaması ile başlamakta, söz almadan kısa bir süre sonra tarafların akrabaları ve komşularının da katıldığı nişan merasimi düzenlenmektedir (Sevindik, 2005:17-18). Bu adetler ile düğün sürecinde yoğun toplumsal ilişkiler yaşanmakta ve anlamlı etkileşimler ortaya çıkmaktadır.

1960'lı yıllarda düğünler Ürgüp ilçe merkezinde 3-4 gün, köylerde ise bir hafta kadar sürmüştür (Akuzun, 2016:261; Somyürek, 2021:209). Dügünlerin bir hafta civarı sürdüğü dönemlerde düğün bayrak kaldırma ile pazar veya pazartesi günü başlamış, kızın çeyizinin oğlan evine götürülmesi salı günü yapılmış, aynı gece oğlan evinde damadın yakın arkadaşlarının katıldığı güvey başı eğlencesi tertip edilmiştir. (Somyürek, 2021:210-212; Güçlü, 1994:57-58).

Genellikle erkeklerin katıldığı meydan düğünü çarşamba günü yapılmış, aynı gün kız evinde kına geceleri icra edilmiştir. Erkeklerin kendi aralarında yatsı namazından sonra davul ve klarnet eşliğinde halay çekerek ve çeşitli oyunlar oynayarak düzenledikleri bu eğlenceye “zemah (semah)” denmiştir. Nahıl Âdeti de bu eğlence içinde gerçekleştirilmiştir (İşcen, 2011:144-146). Nahıl'ın kaynağını Osmanlı Devlet geleneğinden veya Anadolu kültüründen aldığına dair çeşitli bilgiler olsa da Nevşehir bölgesinde bu geleneğin sadece Ürgüp'te sürdürülüyor olması kayda değer bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nahıl'ın üretimi artıracığı veya bereket getireceğine inanılmaktadır. Eski Türk geleneklerindeki “hayat ağacı” ile ilintili olduğu düşünülmektedir (İşcen, 2011:143-144).

Gelin evinden Perşembe günü alınmış, bayraklı düğün alayı ile birlikte kız evinden alınan gelin, öncelikle mezarlığa gitmiş, burada edilen duaların ardından yeni evine getirilmiştir. Cuma günü yapılan, gündüz saatleri başlayan ve akşama kadar devam eden ve sadece kadınların katıldığı gale eğlencesi ile de düğünler sonlanmıştır (Somyürek, 2021:210-212; Güçlü, 1994:57-58). İlçe merkezinden farklı olarak

köylerde düğünler genellikle Perşembe akşamı, Cuma sabahı ve Cuma namazından sonra gerçekleştirilen bayrak kaldırma veya bayrak dikme töreni ile başlamıştır (Sönmez, 2011:358-360).

Düğün sürecinde kız ve erkek tarafı arasında çeşitli hediyeleşmelerin yapılması, tanıdıkların toplanması ve ziyafetler verilmesi, yöresel oyunların oynanması, yeni evlenen çifte çeşitli hediyeler verilmesi, takı olarak altın veya para takılması, düğüne gelen konukların komşular tarafından misafir edilmesi ve ağırlanması, düğüne katılamayanların sonradan ziyarette bulunarak iyi temennilerini iletmesi ve çeşitli hediyeler vermesi düğünde yaşanan dayanışma ve yardımlaşmalara ve yaşatılan kültürel öğelere örnek olarak verilebilmektedir (Elmacı, 2018:132-135; Somyürek, 2021:213).

Düğünlerde önemli yeri olan diğer bir dayanışma uygulaması da büyük zahmetlerle hazırlanan ve kız tarafınca evliliğe maddi katkı olarak sunulan çeyizdir. Çeyizin bir tarafı ile ekonomik, bir tarafı ile kültürel bir tarafı ile de sanatsal bir olgudur. Çeyizin en önemli unsurları elde dokunan halılar ve el işi yemeniler ve elde işlenen yatak takımlarıdır. Bunlarda zamanla dışardan alınan makine ürünleri haline gelmiştir (Sönmez, 2011:358-360). Çeyiz, kız evinin maddi katkısı olarak hazırladığı ev eşyaları ve kıyafetlerden oluşmaktadır. Kız çocukları için çeyiz hazırlığı küçük yaştan itibaren başlamakta ve bu hazırlık tüm aile üyeleri tarafından yapılmaktadır (Sönmez, 2011:360). Çeyiz bu yönleri ile hem bir dayanışma uygulaması hem de bir kültürel aktarımı oluşturmaktadır.

Geçmişten günümüze düğünlerde bazı temel değişimler yaşanmıştır. Eskiden yaklaşık bir hafta süren ve sonbahar aylarında gerçekleştirilen düğünler artık bir veya iki günde ve yaz aylarında yapılmaktadır. Yine önceden düğün sahiplerinin evlerinde veya köy/mahalle meydanlarında yapılan düğünler artık düğün salonlarında gerçekleştirilmektedir (Sevindik, 2005:17-18; İşcen, 2011:152). Bu değişim beraberinde grup üyeleri arasındaki toplumsal etkileşimi azaltmış, kültürel öğelerin yaşatılmasını ve aktarılmasını zorlaştırmış ve bazı hususlarda dayanışmanın zayıflamasına yol açmıştır.

3.5.4 Üzüm

Anadolu coğrafyasında Hititler öncesinde başlayan bağcılık Hititler döneminde doruk noktasına ulaşmış, Lidyalılar, Frikyalılar ve Kapadokyalılar üzüm yetiştirme ve şarap üretme geleneğini devam ettirmiştir (Akuzun, 2014:280). Ürgüp'te yer alan tarım alanlarının yaklaşık yarısını oluşturan 6.613 hektar alanda bağcılık yapılmaktadır. Bağların bulunduğu başlıca bölgeler; Aksalur, Ulaşlı, Çökek, Sarıhıdr, Sofular, Karakaya ve İbrahimpaşa köyleridir. Bu alanların yanında Başdere ve Ortahisar'da da bağcılık yaygındır (İşcen, 2011:94).

Bağcılık yoğun emek gerektiren bir tarımsal faaliyet olmuştur. Bir tarım sezonu içinde 14-15 defa bağa gidilerek hazırlık, ekim, bakım ve hasat işlemleri yürütülmektedir. Bağ ile ilgili zahmetli işleri ücret karşılığında yaptırmak, o bağdan elde edilecek tüm gelirin işçiliğe gitmesine sebep vereceği için bir ailede ne kadar erkek, kadın ve çocuk varsa bağa giderek çalışmış ve emek sarf etmiştir (Akuzun, 2014:280-281). Bundan ötürü üzüm yetiştirme aile ve akrabalar arasında kuvvetli bir dayanışmanın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Yetiştirme ve hasat sürecinin yanında üzümü değerlendirmek ve farklı gıdalara dönüştürmek de büyük uğraş gerektiren faaliyetler olmuştur. Üzümün bir kısmı yaş olarak tüketilmiş, geri kalanın ise şarap, sirke, kuru üzüm, koruk suyu, şıra, hoşaf, turşu, pekmez, ağda, pestil, reçel, bulamaç, aside ve ceviz sucuğu gibi ürünler üretilmiştir (Akuzun, 2014:280-281). İnsanların hayatına değer katan ve kendine özgü kültür yaratan üzüm kadar önemli bir meyve dünya üzerinde çok fazla bulunmamaktadır (İşcen, 2011:92). Üzüm etkileşim yaratmış, geçime katkı sağlamış, dayanışmayı artırmış ve beslenme kültürü oluşturmuştur.

3.5.5 Buğday

Buğday üretimi hayatı sürdürmek üzere yapılan bitmez tükenmez bir uğraşı ifade etmektedir. Buğday ve yan ürünleri bir bitki veya gıda maddesinden öte bir yaşam biçimi olmuştur. Buğday üretmek hayatı devam ettirmek ve yaşamı garanti altına almakla eş anlamlı hale gelmiştir (Somyürek, 2021:175).

Buğday üretimi ve hasadı üzüm gibi yoğun emek isteyen ve toplumsal etkileşim ve dayanışmayı artıran etkinlikler haline dönüşmüştür. Buğday ekilecek tarlanın hazırlanması, tarlayı sürmek için at ve öküzü olmayan ailelerin yardımlaşarak bu hazırlığı yapmaları, buğdayın ekimi, biçilmesi, yığın yapılarak harman yerine götürülmesi, harman sürme, buğdayı ayıklama, buğdayı yıkama ve değirmende öğütme süreci zaman, sabır, gayret, yardımlaşma isteyen faaliyetler olmuştur (Somyürek, 2021:175-182).

Davranışsal kültürün şekillenmesine büyük katkı sağlayan buğday, birçok maddi öğesinin de ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ürgüp mutfak kültürünün temelinde yer alan ürün buğdaydır. Buğdaydan yapılan un, bulgur ve yarma çeşitleri ekmek, yufka, pilav, çorba, köfte gibi hazırlanan menülerin çoğunda kendine yer bulmaktadır (İşcen, 2011:120-121, Somyürek, 2021:161-163). Tarla, harman yeri, değirmen, ocak başı, bulgur sohusu ve mahalle fırınlarında kurulan toplumsal etkileşim buğday vesilesi ile olmuştur. Bu hali ile buğday üzüm ile birlikte tarımsal ürün olmaktan öte toplumsal ve kültürel bir öğe haline gelmiştir.

3.5.6 Halıcılık

Halıcılık, Orta Asya Türkleri'nden itibaren var olan ve göçebe Türk kavimlerinin yaşama tarzları ve kültürleri ile doğrudan ilgili olan bir maddi kültür unsuru olmuştur. Türklerle beraber halıcılık kültürü de Anadolu'ya gelmiş ve Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu halıcılık merkezi olarak belirlemiştir. Nevşehir'de halı dokumacılığının ön planda olduğu iki bölge bulunmaktadır. Bunlar Ürgüp ve Avanos'tur (İşcen, 2011:136-137).

Bölge insanının ihtiyaçları doğrultusunda yapılan halı ve kilim dokumacılığı gibi el sanatları, kaynağını coğrafya, ekonomi ve kültürden almakta olup kültürlerin ayırt edici özelliklerini yansıtmaktadır (Er & Hünerek, 2011:66). İşlevsel boyutları olan halıcılık aynı zamanda sahibinin zenginliğini de gösteren bir sembol haline gelmiştir (İşcen, 2011:136-137). Halının kıymeti santimetre karedeki ilmik sayısına ve ana çizgisinin yün ipliğinden olma durumuna göre ölçülmüştür. Ürgüp halısını önemli kılan özellikler ipliklerinin doğal boya ile boyanması ve modellerinin benzersizliği idi (Somyürek, 2021:84). Yöresel halılar genelde ince ve uzun sedir halısı, uzun ve

geniş sedir halısı ve küçük boyutlardaki seccadelik halısı olarak yün ipliklerden dokunmuştur (Uygur, 2011:360).

Ürgüp evlerinin çoğunluğunda halı tezgahı ve diğer dokuma malzemeleri bulunmuştur. Kış aylarında 2-3 aile işbirliği yaparak en az üç halı dokumuş ve bu halılar satılarak geliri aileler arasında paylaşmıştır (Somyürek, 2021:83). Turistlerin yöresel ve geleneksel ürünlere olan ilgisi el sanatlarının öncelikle kültürel değer olarak korunmasına, sonrasında gelişmesine ve bu ürünlerin turizm ekonomisine katkı yapmasına yol açmıştır (Er & Hünerek, 2011:67).

Ekonomi ve halıcılığı geliştirmesine rağmen turizmin halıcılığa olumsuz etkileri de olmuştur. Öncelikle dokunan halılar kültürel özelliklere göre değil turistlerin beğenisine göre şekillenmiş ve yöresel motifler unutulmuştur. Yine halının boyutları turistlerin satın aldıktan sonra rahatça taşıyabilecekleri şekilde küçülmüştür. Bir başka önemli etki turistlerin taleplerine cevap verebilmek ve kazanç oranını arttırmak niyeti ile bölge dışından ve yurt dışından halılar getirilmiş ve Ürgüp'te satılmaya başlanmıştır. Böylelikle geleneksel Ürgüp halısının bu halılarla rekabet etme imkanı kalmamıştır (İşcen, 2011:140). Bu olumsuz etkilerle beraber geleneksel Ürgüp halısı zamanla kaybolmaya yüz tutmuştur.

3.5.7 İklim

Ürgüp'te kışların uzun ve soğuk, yazların ise sıcak ve kısa geçmesi davranışsal ve maddi kültürü şekillendiren önemli etmenlerden biri olmuştur. Sert geçen kış mevsiminden sonra sıcakların başladığı yaz aylarına kadar kısa bir ekim-dikim dönemi kalmaktadır. Buğday temmuz ayı içinde 15 günlük sürede hasat edilerek değirmenlere taşınmaktadır. Diğer birçok sebze ve meyvenin toplanması, kurutulması ve işlenmesi için eylül-ekim ayından sonra yine kış mevsimine kadar yine az bir hazırlık süreci kalmıştır. Bu dar zamanlar ise işlerin beraberce, dayanışma içinde yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu dayanışma faaliyetleri "imece" geleneği ile örüntü haline dönüşmüştür (İşcen, 2011:123-124).

Kış aylarının uzun ve soğuk geçmesi bu duruma uygun olarak bol miktarda yiyecek depolanmasına ve belirli işlemlerden geçirilerek hazırlanan yiyeceklerin yüksek

enerjili olanlardan seçilmesine dayanak teşkil etmiştir. (İşcen, 2011:123-124). Kışlık kayıt olarak yetiştirilen tüm ürünler yaş veya kuru olarak ve bir kısmı işlenmiş olarak ambar ve kilerlerde muhafaza altına alınmıştır. Sadece hane halkı için değil haneye ait olan hayvanlar için de kışlık yem hazırlığı yapılarak bunlar da ambarlarda depolanmıştır. Yoğun emek isteyen ve zahmet gerektiren tüm bu faaliyetler kış aylarının sorunsuzca geçirilmesi için yapılmıştır (Akuzun, 2014:286). Zamansal ve mekansal darlıklar insanların birbirine olan muhtaçlıklarını artırmış ve dayanışmayı bir gelenek haline getirmiştir.

3.5.8 Reşberlik veya Rençperlik

Rençper, tarım ve yapı işlerinde ağır işleri gören işçi anlamına geldiği gibi geçimini toprağı ekerek sağlayan kişi ve çiftçi anlamına sahiptir (Türk Dil Kurumu, 2020). Tarımsal faaliyetlerin ağırlıklı olarak yapıldığı bölgelerde çalışma şekli ve mülkiyet durumuna göre toplumsal tabakalaşma meydana gelmektedir. Üretim araçlarına sahip olma şekli ve tarım işlerindeki tam veya yarı zamanlı çalışma biçimi tabakalaşmanın temel belirleyicisi olmakta ve buna göre bazı kavramlar veya tanımlamalar ortaya çıkmaktadır. Toprak ağası, meta üretimi yapan çiftçi, işçi, köylü, gündelikçi, yevmiyeci ve ırgat bu kavramlardan bazılarını teşkil etmektedir (Türkdoğan, 2016:111; Boratav, 2004:86-87).

Ürgüp'te tarım işleri ile uğraşanlara çiftçi, rençper, ırgat, karakullukçu ve çapacı gibi isimler verilmekle beraber yaygın olarak iki kavram kullanılmaktadır. Bunlar çiftçi ve rençper, halkın deyimiyle reşber kavramlarıdır. Bu adlandırmaların kökenini tarımsal uğraşların yapılış biçiminde aramak uygun görünmektedir.

Texier (2002), 1834-1837 yıllarında Türkiye'ye yaptığı seyahatte Ürgüp'e de uğramış ve Ürgüp halkının tamamının çiftçi olduğu ifade etmiştir (s.84). 1924 yılındaki nüfus mübadelesine kadar ilçenin esnaf ve zanaatkarlarının genel anlamda Rumlardan oluştuğu, ancak bu mübadeleden sonra yerli halkın esnaf, zanaatkarlık ve ticaretle uğraşmaya başladığı bilinmektedir (İşcen, 2011:21-22). Bu dönüşüme rağmen tarımdan tamamen kopuş yaşanmamış, tarımsal faaliyetler ticaret ve zanaatkarlıkla desteklenmiştir (Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 1965:119).

Esnaf, devlet dairelerinde çalışanlar da dahil olmak üzere Ürgüp İlçe merkezinde yaşayan halkın neredeyse tamamının tarım arazisi ve bir kısmının birkaç baş hayvanı olagelmıştır. Bunlarla birlikte yukarıda da ifade edildiği üzere her haneden en az bir kişi tarım dışında farklı bir işkolunda esnaf ve zanaatkar olarak çalışmış ve bu yolla ek gelir elde etmiştir (Doğan, 1998:31-32).

1965 yılı için Nevşehir Merkez İlçe ve diğer ilçelere bakıldığında en fazla çiftçi aile sayısı Nevşehir Merkez İlçe'den sonra Ürgüp'te bulunmaktadır. 1965 yılında Ürgüp'te çiftçilikle uğraşan aile sayısı 5.919'dur (Köy Envanter Etüdlere Göre Nevşehir, 1966:54-56). Ürgüp Ziraat Odası Başkanlığı'ndan alınan verilere göre ise 2010 yılında odaya kayıtlı 8.147 çiftçi, 2021 yılında ise 7.362 çiftçi bulunmaktadır.

1965 yılında Ürgüp'ün toplam nüfusunun 28.808; 2019 yılında da toplam nüfusunun 36.629 kişi (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021) olduğu dikkate alındığında 1965 yılında toplam nüfusun yüzde yirmisi, 2019 yılı için ise yine çok küçük farklılıklarla yüzde yirmisinin çiftçi olduğu görülmektedir. Çiftçi sayılarının genel manada sisteme kayıtlı erkek nüfustan oluştuğu, 18 yaş altındaki vatandaşların, diğer bir ifade ile çocukların bu rakama dahil olmadığı ve bu dönemde turizmin hızlı bir şekilde gelişerek işgücünün bu sektöre kaydığı da hesaba katıldığında süreç içerisinde Ürgüp ilçesinde oldukça yoğun bir çiftçi nüfusunun var olmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Çiftçi ve rençper kavramlarının kökenini ortaya koyabilmek için değinilen bu tarihi süreçten sonra tarımsal uğraşlar ve çiftçi ile rençper (reşber) tanımlamaları için şu hususları söylemek mümkün görünmektedir.

- Tarım, Ürgüp kültürünün temel şekillendirici öğelerinin başında gelmektedir.
- 1924 yılında gerçekleşen Nüfus Mübadelesi'nden sonra halk arasında esnaf, zanaatkarlık ve ticari faaliyetler yaygınlaşsa da tarımsal uğraşlar terk edilmemiş, sonradan hayata dahil olan faaliyetler ile birlikte sürdürülmüştür.
- Benzer süreç Ürgüp'e turizmin gelmesi ve kamu kurumlarının çoğalmasına rağmen cereyan etmiş, halk turizm tesisleri ve kamu kurumlarında çalışmanın yanında tarım işlerini sürdürmüştür.

- Tarımın devam ettirilmesinin en önemli nedenleri arasında ek gelir elde etme isteği ve özellikle tarımın yüksek tesirli kültürel bir öge olması sayılabilmektedir.
- Rençper / rençperlik veya halk tabiriyle reşber / reşberlik daha çok toprakla uğraşanlara veya çiftçilere eski dönemlerde verilen adlardır. Günümüzde bu kavramların yerini çiftçi ve çiftçilik almıştır.
- Ürgüp halkının başta tamamen reşber olarak geçimlerini sürdürdüğü, sonrasında ise bu uğraşların esnaf, zanaatkarlık, ticaret, kamu veya turizm çalışmalarıyla desteklendiği belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında reşber, tarımsal uğraşlarını başka bir sektörle desteklemeyen, doğrudan tarımla uğraşan kişiler için yapılan tanımlama olmaktadır.
- Üretim şekilleri de tanımlamaları etkilemektedir. Reşber daha çok bitkisel üretimle iştigal eden kişileri ifade etmek için kullanılırken, çiftçi hem bitkisel hem de hayvansal üretimle uğraşan kişiler için yapılan tanımdır.
- Üretim araçlarına sahiplik durumu göz önünde bulundurulduğunda hem rençber hem de çiftçinin belirli büyüklükte tarım arazisi ve bu araziye işleyecek tarımsal aletleri bulunmaktadır.
- Yetiştirilen bitkisel ürünlerin bu tanım ve ayrıma katkısı olduğu değerlendirilmektedir. Reşberin daha çok geniş kıraç arazilerde tahıl ve baklagil yetiştirdiği, çiftçinin ise daha dar alanlarda sulu tarım alanlarında meyve ve sebze yetiştirdiği düşünülmektedir.
- Yapılan tanımlamalarda Ürgüp İlçe merkezi ve köyler arasında da farklılıklar olduğu bilinmektedir. İlçe merkezinde geçimlik tarım işleriyle uğraşan ve kol gücü ve at, eşek gibi hayvanlarla toprağı işleyen kişilere reşber, motomekanik aletlerle meta üretimi yapanlara çiftçi denirken köylerde meta üretimi yapan büyük çiftçilere reşber, küçük alanlarda bitkisel ve hayvansal üretim yapanlara çiftçi denmektedir.

Sonuç olarak, çiftçilik kültürün ihtiva ettiği özgün anlamlardır ve kültürün esas anlamı çiftçiliktir (Eagleton, 2005:9). Yukarıda yer alan tanımsal ve kavramsal farklılıklara rağmen tarım, Ürgüp kültürünün başat ögesini oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Bu çerçevede reşber ve reşberlik de tarımla uğraşan kişi ve tarımsal uğraşları ifade etmektedir. Toplumsal yapı ve kültürün değişime

maruz kalması ile birlikte reşber kavramı yerine artan oranda çiftçi tanımı kullanılmaktadır. Yine de reşberin kültüre dayanan bir anlam olduğu, çiftçinin ise modern zamanların ve meta üretiminin doğurduğu bir kavram olduğu değerlendirilmektedir.

3.6 Bölüm Sonu Genel Değerlendirme

Ürgüp, volkanik dağlarla çevrili olup arazisinin tamamı volkanik tuf ve lav ile kaplıdır. Tarım alanları, bitki çeşidi ve doğal su kaynakları sınırlıdır. Toprak yapısı başta üzüm ve kayısı olmak üzere sınırlı düzeyde bitkisel üretime elverişlidir. Tuf tabakasının oyulması ile ortaya çıkan yapılar doğal depo veya turizm tesisi olarak kullanılmaktadır. Bölgede karasal iklim özellikleri görülmektedir. Yaz ayları sıcak ve kurak, kış ayları ise soğuk ve düzensiz yağışlı geçmektedir. Arazisinin önemli bir bölümü doğal, kentsel ve arkeolojik sit alanları ile kaplıdır.

Ürgüp İlçesi'nin tarihi Roma öncesi dönemden başlamış olup bu dönemden itibaren sırasıyla Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti ve son olarak da Türkiye Cumhuriyeti Devleti Ürgüp tarihinin şekillenmesinde önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. 1924 yılında gerçekleştirilen nüfus mübadelesine kadar Hristiyan Rumlar ile Müslüman Türkler bir arada yaşamıştır. Köklü bir geçmişe sahip olan Ürgüp, farklı medeniyet, din ve kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Bu farklılıklar tarihi ve kültürel birikimleri meydana getirmiş ve şuanda Ürgüp'te büyük bir kültürel bakiyenin varlığını sürdürmesine kaynaklık etmiştir.

İç ve dış göçlerin etkisi ile nüfus dalgalanmaları yaşanmış olup nüfus yapısındaki en önemli değişim kırsal nüfusun azalması ve Ürgüp İlçe merkezi nüfusunun artması olmuştur. 1965 yılından 2019 yılına kadar olan süreçteki nüfus değişimleri incelendiğinde Ortahisar Beldesi ile Mazı ve Ulaşlı köyleri haricindeki tüm yerleşim birimlerinin nüfusları azalmış, Boyalı, Demirtaş ve İltaş köylerinin nüfusu yüzün altına kadar inmiştir.

İlçe'de bitkisel üretim ve bitkisel üretime dayalı sanayi tarihsel süreç içerisinde ekonomide önemli bir paya sahip olmuştur. Son kırk yıldır ise turizm önemli bir

ekonomik faaliyet haline gelmiştir. Gerek kültür gerekse ekonominin bir unsuru olan halıcılık kaybolmaya yüz tutmuştur. 1980’li yıllardan itibaren ilçe merkezi dışı yerleşim alanları tarıma, ilçe merkezi ise turizme odaklanmıştır.

Ürgüp İlçesi’nin toplumsal yapı ve kültürü incelendiğinde mahalle ve köylere ait olma kimliği, buralardaki komşuluk ilişkilerinin yoğunluğu, düğünler, üzüm ve buğday tarımı, kaybolmaya yüz tutmuş olsa da halıcılık ve iklimin bu yapılar üzerinde kuvvetli izler bıraktığı görülmektedir.

Çalışmada, Ürgüp İlçesi özelinde yaşanan ve yaşanmakta olan kültürel değişimin ne oranda tarımsal faaliyetler ve dayanışma etkileşiminden kaynaklandığı ile bu değişimin tarımsal faaliyetler ve dayanışma ilişkilerine hangi düzeyde yansıdığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Katılımcılarla yapılan mülakatlar neticesinde elde edilen veriler üç aşamalı kodlamaya tabi tutulmuş ve araştırmanın problem cümlelerine ve amacına uygun olan temalar ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen 43 tema kavramsal ve kuramsal bütünlük sağlayacak şekilde araştırma problem cümlelerinin altında gruplandırılmıştır.

Çalışmanın iki temel araştırma problem cümlesi olduğu daha önce ifade edilmiştir. İlk temel araştırma problem cümlesi Ürgüp İlçesi'nde var olan kültürel öğeleri ortaya çıkarmak, ikinci temel araştırma problem cümlesi de kültürel değişimin sebep ve sonuçlarını açıklamak üzere belirlenmiştir. Ayrıca her iki araştırma problem cümlesi için üçer adet alt araştırma problem cümlesi tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Ürgüp'te yaşatılan kültür ile alakalı dört, kültürel değişimin sebep ve sonuçları ile ilgili de dört olmak üzere toplam sekiz adet araştırma problem cümlesi belirlenmiş ve veri analizi neticesinde elde edilen temalar bu problem cümlelerine göre sıralanmıştır. Kültürel değişimin sebep ve sonuçları ayrı iki başlık altında incelenmiştir. Sonuç itibari ile veri analizi dokuz ana başlık altında yapılmıştır.

Tespit edilen 43 temanın dokuz alt başlığa dağılımı şu şekilde olmuştur. Temalardan beşi 'Ürgüp'te Yaşanan ve Yaşatılan Kültürün Temel Öğeleri', üçü 'Kültürün Merkezinde Yer Alan Kilit Kültürel Öğeler', biri 'Reşber Kavramının Kapsadığı Anlamlar', biri 'Ürgüp İlçesi'nde Görülen Dayanışma Pratikleri', on üçü 'Kültürel Değişimin Sebepleri', dördü 'Kültürel Değişimin Yön ve Hızı', biri 'Değişime Direnç Gösteren Kültürel Unsur veya Öğeler', ikisi 'Kültürel Değişime Direncin Sebepleri' ve son olarak on üçü 'Kültürel Değişimin Sonuçları' başlığında yer almıştır. İlk dört başlık Ürgüp'te yaşatılan kültürü tanımlamak, sonraki beş başlık ise kültürel değişimin sebep ve sonuçlarını açıklamak üzere kurgulanmıştır.

4.1 ÜRGÜP'TE YAŞANAN VE YAŞATILAN KÜLTÜRÜN TEMEL ÖGELERİ

Bu başlık altında kültür, toplumsal hafıza ve kültürel kimliğin oluşmasına katkı sağlayan temel unsurlar değerlendirilmiştir. Bu çerçevede kültürel ekoloji, kültürün tarihi bileşenleri, kimlik inşasında sözlü aktarımların kullanılması, dürüstlük, doğruluk ve çalışkanlık gibi aktarılan ahlaki değerler ile toplumsal ve ekonomik yaşamda devlet ve devlet gücünün rolü başlıklı temalar ele alınmıştır.

4.1.1 Kültürel Ekoloji

Kültür, toplumsal ilişki ve etkileşim sonucu ortaya çıkan gelenek, görenek, alışkanlık, değerler sistemi, kurallar, bilgi ve tekniklerin bütünü olarak tanımlanmıştır. Kültürün oluşmasında ve aktarılmasında etkileşimin büyük önemi olsa da oluşuma coğrafyanın da önemli tesirleri bulunmaktadır. Kültürü üzerinde yükseldiği coğrafyadan ayrı düşünmek olanaklı görünmemekle birlikte fiziksel sınırların ve kültürel sınırların karşılıklı olarak birbirini etkilediği değerlendirilmektedir. Kültür ve coğrafyanın etkileşimi kültürel ekoloji kavramını ortaya çıkarmıştır.

Katılımcılara, yerleşim yerlerinin coğrafi sınırlarını çizmeleri ve yerleşim yerlerini tanımlamaları istenmiştir. Köyün sınırları tarif edilirken yerleşimin odaklandığı köy merkezi ve tarım arazileri ile birlikte bir sınır çizilmiştir.

Dağımız var çok geniş, dağ dediğimiz mera ve ekilebilir arazi. Karacaören'den Akköy'e kadar geniş bir arazi. (G3)

10000 dönüm Yavaş'ta var. 15000-20000 dönüm de burada var. (G5)

Osmanlı belgelerine göre köyler, reyanın çoğunluğunun ikamet ettiği ve tarım ve hayvancılık uğraşlarının yapıldığı yerler olarak sınıflandırılmıştır. Köy halkının icra ettiği faaliyetlerin önemli bir bölümü tarım ve hayvancılığa dayandığı için köyler, kendilerini çevreleyen zirai alanlarla beraber değerlendirilmiş ve bu alanlar köylerin sınırları olarak dikkate alınmıştır (Oflaz, 2011:320). Köyün genişliği veya sınırları yaşam alanlarının olduğu dar bir alan ile değil üretim faaliyetlerinin yapıldığı geniş bir bölge olarak tarif edilmektedir. Köy veya mahallenin içinde gerçekleşen

toplumsal ilişkiler ve doğayla birlikte şekillenen tabii manzara köyün fiziki ve kültürel sınırlarını beraber meydana getirmektedir.

Yerleşim yerleri tanımlanırken ise eğitilmiş insanların fazla olması, bağcılık, üzüm, patates, kayısı, limon, doğal depolar, PTT-sağlık ocağı-Tarım Kredi Kooperatifi gibi kamu kurumlarının çok eskiden kurulmuş olması, dürüstlük, misafirperverlik, Selçuklu, konaklar, toplumsal ilişkilerin yoğunluğu, elma ve armut, çocukluk, kıska, Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası, yüksek kültür gibi ifadeler sarf edilmiştir.

Boyalı deyince ilk olarak orada Boyalık diye bir mevki var, boya çıkarmış köyde, oraya Boyalı köyü demişler. Sonrasında ise hoşgörü çıkar Boyalı'dan, dürüstlük, temizlik çıkar. (G3)

İlk önce aklımıza, bura Selçuklu köyü olduğu için Selçuklu gelir. (G7)

Bizim için en önemli şey Ürgüp Tekel'di, kapanınca değişti bağcılık. (G15)

Katılımcıların tanımlamaları kültürel ekolojinin kültürün inşasındaki önemine vurgu yapmaktadır. Kültürel ekoloji alan, mekan ve doğal manzaranın bir bileşkesidir. Alan, mekan ve doğal manzara maddi ve manevi anlamlarının inşa edildiği ve kültürün şekillendirildiği yerleri içermektedir (Longhurst, et al., 2008:108; Anderson, 2015:270). Bu şekillendirme süreci ise o kültüre teklik veya benzersizlik (Rubenstein, 2011:13) kazandırmaktadır. Katılımcıların görüşleri de tam olarak üzerindeki yaşadıkları yerlerdeki benzersizliklerle ilişkilidir. Diğer bir anlatımla kültürel ekolojinin üzerinde inşa edilen kültürel yapı ile ilgilidir.

Alınan cevaplar kültürel ekoloji bağlamında değerlendirildiğinde bağcılık, üzüm, kayısı, elma, armut, kıska gibi doğal manzaranın, devlet kurumları, konaklar ve doğal depolar gibi mekanların, eğitim düzeyinin ve kültürün yüksekliği, misafirperverlik, dürüstlük ve toplumsal ilişkilerin yoğunluğu gibi davranışsal kültürün ve dolayısıyla kültürel manzaranın ve çocukluk ve Selçuklu devleti gibi tarihsel olguların kültürün üzerinde yükseldiği sac ayakları olduğu görülmektedir.

Akarsuların belirli havzalardan beslenmesi gibi toplumun kültürü ile ilgili olan ideolojik, maddi ve davranışsal kültürü de belirli coğrafi alanlardan, diğer bir ifade ile kültür havzalarından beslenmektedir. Bu kapsamda kültürün oluşmasında mekanın ve fiziki coğrafyanın büyük bir etkisi bulunmaktadır (Sandal, 2007:474). Kişilerin doğrudan ya da dolaylı olarak ilgi ve etki alanlarında bulunan coğrafi alanlar kültürün beslendiği havzayı ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir ifade ile kültürel ekoloji kültürün beslendiği havzayı teşkil etmektedir.

Bu başlık altında işlenmesi uygun görülen diğer bir doğal etmen de iklimdir. İklim, doğa veya doğal bir hadise olarak ele alınmaktadır. Mekan oluşumunun yer yüzü şekillerine bağlı olduğu kadar bölgenin iklimi ile de alakası olması sebebiyle kültürel ekoloji veya kültürel coğrafya içine iklim ve iklim koşullarının da alınması gerektiği değerlendirilmektedir .

Çiftçi olarak çok mağduruz, senede bir kez ürün ekip bir kez ürün kaldırılabiliyoruz. (G1)

Patateste o olay biraz daha şey. Patates soğuk olsa bile yine büyür. Patates tarımının olmasının sebebi bu arazinin yağla, 1600 metre rakımı olması. (G6)

İklim, yüzey şekilleri ve toprağı içeren fiziksel çevre bazı insan davranışlarını kısıtlamakla beraber, insanlar yaşam alanlarını düzenleme kabiliyetine sahiptir. İnsanlar doğada bulunan birçok alternatif arasından belirli hareket tarzlarını seçebilmektedir (Rubenstein, 2011:24). Ürgüp'ün iklim ve arazi yapısı kendine has sınırlayıcı özellikler ihtiva etse de patates ekimi, bitkisel üretim şekilleri kısmen de olsa halkın seçimlerini yansıtmaktadır. İklim, bir seçim listesi sunmakta, bireyler ise bu listeden kendi kültürel yapılarına yani hayatta kalma stratejilerine göre en uygun araç veya yöntemi tercih etmektedir.

İki, kışın bu bölge kaya bölgesi olduğu için ambarlar kesilirdi, ahırlardan gübreler çıkarılırdı. Eskiden evler 10-12 kişiydi. Şimdi de 12 kişiyiz ama üç ev. İmece usulü böyle, aile yapısı bozulmadığı için vardı. Komşunun akrabadan farkı yoktu ki. O zaman biz mesela Bedir mahallesinde otururduk, en azından 25 ev şu tarafta 25 ev bu tarafta ailecek gidip gelirdik. (G17)

Bölge vadilerinde yer alan köyler yeryüzü şekillerine göre biçimlenmiştir. Yerleşim alanları bazen yer altında, kaya yüzeylerinde, bazı durumlarda ise tek parça kayaların içinde oluşturulmuştur (Eceoğlu, 2011:235). Doğal çevre ile uyumlu olarak kaya oyma veya taş yığma teknikleriyle inşa edilen eski evler oldukça yoğun ve birbirlerine bitişik olacak şekilde yerleşim alanlarında konumlanmıştır (Eceoğlu, 2011:237). Coğrafya içinde yer alan yüzey şekilleri ve toprak yapısı gibi özellikler bölge insanının iskan şeklini, uğraşlarını ve etkileşimlerini de belirlemektedir.

Bölgenin volkanik tüfle kaplı olması kaya oyma yapıların sıklıkla yapılmasına ve bu aşamada da birey ve gruplar arasında dayanışmacı etkileşimin doğmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda bölgenin oturma müsait olan alan ve mekanlarının darlığı da evlerin bitişik olmasına ve mahallelerin ise sık yapılaşmasına yol açmaktadır. Bu gibi etmenler çerçevesinde coğrafya ve doğal hadiseler tarımsal yaşamın ve bu minvalde kültürün etkili belirleyicileri olmuştur.

Ev, mahalle ve köy yerleşimi mekan kavramı içinde değerlendirilmektedir. Ürgüp ilçe merkezinde ve bazı köylerde eski mahalleler genel olarak kaya oyma evlerden oluşmuş ve bu mahallelerde yer alan evler sıkışık biçimde konumlanmıştır. Toprak ihtiva eden araziler ise yoğunlukla tarımsal alanlar olarak kullanılmıştır. Mekanlarda ortaya çıkan etkileşim kültürün oluşma ve gelişmesinde pay sahibi olmuştur. Bunun yanı sıra, iklim ve bölgenin fiziki yapısı ne tür ürünlerin yetiştirilebileceğini, ekim, dikim ve hasadın zamanlamasını belirlemiştir.

Sonuç olarak kültür, tarih ve doğa ile olduğu kadar üzerinde yükseldiği coğrafya ile de sıkı bağlara sahiptir (Steward, 1972:30). Kültür alan, mekan ve yer yüzü şekilleri ile bir bütün oluşturacak şekilde anlamlar ihtiva etmekte ve kendini oluşturan sınırların dışında anlaşılabilir değildir (Longhurst, et al., 2008:107-108). Ürgüp İlçe merkezinin ve köylerinin alan, mekan ve manzara özellikleri toplumsal etkileşimin ve bu doğrultuda kültürün ana belirleyicileri olmuştur. Sınırlar iklim ve fiziki özellikler tarafından konulmuş, kültürel manzarayı ise halk çizmiştir.

4.1.2 Kültürün Tarihi Bileşenleri: Hristiyanlar, Rumlar, Yerliler, Muhacirler

İnsan davranışı üzerinde kültürün güçlü bir etkisi bulunmakta ve bu kültürün arkasında ise eski tarihlere dayanan diğer kültürler yer almaktadır (Kroeber, 1963:9). Kültür; konuşma, bilgi, inanç, adet, sanat, teknoloji, fikir ve kuralları içermektedir. Bu bütün ise diğer insanlardan, büyüklerimizden ve geçmişimizden öğrendiğimiz ve bunun üzerine eklediğimiz bir yapı haline gelmektedir (Kroeber, 1963:61). Kültürü ortak hafıza olarak da anlamak mümkündür. Hafıza denildiğinde diğerleri ile paylaşılan dil, sembol, olay ve toplumsal ve kültürel bağlam anlaşılmaktadır. Ortak hafıza, kişiye bireysel ve topluluk seviyesinde kimlik kazandırmaktadır (Misztal, 2003:12-14).

Ürgüp kültürü, Ürgüp konuşma biçimi, gelenek, görenek ve adetler, tarımsal üretim biçimleri ve benzeri kültürel öğeleri sadece Ürgüp'ün bugüne bakarak veya Ürgüp'ün "yerli"leri çerçevesinde inceleyerek anlamak mümkün gözükmemektedir. Anlamak ancak tarihsel süreci değerlendirerek olanaklı hale gelmektedir.

Katılımcılar üzerinde yaşadıkları yerleşim birimlerinin tarihini anlatırken bu yerlerde Hristiyan, Rum ve Ermeni gibi farklı din ve medeniyete mensup halkların yaşayıp yaşamadıkları da sorulmuştur. Katılımcılar, Ürgüp Merkez ile Mustafapaşa, Aksalur, İbrahimpaşa ve Cemil köylerinde Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Rumların yaşadığı, daha önceleri ise Karlık, Karain, Boyalı, Şahinefendi ve Sofular köylerinde Hristiyanların yaşadıklarını gösteren kilise, antik şehir kalıntıları ve mezarlar olduğunu ifade etmişlerdir.

Zamanında Ermeniler çok yaşamış. (G9)

Köyde iki mahalle var, Salur ve Ağcaşar. Salur Türk mahallesi, Adi Şar(Ağcaşar) ise Hristiyan mahallesi imiş. (G12)

Hristiyanlar varmış. Burada kiliseler var, 1400 yıllık Sobesos antik kenti var. Tarihi bayağı bir eskiye dayanıyor buranın. (G6)

Kültür kavramının tanımından yola çıkıldığında ve bölgede hüküm süren devletler, yaşantı süren farklı medeniyet ve dinlere mensup halklar göz önünde

bulundurulduğunda Ürgüp'te yaşayan halkın mevcut kültürünün geçmişte burada yaşayan halkların ve medeniyetlerin kültüründen unsurlar ihtiva ettiğini, zamanımızda yaşanan kültürün evrilerek günümüze kadar gelen birikimli bir yapı olduğunu ifade etmek mümkün görünmektedir. Farklı dine mensup olmaları sebebiyle Ermeni ve Rumların mevcut kültürdeki katkıları genellikle değerlendirmeye katılmamaktadır. Dini öğeler dışında eski dönemlerde Ürgüp coğrafyasında yaşayan Rum ve Ermenilerin de benzer gelenek ve göreneklere sahip oldukları bilinmektedir. Nüfus mübadelesi ile bölgeden göç etmiş olsalar da ortak coğrafya üzerinde meydana gelen kültür bugün değişikliklerle beraber devam ettirilmektedir.

Bunun yanı sıra aynı dönemde Ürgüp'e bugünkü Yunanistan ve Makedonya sınırları içerisinde kalan yerleşim yerlerinden gelen Müslüman halk ile Ürgüp'te zamanla karışım bir kültür ortaya çıkmıştır.

O dönemde üçte bir Türk, üçte iki Rummuş. O oranda gelmişiz biz de. Bizimkiler Yunanistan'ın Kastorya köyünden göçmüşler 1924 yılında. Orman köyünden gelmişler. Geldiklerinde uzun bir süre Makedonca konuşmuşlar. Halen de konuşan var. (G10)

1924 yılında başlayarak aralıklarla 1926 yılına kadar devam eden Nüfus Mübadelesi'nde Hristiyan dinine mensup Rumlar Yunanistan'a göç ettirilirken, o bölgede yaşam süren Müslüman ahali de Türkiye topraklarına getirilmiştir. Bu göç sürecinden Ürgüp ve köylerinin bir kısmı da etkilenmiştir. Tarihi süreç içerisinde ortak bir şekilde oluşturulan kültürün bir bileşeni süreçten çıkmış, ancak farklı bir bileşen bu sürece dahil olmuştur. Bu değişim ise kültürel değişimin bir etmeni olarak ortaya çıkmıştır.

Ürgüp kültürü veya kültür bileşenleri ve öğelerinde geçmişte bu bölgede yaşayan halkların önemli katkıları bulunmaktadır. 1924 yılı itibariyle Ürgüp'e gelen Mübadillerin de bu oluşumda etkileri olmakla beraber kültür oluşumunun yavaş bir seyir içinde olması nedeniyle asıl etki önümüzdeki süreçte daha da hissedilir hale

gelecektir. “Ürgüplü olma” kimliği bu coğrafyada yaşamış ve yaşayan halkın beraber meydana getirdikleri bir üründür ve ortak hafızanın yansıması ve kabullenilmesidir.

4.1.3 Kimlik inşasında Sözlü Aktarımların Kullanılması

Katılımcıların farklı konular ile ilgili bildirimlerinde sahip oldukları bilgileri aile ve yakın çevrelerinden sözlü olarak duydukları, araştırma yapmış olsalar dahi bu araştırmaların yazılı değil sözlü kaynaklara dayandığı ve sonuç itibari ile genel kanaat oluşturacak kadar bilgiye sahip olunmadığı görülmüştür.

Yaptığım araştırmalara göre 1870 yıllarında Çökek Ürgüp'e bağlı bir mezra imiş. Annemden, babamdan ve büyüklerimden duyduğuma göre de 1900'lü yıllarda Çökek Ürgüp'e bağlı bir mezraymış. (G1)

Bana göre, arkadaşların araştırmalarına göre oğuzların Kınık boyundan geldiğimizi söylerler (G3)

Benzer bir duruma Elmacı (2008) da vurgu yaparak 1966 yılında Sofular köylüleri ile yaptığı mülakatta köyün adının nereden geldiğini nesnel bir cevap alamadığını ifade etmiştir (s.119).

Afganistan'da Tağar var, oradan geliyor. Oradan Tunceli'de Tağar köyü var, sünni bir köy. Oradan buraya giriş var. (G4)

Katılımcılar kökenlerini bazen Orta Asya'ya, bazen Selçuklular'a bazen de Osmanlılar'a dayandırmaktadır. Ancak bu tanımlama veyahut kimliklendirme kulaktan dolma sözlü aktarımlar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Gerek katılımcıların elinde gerekse ilçe kütüphanesinde bu konuda bilgi veren basılı yayın yok denecek azdır. Geçmişe ait sahip olunan bilgilerin ve geleneklerin sözlü olarak oluşturulmasında (Misztal, 2003:20) bir noktaya kadar olumsuzluk görülmemektedir. Ancak, sözlü oluşum ve aktarım sürecinin günümüzde de devam etmesi halinde şuanda sahip olunan bilgilerin kaybolacağı ve yerleşim biriminin fiziki ve kültürel tarihinin geçmişte yaşandığı şekliyle değil şuanda yaşandığı şekil ile yazılacağı değerlendirilmektedir.

Çünkü sözlü aktarımın toplum hafızasının oluşumuna etkisi artık kitle iletişim araçlarının yarattığı etki nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Kitle iletişim araçları gibi yeni teknolojik ilerlemeler neticesinde yeni kavramlar uzun süredir kullanılan eskinin yerini almaktadır (Dobrowolski, 1971:282; Misztal, 2003:20). Ortak kimliğin ana kaynağını oluşturan hafıza, artık teknolojik değişimlerin ortaya çıkardığı iletişim araçları ile şekillendirilmektedir (Misztal, 2003:25). Kültürün ortaya çıkması ve şekillenmesinde bir zamanlar asıl olan sözlü aktarımlar teknik ve teknolojik imkanlarla yapılan sınırsız veri akışının karşısında etkisiz hale gelmiştir. Bu hali ile kültürün oluşumunda kitle iletişim araçlarının da etkisiyle “birikimli eski” değil, sürekli değişen “yeni” hakim olacaktır.

Milli veya bölgesel kimlik, kişilerin ortak kimliğini oluşturan bölgesel konum ve tarihin önemli oluşuna dair algıları içermekte (Martin, 2005:98) olsa da mevcut durumda bu önemli hadiselerin halen sözlü olarak aktarılması toplum hafızasında yer eden hadiselerin zaman içinde erozyona uğramasına ve inşa edilen bölgesel kimliğin ve kültürün muğlaklaşmasına neden olabilecektir.

4.1.4 Aktarılan Ahlaki Değerler: Dürüstlük, Doğruluk, Çalışkanlık

Aile büyüklerinden sıklıkla duyulan nasihatlar ve çocuklara verilen öğütler öğrenilmeye çalışılmıştır. Genel manada dürüstlüğü, çalışkan olmanın, kul hakkı yememenin, başkasına muhtaç olmamanın, yalan söylememenin ve başkasının malına el uzatmamanın öğüt olarak verildiği görülmüştür.

Çok vardır ama benim aklımda kalan hususlar şunlardır; başkasının malına asla izinsiz el uzatılmaz, iğne başı kadar olsa da başkasının malına göz dikilmez. Eğer alman gerekirse de mutlaka öncelikle haber vermelisin. (G1)

Doğru olun, dürüst olun. (G3)

Çalış, gayret et. (G8)

Bu cevaplar incelendiğinde cevapların daha çok ahlaki değerlere vurgu yaptığı ve ideolojik kültüre özgü olduğu görülmektedir. Ayrıca öğütlerin sınırlarının çok geniş olduğu, öğüt verilen kişilere bir istikamet çizmekten öte çok genel bir vizyon verdiği,

özellikle bireysel olarak olumlu davranışlara yöneldiği görülmektedir. Genel olarak içinde yaşam sürülen toplumla aykırı düşmeden bireysel yaşamın sorunsuz bir şekilde sürdürülmesine yönelik öğütler verilmektedir.

4.1.5 Toplumsal ve Ekonomik Yaşamda Devlet ve Devlet Gücünün Rolü

Mülakatta devletin rolü veya devlet destekleri hakkında doğrudan soru yöneltilmemiştir. Ancak her katılımcı olumlu veya olumsuz anlamda gerek eski dönem gerekse mevcut dönem için merkezi ve yerel yönetim uygulamalarından bahsetmiştir. Tarihi seyir içinde öncelikle kamu kurumlarının olumlu destek ve yönlendirmelerinin olduğu, orta dönemde bu ilginin kaybolduğu ve son yıllarda yine tarım ve hayvancılıkla uğraşanlara desteklerin başladığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar artış eğiliminde olan destekler olsa da halkın kamu kurumlarından beklentileri yüksektir. Bu beklentiler öncelikle fiyatların yüksek ve öngörülebilir olması, sonrasında ise doğru tarım yapabilmek üzere rehberlik yapılmasıdır.

Ziraat mühendislerinin hiçbir şeyi yok. Oturup ÇKS imzalıyorlar. Mühendisler sahaya inmedikçe biz bu işten kurtulamayız. (G4)

Tekel şarap ve diğerleri özelleşince bağcılık geriye gitti. (G15)

KOP projesi, özel idare, kaymakamlık, Köylere Hizmet Götürme Birliği'nden proje geçti. 3.250.000 lira bedelli. Devletin bayağı desteği var. Mazot desteği var, gübre desteği var. Bazıları ekmediği halde destek alıyor. (G9)

Köylü toplumları yavaş hareket etmektedir. Eski düzenin değiştiği ve yeni bir ekonomik yapının belirgin hale geldiği bir dönemde yaygın olarak duruma “kararsızlık” hakim olmaktadır. Eski düzenin değişmesi gerektiği düşünülmele beraber hangi istikamette değişim olacağına karar verilememektedir. Bu sebeple dönüşümü planlamak ve yönlendirmek için devlet müdahalesinin önemi ortaya çıkmaktadır (Keyder, 1993:177).

Olumlu ya da olumsuz etkileri olmakla beraber toplumsal ve ekonomik hayatta devlet her durumda kendisini hissettirmektedir. Bununla birlikte vatandaşların devletten kendileri için olumlu olabilecek büyük beklentileri bulunmaktadır. Etken

bir şekilde hareket ederek bir hedefe ulaşmak yerine edilgen olarak kalarak kendilerine bazı imkanların sunulmasını beklemektedir. Katılımcıların söylemlerinden tarımın kaderinin devlet eliyle şekillendirildiği anlaşılmaktadır.

Aslında devlet, kararsızlık içinde bulunan ve yeni bir alanda faaliyet gösterme konusunda yavaş hareket eden köylü halka veya kırsal kesimde yaşayarak tarımla geçinen halka bir istikamet çizmekte (Keyder, 1993:177) ve içinde buldukları belirsizlik sürecinden kurtulmalarına yardım etmektedir. Devletin, yani devlet olanaklarının yanlarında olduğunu gören halk ise verecekleri kararda hesaplı riski göze alarak daha esnek hareket edebilmektedir.

İlk 1988 yılında DSİ kuyu açmış, ilk geldiklerinde su yok demişler. Köylü birlik olmuş kendi parasıyla ilk sondajı yaptırmışlar. Suyu bulduktan sonra DSİ toplamda 6 kuyu daha açtırmış. (G2)

Toplumsal ve ekonomik yaşamda devletten beklentilerin olmasının yanında iki farklı alanda iki farklı düzenleyici (regülatör) olduğu görülmektedir. İki alan eski ve yeni veya eskiden gelen kültür ve yeni oluşan toplumsal ve iktisadi alandır. İki farklı düzenleyici derken de vatandaşlar kültürel öğelerde yaşlılar veya köyün ileri gelenlerinden beklenti içinde olmalarına rağmen karşılaştıkları yeni durumlarda (tecrübesizlikleri, yeni alanlarda kişilerin çıkarlarını gütmeye ihtimali, yeniye karşı duyulan güvensizlik) devletten düzenleme ve destek beklemektedirler. Bunun tarihi kökenlerinde devletin vatandaştan büyük beklentisi olması (savaşta canını, barışta vergini vereceksin) dolayısıyla vatandaşın da devletten büyük beklentileri olmaları şeklinde değerlendirilebilir. Devletin toplumsal ve ekonomik hayatta sahip olduğu güç, kültürel değişimde hem hızlandırıcı hem de direnç özelliklerine aynı anda sahip olmasına neden olmaktadır. Devletin veya kamu kurumlarının tanıttığı ve öncülük ettiği yenilikler halk tarafından kolaylıkla kabul edilebilirken, halkın direnç göstermesi muhtemel değişimlere o değişimlerin arkasında devletin olması nedeniyle beklenen direnç gösterilemeyebilecektir.

4.2 KÜLTÜRÜN MERKEZİNDE YER ALAN KİLİT KÜLTÜREL ÖGELER

Bir önceki başlıkta kültür, toplumsal hafıza ve kültürel kimliğin şekillenmesine neden olan temel unsurlar değerlendirilmiştir. Bu başlıkta ise kültürün merkezinde yer alan kültürel unsurlarının muhafaza edilmesi ve aktarılmasında kayda değer işlevleri olduğu düşünülen kilit kültürel öğeler işlenecektir. Düğünler, saygı kavramı ve kahvehaneler kilit öneme sahip olduğu değerlendirilen öğelerdir. Bunlardan düğünler ve saygı olgusu geçmişteki durumlarına oranla değişmeye maruz kalmıştır. Değişmeye uğrayan halleri ile kültürel değişimin sonuçlarına değinilen başlık altında değil de burada incelenmelerinin nedeni kültürel açıdan sahip oldukları öneme güçlü bir vurgu yapılmak istenmesidir.

4.2.1 Düğünler

Eski zamanlarda yaşanan ve şimdi özlem duyulan, geçmişte olan ancak şimdi olmayan adetler veya geleneklerle ilgili sürdürülen görüşmelerde katılımcıların istisnasız olarak değindikleri öge olarak düğünler ön plana çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında düğünleri bu şekilde benzersiz kılan özelliklerin irdelenmesi gerekli olmuştur.

Düğünler, yeni bir aile kurulması nedeniyle sevincin, erkek ve kızın evden ayrılması sebebiyle hüznün bir arada yaşandığı, köy ve mahalle sakinlerinin düğün hazırlıkları ve icrası sırasında yardımlaşma ve dayanışma sergiledikleri, genellikle hasattan sonra yapılmaları neticesinde hem bütün yılın yorgunluğunun atıldığı hem de hasadın kutlandığı, komşu mahalle ve köylerdeki eş, dost ve akrabalarını gördükleri, düğünde giyim, kuşam ve mahalli oyunları içeren maddi kültürel öğelerin sergilendiği bir tören olarak icra edilmiştir. Bu hali ile düğünler kültürel aktarım aracı ve anlamlı etkileşim unsuru olmuştur.

Bizim düğünlerimiz önceden 1 hafta sürerdi. Bayrak duası yapılır, bayrak yemeği yenir. Yardımlaşma dedin ya düğün yapacak kişi düğün salonu açtığında kanlı bıçaklı olanlar bile zarfa gönlünden ne koparsa zarfa koyar, hayırlı olsun gider. 2 gün hayırlı olsun şeyi olur, ondan sonra güvey donatma olur, damat giyindirilikten sonra baba evine gelinir. Geçinmesi için birşeyler istenir, tarla, ev, araba gibi. Aynı gece kına gecesi yapılır, yakın bir

arkadaşının evinde. Kına gecesi orta oyunları oynanırdı, şimdi kalmadı orta oyunlar. (G13)

Düğünler haftalarca devam eder, birbirine yardım edilirdi. (G17)

Son 20-30 yıl hariç düğünlerin süresi değişmekle beraber genellikle 5-7 gün sürmüştür. İlçe ve belde merkezlerinde daha kısa süren düğünlerin müddeti ilçe merkezine uzak köylerde 7 güne kadar uzamıştır. Düğünlerin Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de Ürgüp'e benzer şekilde 7 güne kadar sürdüğü ve düğünlerin toplumu birleştirici role sahip olduklarına dair değerlendirmeler bulunmaktadır (Yasa, 1969:62-69; Berkes, 1942:167). Anlık etkileşimlerin yaşandığı kısa sürelerle göre oldukça uzun olan düğün zamanları ise anlamlı ve değer odaklı etkileşimin meydana gelmesine neden olmaktadır.

Düğünler yerine getirdiği işlevler neticesinde kültürün inşasında ve aktarılmasında kilit bir role sahip olmuştur. Bu işlevleri sıralamak gerekirse öncelikle, aile kurmak/aile kurumu kültürde kutsanmakta ve evli erkek ve kadının toplumsal statüsü yükselmektedir. İkinci olarak köylülerin sınırlı toplumsal aktivitelerinden biri olan düğünler mart ayında başlayan ve ekim ayında sona eren uzun çalışma sonrası bir rahatlama ve eğlenme dönemi olarak görülmektedir. Diğer önemli bir özelliği de hasat dönemi sonrasında elde edilen kazancın kutlandığı ve potlaç (Elmacı, 2008:128) benzeri bir törensel ayinle bu kazancın çevre sakinlerine dağıtıldığı bir tören hüviyetine sahiptir. Dördüncü olarak düğünler maddi ve davranışsal kültürel öğelerin ortaya konulduğu, paylaşıldığı ve aktarıldığı bir şölen olmuştur. Son olarak ise düğünler grubun veya toplumun sahip olmaktan dolayı gurur duyduğu, kendi içlerinden çıkan kültürel öğeleri topluca bir arada görebilmenin bir yöntemi olmuş ve bu şekilde kutsanan bir gelenek almıştır.

Günümüzde ise düğünlerin icrası azami iki günde tamamlanmakta, daha eski dönemlerde ortaya konulan adet ve gelenekler ya hiç görülmemekte ya da sembolik olarak bu iki günlük sürede icra edilmektedir. Düğünler köy/mahalle meydanlarında değil kapalı salonlarda tertip edilmekte, köy ve mahalle halkının neredeyse katıldığı bir törenden sınırlı davetlilerinin katıldığı bir sembolik uygulamaya dönüşmüştür.

Düğün süreleri kısalığına ve düğünlerin salonda icra edilmelerine rağmen kimi aileler kına gecelerini yapmaya, bu gecede veya düğün gecesini halk oyunları ekibi vasıtasıyla yöresel oyunları sergiletmeye ve nahıl adetini yaşatmaya devam etmektedir.

4.2.2 Saygı Kavramı

Saygı denildiğinde öncelikle aile veya yerleşim yerinde yaşayan büyüklere karşı duyulan saygı akla gelmektedir. Büyüklere duyulan saygı esas olmakla beraber, bu davranış küçüklere karşı da gösterilmektedir. Bununla birlikte saygının, kurulu düzene ve bu düzeni koruması ve devam ettirmesi nedeniyle büyüklere karşı duyulan yaptırım gücü ile donatılmış bir duygu olduğu değerlendirilmektedir.

Eskiden köyün içinde motorla gezerken hız yapamazdık, müziği açamazdık. Şimdi gençler öyle değil. Biz yapsak, “o, şunun oğlu” derlerdi. Biri çevirip döverdi, eve gittiğimizde de babam döverdi. Terbiyesizlik yapamazdık. Bunda şunun etkisi de etkisi var. Aile olarak kimse çocuğuna dokundurtmuyor. (G12)

Acı bir şey ama, ben odaya girsem babam toplanırdı, beni bırak ben girdiğimde o toplanırdı. Şimdi çocuklar elinde bilgisayar, kim gelmiş umurunda değiller. Şimdi edep ve saygı kurallarının olmayışına üzülüyorum.” (G4)

“Büyükler” denildiğinde ilk olarak güçlü otoriteye sahip baba akla gelmektedir (Erdentuğ, 1956:76). İkinci olarak ise yaşça kendinden büyük olan herkese genel manada hassasiyet gösterilmektedir. Köy yerinde akrabalık ilişkilerinin de oldukça yaygın olması, büyüklere gösterilen saygının aslında aileye gösterilmesi anlamına gelmektedir (Stirling, 1971:37-38). Köyün veya küçük yerleşim birimlerinin ise birbirine akraba olan aile ve akrabalarından oluşması nedeniyle saygı aslında bu birlik ve beraberliğe gösterilmektedir.

Gelenek, görenek, adet, alışkanlık kültürün bileşenleri olmakla beraber aralarında benzerlik ve farklar bulunmaktadır. En belirleyici farkın zorlama derecesi veya yaptırım gücü olduğu değerlendirilmektedir. Dışlama ve fiziki veya sözlü müdahaleler geleneklere uymayanlara karşı uygulanabilecek temel yaptırımlar olarak görülmektedir. Dışlama toplumsal olarak uygulanabilecek bir hareket tarzı olmakla

beraber fiziki veya sözlü müdahaleler büyükler tarafından dahil olunan toplum adına yapılabilmektedir. Diğer bir ifade ile kültürü muhafaza eden yaptırım gücü olarak o toplumun büyükleri karşımıza çıkmaktadır. Büyüklere duyulan saygının sadece o kişilerin yaş itibarıyla büyük olması değil temsil ettikleri toplumsal rol olarak taşıdıkları öneme duyulan saygı olduğu düşünülmektedir.

4.2.3 Kahvehanelerin Toplumsal ve Ekonomik İşlevleri

Türk toplumunda toplumsal yapıyla son derece bütünleşmiş olan kahvehaneler yaklaşık 500 yıldır toplumsal yapıdaki önemini korumaktadır. Kahvehaneler toplumsal hayatın ve kültürün önemli bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaygın olmaları, gündelik yaşamın içinde bulunmaları, herkesin düşüncesi yansıtılabilme olanağı sunması, ortak sorunların tartışılıp çözüme yönelik kararlar alınması, kahvehaneleri toplumsal hayatın önemli bir mekanı ve etkileşim merkezi haline getirmektedir (Şahbaz, 2007; Ustakara & Burhan, 2017:218-219).

Kapsam dahilindeki yerleşim birimlerinde Boyalı, Karacaören ve Yeşilöz köyleri haricinde her birimde en az bir kahvehane olduğu görülmüştür. Kahvehane olmayan yerlerde de özellikle yaz aylarında insanların toplandığı misafirhane, konuk evi gibi toplanma merkezleri açılmaktadır. Kahvehanesi olmayan köylerin nüfusu azdır ve bu köyler tarımsal faaliyetleri kısıtlı olarak yapmaktadır. Katılımcılar kahvehaneleri boş vakit geçirilen, çeşitli oyunların oynandığı yerler olarak tanımlamakla beraber kahvehanelerin sosyal hayata yön veren birçok işlevlerini de sıralamaktadır.

Erkekler her gün gitmese bile iki günde bir kahvehaneye giderler. Güncel haberleri, ekim dikim ile ilgili bilgileri, ziraatçıların ve veterinerin köye ne zaman geleceğini oradan öğrenirlermiş. (G1)

Ürgüp'te hükümet konağı ne, burada öyle işte. (G11)

Şimdi ise satış yeri. Gelen tüccarlar kahvehaneye gelir. Orada ticaret yapılır. Patates alınır satılır. (G7)

Ev ve camiden sonra mahalle veya köyün vazgeçilmez üçüncü mekanı olan kahvehaneler, içinde bulunduğu toplumsal hayatın inançları, görgü kuralları ve

tüketim tarzları gibi değerler sistemini yansıtmaktadır. Birey, burada toplumsal hayata dahil olmakta ve mahalle kültürünü öğrenmektedir (Bingül, 2013:227). Kahvehanenin ortaya koyduğu yeni iletişim biçiminde alış-veriş odaklı karşılıklı etkileşim kurulmuştur. (Sökmen, 2011:40-41). Mevcut durumda da başlı başına kültürel bir öge haline gelmiş olan kahvehaneler köyün veya mahallenin nabzının attığı, ticari kararların şekillendiği ve ortak aklın yürütüldüğü mekanlar haline dönmüştür.

Kahve kültürü kötü bir şey değil köylerde. Muhabbetin olduğu bir yer. Muhtar gelir, ekimin ne zaman yapılacağı konuşulur. Üzüm için hangi tüccarın çağrılacağı konuşulur. Kahve sadece oyun oynanılan yer değil. Yaşlılar oyun oynamaz zaten. Gelir muhabbet ederler. (G12)

Akuzun da (2014) özellikle ilçe merkezinde 1952 yılında bile onlarca kahvehane ve çay ocağı olduğunu ve buralarda Ürgüp'ün siyaset, ekonomi ve tarımsal faaliyetlerinin planlandığını ifade etmektedir (s.254). Kahvehane çay ve kahve içilerek ve çeşitli oyunlar oynanarak boş vakit geçirilen bir mekan olmaktan öte işlevlere sahiptir. Kahvehaneler; erkeklerin bir araya geldiği, tarımsal faaliyetler hakkında bilgi paylaşımının yapıldığı, ticarete esas fiyatlar hakkında görüşlerin oluşturulduğu, köyün işleri hakkında istişarelerde bulunulan bir toplumsal mekan hüviyetine sahiptir. Bunlarla birlikte muhtarlıkların genel duyurularını yaptığı, köye gelen postaların dağıtıldığı kamusal bir alan özelliğine de sahip bulunmaktadır.

Kahvehaneler toplumsal ilişkilerin kurulduğu ve devam ettirildiği önemli bir mekandır. Erkekler arasında gerçekleştirilen sıra odası geleneğinin ortadan kalkması ve kahvehanelerin kesintisiz toplumsal buluşmaya imkan veren neredeyse tek mekan olması da kahvehanelerin çekim gücünü artırmakla beraber kahvehaneler köyde var olan tüm verilerin birleştiği, işlendiği ve dağıtıldığı bir iletişim merkezi vazifesi görmektedir. Bu iletişim ağına yakın veya hakim olmak isteyenler ise sık aralıklarla kahvehaneye gelmektedir. Köyün toplumsal ağlarının eklem yeri ve ekonomik piyasasının/borsasının kalbi olma özelliği de kahvehanelerin diğer önemli özellikleridir.

Kahvehanelerde tarımsal bilgilerin paylaşılması, köyün gündelik hayatının konuşulması, eğlence için çeşitli oyunların oynanması ve bir nevi resmi daire hüviyetine bürünmesi önemli olmakla beraber hayatın akışının getirdiği doğal bir sonuçtur. Kahvehaneler için önemli olan husus buraların, aslında serbest piyasaya en iyi ürünü, en karlı şekilde satmak üzere birbirleriyle rekabet içinde bulunan köylüler için üretim ve pazarlama konusunda ortak akıl mekanları haline dönüşmesidir. Bu durum ise köylülerin yeterince tanımadıkları kapitalist piyasa koşullarına bir karşı koyuş stratejisidir. Yüzlerce yıldır tarımsal uğraşlarda karşılarına çıkan birçok soruna çözüm buldukları gibi yeni dönem pazarlama problemlerine de kendi dinamikleri çerçevesinde çözüm bulmaktadırlar. Netice kahvehaneler dayanışmanın kalesi olarak kültürün kilit bir unsuru haline gelmektedir.

4.3 REŞBER KAVRAMININ KAPSADIĞI ANLAMLAR

Rençberlik (Reşberlik) Kavramı: Reşberlikten Çiftçiliğe Geçiş ve Uzmanlaşma

Kültürün merkezinde yer alan temel unsurların incelenmesinden sonra sıra çalışmanın üzerine oturtulduğu sac ayaklarından biri olan rençberlik kavramının tanımlanmasına gelmiştir. Rençberlik kültürün önemli bir ögesidir. Çoğu kültürel öge gibi değişime uğramış olsa da varlığını çiftçilik kavramı içinde devam ettirmektedir. Diğer bir ifade ile yok olmamış, sadece yer değiştirmiştir. Çünkü rençberlik tarımın tarihi kadar eski bir kavramdır ve toplum hayatındaki işlevini kaybetmemiştir.

Katılımcıların tanımlamalarına göre rençber ve çiftçiyi birbirinden ayıran dört önemli özellik bulunmaktadır. Öncelikle rençber, çiftçinin eski kullanım şekli olarak tanımlanmaktadır. İkinci olarak, rençberin çiftçiye göre daha büyük alanlarda hububat tarımı yaptığından bahsedilmektedir. Üçüncü olarak rençber bitkisel üretim ile ilgilenen, çiftçi ise hem bitkisel hem de hayvansal üretim yapan kişi olarak belirtilmektedir. Son tanımlama ise ağırlıklı olarak Ürgüp İlçe merkezinde kullanılmakta ve bu tanımlamaya göre rençber küçük arazilerde kendi kol gücü ile geçimlik tarımla uğraşan kişi anlamına gelmektedir. Tüm katılımcıların ortak kanaati ise ‘rençber’in eski bir kavram olduğu, zamanımızda kullanılmadığı, artık bunun yerine “çiftçi” tabirinin kullanıldığıdır.

Eskinin adamları reşberdir. Çiftçi modern tabir. (G11)

Reşber denince dağda taştta büyük miktarda arpa buğday eken aklıma geliyor. Eskiden reşber kullanılırdı. Reşber daha büyük çiftçi anlamına geliyor. (G16)

Aynı. Reşber demek kendi işiyle uğraşan, çiftçi daha büyük uğraşan. Ama reşber daha çok kendi işini gören, 3-5 ırgatlık yeri olan. (G15)

Erdentuğ da (1956), icra edilen bitkisel üretim faaliyetlerini “rençberlik” kavramı altında izah etmekte, hayvancılığı ayrı bir başlık altında incelemektedir. (s. 13). Akşit (1966) ise, tarımla uğraşanları büyük ve küçük çiftçi olarak iki gruba ayırmakta, büyük çiftçilerin modern tarım araçlarıyla üretim yaptıklarını, küçük çiftçilerin ise atla ya da öküzle toprağı işledikleri belirtmektedir(s.86-87). Bu açıklamalardan yola çıkarak çiftçinin tarımsal alanda yaşanan teknik değişmeye ayak uydurarak piyasa koşulları için üretim yapan kişi, rençberin ise geleneksel üretim tarzlarını devam ettiren kimse olduğu ifade edilebilmektedir.

Hayvanlarla çiftçilik yapanlara reşber deniyordu. Ürgüp'te yok ama köylerde öküz kullanılıyordu, bazıları da at, katır kullanıyordu. İşte öküzle, katırla tarım yapana reşber denirdi. Bir de bunun karşısında ekin eken ama hayvanı olmayana bendek denirdi. (G18)

Katılımcıların söylemleri ile alanyazında yer alan tanımlamalar büyük oranda örtüşmekle beraber katılımcılar bu iki kavramı daha da detaylandırmaktadır. Katılımcıların bir kısmı tarımsal faaliyetlerle profesyonelce uğraşan çiftçinin eski tabirinin rençber olduğunu belirtmektedir. Bir kısmı ise bu görüşü öne sürmekle beraber bazı eklemeler de yapmaktadır. Çiftçinin hayvancılıkla uğraşırken, rençberin sadece bitkisel üretim yaptığını; rençberin büyük zirai alanlarda tahıl ve hububat yetiştirdiğini, rençberin bahçe ve bağ tarımında öte tarla tarımı yaptığını, çiftçinin tarımsal makinaları kullanırken rençberin daha çok el emeği ile üretim de bulunduğunu ifade eden katılımcılar da olmuştur.

Rençberin bitkisel üretim dışında ek gelir kaynağı olmadığı, bu hali ile hem tarımsal üretim yapan hem de esnaf veya zanaatkarlık yapanlardan ayrıldığı da

değerlendirilmektedir. Rençper üretim araçlarına sahip hem bir küçük meta üreticisi hem de üretim araçlarını kiralayan veya satan bir tarım işçisidir.

Rençperlikten çiftçiliğe geçiş doğrudan kültürel ve toplumsal bir dönüşümü işaret etmekte ve esas olarak ilkel veya geleneksel tarımdan modern tarıma geçişi simgelemektedir. Dönüşümün yaşandığı alanlar ise şöyle sıralanabilmektedir. Kol gücü ve hayvan gücü ile gerçekleştirilen tarımdan tarımsal makineler ile yapılan tarıma, geçimlik tarımdan ticari tarıma dönüşüm yaşanmıştır. Rençper daha çok kıraç tarım yaparken çiftçi sulu tarımla uğraşmaktadır. Rençper hem küçük meta üreticisi hem de üretim araçlarını kiralayan veya satan bir tarım işçisi iken çiftçi uzmanlaşmış tarımsal üretici haline gelmiştir.

4.4 ÜRGÜP İLÇESİ'NDE GÖRÜLEN DAYANIŞMA PRATİKLERİ

Dayanışma ve Yardımlaşma Pratikleri

Ürgüp'te yaşanan ve yaşatılan kültürel unsurlarla ilgili olan son başlık Ürgüp İlçesi'nde görülen dayanışma pratiklerinin anlatıldığı bu bölümdür. Bu alt başlık ile birlikte doğrudan kültür ile ilgili olan temalar son bulmuş olup ve buradan itibaren kültürel değişimin sebep ve sonuçlarına geçilecektir.

Dayanışma, paylaşılan değere ulaşmak üzere duygu, düşünce ve çıkar birliği yapmak, diğer bir ifade ile bu amaçlar için anlamlı etkileşimde bulunmak olarak tarif edilmiştir. Dayanışmanın ortaya çıkmasında ve sürmesinde karşılıklılık esas olmaktadır. Bir bütün halinde kalabilmek üzere tutkal görevi gören dayanışma, grubun gelişip ilerlemesine de olanak sağladığında toplumsal kaldıraç halini almaktadır.

Katılımcıların konu hakkındaki açıklamalarından Ürgüp İlçesi'nde yaygın olan dayanışma pratiklerinin düğün ve cenaze merasimlerindeki maddi ve manevi destekler ile bitkisel üretim süreçlerindeki imece olarak adlandırılan karşılıklı yardımlar olduğu anlaşılmaktadır. Güvenç (1979) de, ölüm, düğün ve doğum merasimlerinin karşılıklılık içinde gerçekleştirilen birer dayanışma pratiği olduğunu belirtmektedir (s.236).

Cenaze ve düğünlerde; Uzak yada yakın olsa da herkes evini açar. Yemekler yenir, ikram edilir. (G7)

Önceden hep zaten beraber yapılırdı. Ekimden hasada kadar. Eskiden 10-15 kişi, orakla iş yaparlardı tırpan su olmadığı için bizde yoktu, birbirine ırgat giderdi. Yok yevmiye, para geçmezdi. O zaman paranın hükmü yok. Kimi atıyla gider, kimi öküzle giderdi. (G4)

Dayanışmanın tanım ve işlevi etraflıca değerlendirildiğinde özellikle köy kahvehanelerde yapılan tarımsal faaliyetlere yönelik bilgi alış verişlerinin, yerleşim yerinde yetiştirilen veya üretilen ürünlerin tanıtılması maksadıyla gerçekleştirilen Aksalur Köyü'ndeki 'Kiraz Festivali', Sofular Köyü'nde icra edilen 'Üzüm Festivali', Ürgüp İlçe merkezinde gerçekleştirilen 'Bağ Bozumu Festivali', köylülerin bir araya gelerek yaptıkları 'Yağmur Duası'nın ve şuanda uygulanmayan seymanlık geleneği ile sıra odası buluşmalarının bir çeşit dayanışma uygulaması olduğu değerlendirilmektedir.

Biz Sofular'da üzüm festivali yapıyoruz dokuzuncu ayda. Vatandaş yaprağını sergiler, yaprağımız meşhurdur, üzümünü, köftürünü, pekmezini sergiler. Yoğurdunu, peynirini, yemenileri, şalını. Belediye başkanı, kaymakam, büyükler gelir. 4-5 yıldır yapıyoruz. (G9)

Ören mevkiinde yağmur duası yapıyoruz. 22-23 köy katılıyor. Bu sene ertelendi. 15-16 büyükbaş kesiliyor. 300-350 kilo. O da bir kaynaşma, çok eskiden beri. Uzun süredir. Bir nevi sosyal etkinlik. İnsanlar akrabalarını görüyor. Dua atmosferi olduğu için samimi bir hava oluyor, siyasilerin katılımını sağlıyoruz. (G4)

Dayanışma ve yardımlaşmanın neden gerçekleştiği ve hangi amaca yöneldiğinin ortaya konulabilmesi de büyük önem arz etmektedir. Dayanışmanın belirebilmesi için toplumsal etkileşimin olması zaruri bir şarttır. Düğünler haricinde diğer dayanışma ve yardımlaşma pratiklerinde geçici olarak bir eksikliğin doldurulmaya çalışılması temel amaç olarak görülmektedir. Dayanışmanın yöneldiği amacın ise

doğanın etkisinin bir ölçüde olumlu tarafa yönlendirilmesi veya bu şartların hafifletilmesi olduğu değerlendirilmektedir.

4.5 KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN SEBEPLERİ

İlk dört başlıkta kültür ve kültürü teşkil eden öğeler ile ilgili temalardan bahsedilmiştir. Bu başlıktan itibaren kültürel değişimin sebep ve sonuçları açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci temel araştırma problem cümlesi olan “Kültürel değişimin sebep ve sonuçları nelerdir?” iki başlık altında incelenecek olup öncelikle kültürel değişimin sebepleri irdelenecektir.

Kültürel değişime rençperlik ve dayanışma penceresinden bakılmıştır. Yörede “Reşberlik” olarak da söylenen rençperlik ile tüm tarımsal üretim biçimlerinin kastedildiği daha önce ifade edilmiştir. Veri analizi neticesinde ağırlıklı olarak tarımsal üretim biçimlerinin kültürel değişime sebep olan etmenler olduğu, dayanışma olgusunun ise kültürel değişimin sonucunda yeniden şekillendiği görülmüştür.

Diğer bir ifade ile kültürel değişimin sebepleri arasında tarımsal üretim biçimlerinde yaşanan değişim yer almaktadır. Tarımsal üretim biçimleri aşağıda da ifade edileceği gibi belirli nedenlerden ötürü değişmiş, sonrasında ise bu değişim kültürel değişimi tetiklemiştir. Ancak kültürel değişimin sebepleri arasında sadece tarımsal üretim biçimlerinde yaşanan değişimler yer almamaktadır. Bununla birlikte iklim, toplumsal yapı ve ısınma koşullarındaki değişim, sit alanlarının varlığı, idari yapılanmadaki dönüşümler ve muhafazakarlık anlayışındaki değişim gibi etmenler kültürel değişime neden olan diğer temalar olarak incelenecektir.

4.5.1 Tarım

4.5.1.1 Tarımsal Mekanizasyonun Artması ve Traktör İle Değişen Güç İlişkileri ve Toplumsal İlişkiler

Katılımcıların gördükleri ve duyduklarına göre traktörlerin köye girişi 1965 ve 1970 yıllarına denk gelmektedir. Bu dönemde alınan çok kısıtlı sayıdaki traktör ya köyün en zengini tarafından, ya da köyün 3-4 zengini tarafından ortaklaşa alınmıştır. Gerek kooperatiflerin traktör satışı yapması gerekse geniş sulu arazilerde tarımsal

faaliyetlerin yapılmaya başlamasıyla 1980 yılından itibaren bireysel olarak traktör alımına başlandığı, 1990 ve 1995 döneminde itibaren köydeki traktör sayılarında ciddi bir artış olduğu, 2000'li yıllardan itibaren ise farklı güç seviyelerinde olan büyük traktörlerin de alındığı ve birçok hanenin birden fazla traktöre sahip olduğu ifade edilmiştir.

Altmışlı yıllarda geldi herhalde. Ortak alınmış. 8-10 kişi ortak almış. Tek insan gücünün yeteceği bir durum değildi o zamanlar. 76'da kooperatif getirdi, bireysel alınmaya başlandı. (G4)

85'den sonra, sulu tarım başladıktan sonra yayıldı. (G6)

Yukarıda yer verilen alıntılar ile traktörlerin bölgeye gelişinin Marshall Planı'ndan hemen sonraya rastladığı görülmektedir. Marshall Planı ile temin kredilerle 1950-1960 yıllarında büyük miktarlarda traktör alınmıştır. Türkiye genelinde 1948 yılında 2.000 olan traktör sayısı 1958 yılında 42.000'e ulaşmıştır (Köymen, 2009:28). 1950'li yılların ortasına doğru 200 milyon dekar araziyi işleyen 2,5 milyon köylü hanenin elinde 40 bin traktör, 2 milyon karasaban ve 950 bin demir pulluk bulunmakta idi. 1970'li yılların ortasına doğru traktör sayısı 200.000'e çıkmıştır (Akşit, 1993:188). Türkiye genelinde yaşanan mekanizasyonun benzeri de Ürgüp'ün belirli köylerinde meydana gelmiştir. Tarımsal arazi geniş olan köyler zamanla artan miktarda traktör satın alarak kullanmış, vadilerde kurulu ve tarım arazileri kısıtlı köyler ise yüksek oranda tarımsal mekanizasyona ve traktöre sahip olamamıştır.

Tarımsal makineler arasında traktörü ayrı bir yere konumlandırmak gerekmektedir. Çünkü harman makinesi, pulluk, diskaro, kültivatör, mibzer, motopomp gibi birçok zirai alet traktör ile çekilmekte veya motor kuvvetini traktörden almaktadır. Ayrıca traktör taşıma ve ulaşım aracı olarak kırsal bölgeleri şehirlere ve/veya pazarlara bağlamaktadır.

1965 yılında 260 olan kara saban sayısı 2000 yılında dörde düşmüş, 2010 yılında ise hiç kalmamıştır. 1965 yılından 2019 yılına kadar olan sürece bakıldığında hayvan pulluğu 918'den 20'ye düşerken; traktör sayısı 0'dan 2.215'e, traktör pulluğu ise

0'dan 1.935'e yükselmiştir. İş hayvanı olarak kullanılan hayvanlarda öküz ve manda ile ilgili açık bir bilgiye ulaşılamamış olup 1965 yılında 2019 yılına kadar olan süreçte eşek sayısı 4.254'ten 23'e, katır sayısı 216'dan 5'e, at sayısı ise 510'dan 85'e düşmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Traktörler ise yukarıdaki paragrafta sayılarındaki düşüşlerin belirtildiği hayvan, araç ve gereçlerin işlevlerini tek başına üstlenmiştir. Bunlarla birlikte arazinin işlenmesi ve hasat gibi süreçleri hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır.

Yenilik getirdi, işi kolaylaştırdı. Bir ay iki ay harmanla uğraşan insan şimdi harmanım var diyen taş çatlasa bir haftada işini bitiriyor. Bunlar traktörle oluyor. (G5)

O zaman hep bilek gücüydü, şimdi kolaylaştı, traktöre bindi. Eskiden 1 hafta çapa yapardık, şimdi traktörler 3-4 saatte yapıp geliyoruz. (G7)

Traktörün üretimde sağladığı artış yeni traktörlerin alımına ve piyasa koşullarının kıra daha derinden nüfuz etmesine neden olmaktadır.

Adam para kazanmak için traktör alıyor ilk başta. Mesela ben ailemle traktör olmadan 50 dönüm yer ekebilirim. Traktörle 250 dönüm yer ekebilirim. Şimdi süreç kısalıyor, daha fazla yer işleyebiliyorsun. Bizim köyün arazisi geniş, arazi sıkıntısı yok. Böyle olunca, traktör alınca fazla ekeyim diyor, fazla ekince bir tane daha traktör alayım diyor. Birbirini tetikliyor. Ne kadar ekersen o kadar kazanırsın. Dolu ve soğuk haricinde tabi. (G12)

Tarımsal makineler tarla bitkilerinin ekildiği alanların genişlemesine ve buna uygun olarak üretim miktarında genel bir artışa sebep olmuştur (Sur, et al., 1954:31). Tarla bitkilerinin üretiminin makineleşmesi ile birlikte ziraatte kullanılan iş hayvanları ve otlak ve meraların tarıma açılmasıyla buralarda otlatılarak yetiştirilen çiftlik hayvanları azalmıştır. Tersine yem bitkileri üretimi artmıştır (Sur, et al., 1954:40). Traktör tüm tarımsal süreçlerin yeniden tanımlanmasına, tarım konusunda yüzyıllar içinde oluşan doğal takvimin ve “nasıl”ların değişmesine yol açmıştır.

Orta Anadolu'da 1949-1952 yılları arasında her bir traktör ortalama 313 dekar tarım arazisinin ilave olarak ekilmesini sağlamış, 1,3 öküz ile 2,8 atın tarımsal üretimden çıkmasını sağlamıştır (Sur, et al., 1954:73-75). Traktör insan ve hayvan dayanışmasını azaltmış ve insanların hem iş hem de mekan ortağı olan hayvanların zaman içinde görünürlüklerini azaltmış, hatta sonlandırmıştır.

Makineleşme ile birlikte diğer bölgelerin aksine Orta Anadolu sürekli ve geçici işçi istihdamı azalmıştır (Sur, et al., 1954:93-94). Çünkü traktör tek başına onlarca işçinin yapabileceği işi yapabilme kapasitesine sahip olmuştur. Traktör aslında eklenenebilir bir çeşit tarımsal robot haline gelmiştir. İşin gereğine göre üzerine takılan alet ve makinalarla her daim yeni yetenekler kazanıp bunları insanların hizmetine sunmuştur.

Traktörün sunduğu bu imkanlar ile köyün yaşlanan nüfusu da tarımsal faaliyetlere devam edebilme imkanına kavuşmuştur. Köy nüfusu genellikle yaşlanmakta veya köyde sadece yaşlılar kalmaktadır. 2020 yılı için Türkiye'nin yaş ortalaması 32 iken kırsal alanda yaşayanların nüfusu 55 olarak hesaplanmıştır (Deniz, 2021). Bu durumda çiftçiliğe devam etmek isteyen yaşlı nüfusun bitkisel üretimi makineler ve özellikle traktörler ile yapmaktan başka şansı kalmamıştır. Bu durumun da traktör sayısındaki artışı tetikleyen bir etmen olduğu değerlendirilmektedir. Yeterli mekanizasyonu sağlayamayan köylüler ise tarımsal uğraşları bırakmış ve zamanla köylerini terk etmiştir.

Üretim artışı ile üretici ürününü satmak üzere pazarlarla daha çok temasa geçmeye başlamıştır (Sur, et al., 1954:110). Teması artıran bir diğer etken de makinenin akaryakıtı, tamiri, bakımı ve yedek parçası için şehre gidiş gelişler artmıştır (Sur, et al., 1954:130). Traktörler kırsalın şehirlerle teması için bir amaç, belki de diğer bir ifade ile bir değer yaratmıştır. Bu değer ekonomik alışverişin sağlanması için kurulan anlamlı etkileşim olmuştur. Kendi kendine yeterli olan kırsal bölgeler artık şehirlerin ihtiyaçlarını karşılamaya başlamış, bir yandan da lojistik konularında şehirlerin desteğine ihtiyaç duymuştur.

Traktörlerin olumsuz etkileri de olmuştur. Toprağı çok derinden sürmeleri sebebiyle yıllar içinde toprak erozyonu başlamıştır. Geniş alanları çok kısa sürelerde kolaylıkla sürdükleri için otlak ve mera gibi ortak alanlar sürülerek tarım arazisine çevrilmiştir. Bu durum zaten az sayıda hayvanı olan köylüleri olumsuz şekilde etkilemiş ve hayvancılık ahırlarla sınırlandırılmıştır. Otlak ve meralar ile devlet arazileri özel teşebbüsün eline geçmiştir. Bunun sonucunda hayvanını ve toprağını kaybeden köylü şehirlere göç etmiştir. Endüstrileşmemiş şehirler ise göç eden köylülere iş imkanı sağlayamamış, bir kısmı inşaat işçisi olurken bir kısmı işsizler ordusunun bir neferi haline gelmiştir (Köymen, 2009:28-29). Ayrıca tarımsal üretimdeki makineleşmeye zamanla suni gübreler ile ot ve böcek ilaçları eşlik etmiştir. Daha önceden tecrübe ve halk bilgeliğine, dayanışma ve paylaşım dayalı olarak ve doğaya uyum içinde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler artık doğadan koparılmış ve endüstriyel bir üretim şekline dönüşmüştür (Aysu, 2009:223).

Traktör sadece sürülen ve işlenen tarım arazisi büyüklüğünü artırmamış, aynı zamanda köyde yetiştirilen ürünlerin pazarlara ulaştırılmasını sağlamıştır. Bu ise köylülerin ilçe ve iller ile olan irtibatını öncelikle tesis etmiş, sonrasında ise bu iletişimi kuvvetlendirmiştir. Pazar ilişkisinin köyler ile daha büyük yerleşim merkezleri arasında olan kara yollarının gelişmesini sağladığı da değerlendirilmektedir.

Traktör, bitkisel ve hayvansal üretim süreçlerinde alışlagelmiş ekonomik ve toplumsal ilişkileri değiştiren çok önemli bir yenilik olarak yaşamdaki yerini almıştır. Traktörün işleme ve iş gücü kapasitesinin yüksekliği ile bitkisel üretimde gerekli duyulan insan gücüne, kişiler arası dayanışma ve yardımlaşmaya olan ihtiyaç azalmıştır. Öncelikle iş hayvanlarına sahip olan daha sonra da az sayıda traktöre sahip olabilen köyün ileri gelenleri veya varlıklı ailelerine olan bağlılık zayıflamış, eskiye göre kısa zamanda daha geniş alanlar işlenebilmiş, artan üretim ile artık ürün piyasaya arz edilmiş, traktörler ve traktörlere bağlı olarak işlem yapabilen tarımsal makinalar piyasasında köyler ve köylüler çok önemli pazarlar haline gelmiştir.

Köyler ve köylüler pazar için üretim yaparken farkında olarak veya olmayarak üretim araçları konusunda kendilerinin pazar haline gelmesi ile zamanla gelir ve

gider dengeleri bozulan köylüler, ürettiği ile giderini karşılayamayan çiftçiler tarımı ve köyünü terk etmeye başlamıştır. Bu hali ile köyler sınırlı sayıda ekonomik yönden güçlü üreticilere kalmış ve tarımsal makineleşme eşitsizlik yaratan bir olgu hüviyetine de bürünmüştür.

4.5.1.2 Geçimlik Tarımdan Pazar İçin Üretime Geçiş ve Ticari Ürün (Cashcrop) Yetiştirilmesi

Ticari tarım ürünü tek piyasa ürününe yönelme ve geçimlik tarım için yapılan çoklu üretimin bitmesi ya da azalması olarak tarif edilebilmektedir (Foster, 1962:34). Geçimlik tarımda iklim ve toprağın izin verdiği ölçüde insanların ihtiyaç duyduğu bitkilerin tamamının yetiştirilmesine çalışılmıştır. Üretilen ürünler hanenin geçimi için kullanılmış, sadece artık ürünler yakın pazarlarda satılmıştır. Bu hali ile kır veya köylerde yaşayan halk kendi kendine yeterli olmuştur. Ticari ürün veya pazar için üretime geçildiğinde ise çiftçiler, arazilerinin büyük kısmına bir veya iki ürün ekmiş ve bu ürünlerin pazarlanmasından sonra elde ettikleri para ile diğer ihtiyaçlarını karşılamaya başlamıştır.

Şimdi birinci gelir kaynağımız fidecilik. Fidecilik tatlı para, geliri az ama kısa sürede paraya dönüşüyor. Şubatı başlıyorsun beşinci ayda bitiyor.” (G15)

Yedi, sekiz bin dönüme patates ekiliyor, geri kalan yere kabak. (G6)

Geçimlik tarım ile ticari tarımı ayıran belli başlı özellikler bulunmaktadır. İlk olarak iki üretim şeklinin amaçları farklıdır. Geçimlik tarımda artık ürün elde etmek çiftçinin birincil amacı olmayıp çoğu insan kendi tüketimleri için üretim yapmaktadır. Ticari tarımda ise çiftçiler bitkisel ve hayvansal üretimi kendi tüketimleri yerine satmak üzere yapmakta, ürünlerini doğrudan tüketiciye değil gıda işleyen şirketlere satmaktadır (Rubenstein, 2011:311). Ağırlıklı olarak tek ürün üreten katılımcılar da ürünlerine büyük gıda firmalarına satmaktadır.

Kavaklıdere, Doluca, Mey bizden üzüm alır. (G9)

İkinci olarak, ticari tarım yapılan araziler geçimlik tarım yapılan arazilere göre oldukça geniştir (Rubenstein, 2011:311-313). Köylerde üretilen bitkisel ürünlerin

miktarları da oldukça yüksektir. Çünkü köylerde sınırlı sayıda üründen büyük miktarlarda üretmek amaçlanmaktadır.

Bağ çok. 3.000 ton üzüm çıkar yıl bazında, 1.500 ton siyah dimrit, 700-800 ton emir; şaraplık. (G9)

Eskiden küçük alanlar ekilirdi. Ekmek dikmek kolaydı. Şimdi 500 ton mal kaldırıyon, nasıl yapacan tek başına. (G5)

Üçüncü ve son olarak ise ticari tarım yapanlar başta gıda sektörü olmak üzere diğer iş kollarına sıkıca bağlıdır. İletişimi sağlamak ve maliyet, fiyat ve mahsulü takip etmek üzere yoğun şekilde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmaktadır (Rubenstein, 2011:314).

Üzüm için hangi tüccarın çağrılacağı konuşulur. (G12)

Özetle, geçimlik tarım, çiftçinin/rençperin kendisi, ailesi ve hanede beslenen hayvanların tüketimi için bitkisel üretimde bulunmaktadır. Ticari tarım ve pazar için üretim ise talebin olduğu ürünlerin ticari gelir elde etmek üzere yüksek miktarlarda üretilmesidir. Ticari ürün kısa sürede nakde çevrilebilen ürünü ifade etmektedir. Bu duruma örnek vermek gerekirse bir üzüm asmasının dikilmesi, verim vermesi ve piyasaya sunulması ortalama beş yıl, yerli Amasya elmasının 8-10 yıl sürerken, aşılı tam bodur meyveler için bu süre ortalama üç yıl, çerezlik kabak için 6 ay, fideler için yine ortalama altı aydır.

Mülakatlar neticesinde bölgede önceleri üzüm, soğan, kışka, karpuz, kavun, haşhaş, fasulye, nohut, kayısı, armut, elma, erik, arpa, buğday, çavdar ve yulaf yetiştirilirken şuanda üzümün belirli köylerde daha çok yetiştirildiği, patates, çerezlik kabak ve fasulye üretiminin arttığı, meyve üretiminin ise azaldığı anlaşılmaktadır.

Şimdi ekim dikimi en çok yapılan ürünlerden biri çerezlik kabak, çoğu insan bunun ticaretini yapıyor. Diğer bir ürün de sıralık beyaz üzüm. Kuru üzümün fiyatı düştüğü için ve özel firmaların beyaz üzüme olan talebi arttığı için kabak çekirdeğinin yanında beyaz üzüm yetiştiriciliği çok arttı. (G1)

Eskiden çok büyük para kazanma derdi olmazdı insanların. Tuz, yağ ve şeker alırlarsa kış bitermiş. Şimdi herşey maddiyata bakıyor. Herşey para. (G2)

İyi para var patatesten. Patatese giden adam hayvancılıkla uğraşmıyor. Şuan en karlı iş hayvancılık ama pek yapılmıyor. (G5)

İstatistiki veriler incelendiğinde 1980 yılından 2019 yılına kadar olan süreçte tahıl üretiminde kayda değer bir artışın yaşanmadığı, kuru baklagiller ve patates üretiminin ciddi oranda yükseldiği, 2010 yılından itibaren çerezlik kabak üretiminin üretim verilerinde yer bulduğu ve sebze bitkileri üretimi içinde önemli bir yere kavuştuğu, üzüm, elma ve armut üretiminin kayda değer şekilde azaldığı, kayısı ve zerdali üretiminin dalgalı bir seyir içinde olduğu görülmektedir. Şeker pancarı, yağlı tohumlar, lahana, karnabahar, Antep fıstığı ve çilek gibi bitkilerin ise son yıllarda yetiştirilmeye başlandığı anlaşılmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Ticari ürün üretilmesi ile daha az işçilik gerektiren ve makinalı tarıma uygun ürünler yetiştirilmeye başlanmıştır. Ancak, büyük miktarda yapılan üretim neticesinde çiftçilerin karşılaştıkları en büyük sorun bu ürünleri pazarlara sunamamaları, maliyetlerini karşılayamamaları ve bu nedenle üretimi terk etmeleridir (Yıldırım, 2020:10; Rubenstein, 2011:334-335).

Her ailenin kendi geçimleri ve besledikleri hayvanların yemleri için üretim yaptıkları dönemden piyasa için üretime geçilmiştir. Bu geçiş aşaması tüm köylü veya rençperler için yaşanmamış, bitkisel üretime devam edenler ve bu faaliyetten başka geçim kaynağı olmayanlar bu dönüşümü yaşamıştır. Katılımcılardan ve resmi kayıtlardan elde edilen verilere göre bitkisel üretimi belirleyen temel unsur taleptir. Gerek üretici gerekse tarım ürünleri ticareti ile uğraşan tüccarların talepleri doğrultusunda şıralık ve sofralık beyaz üzüm, patates, çerezlik kabak ve sebze fidesi üretiminin arttığı değerlendirilmektedir. Buradaki önemli bir husus da çok yıllık bitki üretiminin azaldığı, tek yıllık tarla bitkilerinin ve sebzelerin üretiminin arttığıdır. Bu durumun oluşmasındaki nedenlerin ise sulama imkanlarının artması, mevsimsel

donların meyveciliği sınırlaması ve kısa vadeli ve riski az ürünlerin yetiştirilmesi olduğu değerlendirilmektedir.

4.5.1.3 Sulu Tarıma Geçiş

Sulama imkanı kısıtlı olmakla beraber bağların büyük bir bölümü kıraç araziler üzerinde bulunurken (Akuzun, 2014:281) tarımsal sulamada kullanılan tarım aletlerinden olan elektropomp, santrifüj pompa, motopomp ve derin kuyu pompalarının sayısındaki değişimlere bakıldığında bu aletlerin 1991 yılındaki toplam sayısının 247 olduğu, 2019 yılında ise bu sayının 1.195'e (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021) yükseldiği görülmekte ve bu süreç içinde kuru tarımdan sulu tarıma doğru bir geçiş yaşandığı değerlendirilmektedir.

Buralar 1984-1985 yılında kavuşuyor su kuyularına. Sulu tarım geldikten sonra büyükşehirler göç durdu. (G6)

Eskiden sulu tarım yoktu. 90'larda kuyu vuruldu. (G5)

Bire on alıyorlar. Suyun 10 canı var derler. (G11)

İkinci bölümde yer alan Tablo 2.5 ve 2.6'da da görülebileceği gibi sulu tarım ile özellikle patates, kuru baklagiller ve çerezlik kabak üretiminde verim artışı sağlanmış ve yetiştirilen bitki çeşitliliği artırılmıştır. Hasat edilen ürünlerdeki miktar artışı köylülerin piyasaya girişini sağlamış veya piyasadaki konumlarını güçlendirmiştir. Bunun yanı sıra sulu tarım ile sağlanan üretim artışının kırdan kente göçü yavaşlatıcı etkisi bulunmaktadır. Sulu tarımın artışında üç etmenin rolü olmuştur. Birincisi Damsa Barajı ve Damsa Çayı vasıtasıyla sulama olanaklarının artırılması; ikincisi, Kızılırmak Nehri üzerinden civar köylere uzatılan sulama sistemleri; üçüncüsü ile yer altı sularından artan şekilde istifade edilmesidir. Yer altı su seviyesinin kontrol altında tutulması, bölgenin içme suyunun da yer altı suları ile karşılanması ve tarımsal ilaçlama ile bu su kaynaklarının kirlenmesi durumları sulu tarımın beraberinde değerlendirilmesi gereken hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sulu tarım geldikten sonra büyükşehirler göç durdu.(G6)

Sulu tarım olumlu taraflarının yanında bir takım olumsuzluklar da ortaya çıkarmıştır. Hasat edilen ürün miktarındaki artış ile pazarlama sıkıntısı baş göstermiş, tarımsal mekanizasyona olan ihtiyaç artmış, elektrik tüketimi ve dolayısıyla maliyetler yükselmiştir. Su kaynaklarına yakın olanlar ile sulama için gerekli alt yapıyı kurabilen çiftçiler ile bunlara ulaşamayan arasında eşitsizliklerin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasının muhtemel olduğu değerlendirilmektedir.

Maddi olarak güçlü olanlar aşağıdaki bağları suluyorlar. (G11)

Başarılı kapitalizm refah yaratmakta ancak bu zenginliğin adil ve eşit dağıtımına, üretimin insancıl olup olmadığına ve çevresel olarak zararsızlık durumuna bakmamaktadır. Zenginlik ve güç küçük bir grupta toplanırken diğerlerine içinde yaşadıkları yokluktan kurtulamamaktadır (Stirling, 1993:8-9). Sulu tarım ile artan üretim beraberinde gelir artışını da sağlamaktadır. Ancak artan gelirin adil olarak dağıtılması her zaman mümkün olmamaktadır.

Sulu tarım kavramı doğrudan bir yenilik olmamakla beraber sulu tarım yapabilmek için sahip olunması gereken teknik ekipmanların yoğunluğu sulu tarımı da beraberinde bir yenilik olarak ortaya çıkarmaktadır. Sulu tarım değişimin kaynağını oluştururken aynı zamanda bu üretim şekline geçemeyenler için bir direnç vazifesi görmektedir. Sulama sisteminin kurulması ve işletilmesi büyük maliyet gerektirdiği için köyde sadece bu maliyete göğüs gerebilenler bitkisel üretime devam edebilmektedir, diğerleri ise üretimi ve zaman içerisinde de köyü terk etmektedir.

4.5.1.4 Tarımsal Getirinin Artırılmasında Geniş Arazilere Duyulan İhtiyaç

Üretim araçlarının en önemli unsuru olan toprak, diğer bir ifade ile tarım arazileri üzerine yapılan değerlendirmelerde katılımcılar, köy nüfusunun azalmasını tarımın yeterli ölçüde değer yaratmamasına ve tarım arazilerinin parçalı ve küçük olmasına bağlayan yorumlar yapmıştır. Bununla birlikte gerek kendileri gerekse köy halkından profesyonel olarak çiftçilikle uğraşanlardan bahsedilirken ürettiği ürünün miktarı ve ekilen alanın genişliğinden bahsedilmiştir.

Ürgüp İlçesi'nde yer alan tarım arazileri ağırlıklı olarak küçük alanlı olmuştur. Yörede on dönüm ve üstü büyüklükte bağı olan çiftçi az miktarda bulunmaktadır (Akuzun, 2014:280; İlbars & Temren, 2003:49). Tarım arazilerinin küçüklüğünün yanı sıra miras yoluyla da zaman içinde tarım arazileri parçalanmıştır. Bu durum ise tarımsal verim ve üretimi olumsuz etkilemektedir (Aldan, 1971:5-10; Steward, 1972:214). Ürgüp'te yer alan tarım arazileri her ailenin veya hanenin ihtiyacına göre taksim edilmişken şuanda tarımsal üretimde amaç ailenin değil çevrenin beslenmesi haline gelmektedir.

Dolayısıyla günümüzde ekim ve dikim büyük araziler üzerine yapılmaktadır. Maddi gücü yerinde olanlar satın alma yolu ile diğerleri ise kiralama yolu ile eskisine göre çok daha büyük tarım arazilerini işlemektedir. Verim ve üretimi artırmak ulaşılmak istenen ilk hedefler olsa da ticari ürüne geçiş yani büyük araziler üzerinde piyasanın talebi olan sınırlı sayıda ürünü yetiştirme gayretleri daha büyük tarım arazilerine olan ihtiyacı artırmıştır.

300 dönüm yer ekerim. 3 tane kuyum var, elektriğim var. 32 dekar Çiftçi Kayıt Sistemi(ÇKS)'nde kayıtlı bağım var, bir tane damla sulamalı 12 dekar yüksek sistem telli terbiye bağım var, bir tane de yer bağım var. 100 dekar şeker pancarı yaparım, 100 dekar arpa vardı bu yıl, 50-60 dekar kabak çekirdeği, biraz da sebze yaparım. (G9)

Bizim ülkemizde küçük çiftçi yani Boyalı, Akköy, Karacaören'de yaşayan insanların ekmesi dikmesi kaldırması yaptıklarını zor ödüyor. Vatandaş patates üretirdi, en çok üreten 10 ton üretirdi. Şimdi Derinkuyu'da 500 ton, 1000 ton, 2000 ton üretiliyorlar. (G3)

Bir de bizim arazi küçük olduğu için buğdar, arpa çok olmamış. Arazi miras yüzünden paylaşıla paylaşıla küçülmüş. (G10)

Gitmenin nedeni, vadinin içinde tarım alanlarının küçük küçük parseller halinde olması ve bunların karın doyurmaması. (G13)

Eskiden çok büyük para kazanma derdi olmazdı insanların. Tuz, yağ ve şeker alırlarsa kış bitermiş. Şimdi herşey maddiyata bakıyor. Herşey para. (G2)

Geçmişten günümüze çeşitli bitki ve hayvanlar geçimlik veya ekonomik mübadele maksadıyla yetiştirilmiştir. Makineleşmenin artması, işlenmemiş tarımsal ürünlerin nicelik olarak artırılmak istenmesi, tek yıllık bitkilerin kütleli olarak satılıp kısa dönemde büyük kar elde etme beklentileri geniş tarımsal alanlara olan ihtiyacı artırmıştır. Bunun yanı sıra geniş arazilerde üretim yapan çiftçilerin dönemsel olarak elde ettiği yüksek karlar diğer köylüleri ve çiftçileri de geniş alanlarda tarım yapmaya sevk etmiştir. Ancak, bölgenin arazi yapısı nedeniyle çok büyük tarım arazilerine sahip olmayışı, miras yoluyla zamanla çok küçük parçalara ayrılan tarım arazilerinin varlığı ve bölgede yer alan doğal ve arkeolojik sit alanları tarım için ihtiyaç duyulan arazilerin ortaya çıkmasını engellemiş veya geciktirmiştir. Bu durum sonunda tarımla eskiye göre daha az sayıda çiftçi ilgilenmeye başlamıştır. Ayrıca hayvancılık için kullanılan otlak ve meraların zamanla tarıma açılması ile de hayvancılık azalmış ve hayvancılık için ihtiyaç duyulan yem maliyetleri artmıştır.

4.5.1.5 Piyasa Mekanizmasının Sağlıklı Olarak Tesis Edilememesi

Geçimlik veya ticari tarımla uğraşan katılımcıların mülakatlar esnasında en çok yakındıkları konu ürünlerini satamamaları veya çok düşük ücretler karşılığında satabilmeleri ile fiyat istikrarsızlığı olmuştur. Tarımdan kopuş, kırsaldan göç, kırsal yoksulluk ve toplumsal değişim gibi hususlar piyasa mekanizmasının sağlıklı olarak tesis edilmemesine bağlanmıştır.

Devlet şeker pancarına bir fiyat ve kota koyuyor. Buğdaya koyuyor, gerçi çok fazla değişmiyor. Patateste olsun, üzüm de olsun dalgalı bir durum var. Bu sene bakıyon çok iyi para ediyor. Seneye bakıyon hiç para etmiyor. Patates 10 senede bir para ediyor.” (G4)

Taban fiyat belli değil. Eskiden Tekel taban fiyatı belirliyordu, mesela devlet 1.000 lira belirledi. Özel şirkette gelip 1200-1300 verirdi. Üzümümüzü alıyordu. Tekel özelleşince mesela bu sene üzüm 2 lira seneye 1 lira olabiliyor. Üzüm çoksa. Özel şirketlerin elinde. Arpa bu sene 1.200 seneye 1.000 olabiliyor. (G9)

Tekelin zannedersen 2004'te özelleşmesinden sonra biz üzümümüzü satmak için büyük firmalara yalvarıyoruz. Düşünün bazı yıllar üzümümüzü satıyoruz, kaç liraya sattığımızı bilmiyoruz. Adamlar alıp götürüyor, daha sonra sana şu fiyattan aldım diyor. Bu durum kapitalizmin bir özelliği, fakat biz bu uygulamayı bir ve beraber olup kıramıyoruz. (G1)

Tekel kapanınca üzüm bitti. Bir iki köy hariç üzüm bitti. Satacak yer bulamıyon, tüccarlar adamı boğup atıyor. Maliyetinin altında üzüm satıyon. (G18)

Pazarlama eksikliği ve ürüne ilişkin borsanın kurulamaması nedeniyle fiyat istikrarının sağlanamaması tarımdaki en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır (Ateş & Türemiş, 2011:236). Bunun önemli nedenlerinden biri de kapitalist ilişki ağlarının küçük meta üreticilerini de içine almasıdır. Böylelikle, ürününü satmaya çalışan küçük üreticiler büyük şirketlerle karşı karşıya kalmakta ve ürünün fiyatı ve diğer şartlar bu şirketler tarafından belirlenmektedir (Keyder & Yenal, 2018:34). Bununla birlikte gelişmemiş ülkelerde tarımsal getirinin ve ürünün şehirlere ve endüstriye düşük fiyatla hızlı bir şekilde aktarılabilmesi için küçük üreticiye düşük ücret verilmekte bu durum tarımla uğraşan köylünün yoksullaşmasına sebebiyet vermektedir (Keyder & Yenal, 2018:35). Diğer bir ifade ile kitlenin ve ekonomiyi yönlendiren azınlığın taleplerini karşılayabilmek için üretici olan köylü ve kırsalda yaşayan halkın emeği sömürülmektedir.

1980'li yıllardan itibaren toplumu piyasa ilişkileri ile yönlendirmeye başlayan neo-liberal zihniyet, devletçi politikalar izleyen yönetimlerin iç pazara ilişkin korumacı yaklaşımlarını ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Buna dönük olarak tarım ürünleri ticaret konusu edilmiş, tarım ürünlerinin ithalatına koyulan yasaklar kaldırılmış, tarımsal ürün fiyatlarının belirli sınırlar üzerinde tutulması gayretlerinden vazgeçilmiş ve üreticileri destekleme yönünde yapılan sübvansiyonlara son verilmiştir. Bu durum çiftçiyi piyasanın dalgalanmalarına karşı korumasız bırakmış, devleti ise köylüyü koruyabilecek kapasiteden uzaklaşmıştır (Keyder & Yenal, 2018:37-39).

Küçük üreticilerin küresel piyasa ile doğrudan karşı karşıya getirilmesi planlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu plan tarımsal mekanizasyonun geliştiği 1950'li yıllarda başlamış, kırsaldaki üreticiler piyasaya eklenmiş, 1980'li yıllardan itibaren ise tarım üretimin değil ticaretin bir konusu haline gelmiştir. Bu kapsamda çiftçinin en büyük destekçisi olan kamu kurumları da küresel piyasa ile çiftçilerin arasından çıkmış ve çiftçiler büyük bir organizasyon ile ticaret yapmak zorunda bırakılmıştır.

Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Aralık 1999'da akdedilen stand-by anlaşması kapsamında yazılan niyet mektupları ile verilen taahhütler ve 2001 yılında Dünya Bankası'nın tarım reformu kapsamında uygulamaya koyduğu Tarımda Reform Uygulama Projesi (ARIP, Agrarian Reform Implementation Project) ile istenilen amaç hasıl olmuş ve fiyat ve girdi desteklemeleri kaldırılmıştır. Yerine ise doğrudan gelir desteği uygulamasına geçilmiştir. Tarımsal sanayi alanında hizmet gösteren kamu iktisadi teşekkülleri kapatılmış veya özelleştirilmiş ve satış kooperatifleri yeniden düzenlenmiştir. Böylelikle tarımsal ürünlerin piyasaya sürülmesi ve kontrolü görevi kamu kurumlarından özel sektöre devredilmiştir (Keyder & Yenal, 2018:60; Günaydın, 2009:178) .

Kültür veya kültürün bileşke kuvvetlerinden olan gelenek ve adetler doğrultusunda tarımsal üretimi hayat tarzı olarak belirleyen köylüler için tarımsal üretim alışlagelmiş uğraşlardır. Ancak mevcut hayat ve pazar piyasası koşullarında üretebilmek için belirli ön koşullar olması gerekmektedir. Bunlar ürettiklerini satabilmek ve sattıkları ile belli bir refah seviyesinin üzerinde yaşayabilmektir. Çiftçilerin genel manada mücadele ettikleri olgu, doğadır. Diğer bir ifade ile tarımsal üretimde ne kadar bilgi seviyesine dahi olurlarsa olsunlar veya tedbir alsalar da karşılarında kendilerine sonsuz bilinmeyen durumlar sunabilen bir güç, yani doğa vardır. Bu olgu karşısında mücadele eden çiftçiler üretim uğraşlarından sonra bir de piyasa koşullarında riskler ve belirsizlikler ile mücadele içine sürüklenmektedir. Bu durum çiftçileri daha da yormakta ve kendi uzmanlık alanları dışında ve yeni bilinmeyenler arasında mücadele etmelerini gerektirmektedir.

Bu alan önceleri devlet tarafından doldurulmakta iken zamanla devletin piyasadaki belirleyici rolünün önce azalması sonrasında ise tamamen ortadan kaybolması, çiftçileri büyük piyasa yapıcılar ile karşı karşıya getirmiş ve hak ettikleri geliri elde edemedikleri yönünde düşüncelerine sebebiyet vermiştir. Bu durum ise zamanla köylü ve çiftçilerin alışageldikleri düzenden, yani kültürlerinden kopmalarına ve uzaklaşmalarına neden olmaya başlamıştır.

4.5.1.6 Tarımın Ekonomik Yaşamın Sadece Bir Unsuru Olması

Tarım, köy ve mahalle gibi küçük alanlarda süren kapalı bir yaşamın itici gücü olmuştur. Toprağa bağlılık, köye ve mahalleye bağlılığı beraberinde getirmiştir. Hayatta kalmak için tarım yapılmış, tarım geçimlik boyutun ötesine sınırlı olarak geçmiştir. Hayatın amacı, hayatta kalmak olmaktan çıkıp dünyanın maddi zenginliklerine ulaşmayı, onlara sahip olmayı ve onlardan faydalanmaya doğru yöneldiğinde toprağın sağladığı katkı yetersiz olmaya başlamıştır. Özellikle iklim, arazi ve sulama koşullarının sınırlı olduğu bir coğrafyada herkesin ekonomik hedeflerine sadece tarımsal üretim ile ulaşabilmesi mümkün olmamıştır.

Taşlı yer, bunun için Almanya oldu, millet memur oldu. Ürgüp'te, Kayseri'de. Millet kaçtı. Asgari ücretle olsa da karnum doysun diyor. (G3)

Katılımcılardan biri tarımsal faaliyet yaptığı alanları ve işlediği arazilerden bahsederken tarımsal işlerin gayet olumlu olduğunu ve isteyen herkesin de bu şekilde yapabileceğinden bahsetmiştir. Bu söylem üzerine kendisinin planlı ve programlı çalıştığı ve herkesin de bu şekilde çalışması durumunda köydeki tarım arazilerinin bu düşüncede olan kişilere yetip yetmeyeceği yönünde bir soru yöneltilmiştir.

Yetmez. Köy yerinde olsa da herkes tarım ve hayvancılıkla uğraşacak diye bir şey yok! Tabiki. Büyük olarak yapılmaz. (G9)

Tarımsal üretim biçimlerinde yaşanacak gelişme ve ilerleme ya da bilinçlendirme toplumu tarıma yöneltmeye kendi başına yetecek bir etmen olmaktan uzak görünmektedir. Yeterli üretim aracı olmadan ve özellikle istekli çiftçiler topraklandırılmadan kırsalda yaşayan herkesin tarımla modern tekniklerle birlikte

uğraşması mümkün değildir. Bu durumda ise tarım zaman içinde uzmanlaşmaya gitmekte, maddi gücü yüksek olanlar veya bu konuda fazla tecrübeye sahip çiftçiler tarımsal üretime hakim olmaktadır.

İşleyebilecek insanların tarım yapması gerekiyor. (G4)

Ekilebilir arazi genişliği 1965 yılında 423.330 dekar iken bu rakam 2019 yılında 271.805 dekara düşmüştür. Aynı dönemde Ürgüp'ün nüfusu 28.808 kişiden 36.629 kişiye çıkmıştır. Bitkisel üretimi sadece köylülerin yaptığını öne sürerek kırsal nüfusu dikkate alsak, nüfus 23.201'den 13.589'a inmiştir. Ekilebilir tarım arazisinde % 36'lık bir azalma varken kırsal nüfusta % 42'lik bir azalma meydana gelmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021). Parçalı ve küçük arazilerde geçimlik tarım yapılan bir bölgenin ticari tarıma yönelmesi ile birlikte mevcut tarım arazilerinin rençperlikle geçimini sağlayan herkesi günümüzde geçindirmesi mümkün olmamaktadır. Bu durum mevcut toprakların daha az sayıda çiftçi tarafından işlenmesini, bunun dışında kalanların ise küçük arazilerde ancak geçimlik tarıma devam etmesini veya tarım dışı sahalara kaymasını gerektirmektedir.

Gerek Ürgüp İlçe merkezi gerekse Mustafapaşa Köyü'nde çiftçilik tam zamanlı bir meslek olarak sürdürülmemiş, ikinci bir meslek olarak ilave gelir kaynağı olarak yapılmıştır. Bu uğraşta öncelikle hane halkının ihtiyaçları karşılanmış, artık ürünlerin bir kısmı ise satılarak haneye gelir sağlanmıştır (İlbars & Temren, 2003:49). Ana geçim kaynağını esnaf ve zanaatkarlık teşkil etmiştir. Köylerde ise temel geçim kaynağını bitkisel üretim oluştururken hayvancılık ilave gelir kaynağı şeklinde bitkisel üretime göre daha küçük ölçekli olarak icra edilmiştir (Elmacı, 2008:122, 128). Her durumda bitkisel üretim ikinci bir gelir kaynağı ile desteklenmiştir. Tarımın uzmanlık alanı gelmesiyle veya geldiği savının yaygınlaşması ile birlikte halk bitkisel üretim, hayvansal üretim, esnaf ve zanaatkarlık veya turizm faaliyetlerinden birini seçmeye yönelmiştir. Bu durum ulusal veya uluslararası ekonomik durumun kötüye gittiği anlarda çiftçileri belirli kaynaklara bağımlı kılmış ve dalgalanmalara karşı kendilerini korumasız bırakmıştır.

Binlerce yıllık yapısı nedeni ile kültüre şekil veren ve hayatın neredeyse merkezinde olan tarımsal uğraşlar önemini korusa da özellikle kültüre olan etkisi bakımında eski kıymetini bir nebze de olsa kaybetmiştir. Tarım, kültür şekillendirici özelliğinden sıyrılmakta ve ekonomik hayatın sadece bir unsuru haline gelmeye başlamaktadır. Çünkü tarım, köy veya mahalle sakinlerinin bir bütün halinde yaptıkları bir faaliyet olmaktan çıkmış ve ekonomik getirisi için yapılan bir uzmanlık alanı haline dönmeye başlamıştır. Kaldı ki kırsaldaki tarım arazilerinin sınırlı olması ve tarımsal makineleşme bu arazilerin tüm köy tarafından işlenebilmesine müsait değildir. Sınırlı sayıda çiftçi bu arazileri işleyebilmekte, kırsalda yaşayan diğer insanların geçimlerini sağlayabilecek farklı alanlara yönelmeleri icap etmektedir. Aslında yukarıda bahsedildiği gibi tarım hayatın kendisi iken tarımla uğraşanlara reşber, tarım hayatın sadece bir unsuru olduğunda ise tarımla uğraşanlara çiftçi denmeye başlanmıştır. Bu durum ise önemli bir yapı değişimini simgelemektedir.

4.5.2 İklim

Kültürel değişimin sebeplerinden ikincisini iklim değişikliği oluşturmaktadır. İklim değişikliği tarımsal üretim biçimini doğrudan ve olumsuz olarak etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. İklim değişikliğinin sebebi genel olarak küresel ısınma veya doğal olaylara bağlansa da bu değişiklikte insanın ve ortaya çıkardığı modern üretim tekniklerinin ciddi bir payı bulunduğu değerlendirilmektedir

Ama gerçekten zorlaştı reşberlik, iklim kuraklaştı, yüzey suları çekildi. (G17)

Ancak küresel ısınma nedeniyle kayısı, ceviz soğuk almaya başladı. İnsanlar bıraktı. (G10)

Kıraç tarım artık çok zor, yağış azaldı. (G15)

Katılımcılar iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden bahsetmiş ve bunun doğal bir süreç sonucunda gerçekleştiğini belirtmiştir. Ancak, iklim değişikliği kendi başına gelişen veya ortaya çıkan bir olay değildir. Tarımın da iklim değişikliğine olumsuz katkıları olmaktadır. Anız yakımı, hayvancılık faaliyetleri ve gübreleme başta metan gazı salınımı sebebiyle sera gazı salınımını artırarak küresel ısınmaya neden olmakta

ve bu durum da iklim değişikliklerini tetikleemektedir (Atış, 2005:167). Bununla birlikte tarımsal üretimi artırmak maksadıyla yüksek miktarda doğal olmayan gübre ve zirai ilaç kullanılması ile çevre kirliliği başlamış, doğanın dengesi bozulmuş, toprak kirlenmiş, bitki çeşitliliği sınırlanmış, su kaynaklarının miktarında ve kalitesinde düşüşler yaşanmış, hava sıcaklıkları artmış, tarımsal ürünlerin besin değerleri azalmış ve neticede doğanın ve insanın sağlığı bozulmuştur (Ateş & Türemiş, 2011:235). Bunun yanı sıra bitki çeşitliliğinin yok edilerek tarımsal endüstri için az sayıda bitki çeşidinin üretilmesi yani ticari ürün (Cashcrop) yetiştirilmesi de yağış rejimini ve iklimi değiştirmektedir (Stedile, 2009:104).

Küresel ısınma ile birlikte alışlagelmiş mevsimsel döngüler değişmiş, mevsimler arası geçiş süreleri kısalmış, yağış rejimi olumsuz yönde azalarak değişmiş, yağışlar ani ve şiddetli olmaya başlamış, yağışlar ve özellikle kar yağışının azalmıştır. Tarım binlerce yıllık mazisi olan ve kültürün şekillenmesinde belki de en önemli etkiye sahip unsurdur. Hangi bitkilerin nasıl yetiştirileceği, nasıl hasat edileceği ve değerlendirileceği bu uzun zaman diliminde insanlar tarafından öğrenilmiş ve nesiller boyu aktarılarak bugünlere kadar gelmiştir. Ancak iklim değişikliği kültürün değişim hızından daha hızlı hareket etmiş ve alışkanlıkların değişmesi veya dönüşmesine olanak tanımayacak şekilde seyretmiştir. Bu değişime hazır olmayan toplumsal ve kültürel yapılar ise içine girdikleri karmaşaya hazırlıksız yakalanmıştır. Bu karmaşadan çıkabilmek üzere ise sonrasında ne getirebileceği belirsiz ani çözümler bulma yoluna gitmişler veya yeni dönemin risklerinden tamamen kaçınarak alışageldikleri hayat tarzını terk ederek doğanın karşısında şehirlere sığınmışlardır.

4.5.3 Toplumsal Yapı

Toplumsal yapıdaki değişim ve düzensizlikler kültürel değişimi tetikleyen unsurlar arasında olmuştur. Bu başlık altında aile kurumunun tesis edilmesinde yaşanan güçlükler ve ekonomik kaygılar neticesinde güvenli gelecek beklentisinin ön planda tutulması irdelenecektir.

4.5.3.1 Aile Kurumunun Tesis Edilmesinde Karşılaşılan Güçlükler

Aile, toplumsal yapı ve toplumsal kurum denildiğinde ilk akla gelen hususlardan birini teşkil etmektedir. Zaman içerisinde geniş aileden çekirdek aileye geçiş

gözlemlense de ailenin kurulmasındaki zorluk genelde akla dahi getirilmemiştir. Ancak değişen ekonomik şartlar ve hayata dair beklentiler bu konunun da ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

Söylemeye çekindim ama önemli bir konu da; erkekler artık köyde evlenemiyorlar. Köyde kalan erkekler evlenemiyor. Evlenmek için şehre gitmek zorunda kalıyorlar. (G2)

Bir de şu var köylü kızları şehre çok heves ediyor. Köyde 1000 koyunu olanın oğlunu almıyor, şehirde asgari ücret alanı alıyor. (G15)

Aile, üyesi olan bireylerin fizyolojik, güvenlik, ait olma ve saygınlık gereksinimlerinin karşılandığı bir yapı ve toplumsal kurumdur. Toplumsal etkileşimin en yoğun olduğu aile yapısı aynı zamanda toplumsal yapının düğümleridir. Gerek erkek gerekse kadın için son derece önemli olduğu değerlendirilen “aile kurma” olgusu bazı koşullarda alışkanlıkların ve kültürün doğduğu coğrafyadan uzaklaşmayı bile söz konusu hale getirebilmektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesi, şehirlerin göreceli olarak konfor bakımından köy veya küçük mahallere göre daha ön planda olması, kadının iş hayatında yer almaya başlaması ve şehirlerin iş fırsatları sunması kadınların küçük bölgelerden daha büyük merkezlere doğru göç etmesini ve erkeklerin de aile kurma olanakları için kadınları takip etmesiyle sonuçlanabilmektedir. Bu durum ise kırdan veya köyden öncelikle kadınların sonrasında ise erkeklerin göç etmesini tetikleyebilmektedir.

4.5.3.2 Güvenli Gelecek Beklentisi ve Ekonomik Kaygılar

Doğanın ve doğal şartların değişmesi, toplumsal ve iktisadi hayatın dönüşümü ve tüm bu değişimlere şahit oluş, o andan sonrası için asgari şartları taşıya bile belirli bir yaşam tarzına doğru yönelimi belirginleştirmiştir. Belirsizliğin olası büyük getirisi yerine kesinliğin küçük getirileri tercih edilmekte ve bu asgari şartları sunan seçenekler aranılan durumlar haline gelmektedir.

Sigortalı iş olsun diye bir anlayış. Köyde hayvancılık yapıp aylık 20.000 lira kazanacağına asgari ücretle çalışıp bir sigortam olsun anlayışı oluştu. (G4)

Adam köy yerinde durmasam da en azından sigortam olur, bir emekliliğim olur diyor. (G14)

Köy veya ilçenin terk edilmesinde amaç hayatı idame ettirebilecek düzeyde asgari geliri sağlamaktır. Gidenlerin çalıştıkları işlerde aldıkları ücret ise bu doğrultuda yoğunlukla asgari ücret olmaktadır. 2021 yılının ilk altı ayında asgari ücret brüt olarak 3.577 TL'dir. Bu tutar yıllık olarak 42.924 TL'ye karşılık gelmektedir. Köyünde veya ilçesinde kalarak tarım ve hayvancılık yapan bir çiftçi veya reşber genellikle yılda ortalama olarak bu parayı kazanamadığı için toprağını ve kültürün bir parçası olan bitkisel üretimi terk etmektedir.

Aksi durumda bilmediği, alışkın olmadığı bir yere gitmesinin söz konusu olmayacağı değerlendirilmektedir. Kaldı ki göç ettiği yerde barınmaya kira ödeyeceği için bu maliyet dışında eline yıllık olarak 42.924 TL değil en uygun hesaplama ile 30.000 TL civarında bir tutar geçecektir. Bu ise kişilerin toplumsal hafızalarını oluşturan alan ve mekanlarında yılda 30.000 TL kazanamadığını göstermektedir. Eğitim olanakları göçün bir etmeni olsa da asıl olanın hayatta kalabilmek, geçinebilmek ve fırsat eşitliğinin ekonomik eşitlikle desteklenmesi olduğu değerlendirilmektedir. Geçimlik tarımdan ticari tarıma geçmek bir yana geçimlik tarımdan bile geçinilemeyecek bir duruma geçilmiştir.

4.5.4 Doğalgazın Çekim Enerjisi

Mülakatlar esnasında dört katılımcı doğal gazın önemli bir çekim alanı oluşturduğunu ve insanların sırf doğal gaz için Ürgüp veya Kayseri'ye bağlı İncesu ilçe merkezine göç ettiklerini veya kış aylarında buralarda yaşadıklarını ifade etmiştir. Kış aylarında Ürgüp ilçe merkezinde oturduğunu ifade eden iki katılımcının da benzer bir nedenle ilçe merkezinde geçici olarak ikamet ettiği düşünülürse doğal gazın çekim gücü daha iyi anlaşılacaktır.

Sen Ürgüp'te doğalgaz yakarken bana tezeği reva görürsen ben Ürgüp'e giderim. Ben de derim ki burada satar savarım Ürgüp'te ev alırım, çeker giderim. Yol, su, elektrik olduğunda bir de doğalgaz olursa toplumsal yaşam iyi olur. Adam 48-50 yaşında emekli oluyor, köye geliyor. Burada tek bulması gereken şey doğalgaz. (G4)

Doğalgaz. Soba yakmak çok zor. Millet varını yoğunu satıyor, şehirden ev alıyor. Sebebi de doğalgaz. İş sahasına felan gerek yok. Tek şey doğalgaz. (G5)

Ürgüp'te evlerin ısınması önceleri mangallar, sonrasında ise odun sobaları vasıtasıyla sağlanmıştır. Bazı evler hem ısınma hem de yemek pişirmek, su ısıtmak, çamaşır kurutmak ve fırınında kabak çekirdeği kavurmak veya patates pişirmek için fırınlı oda sobası kullanmıştır (Somyürek, 2021:141-143). Zaman içerisinde kömür sobaları yaygınlaşmaya başlamıştır. Doğal gaz Türkiye'de ev ve iş yeri ihtiyaçları için ilk kez 1988 yılında Ankara'da kullanılmaya başlanmıştır (Yardımcı, 2011:160). Ürgüp'te ilk olarak ise 15.0.2.2013 tarihinde ısınma maksatlı kullanılmış (Sabah Gazetesi, 2021) ve 2019 yılında Ürgüp ilçe merkezinin yüzde 94'ü için doğalgaz alt yapı çalışmaları tamamlanmıştır (Ürgüp Haber, 2021). Hali hazırda Ürgüp İlçe merkezi dışında doğal gaz hattı bulunmamaktadır.

Doğalgaz sadece sıcaklık sağlayan temiz bir enerji olmamış aynı zamanda rahatlık ve zenginliğin bir sembolü haline gelmiştir. Odun ve kömür sobalarının kullanılmasına göre çok daha az uğraş isteyen doğalgaz tabanlı ısıtma sistemleri büyük rağbet görmeye başlamış ve tek başına bir çekim alanı oluşturmuştur. Ancak sadece doğalgaz kullanım bedeli ödeme ve kombi ve kalorifer sistemi tesis etme doğalgazdan istifade etmeye yetmemiştir. Doğalgaz dağıtım şirketlerinin karlılık gördükleri ve belirledikleri sayıdan daha çok kullanıcının olduğu yerleşim merkezlerine doğalgaz hatları çekme istekleri yine şehir ve kırsal olumsuz olarak ayrıştıran ve kırsal ötekileştiren bir durum olarak ortaya çıkmıştır.

Belirli sebeplerle kırsal kentlere göçlerin olduğu ve köyde genel manada göç edenlere göre daha yaşlıların kalması, ısınmanın yoğun emek isteyen ve fiziksel güç gerektiren bir faaliyet olması ve yaşlıların yakın ilçe merkezinde rahatlık sembolü doğalgaz varken buna katlanmak istememeleri köyden kente göçü veya kaçışı hızlandırmıştır. Bu halde doğalgaz tek başına göçü tetikleyen veya kültürün dönüşümüne etkisi olan bir unsur haline gelmiştir. Bu göç bazı durumlarda tam zamanlı olurken bazı durumlarda kışları şehirlere gidilmiş, yazları köye geri dönüş

yaşanmıştır. Köylerin ise böylelikle yazlık yerleşim alanlarına dönmesi süreci ivme kazanmıştır.

4.5.5 Kentsel, Doğal ve Arkeolojik Sit Alanlarının Kültürel Sit Alanlarına Etkileri

Sit alanları kentsel, doğal ve arkeolojik özellikleri ve benzersizlikleri nedeniyle koruma alınan alanları ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak, katılımcılar bölgedeki sit alanlarının çokluğundan yakınmakta ve sit alanlarının turizmin lehine işlev görürken doğal depoculuk ile bitkisel ve hayvansal üretimi kısıtladığını ifade etmektedir.

Turizm; bir şey katmadı. Kaybettirdi. Sit alanında dolaylı bir şey yapamıyoruz. Ev yaptırcaz, sit alanı. Depo yaptırcaz, sit alanı. Ahır yaptırcaz, sit alanı. Turizm sebebiyle sit alanları var, biz bir şey yapamıyoruz. (G7)

Sit alanları yüzünden bir şey yapamıyorsun, kuyu vurduramıyorsun, yabancılar yiyor kaymağını. (G17)

23.07.1983 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2863 sayılı ‘Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu’nda üç farklı sit alanı ile ilgili hükümler yer almaktadır. Bunlar, doğal(tabii) sit, arkeolojik sit ve kentsel sit alanlarıdır. İlgili Kanun’da sit alanlarının tanımı, derecelendirilmesi ve kapsam içine alınma ve kapsam dışına çıkarılmasına ilişkin hususlar yer almaktadır (T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2021).

Sit Alanlarının özellikle yapılaşmayı önleyici bir etkisi olduğu ancak doğal ve arkeolojik sit alanlarının köy ve mahalleleri kısıtladığı ve tarımsal genişlemenin önüne engel olarak çıktığı görülmektedir. Turizmin gelişmesiyle beraber turizm kaynaklı gelirler önemli bir yer edinmeye başlamış ve turizme bağlı iş kollarında birçok vatandaş çalışmıştır. Lakin bölgenin tek geçim kaynağı turizm değildir. Turizmden daha önce bitkisel ve hayvansal üretim yaygın olarak yapılmış ve bölge halkı bu şekilde geçimlerini sağlamıştır. Yine turizmin küresel ve bölgesel gelişmelere bağımlılığı ve bundan ötürü kırılganlığı, bazı senelerde turistik faaliyetleri asgari düzeye çekmiştir. Bölge halkı sit alanları ile turizmi beraber

düşünmektedir. Turizmin canlanması ve gelişmesi için sit alanlarının olduğunu, bunun için sit alanlarına çok dikkat edildiğini ve bu durumun kendilerini toplumsal ve turizm dışı ekonomik alanlarda kısıtladığını belirtmektedir.

Sit alanları bazı vatandaşlar için doğrudan olumsuzluk yaratırken bazıları için de olumsuz algılara sahip olmalarını tetiklemektedir. Şuanda sit alanları kaynaklı olumsuzluk ve sınırlanmışlık algısı genel manada zihinlerde yer almaktadır. Karşı karşıya kaldıkları diğer sorunlara eklenen bu durum ile kentsel alanları daha çok olumlamaya ve buraları bir çıkış ve kaçış noktası olarak değerlendirmeye başlayabilecekleri değerlendirilmektedir.

4.5.6 İdari Yapı Değişimleri

Ürgüp İlçesi'ne bağlı belde ve köyler incelendiğinde 1965 yılında 2 belde ve 22 köy, 1975 yılında 4 belde ve 21 köy, 2010 yılında 3 belde ve 20 köy (Aksalur Beldesi mahalle haline dönüştürülmüştür), 2019 yılında ise 1 belde ve 23 köy olduğu görülmektedir. İlçe merkezine bağlı mahallelere bakıldığında ise 2016 yılına kadar eski Aksalur Beldesine bağlı 2 mahalle hariç Ürgüp İlçe merkezi 18 mahalleden oluşmaktaydı. Ürgüp Belediye Meclisi'nin 09.12.2016 tarihinde aldığı karar ile bazı eski mahalleler birleştirilmiş, ilave bir mahalle kurulmuş ve sonuç itibariyle iki Aksalur mahallesi ile birlikte Ürgüp'e bağlı mahalle sayısı 10 olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021; Fib Haber, 2021).

Köy, belde ve mahalleleri sadece birer idari teşkilatlanma birimi olarak görmek mümkün gözükmemektedir. Bu yerleşim merkezleri kültürün üzerinde yükseldiği alan ve mekanlar olup aynı zamanda toplumsal hafızanın şekillendiği kültür coğrafyalarıdır. Nüfusun azalması bir beldenin köye dönüşmesine veya birkaç mahallenin bir mahalle altında birleşmesine yeterli sebep olmakla beraber dönüşümle bu yerlerde biriken somut olmayan mirasın insanlar vasıtasıyla taşınmasına veya kaybolmasına sebebiyet vermektedir. Alan ve mekanlar anlam ve değer yüklü coğrafi bölgeler ve noktalarıdır. İnsanların buraları terk etmesi öncelikle anlam ve değer birikimini önleyecek ve zamanla olanların da kaybolmasına yol açacaktır. Bu durum ise birey ve grupların köklerinden uzaklaşmasına neden olabilecektir.

Yoğun toplumsal ilişkilerin vuku bulduğu, herkesin birbirini tanıdığı, mahalle fırın ve çeşmeleri etrafından toplumsal hayatın şekillendiği ve belki de Ürgüplü olma kimliğini ortaya çıkaran Karağandere, Yenicami, Dutlucami, Süphanverdi, Esbelli, Yunak, Musaeferdi, Kayakapı ve Derele Mahalleleri günümüzde mevcut olmayıp bu kültür havzaları butik otellerle kaplıdır. Öncelikle nüfus eksilmiş, şimdi ise isimleri ile birlikte hafızalarda iz bırakan tüm anlam ve değerler kaybolmaya başlamıştır.

4.5.7 “Bizim Gibi Olmasın” Pişmanlığının Muhafazakarlığı Dönüştürmesi

Kültür, hayatta kalma stratejilerinin bütünü olarak ifade edilmiştir. Muhafazakarlık ise yüzlerce yılda kazanılan tecrübeler ışığında belirsizliğe ve değişime gösterilen dirençtir. Çoğunluğu köylü olan katılımcıların çocuklarına verdikleri öğütlerde veya mesleklerde bakışlarında daha tutucu ve muhafazakar olmaları beklenmiştir. Ancak, öğütlerin genel nitelikte ahlaki öğütler olması, memuriyet, savcı ve hakimlik, doktorluk gibi mesleklerin beğenilmesi ve çocuklarını “kendileri gibi olmaması” için okutmaya ve kazanç elde edebilecekleri bir meslek edindirmeye çalışmaları muhafaza edilmeye çalışılan temel değer ‘hayatta kalma’ ve buna ilişkin ‘ekonomik geçimin devamı’ olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuklar tarlada çalışmaya başladı, dağda tarlada mekan var. Çocuklar annesiyle odada konuşuyor. “Köyde durmam anne, ben okuyacağım” diyor. İşte amacıma ulaştım, kendi yaptığımı söylüyorum. (G4)

Demem, demedim de. Aksalur gibi toprağı verimsiz bir yerde git çiftçilik yap. (G18)

Stirling (1965), köylülerin yaşadıkları toplumlarda temas içinde oldukları insanların büyük çoğunluğunun kendileri ile aynı değerleri paylaştıkları için muhafazakar olduklarını belirtmektedir (s. 290). Foster (1962) ise yüzlerce yıllık tecrübenin ürünü olan köylü davranışının değişmeyen bir dünyada etkili bir koruyuculuk vasfı olduğunu, ancak hızlıca endüstrileşen bir dünyada etkisini az olduğunu ve değişime engel olduğunu ifade etmektedir (s.57). Katılımcılar, ne olduklarını ve hangi kültürün içinde yetiştiklerini bilmekte, aynı zamanda güncel sosyal ve ekonomik

şartları da iyi bir şekilde tahlil etmektedir. Bu hali ile değişimin bir tercih değil zaruret olduğunu düşünmekte ve çocuklarına engel olmama düşüncesi ile mümkün olduğunca yeni olanaklar sunmaktadır. Bu hali muhafaza edilen husus eskinin veya kültürün davranışsal unsurları değil, kültürün hayatta kalma becerisinin devamı olmaktadır.

Muhafazakarlık, eski kafalılık anlamına gelmemektedir. Bu durum sadece kültürün değişmeye olan direncini artırmakta veya azaltmaktadır. Kültürde esas olan yaratıcılıktır (Kroeber, 1963:64). Gözlerinin önünde cereyan eden bütüncül değişim karşısında bireysel kurtuluşu veya bekayı ön planda tutmak belki en mantıklı çözüm olarak görülmektedir. Kültür de bu yönde stratejiler üretebilmeyi sağlamaktadır. Refah içinde veya daha iyi şartlar altında yaşayabilme konusunda yeni stratejiler geliştirmek bunlardan birisidir.

Kültürün direnç yönünde gördüğü işlev onun değişmeyeceği veya toplumsal yapıdaki değişimlere sonuna kadar karşı duracağı anlamına gelmemektedir. Kültür üzerinde yükseldiği toplumun ve ekolojinin devamını sağlayarak kendisinin de devam edebileceği bir ortam oluşturmaya çalışmaktadır. Yüzyılların birikimi olması sebebiyle eski düzenin devam etmesine yönelik direnç göstermekte, toplumsal değişim selinin önünde duran kültürel barajın yıkılacağını gördüğünde ise selin akışını değiştirmeye ve bu akıma göre konumlanmaya çalışmaktadır. Ürgüp'te de benzer bir süreç yaşanmış hayatın devam ettirilmesi ve refahın sağlanması için en uygun stratejiler halk tarafından benimsenmiştir.

4.6 KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN HIZI VE YÖNÜ

Kültürel değişimin sebepleri incelendikten sonra değişimin hızı ve yönü tayin edilmeye çalışılacaktır. Değişimin hızı denildiğinde bu sürecin yavaş veya hızlı olması ile büyüyerek gelişmesi ve zamana yaygın bir biçimde ilerlemesi anlaşılmaktadır. Kısa sürede yaşanan yüksek hızlı değişimler devrim, zamana yayılmış olarak gerçekleşen değişimler ise evrim olarak tanımlanmıştır.

Değişimin yönü ile toplumların tarihsel gelişimlerinde doğrusal, dalgalı veya değişken yön izlemeleri ifade edilmektedir. Genel manada insanoğlunun avcılık

toplayıcılık ve vahşilik evresinden tarım toplumuna oradan da sanayi toplumuna dönüşmesi değişimin yönünün doğrusal olduğunu göstermektedir. Doğrusal yön değişimde bazı belirliliklerin ortaya çıktığını varsaymakta ve tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte fabrikalaşmanın ve şehirleşmenin artacağı iddiasında bulunmaktadır.

Ürgüp özelinde değişim yeni tarımsal tekniklerin kabulü ve turizmin önderliğinde ile birlikte 1960'lı yıllardan itibaren baş göstermiş olsa da 1990'lı yıllardan sonra büyük ivme göstermiştir. Bu hali ile kısa sürede yüksek hızda değişim yaşanmış, diğer bir deyişle o ana kadar genel manada tarım toplumu olan yapı toplumsal ve kültürel devrime maruz kalmıştır. Ancak değişimin yönü doğrusal olarak gelişmemiş endüstrileşmenin getireceği fabrikalaşma ve şehirleşme yeteri oranda bu devrime eşlik edememiştir.

Değişimin hızı ve yönünün inceleneceği bu başlığın altında “Şehir” ve “Evrimsel olmayan Karmaşa” temalarına değinilecektir.

4.6.1 Şehir Algısı

Şehir denildiğinde katılımcılar öncelikle Kayseri, Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirleri anlamaktadır. Köyden şehre göç etmek köyden Ürgüp veya Nevşehir'e göç etmekten öte büyük şehirlere göç etmek olarak değerlendirilmektedir. Şehirler özellikle iş imkanlarının ve sanayileşmenin olduğu yerler olarak ifade edilmektedir. Hava kirliliği, kalabalık ve geçim sıkıntısı gibi olumsuz tarafları da sayılmakta ama genel manada şehirler olumlu tarafları ile anılmaktadır. Tüm katılımcıların şehir ve büyük şehirlerle veya buradaki yakınları ile ekonomik veya toplumsal ilişkileri bulunmaktadır. Şehirlerin zorluğunu ön görmekte ancak şehirlerin olumlu taraflarını ön planda tutmaktadırlar.

En düzgün yaşam şeklinin olduğu yer, hukukundan tut toplumsal yaşantısından tut. (G4)

Köylü geçimini sağlayamadığı için çaresizlikten gider şehre. Şehirde iş imkanı olsun diye gider.” (G6)

Kültür değişimi ile ilgili bazı düzenlilikler bulunmakta ve şehirler değişimin odak noktasını teşkil etmektedir. Şehirdeki mevcut kültürel veya toplumsal yenilikler değişimin yayılması için motivasyon olmaktadır (Foster, 1962:29). Katılımcılar da şehirleri genel manada olumlulamakta ve zihinlerinde oluşturdukları “iyi yaşam” ile şehirdeki yaşamı anlamaktadır.

İnsanların dünyası öncelikle fikir ve ideallerden oluşmaktadır. İlkel toplumdan şehir toplumuna geçişin temelinde zihinsel hayat, normlar ve ülkülerdeki değişimler yatmaktadır (Redfield, 1961:30). Zihinlerde oluşan algılar gerçeklerin çarpıcılığına rağmen insanları yönlendirmekte ve o ana kadar sahip oldukları ülkülerde değişikliğe gitmelerine neden olmaktadır. Şehir uzaktan sahip olduğu cazibesi ile büyük bir çekim merkezi haline gelmiştir.

Şehir çevresindeki daha küçük şehirleri, kasabaları ve köyleri etkisi altına alarak kendi düzenine uydurmaktadır. Şehri bu etkisine etki alanı denilmektedir. Haberleşme ve ulaştırma araçlarının çokluğu ve iş alanları etki alanının genişliğini belirlemektedir. (Akşit, 1966:51-52).

Benim çocuğum taşımali eğitim ile Ürgüp'te ne olduğunu biliyor, toplumsal yaşamı biliyor. Benim burada yetişen çocuğum Ürgüp'te ayakta durabilecek mi? Oraya adapte olabilecek mi? Eski Köy Enstitüleri gibi bir eğitim verileceğini bilsem burada okul olmasını isterim. (G4)

Şehirlerin etki alanına girilmesi geri dönüşü mümkün olmayan bir aşama olarak görülmektedir. Bu algıların önemli nedenlerinden birini de olumsuzluklarına rağmen kır ve şehirler arasındaki sosyal ve ekonomik uçurum oluşturduğu değerlendirilmektedir. Şehirler algılarda oluşmuş idealler olsa da kırsalın olumsuzlukları şehirlerin göreceli olarak “iyi” olmasına sebebiyet vermektedir.

Genel manada şehir algısı iki istikamette şekillenmektedir. Birincisi, olduğuna inanılan, zihinlerde yaratılan, mutlak rahatlığın ve sınırsız imkanların olduğu şehir, ikincisi ise mecburiyetten göç edilmek zorunda kalınan son sığınak olan şehirdir. Her

iki durumda da şehir zihni ya da fiziki olarak sınımlanacak veya ömür geçirilebilecek bir mekan tasavvuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu algıya sahip olmayanlar ise daha önce bu düşüncelerle şehre giden, eğitim düzeyi veya yeteneklerine oranla büyük beklentilere sahip olan ancak bunların karşılığını göremeyen ve bizzat tecrübe ederek doğup büyüdüğü topraklara geri dönenlerdir.

Köyler veya kırsal alanlar doğaya karşı doğanın yöntemleri ile mücadele verilen coğrafi ve kültürel sınırlardır. Şehirler ise doğaya karşı sınımlan veya sınımlanabilecek alanlar olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda köyün veya kırsalın tam karşısında şehirler konumlanmaktadır. Ya kırsal ya da şehir hayatı gibi ara bölgesi olmayan iki kutuplu bir yapı ortaya çıkmıştır.

4.6.2 Evrimleşemeyen Karmaşa ve Toplumsal, Ekonomik ve Kültürel Hayatta Yaşanan Uyumsuzluklar

Gelişmişlik, toplumsal yapının radikal bir biçimde değişerek endüstrileşme ve şehirleşmenin tamamlanması ve buna uygun olarak toplumsal yapıya uygun kurum, değer ve insan ilişkilerinin ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır. Az gelişmişlik kavramı ise gelişmişliğin aksine şehirleşme ve endüstrileşmenin sağlanamaması ve buna uygun toplumsal düzenin kurulamaması olarak ifade edilebilmektedir (Akşit, 1985:125-126).

Evrimleşemeyen karmaşa ise evrim, devrim, gelişmişlik ve az gelişmişlik kavramlarından farklı olarak kültürel örüntülerin istikrar kazanması veya yeni örüntülere dönüşmesi yerine dahili olarak daha karmaşık bir hal almasıdır, diğer bir ifade ile artan karmaşa ve birbirine benzeyen yeni yapıların ortaya çıkmasıdır. Yapının dahili unsurları ve temel mekanizmalarından öte görüntüsünün dönüşmesidir (Geertz, 1963:81). Farklı bir anlatımla toplumsal yapı ve kültürün içinde yer alan anlam ve değerlerin farklılaşıp öncekinden bağımsız bir hal almaması ve yapısal olarak değişmeden kendi içinde çeşitlenerek karmaşıklaşmasıdır (Akşit, 1985:123).

Evrimleşemeyen karmaşıklıkta tarım sektöründe yaşanan değişim sanayi ile bütünleşip ilerleme ve kalkınmaya katkı sunamamakta, değişim çıkmaza girerek toplumsal yapı ve kültürel unsurlar karmaşık bir hal almaktadır (Akşit, 1985:132-

133). Eski düzen ortadan kalkmakta ancak yerine hangi modelin konulacağı planlanmamakta ve bu durum kaderciliğin yaygınlaşmasına yol açmaktadır (Pamuk, 2009:63). Bu duruma ise paylaşılan yoksulluk, toplumsal istikrarsızlık ve kültürel belirsizlik eşlik etmektedir (Geertz, 1963:123).

Evrimleşemeyen karmaşa kavramı kültürel fasıla kavramına benzerlik gösteriyor olsa da kültürel fasılada kültürün maddi, davranışsal ve ideolojik unsurlarının farklı zamanlarda değişime uğraması ancak aynı bütünün özelliklerini gösterecek şekilde süreç içinde benzer düzeylere gelmeleri kast edilmektedir. Evrimleşemeyen karmaşada ise kültürün unsurlarının birbirinden bağımsız olarak başlangıç noktalarına uyum sağlamayacak biçimde değişmesi anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu hali ile değişimin yönünün kestirilemediği, belirsiz bir değişimin yaşandığı anlatılmaktadır.

Gelişme veya az gelişmişlik dışında evrimleşemeyen karmaşa yaşanmasının ana nedeninin değişim sürecinin toplumun iç işleyişi sonucu değil endüstrileşmiş toplumların dayatması nedeniyle ortaya çıkması olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik ve toplumsal alanda ise yeterince gelişme gösteremeyen toplumlar ise bu dış etkilerin sonucunda bir dönüşüm sürecine girmiştir (Akşit, 1966:10). Türkiye geneli ve Ürgüp özelinde de benzer bir değişim sürecinin varlığından bahsedilebilecektir.

Ürgüp'te de süreç içerisinde evrimleşemeyen karmaşanın ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Değişim belirli bir yön takip etmemekte, değişime belirsizlik hakim olmakta, tarım sektöründe yaşanan değişim sanayi ile bütünleşmemekte ve ilerleme meydana gelmemektedir. Özetle, eski düzen ortadan kaldırılırken yerine hangi düzenin geleceği muğlaklığını sürdürmektedir. Çalışmada üç temel konuda evrimleşemeyen karmaşanın yaşandığı değerlendirilmektedir. Bunlar üreticilerin sözleşmeli üreticiye dönüşmeleri, üreticinin tüketiciye dönüşmesi ve kırılganlığı yüksek turizm faaliyetlerinin yaygınlaşmasıdır.

4.6.2.1 Gayri Resmi Olarak Sözleşmeli Üreticiliğe Geçiş

1980'den sonra ortaya çıkan neo-liberal politikaların eşliğinde tarımsal destekler kaldırılmış, sübvansiyonlar azaltılmış, tarımsal girdilerin maliyetleri artarken yapılan ucuz tarım ürünleri ihracatı sebebiyle çiftçilerin rekabet etme imkanı kalmamıştır (Köymen, 2009:31). Devletin tarımsal müdahalelerindeki radikal dönüşümler ve büyük alıcıların piyasa koşullarını belirlemedeki yükselen gücü üreticilerin yaşamında belirsizlik ve güvensizlik doğurmuş ve bu süreç üreticileri sözleşmeli çiftçiliğe yönlendirmiştir (Keyder & Yenal, 2018:73). Ancak bu durum bile sadece şanslı bir grup azınlık çiftçiyi kapsamaktadır.

Sözleşmeli üretim, iş kolunda hakim olan büyük üreticiler veya dağıtıcılar için üretimde bulunmaktır. Sözleşmede üreticinin neyi üreteceği, hangi girdilerin üretici için önceden temin edileceği ve ürün teslimi ve ödemelerin nasıl yapılacağı belirtilmektedir. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen mülakatlarda böyle bir üretim şeklinin olduğuna dair bir bilgi edinilmemiştir. Ancak özellikle tarım arazileri geniş olan Şahinefendi, Taşkınpaşa, Yeşilöz, Başdere, Sofular köylerinde ve Aksalur mahallesinde her yıl benzer ürünlerin büyük miktarlarda üretildiği anlaşılmaktadır. Bu ürünlerin ise nereye satılacağı belirsizliğini korumakla beraber hangi firma veya araçların alacağı genel manada bilinmektedir. Alıcının istediği fiyat oluşana kadar ürüne talep olmamakta, alıcının istediği fiyat seviyesine düşüş gerçekleştiğinde ise alıcı istediği üreticiden istediği kadar ürünü almaktadır.

Eskiden küçük alanlar ekilirdi. Ekmek dikmek kolaydı. Şimdi 500 ton mal kaldırıyon, nasıl yapacan tek başına?" Geçen sene İbrahim Abi 400 ton karpuz yetiştirdi, ancak pazar bulamadığı için 300 tonunu tarlada bıraktı. 50 milyar, 100 milyar zarar ede ede devam ediyoruz. Sen 100 milyar borç yapsan devam eder misin? Köylü devam ediyor, büyük borçları var devam ediyor. Makine patates, ekme, sökme, arasını sürme makinası patates. Başka bir şey yapacak olursa herşeyi değiştirecek. (G5)

Tarımın esas sorununu kapitalist üretim biçimlerinin ve ilişkilerinin köylere kadar girmesi oluşturmaktadır. Bitkisel ürün ve gıda gibi zamanında sadece geçim için üretilen ve tüketilen, insan egemenliğinde olan herşey matalaşmış ve piyasa tarafından kontrol edilmeye başlamıştır. Tarım endüstriyel üretimin bir parçası haline

gelmiş, kimyasal girdinin tarımdaki payının artması ile birlikte tarım doğal köklerinden ayrılmıştır (Keyder & Yenal, 2018:20-23).

Kimyasal girdilerle desteklenen büyük çaplı üretim neticesinde doğa veya doğal kalmamıştır. Tarım arazileri üzerleri açık endüstriyel fabrikalara dönüşmüştür. Pazarlama sürecinde ise etkili tüccar ve endüstriyel üreticilerin piyasanın tüm şartlarını belirledikleri bir durumda zorunlu olarak belirli ürünleri büyük miktarda üretmekten başka şansları kalmamaktadır. Üreticiler istedikleri ürünleri değil piyasanın daha doğrusu büyük tüccarların talep ettikleri ürünleri yetiştirmektedir. Üretici doğal ve yerli ürünlere yabancılaşmaktadır.

Tarımsal ürünlerin ticaretini yapan araçlar birçok üreticiye aynı ürünleri yetiştirerek ürün bolluğu olmasını sağlamakta, diledikleri ürünleri istedikleri fiyata alabilecekleri bir ortam yaratmaktadır. Bunun karşısında ise piyasayı düzenleyen devlet kurum ve kuruluşlarının yokluğu çiftçiyi korumasız ve seçeneksiz bırakmaktadır. Korumasız ve seçeneksiz kalan çiftçi zamanla kararsız hale düşmekte ve içine düştüğü kararsızlık büyük tüccar veya firmalar tarafından kolaylıkla yönlendirilebilmesine yol açmaktadır. Burada meydana gelen düzensizlik çiftçi aleyhine olan planlı bir düzensizliktir. Bu düzensizlik hali piyasa belirleyicilerinin planladıkları bir düzen olarak belirmektedir.

Ortada sözleşme olmasa da piyasanın hakim güçleri zımnen bütün çiftçileri sözleşme yapıp yükümlülük altına girmeden sözleşmeli üretici olarak kullanmaktadır. Bu yolla sorumluluk tek taraflı olarak çiftçilerin üzerine yüklenmekte, ortaya üretmek ve satmak zorunda olan çiftçiler ile karlılığını maksimize etmek için çiftçilerin içinde bulunduğu zorluklardan istifade eden firmalar çıkmaktadır.

4.6.2.2 Üreticilikten Tüketiciliğe Geçiş

Tarım arazisi ve hayvanları olan köylüler halen bitkisel ve hayvansal üretime devam etmektedir. Bu üretimin asıl maksadı ekonomik gelir elde etmek ve rahat bir yaşam sürmektir. Ancak, katılımcılardan üretime devam edenlerin rahat bir yaşam veya refah seviyesi yüksek bir hayat sürmedikleri, ekonomik anlamda borç çevirdikleri, sürekli olarak diken üstünde oldukları anlaşılmaktadır. Görünürde yüksek değerli

maddi varlıkları olsa da bu sahiplik bir tercih olmaktan öte kendilerine bir şekilde dayatılan zorunluluklar gibi durmaktadır. Köylüler arasında popüler kültür halini alan bir sahiplik durumun olduğu gözlenmektedir. Bu kırsal popüler kültürün şehirde ev sahibi olmak, birden fazla traktör ve araba sahibi olmak olduğu düşünülmektedir.

Herkeste 2-3 tane traktör var. Bu kadar traktöre gerek yok. O alıyor, ben niye almayayım diyor. Fantaziyelik var köyde. (G11)

Her evde 1-2 traktör, 1-2 araba var. (G15)

Steward (1972), karmaşık çağdaş toplumlarda; endüstrileşmeden etkilenecek ticaret, sağlık, eğitim, yönetim, ulaşım olanaklarının yoğunlaştığını, şehirleşmenin yaşandığı ve geliştiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte kırsal yaşamda ise kırsal yaşam sürenlerin sanayi üretimi olan mallara olan ilgilerinin arttığı, prestij sunan standart bir hayat sürmenin amaçlandığı, eski insan ilişkileri ve hizmetlerinin var olmasını sağlayan çiftlik nüfusunun nakit odaklı değer sistemine geçtiği, küçük çiftçiler arasındaki işgücü değişiminin görüldüğü, akrabalar arasındaki görev ve zorunlulukların yok olduğu veya ciddi manada değiştiğini ifade etmektedir (s.211-212).

Popüler kültürde anlamlar egemen kapitalist kültürün uygulamaları tarafından şekillendirilmekte, tüketiciler tarafından ise memnuniyetle kabul edilmekte ve ileriye taşınmaktadır (Turner, 2006:449). Çağdaş popüler kültür temelde ticari olarak üretilen kültürdür. Popüler kültür, tüketim anındaki kitlelerin ürettiği anlamlar ve uygulamalar olarak kabul edilebilmektedir (Barker, 2004:147-148). Popüler kültür ilk bakışta pop müzik, televizyon, film ve modayı kapsayacak şekilde yığınların kültürü (Bruce & Yearley, 2006:236) olsa da araştırma kapsamında yer alan yerleşim birimlerinde üretilen popüler kültür “maddi varlığa sahip olma” kültürüdür.

Çok fazla yetiştirmiyoruz ki. Tüketici hale geldik. Soğan, patates, sarımsak, yumurta, süt, yoğurt, peynir, ağırlıklı olarak alıyoruz. (G15)

Teknolojinin ilerlemesi herşeyi değiştirdi. Şöyle, teknoloji ilerlediği için alım gücümüz arttı. Alım gücümüz ilerlediği için teknoloji gelişmedi. Şimdi köyde her

evde çamaşır makinası var, bulaşık makinası var, televizyon var, var da var. Vatandaş yine sıkıntı içinde ama teknoloji ilerlediği için ucuzladı. Teknolojinin ilerlemesi. Hükümetlerin şeyinden felan değil.(G3)

Bitkisel üretim yapan çiftçiler elde ettikleri gelirleri genellikle borçlarına yönlendirmektedir. Yıl boyu sarf ettikleri uğraş neticesinde Ürgüp'te yoğunlukla kullanılan tabirde olduğu gibi “Ne onmakta ne de ölmekte.” dirler. Yani, refah içinde yaşayamamakta, ancak asgari düzeyde bir geçim sürmektedir. Tarım, endüstri ile bütünleşmemiştir. Meslek ya da üretim biçimleri çeşitlenmemiştir. Tarımdan kopuş olması durumunda asgari ücretle ile başta turizm olmak üzere hizmet sektöründe çalışmaktan başka çare bulunmamaktadır. Üretim biçimlerinde seçme hakkı bulunmamaktadır. Ancak tüketici konuma geçmek her durumda zorunlu bir istikamet olarak çiftçilerin karşısına çıkmaktadır.

4.6.2.3 Kırılgan Sektör: Turizm

Turizmin sıcak hava balonculuğu gibi bazı alt dallarının kültürü devam ettirici etkisi olduğundan önümüzdeki başlıklarda bahsedilecektir. Ancak turizmin iki grupta toplanabilecek olumsuz yönlerinin bulunduğu düşünülmektedir.

Yarısı bizimkiler, yarısı dışarıdan. Türkiye'nin sayılı zenginleri, isim vermek istemiyorum, buraya yatırım yapıyor. (G10)

Köyde 8 tane irili ufaklı otel var. (G14)

İlk olarak, alan ve mekanlar üzerlerine atılı bulunan anlam ve değerleri zamanla kaybetmektedir (Karakul, 2011:284). Turizm ile kentsel değerler köy yaşamına dahil olmaya başlamış, ekonomik getirisi ile de olumlanan turizm halk tarafından da benimsenmiştir. Ağırlıklı olarak Ürgüp İlçe merkezi ve Mustafapaşa Köyü olmak üzere halk eski konutlarını turizm amaçlı satmaktadır. Karacaören, Ayvalı, İbrahimpaşa ve Ulaşlı köylerinde de benzer konut satışları yaşanmaktadır. Turizm ve ilişkili faaliyetler alan ve mekanlara kültürle uyumlu olmayan yeni ve popüler anlamlar yüklemektedir. Toplumsal hafıza da benzer şekilde erozyona uğramaktadır.

Turistler ve turizm halktan ve bölgenin doğal ve kültürel manzarasından koparılmıştır (Özdemir, 2011). Ürgüp'ün bazı mahalleleri neredeyse tamamen butik oteller ile kaplanmıştır. Bu mahallelerde ikamet eden vatandaş sayısı son derece azalmıştır. Butik otel dışında yer alan oteller ise pansiyon hizmeti vermekte, gece vakti dışında turistler için başta alışveriş merkezleri olmak üzere belirli güzergahlara tur düzenlenmektedir.

İkinci olarak, turizm sektörü kırılğan bir yapıya sahip olup sürekliliği olan bir faaliyet olmaktan uzaktır. 1. Körfez Savaşı, 11 Eylül Saldırıları ve 2020 yılında yaşanan küresel salgın turizmin pamuk ipliğine bağlı olduğunu göstermiştir. Turistler herşeyden önce güvenlik beklemektedir. Bu istikrarsızlık ise turizme bağlı olarak çalışan insanların işsiz kalmalarına ve turizm bölgelerinin terk edilmiş kent veya mahalle haline gelmelerine sebebiyet vermektedir. Ürgüp artan biçimde turizm endüstrisinin bir açık hava fabrikası haline gelmekte ve turistlerin belirli sebeplerle gelemediği dönemlerde kapısına kilit vurulan fabrikaya dönüşmektedir. Halk ise hem tarımsal üretimden hem de turizmden beklediği geliri elde edememektedir. Turizm tek başına istihdamın ve tarımsal üretimin alternatifi olamamaktadır.

4.7 DEĞİŞİME DİRENÇ GÖSTEREN KÜLTÜREL UNSUR VEYA ÖĞELER

Son Kale Olarak “Tarım ve Reşberlik”

Değişme, kültürün maddi ve manevi unsurları arasındaki farklılaşma (Türkdoğan, 2016:41-44) veya önceki hal veya cereyan şeklindeki farklılıklar (Fichter, 2012:194-195) olarak ifade edilmektedir. Varlığını sürdüren bir sosyokültürel sistem, var olmayı ve işlev görmeyi sürdürdükçe kaçınılmaz olarak değişime tabi olmaktadır. Değişim tüm işlevsel sistemlerin ayrılmaz ve doğal bir parçasını oluşturmakta (Sorokin, 1962:696-697) ve toplumun tabiatında var olan bir özellik (Darity, 2008:568) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak kültürün birikimli bir yapı olması, kaynağını yaşamışlık ve tecrübelerden alması ve bu sebeple kendi bekasını öncelemesi ile bazı toplumlar değişime direnç göstermektedir. Aslında burada kültür ve unsurları kendilerini muhafaza etmeye çalışmaktadır. Toplum veya üyelerinin muhafazakar olmalarından öte sahip olunan kültürün kendisi muhafazakar bir özellik taşımaktadır.

Toplumlar bazı değişimlere mukavemet göstermekte iken bazı değişimleri ise kabul etmektedirler. Grupların algısı yeniliğin etkili olacağı yönünde oluştuğunda kabul kolaylıkla gerçekleşmektedir (Turhan, 1950:57-58). Diğer bir ifade ile kültür bireysel veya toplumsal ihtiyaçları karşılamakta ve tatmin edici ise değişmemekte veya değişime direnç göstermekte (Ogburn, 1964:154), kültür toplumsal ihtiyaçları karşılama konusunda icat etme kabiliyetini kaybettiğinde direnç olmamakta ve değişim yaşanmaktadır (Ogburn, 1964:159).

Katılımcılar eski ve yeni yaşamlarını kıyasladıklarında veya değişimi yorumladıklarında eskiden olan her şeyin kaybolduğunu veya değiştiğini ifade etmektedir.

Değişmemesi zor, herşey değişti. (G7)

Değişim bazen karamsar bir tablo içinde olumsuz olarak görülürken bazen de iyiye ve ileriye doğru bir gelişme olarak kabul edilmektedir.

Şimdi herşey değişti, insanlık, komşuluk. Paradan dolayı. (G5)

Değişimler genel olarak iyi anlamda oldu. Eskiden dediğim gibi bir çuval yaprağı bulamayan insanların şu anda kapısında bir taksisi bir traktörü, Ürgüp'te Kayseri'de Nevşehir'de bir evleri var. Bu sevindirici bir durum. (G1)

Kıray (1964), tarımsal faaliyette bulunmanın mutlak olarak ilginin dışarıya kaymasını önleyici ve değişmeyi yavaşlatıcı bir etkisinin olduğunu belirtmektedir (s.47). Ancak değişim doğrudan tarımda başlamıştır. Değişimi yavaşlatacak etmen olarak görülen tarım ilk olarak değişime uğramıştır. Özellikle tarımsal mekanizasyon ve gübre ve ilaçlardaki yenilikler tarımsal üretim biçimlerini kökten değiştirmiştir. Ancak bu değişimi kaybolma veya yok olma olarak da değerlendirmemek gerekmektedir. Çünkü tarım 12.000 bir yıllık süreç içinde gelişerek bugüne gelmiş ve toplumsal hafızadan kolaylıkla silinmeyecek bir unsur haline dönüşmüştür. Katılımcıların büyük kısmı değişimin kuvvetli bir biçimde yaşandığını ve hatta eskideki alışkanlıkların kaybolduğunu öne sürmekle beraber tarımsal faaliyetlerle

uğraşmaya devam ettiklerini de eklemiştir. Bunun nedeni olarak çeşitli ise hususlara vurgu yapmıştır.

Öncelikle Ata topraklarının boş kalmasına razı olmuyor gönlüm. İkincisi memuriyetteki aldığım ücrete ilave olarak bana ek gelir sağlıyor. Üçüncü olarak benim için bir dinlenme oluyor. (G1)

Değişimin varlığı mutlaktır. Direnç değişimin yön ve hızını belirlemektedir. Değişim ve değişime direnç konusundaki önemli bir belirleyici de kültürel unsurun işlevidir. Yani, işlevini sürdüren bir unsur değişmeye direnç gösterecektir. Tarım ve tarımsal üretim biçimleri kökten değişime maruz kalmasına rağmen sosyal ve ekonomik hayatta gördüğü işlevler nedeniyle ortadan kaybolurcasına değişmesi veya tarım toplumu olan Ürgüp halkının kolaylıkla reşberlikten vazecmeleri mümkün gözükmemektedir. Kültürün kilit öğelerinden daha önceki başlıklarda bahsedilmiştir. Orada düğünler, saygı kavramı ve kahvehanelerin kültürün kilit unsurları olduğuna değinilmiştir. Bu kültürel öğeler kilit konumda olmalarına rağmen tarımın yani reşberliğin kendisi kültürün üzerinde yükseldiği zemini teşkil etmektedir. Düğün, saygı kavramı ve kahvehane gibi kültürel unsurlar ancak tarım ve tarım yapma biçimleri çevresinde şekillenmektedir.

4.8 KÜLTÜREL DEĞİŞİME DİRENCİN SEBEPLERİ

Yukarıda yer alan başlıkta incelendiği gibi değişim asıl olarak tarımsal üretim biçimlerinde yaşanmış ve tarım kavramı değişikliğe uğramıştır. Yaşanan köklü değişimlere rağmen ticari olarak çiftçilikle uğraşanlar ve özellikle küçük ölçekli tarımsal faaliyetler yürüten halk arasında tarımsal üretim devam ettirilmektedir. Küçük ölçekli üretim yapan halk arasında devam etme sebebi olarak geleneğin devam ettirilmesi, ek gelir sağlanması ve iyi vakit geçirmek gibi nedenler bildirilmektedir. Bu tür nedenler belirli ölçülerde direnç etkisi göstermekte olup normal şartlar altında tarımsal uğraşları sekteye uğratacağı düşünülen iki temanın tarımın devamına destek olduğu değerlendirilmektedir. Destek sağlayan bu hususlar turizmdeki yarı zamanlı istihdam olanakları ile iç ve dış göçlerdir.

4.8.1 Turizm ve Tarımın İşbirliği

Turizmde çalışmak isteyenlerin köyünü terk edip ilçe merkezine göç etme ile turizm nedeniyle başta reşberlik olmak üzere meslek değiştirme durumları öğrenilmeye ve göç ve değişimin nedenleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar, ağırlıklı olarak köyde toprağı olmayan ve tarımla geçinemeyen bazı kişilerin ilçe merkezine turistik tesislerde çalışmak üzere zamanında gittiklerini ancak günümüzde özellikle balonculuk üzerine faaliyet gösteren firmalarda çalışanların kısmi zamanlı olarak çalıştıklarını, böylelikle ekonomik olarak kendilerini güvence altına aldıklarını ve iş dışında köylerinde bitkisel ve hayvansal üretime devam ettiklerini belirtmişlerdir.

Köyde çok fazla toprağı olmayan insanlar ya da geçinemeyen insanlar Ürgüp'te otellerde ya da balonda çalışmaya başladı. Doğrudan bırakıp turizmde çalışmaya başlayan olmadı. Fakat özellikle ek gelir olarak çalışan insanlar oldu. (G1)

1980'li yıllardan sonra turizm sektörünün gelişmesi, tarımsal gelirlerdeki istikrarsızlığın artması ve gerek tarımsal üretim ve gerek diğer ihtiyaçlar için nakit ihtiyacının çoğalmasına bağlı olarak kırsalda yaşayan aileler tarım dışı işleri tercih etmeye başlamıştır. Tarımsal desteklerin azalması da bu süreci hızlandırmıştır (Keyder & Yenal, 2018:93). Türkiye geneline benzer bir gelişme yaşanan Ürgüp'te turizm en önemli tarım dışı istihdam olanağı olarak belirlemiştir. Ancak turizmin kollarından biri olan sıcak hava balonculuğı bu istihdamı sağlamakla beraber kişilerin köy ve tarımsal işlerden uzaklaşmasına sebebiyet vermemiş, hatta ek gelir olarak tarımsal işlerle daha rahat ilgilenebilmeleri sağlamıştır.

Turizm için ikametgahlarını taşımadılar. Sıcak hava balonlarında köyümüzden yaklaşık 25 kişi çalışıyor, gidiyor balonu uçuruyor sonra gelip tarımla uğraşılıyor. (G13)

Bunlara neden balonda çalıştıklarını sordum. "abi, sabah dörtte kalkıyoruz, dokuzda dönüyoruz, 12'ye kadar yatıyoruz. Ondan sonrası bizim. İşimizi görebiliyoruz." diyorlar. (G14)

Turizm ilk bakışta kırdan kente göçü tetikleyen ve kültürel değerleri dönüşüme uğratan bir ekonomik faaliyet olarak değerlendirilebilmektedir. Halbuki sıcak hava balonlarının yaygınlaşması ve gerek yerli gerekse yabancı turistlerden yoğun talep görmesi turizmin toplumsal yapıya ve kültüre olumlu etkiler yapabileceğini ortaya çıkarmıştır. Sıcak hava balonlarında işler sabahın çok erken saatlerinde başlamakta ve öğle vakti olmadan bitmektedir. Burada çalışan ve çoğunluğu gençlerden oluşan personel iş bitimi yaşadıkları mahalle veya köylere dönmekte ve günün kalan süresinde tarımsal faaliyetlerle uğraşabilmektedir. Bununla beraber balondan kazandıkları asgari ücret ve bu vesile ile edindikleri sigorta kendileri için birer güvence olmakta ve büyüklerinden ve çevrelerinden gördükleri tarımsal uğraşları gönül rahatlığı içinde yürütebilmektedirler. Her iki faaliyet de diğeri için ek bir kazanç haline dönüşmekte ve asgari maddi imkanların güvencesi ile tarımsal faaliyetler devam ettirilmektedir.

4.8.2 İç ve Dış Göçlerin İki Taraflı Etkisi

1960'lı yıllardan itibaren baş gösteren iç ve dış göçlerin olumsuz taraflarının yanında öncelikle ekonomik düzeyde olmak üzere olumlu yönlerinin de olduğunu ve göç eden bir kişinin kendisinden daha fazla sayıda kişinin köyde kalmasını ve göç etmemesini sağladığı değerlendirilmektedir.

*Bu Almanya'dan sonra teknoloji ilerledikçe köyün durumu biraz daha iyi oldu.
(G3)*

Dedim ya Ankara'ya göç çok diye, insanlar oranın kültürünü getiriyorlar. (G6)

Bir Avrupalı akraban olacak ki 5-10 euro alıp geçinecen. (G5)

Elmacı (2008) 1966 yılında Sofular köylüleri ile yaptığı görüşmeler neticesinde, 1961 senesine kadar halkın büyük bölümünün fakirlik çektiğini, 170 hanelik (nüfus 976) köyün 75 hanesine mensup aile reisi veya erkeklerin yurt dışına işçi olarak gitmesinden sonra köyün ekonomik durumunun göreceli olarak düzeldiğini belirtmiştir. Yurt dışından gelen paralar ile genellikle altın veya traktör alındığı veya evlerin yapıldığını söylemektedir (s.119). Geçici işçilik maksadıyla özellikle Avrupa

lkelerine yapılan dış gçlerin 1960'lı yıllardan itibaren başladığı düşünüldüğünde Ürgüp'ten de buna yakın tarihlerde çalışmak üzere vatandaşların gç ettiği anlaşılmaktadır. Ekonomik geçim sıkıntıları bilinmeye doğru yapılan dış güçleri tetiklemitir. Gerek iç gerekse dış gçler sebebiyle köyü terk edenler geride kalanları ekonomik olarak desteklemeye başlamıştır. Bu destekler ile köy için ortak faaliyetler yapılabilmiş veya köyde kalan aile üyelerine ve ya akrabalara asgari geçim şartları oluşturulmuştur. Göç eden bir kişinin başa biri veya birilerinin gç etmesini engellediği değerlendirilmektedir.

Özellikle lke dışına göç edenlerin ilave göçü engellediği ifade edildi. Bunun yanında gerek turizm tesisleri çalıştırmak için rgpl olmayan insanların köye gç ettiği veya rgpl olup çalışmak için ülke içindeki şehirlere göç edip emekli olduğunda Ürgüp'e döndüğü durumlara sıkça rastlanılmaya başlanmıştır.

Bizim köyün nfus azalmıyor, gelen de gitmiyor. 800 ksur nüfus var. Dışarda olanlar emekli oldu mu geri geliyorlar. (G11)

Köydeki turizm işletmecilerinin yarısı bizimkiler, yarısı dışarıdan. (G10)

Kır veya köyden büyük yerleşim yerlerine gç ve kırın kültürünü buralara taşıma olgusunun yanında büyük merkezlerden köye tersine gç ve buraların kültürünü kır ve köye getirme durumu da karşılaşılabilecek durumlardan biri olarak karşımıza çıkabilmektedir. Böylelikle farklı gelenek ve görenekler köyün çatısı altında buluşmakta ve burada bir potada erimeye ve kaynaşmaya başlamaktadır. Köye katacakları ekonomik ve sosyal canlılığın yanında büyük yerleşim yerlerinde gördüklerinden ve yaşadıklarından olumlu olarak etkilenen kişiler bu unsurları köyelerine taşıyıp köylerde değişimin öncüsü ve bir parçası olabilecektir. Bunun yanında büyük şehirlerde edindikleri tecrübelerden olumsuz etkilenen kişilerin ise köyelerine döndüklerinde daha da muhafazakar bir yapıya dönüşmesi ve değişime karşı bir direnç geliştirebilmesi de mümkün olabilecektir.

4.9 KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN SONUÇLARI

Veri analizinin 9 başlık altında yapılacağı bölümün başında belirtilmişti. 9. ve son başlık “Kültürel Değişimin Sonuçları”dır. Bu başlık altında değişen kültürel unsurlar ile kültürel değişim sonucunda ortaya çıkan yeni anlamlar irdelenecektir. Konuya dayanışma olgusu ile başlanacak olup mahalle, köy ve köylülük kavramı; köylülükten kırsal kentliliğe geçiş; köylerin yeniden cazibe kazanması; doğayla zar atmak ve kültürel unsurların aynı anda değişmemesi temaları sırasıyla incelenecektir.

4.9.1 Dayanışma

Kültürün ve özellikle davranışsal kültürün önemli bir ögesi olan dayanışma olgusunun bileşen ve anlamları da zaman içerisinde dönüşüme maruz kalmıştır. Bu alt başlık ile dayanışma olgusunun bileşenleri ve dayanışmanın değişim yönü anlatılmaya çalışılacaktır. Dayanışmayı anlayabilmek için öncelikle kendileri de değişime uğrayan dayanışma ve yardımlaşma havzası, dayanışmanın toplumsal ilişkilerin yoğunluğu üzerine inşa edilmesi, iş bölümü, karşılıklılık ve toplumsal hayatta güven ve sosyal kontrol ilişkisi konulu temalar incelenecektir. Sonrasında ise değişen dayanışma olgusunun yönünü tayin etmek üzere geleneksel dayanışmanın azalması, yeni dayanışma biçimlerinin gelişmesi ve sivil dayanışmanın kurulamaması temaları irdelenecektir.

4.9.1.1 Dayanışma ve Yardımlaşmanın Havzası

Komşu, kişinin kendi evine yakın olan ve kişinin kendine yakın hissettiği kimse olarak tanımlanmaktadır. Yardımlaşma, dayanışma ve saygı gösterme, komşuların görev ve sorumlulukları olarak kabul edilmektedir (İlbars & Temren, 2003:135-136). Köylerde ise akrabalık ilişkileri en yakın, en yoğun ve en sık karşılaşılan toplumsal ilişki çeşididir (Stirling, 1971:37-38). Benzer şekilde dayanışma ve yardımlaşma genel itibari ile komşular arasında ve yakın akranalar arasında gerçekleşmiştir.

Komşuluk ilişkileri ikamet edilen evin yakınında birkaç ev olduğu gibi aynı mahallede yer alan daha fazla sayıdaki hane ile de kurulmuştur. Köylerde akrabalık bağlarının güçlü ve yaygın olması sebebiyle akrabalar ile dayanışma ve yardımlaşma içinde bulunulmuştur. Geniş ailelere sahip ailelerde ise dayanışma aile içinde

başlamış, ilçe merkezinde komşular, köylerde ise yakın akrabalar aileden sonra bu ağa dahil olmuştur.

Eskiden 3-4 aile arasında imece olurdu. Herhangi bir ücret alınmazdı, tamamen ücretsiz yapılırdı. Bizim için konuşursan bu 3-4 aile bizim komşularımızdı. (G1)

Eş, dost, akraba gözetilirdi. (G3)

Parayla işçi bulunmaz, akraba eş dostla işler görülür. Bugün senin oraya yarın benim başa. Mesela yarın halamın üzümünü keseceğiz.25 kişi. Para felan alınmaz. İmece usulü. (G9)

Halk doğal olarak köy ve mahallelerinden uzakta olanların değerlerinden öte günlük ilişki içinde oldukları akraba ve komşularının düşüncelerine kıymet vermekte, kötü günlerinde ve krizlerde bu kişilerden medet ummaktadır (Stirling, 1965:290; Erdentuğ, 1956:66-67). Aile bireyleri, akrabalar ve komşulardan sonra ise bu dayanışma ağına yakın arkadaşlar dahil olmaktadır (Komter, 2005:141; Yasa, Hasanoğlan Köyü, 1955:151; (Tönnies, 2018:54). Toplumsal mesafe arttıkça dayanışmanın yoğunluğu azalmakta, bireyler aile içinde veya az sayıdaki dostları ile daha dayanışmacı davranış içinde bulunmaktadır. Bunun sebebi ise ağırlıklı olarak sahip olunan normların uyumlu olduğu kişiler ile daha fazla dayanışma sağlanabilmesidir (Sorokin, 1962:129). Ürgüp'ün eski mahallelerinde ve köylerinde cemaat tipi toplulukların var olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Köylerdeki dayanışmacı davranışta akrabalık ön planda iken, Ürgüp İlçe merkezinde yer alan mahallelerde komşuluk ilişkileri ön planda olduğu değerlendirilmektedir.

Dayanışma, birlik, uyum ve bütünlük beraber çalışarak ve özellikle beraber tüketerek ortaya çıkmaktadır (Fiske, 1993:266). Ancak, dayanışma, sadece artı değer üretmek için kurulan bir ilişki türü olmaktan uzaktır. Bazı durumlarda elde edilmek istenen değer aile veya akraba birlik ve bütünlüğüdür. Bitkisel üretimde işgücü havuzu oluşturulmakta ve yakın ve uzak akrabalar işgücü oluşturmak için toplanmaktadır. Bu gruplarda önemli kişinin ne kadar iş yaptığından öte kişinin katılımı olmaktadır.

Bireylerin katılımı ile kurulan birliktelik aile içi gerilimin önlenmesini sağlamaktadır (Fiske, 1993:260).

Dayanışma ve yardımlaşmanın havzası da doğal olarak dönüşüme uğramıştır. Çünkü endüstrileşme çağına kadar bireylerin yaşamında önemli bir ekonomik role sahip olan aileler günümüzde üyelerinin hayata tutunmalarını sağlayacak bir ekonomik değer üretememektedir. Aksine, insanların refahı genel anlamda diğer insanlarla yapılan mal ve hizmet mübadelesine bağlı hale gelmektedir. Kadınların iş gücü piyasasına katılımların artması, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmaları, norm ve değerlerin serbestleşmesi ve boşanma oranlarının artması gibi bir takım etmenler yüzünden aile eski uyum düzeyini ve ilk önemini kaybetmiştir (Komter, 2005:149). Kadınlar için geçerli olan özgürleşme ve serbestleşme, aile diğer üyeleri için de geçerli olmakta, gerek eğitim gerekse çalışma maksatlı olarak aile üyeleri dayanışma havzasından uzaklaşmaktadır.

4.9.1.2 Dayanışmanın Toplumsal İlişkilerin Yoğunluğu Üzerine İnşa Edilmesi ve Dayanışmada Davranışsal Kültürün Baskınlığı

Köy ve mahallelerin dar bir alanda kurulu olması, evlerin birbirine mesafe olarak yakın bulunması, insanların ihtiyaçlarını ortak olarak mahalle/köy fırın ve çeşmelerinden karşılaması, tarım arazileri sebebiyle ev komşuluğunun yanında bir de arazi komşuluğu ilişkilerinin yaşanması, ekim, dikim ve hasat dönemlerinin kısa olması ve tek ekim ve hasat yapılabilmesi, kışların uzun sürmesi sebebiyle hasat döneminde sonra yoğun bir kışlık kayıt hazırlığının yapılması gerekliliği topluluk üyelerinin birbirleri arasında yoğun ilişki ve etkileşim kurmasına sebebiyet vermiştir. Bu etkileşim yoğunluğu hem mekânsal şartların hem de kişilerin birbirine olan ihtiyaçları sebebiyle ortaya çıkmıştır.

Komşu ilişkileri önde gelirdi. 25-30 ev bu taraftan 25-30 şu taraftan beraberdik. 10-15 gün mesela Erdal'lara gitmedik, bugün oraya gidelim oturalım, öteki gün diğerine gidelim oturalım derdik. (G4)

Kamusal mekanlar kabul edilebilecek köy meydanları ve bu meydanın çevresinde tesis edilen kahvehaneler ve muhtarlık binası ekonomik ve toplumsal etkinliklerin

gerçekleştirildiği, düğün, asker uğurlamaları ve cenaze törenlerinin icra edildiği alanları oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra çamaşırhaneler, ortaklaşa kullanılan fırınlar ve çeşmeler, camiler ve güvercinlikler diğer kamusal alanları teşkil etmektedir (Karakul, 2011:276-277). Harman yerleri, değirmenler ve mahalle camileri diğer kamusal alanları teşkil etmiştir.

Kamusal alanlar aynı zamanda hafızasını korumaya yardım etmede önemli bir rol oynamakta (Misztal, 2003:16) ve grup üyelerine kültürel mirasın toplumsal aktarımını sağlamaktadır (Misztal, 2003:91). Kamusal alanların işlevinin sosyal etkileşim ile kültürel mirasın nesiller arası aktarımını sağlamasının yanında yaşatılan kültürün anlık olarak kontrol edilmesi ve denetlenmesi olduğu da düşünülmektedir.

Köyün doğaya ve doğal etkilere karşı ortak bir tavır sergilemek üzere kurulmuş olması, yaşam ve üretimin sınırlı alanlar içinde gerçekleştirilmesi burada yaşayanların birbirleri ile yoğun toplumsal ilişki içinde bulunmalarına neden olmaktadır. Burada açığa kavuşturulması gereken önemli bir konu da toplumsal ilişkilerin kuvvetli olmasının tek sebebinin köylülerin sınırları dar olan bir bölgede yaşamaları olup olmadığıdır. Köy veya mahalle yaşamı ortak hedefe karşı beraber hareket etmenin ve/veya ortak zorlukların üstesinden elbirliği ile kalkmanın üstü kapalı olmak üzere kalıplaşmış bir ifadesidir. Belki de buradaki diğer ehemmiyetli nokta da ortak yaşamın bir mecburiyet olması veya mecburiyet nedeniyle köylülerin dar alanlarda beraber yaşamaya rıza göstermeleridir. Yazılı olmayan sözleşmenin önemli maddelerinden birinin de güçlü toplumsal ilişki kurmak ve toplumsal ilişkileri ne pahasına olursa olsun devam ettirmek olduğu değerlendirilmektedir.

4.9.1.3 İşbölümü

Tarımsal ve gündelik faaliyetlerde kadın ve erkek arasında belirli kıstaslar dahilinde iş bölümü yapılmıştır. Kadınlar, gerek bitkisel üretimde gerekse hayvansal üretimin her aşamasında yer almıştır. Bu tür işlerde temel kıstas ağır işlerin paylaşımı olmuştur. Fiziksel güç gerektiren işler daha çok erkek tarafından yapılmakta olup diğer tüm işlerde kadınlar aktif olarak rol almıştır. Kadınların her türlü faaliyette bulunmalarının yanında ev işlerinin tamamında asıl sorumlu olmaları genel anlamda

kadınların iş bölümünde ağır yükü çeken taraf olduğunu ortaya koymaktadır. Hane halkının tamamı iş bölümünde yer almıştır. Evin yaşlıları annesi ve babası arazide olan torunlarına bakmış, evde kalan hayvanların bakımı ile ilgilenmiştir.

Hayvancılığın azalması ve tarımsal mekanizasyonun artması ile birlikte kadınların üretim faaliyetlerinden büyük oranda çekildiği, iş tanımının daha çok ev işleri ile sınırlı kaldığı durum belirmiştir. Bu durum ise erkeklerin algısında kadınların iş bölümünde bulunmadığı sonucunu çıkarmalarına neden olmuştur

Biz de genelde erkek ve kadın beraber iş yapar. Yardımlaşma olur. Erkek zor işleri yapar. Üzümlü beraber çapalırız. Bizde ayırım olmaz. (G9)

Eskiden kadının yükü ağırdı. Eskiden her evde inek, koyun vardı. İnek kesin vardı. Sabah kadınlar hayvanları görür, gelir evde yemek hazırlar, gideceği tarlanın ırgatı varsa onların yemeğini hazırlar, onlarla tarlaya gider, dönünce yemek hazırlardı. (G7)

Dede ile babaanne kalırdı evde. Gerçi onlarda bizden daha büyük iş yaparlardı. Evde hayvanlar var. Su verilecek, yem verilecek, doğum yapacak olur. (G13)

Tarımsal mekanizasyonun devreye girmesi, hayvancılığın azalması, hasat edilen ürünlerin hanenin geçimi veya kışlık tüketime için değil ticari olarak piyasaya sürülmesi, gıda maddelerinin hazır olarak alınması ile birlikte kadınların tarımsal faaliyetlerdeki rolleri azalmıştır. Bir diğer konu da iş bölümünde önemli yer tutan iş hayvanlarının artık neredeyse tamamen üretim faaliyetlerinden çıkmış olmasıdır. Erkek, kadın, yaşlı hane halkının ve iş hayvanların beraber yürüttüğü tarımsal faaliyetler artık erkekler ve makineler tarafından yürütülmektedir.

4.9.1.4 Karşılıklılık

Karşılıklılık ilkesi açık olarak söylenmeyen fakat beklenen ve doğal bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların dayanışma ve yardımlaşma uygulamaları hakkında verdikleri bilgilerde karşılıklılık ilkesinin bu iki davranış olgusunun doğal bir parçası olduğu görülmektedir.

Düğünlerdeki seymanlık olayını en son biz kaldırdık. Bizim köyden kız almaya gelirler. Erkekler aşağıda dereye toplanırlar. Kaç kişi geldi? 170 kişi. Kaç oda açılacak? Onar kişiden 17 oda açılacak. Bütün mahalleli, bütün köylü o odalara en yakın olanlar oradaki misafirleri ağırlarlardı. Seymanlığın kalkması ile ilgili; Biz gidiyoruz, öyle bir karşılama görmüyoruz. Ondan dolayı kaldırdık. (G4)

Elle tutulur gerekçesi şudur, bugün benim işimi kolay yaparsak yarın da senin işini kolay yaparız. (G8)

Traktör ihtiyacımız olduğunda bu traktörü olan zenginlerden ücreti karşılığında traktörü kiraladık, bazen de karşılığında biz de onların tarlasında ücretsiz olarak çalışırdık. Tabii bazen de yevmiye alarak çalışmaya giderdik. Olması gereken şudur; karşılıksız olmalıdır fakat uygulamada insan bir yapıyor iki yapıyor üçüncüsünde karşısından bir şey görmezse bunu bırakıyor. (G1)

Eşit geri dönüşler olmadığı takdirde karşılıklılık ilkesi zarar görebilmektedir. Hediye mübadelesinde ince bir bağımlılık ve karşılıklı bağımlılık dengesi bulunmakta ve bu durum ise güç ilişkisi ve kontrolün köklenmesine sebebiyet vermektedir (Komter, 2005:69-70). Maddi hediye verilmesi, kişiye ait olan zamanın vakfedilmesi veya emek gücünün tahsis edilmesi neticesinde veren ve alan arasında ahlaki bir bağ kurulmaktadır. Kurulan bu bağ verilene karşılık bir şey verme zorunluluğu ve beklentisini ortaya çıkarmaktadır (Komter, 2005:43).

Karşılıklılık zincirini meydana getiren diğer bir husus da minnettarlıktır. Minnettarlık, karşılıklılık alış verişi devam ettirici itici bir güç özelliğine sahiptir. Böylelikle de toplumsal uyum ve toplumun yaratılmasında önemli katkısı bulunmaktadır. Alış verişin altında yatan karşılıklılık ilkesi ve buna bağlantılı olan minnet duygusu insan toplumunun ve kültürünün ahlaki çimentosu olarak işlev görmektedir (Komter, 2005:57-58).

Dayanışma ve yardımlaşmanın temel amaçlarından birisi eksikliği hissedilen maddi ve davranışsal olguların tamamlanmasıdır. Yapısal yoksunluğun veya eksikliklerin karşısında bir direnç mekanizması veya dayanışması olarak kurulan köy ve

mahallelerin ve bu birimlerde ikamet eden insanların yürüttükleri faaliyetlerde karşılıklılık prensibine riayet etmeleri bu açıdan gereklilikten öte bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte toplumsal çevrede korunan değerler bulunmaktadır. Bu değerlerden bir tanesinin de yapısal hale gelen köy/mahalle kültürünün temel ögesi olan toplumsal etkileşimin devam ettirilmesi zorunluluğudur. Bu zorunluluk birçok toplumsal ve iktisadi süreçte insanların ortak hareket etmesine yol açmaktadır.

Karşılıklılık ilkesinin hizmet ettiği diğer bir işlevin de informal toplumsal kontrol mekanizmasının kurulması ve devam ettirilmesi olduğu düşünülmektedir. Tesis edilen karşılıklılık sayesinde köy veya mahalle içinde etkili bir iletişim ağının kurulduğu, çevrede ve hanelerde ortaya çıkan değişim ve gelişmelerin diğer sakinler tarafından hızlı bir şekilde öğrenildiği ve gelişen durumlara göre tedbirler alındığı ve sonuçta toplumsal gelişme ve gerilemenin hep beraber yapıldığı değerlendirilmektedir.

4.9.1.5 Toplumsal Hayatta Güven ve Toplumsal Kontrol İlişkisi

Dayanışmanın azalması ve ortadan kalkması konusu incelenirken iki hususun varlığı ile karşılaşılmaktadır. Birincisi güven hissini kaybolması, ikincisi ise güvenin sarsılmasından sonra yeniden tesis edilmesinin çok güç olmasıdır. Güven, belirsiz ve kontrol edilemeyen gelecekle mücadele önemli bir strateji olan güven, toplumsal ahlaki bağıdır (Sztompka, 2003:25).

Katılımcıların eski zamanlarda “güven vardı” yönündeki ifadelerinden “eskiden karşılıklı ilişkilerde doğruluğu esas alan ve bu yapıyı koruyan bir informal bir mekanizma vardı.” yorumuna ulaşılmaktadır. Yazılı olmayan, kanunlar tarafından değil gelenekler tarafından korunan bir yapıya vurgu yapılmaktadır. Bu ise çok uzun süreç neticesinde oluşmuş bir kültürel yapıdan başka bir şey değildir. Bu yapının değişime uğraması, yapının koruduğu değerlerin de yozlaşmasını beraberinde getirmiştir. “Karşılıklı güvenin esas olması” değerinin de bunlardan biri olduğu düşünülmektedir.

Güven vardı. şimdi o güven azaldı. Şimdi insanlar bankaya güveniyor. Eskiden bankalar yoktu. İnsanlar birbirileri ile ticaret yapardı. Mesela mahsul satılacak, tüccar gelirdi. 3-4 ay vadeli isterdi. İnsanlar güvenirdi. Biz hep aynı tüccara verirdik. Tüccar ikiy vadeli derdi. Babam verirdi. Şimdi al gülüm ver gülüm. İnsanların birbirine güveni azaldıkça dayanışma da azalıyor. Köylerde hala var ama şehirlerde azaldı. (G2)

Daha önceden bizim köyde kooperatif vardı, Taskobirlik vardı. Ancak bu iyi yönetilmediğini için kapatıldı, insanlar için çok kötü bir tecrübe oldu. Şu anda gitseniz “Gelin hep beraber bir kooperatif kuralım, beraber olalım” desanız, Taskobirlik örneğinden dolayı kimse bir kooperatif kurmak istemez. İnsanlar bir şey yemek içmek için kooperatif kurulduğunu düşünürler, benim sırtımdan geçirmek için kooperatifçilik yapılıyor zannederler ve bu kötü örnekten dolayı tekrardan bir kooperatif kurmak çok zor. (G1)

Güvence vardı, ağızdan çıkan her söz güvenceydi. Şimdi ben verdiğimi alamıyorum, yıllık 30-40 bin liram batıyor. Kültür buna döndü işte. (G17)

Gerek iş yaşamında gerekse diğer inşalarla olan ilişkilerde bireyler artık uzun vadeli taahhütlere girememektedir. Toplumsal bağlar ve arkadaşlıklar artan bir şekilde üretilen değil tüketilen nesnelere haline gelmektedir. Toplumsal bağlar öngörülebilirliğini yitirmekte ve geçici hale gelmektedir (Komter 2005:171-173). Alışkanlıklar ve davranışlar uzun zamanlar içinde tekrar edilek kazanılmaktadır. Toplumsal ilişkiler içinde de güven olgusu aynı biçimde birçok tecrübeden sonra elde edilmektedir. Toplumsal iletişimin sınırlı olduğu, köy veya mahalle gibi küçük yerleşim birimleri ile piyasa arasındaki ekonomik mübadeleyi düzenleyenlerin kısıtlı olduğu dönemlerde tesis edilen ve güvene dayanan ilişkiler pazar piyasanın değişmesiyle, ortaya birçok aktörün çıkmasıyla sarsılmaya başlamıştır.

En büyük değişim alışlagelmiş yapıların mevcut süreçlerde etkisini kaybetmesi ve bilinmeyen mekanizmaların kendine yer bulması olmuştur. Çiftçilerin veya köylülerin ise ilk kez tanıştıkları ve tecrübe ettikleri yeni yapılarda veya mekanizmalarda yaşadıkları olumsuz tecrübeler onların yeniyi reddetmelerine ve güven duymamalarına yol açmıştır. Her kötü tecrübe yeni ile onlarca hatta yüzlerce

yılda uyum sağladıkları eski arasında kıyas yapmalarına ve yeniye olumsuz eskiyi ise olumlu görmelerine sebebiyet vermiştir.

Modernleştik, ayrıldık. Eskiden Temenni mahallesinde biri ölür bizim mahallede ağlardık. 150-200 kişi ölünün başında olurduk. Yabancı geldi, yabancılaştık. Rumlar gitti, yerine muhacirler geldi. Şimdi yabancı geldi, yerli gitti. Onların yerini köyden gelen doldurdu, yabandan gelen doldurdu, memurlar geldi. (G17)

Bu örf adet bi biz de kaldı. Daha önce örf adet daha iyi uygulanıyordu. Dışarıdan gelin alma artınca kalmadı. Geçim kalmadı, nüfus azaldı. Aşırı derecede göç oldu. 20 yıl önce Ürgüp'ün köyleri arasında parmakla gösterilecek yerdi. Ortaokul vardı, postane vardı, kuran kursu vardı. adam dışardan kız alıyor, şartların uymuyor. Maddi olsun, kafalar uymuyor. Bir an önce işin görülmesine ve düğünün bitmesine bakılıyor. Başka köyler farklı şeyler istiyor, bizim köyde öyle değil. Bu da bitirdi. (G13)

Zaman içinde paylaşılan ortak anlam kümeleri yok olmakta ve toplumsal ve kültürel bağılıklarda çeşitlenmeler oluşmaktadır. Göç yoluyla toplumlara giren ve güvenli bir mesafede tutulamayan yabancılar ile çeşitlenmeler artmaktadır (Komter 2005:175). Bununla birlikte yabancılar eski dönemlerde gösterilen misafirperverlik de yok olmaktadır. Çünkü misafirperverlikte de karşılıklılık söz konusu olmakta yaptığının karşılığını göremeyeceğini öngördüğünden misafirperver davranışlar sergilenmemektedir (Komter 2005:176).

Güven kavramı ile birlikte üzerinde durulması gereken diğer kavram da toplumsal kontroldür. Toplumsal kontrol ile ilgili tanım ve açıklayıcı bilgilere aşağıda yer verilecek olmakla beraber toplumsal kontrolün güven inşasında ve inşa edilen güvenin tekrar tekrar değerlendirilmesinde kullanılan bir tür araç olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü güvenin kurulacağı her düzeyde karşılıklılık ilişkisi söz konusu olacaktır (Tecim, 2012:2). Güvenin karşılığında ilk olarak hareketin aynısı beklenmekte olup daha önemlisi karşılıklı sadakat ve güvenin tesis edilmesi beklenmektedir

Yazılı ve açık olarak belirtilmeyen toplumsal kural ve normlara, ayrıca bireylerin yaptırım mahiyetindeki tepkileriyle davranışlarını karşılıklı olarak kendi beklentileri doğrultusunda yönlendirdikleri sürece informal toplumsal kontrol denilmektedir. İnfomal toplumsal kontrolde bireyin bütün davranışları denetim altında tutulmakta, norm veya grup sınırlamalarının dışına çıkan birey grup içinde sahip olduğu statü ve toplumsal desteğini kaybetmektedir (Eserpek, 1979:160-161; Innes, 2003:34).

Modernlik öncesinde yaşayan cemaat toplumlarının içinde yaşadıkları düzen birbirlerini tanımaları ve her şeylerini bilme üzerine kurulmuştur. Yoğun toplumsal ilişki ile bölge sakinleri birbirlerini tanıma ve bilme fırsatına kavuşmuştur. Bir kişiyi bilinir kılmak onun üretimde kullanılmasını ve güvenilir hale gelmesini sağlamıştır (Baumann, 2003:51-52).

Kapalı toplum içinde yaşamaları ve toplum içinde sıkı toplumsal kontrolün olması ile köy veya mahallede yaşayan insanların sosyal ve ekonomik olarak birbirine denk hale geldiği değerlendirilmektedir. Güven karşılıklı etkileşim ile tesis edilebilmekte, tesis edilen güven ise sıkı toplumsal kontrol araçları ile denetim altında tutulmaktadır. Diğer bir ifade ile informal toplumsal kontrol ile karşılıklı güvenin ve denkliğin varlığı sürekli olarak sınıanmaktadır.

Kapalı toplumların daha açık hale gelmesi, toplum içindeki bireylerin hareketlerinin bilinmemesi ve yapının bireylere hakim olamaması o toplumda informal toplumsal kontrolün olmadığı veya zayıf olduğu ve buna mukabil güvenin tesis edilmediğini göstermektedir. Modern toplumlarda informal toplumsal kontrol ile güven ilişkisinin tesis edilmesi mümkün gözükmemekte ve bu yapıyı ikame edecek yeni bir oluşuma ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

4.9.1.6 Geleneksel Dayanışmanın Azalması

Katılımcıların söylemleri neticesinde bitkisel üretim sürecindeki ekim ve hasat işlemleri esnasında yapılan kısmi yardımlaşmalar dışında genel manada dayanışma ve yardımlaşma ilişkilerinin azaldığı ifade edilebilmektedir.

Makineleşti. Pek yardımlaşma kalmadı. Endüstriyel oldu. (G4)

Eskiden; harman vardı. Şimdi patozlar var, biçerdöverler var, bitti. (G7)

Tarımsal alandaki yeniliklerden olan makineleşmenin artması iş gücü ihtiyacını asgariye indirmiş ve iş gücünü oluşturan bireylerin anlamlı etkileşimini azaltmıştır. Bunun yanı sıra topraktan kopmanın da dayanışmayı azaltıcı bir etkisi olduğu görülmüştür (İlbars & Temren, 2003:137-138).

Temel hedefi muhtaçlığın giderilmesi ve ortak sorunların halledilmesi olan dayanışma olgusunda, hedeflerin başka türlü giderilmesi mümkün olduğunda dayanışma yönünde bir etkileşim kurulamamış veya kurulan etkileşim azalmaya başlamıştır. Kültürel bir öge olan, yüzyıllarla ifade edilebilecek bir zaman diliminde birikerek nesilden nesle aktarılan bu ögenin dayandığı esas unsur olan kapalı toplum yapısı ve toprağa bağımlı üretim ve dağıtım düzeninin bozulması doğal olarak üst yapı olan dayanışma olgusunu da olumsuz biçimde etkilemiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, dayanışmanın azalması veya ortadan kalkmasından öte dayanışmanın şekil değiştirmesi veya yer değiştirmesidir.

Diyeceğim, böyle bir işte bir araya gelemiyoruz. Yemede içmede, düğünde oynamada bir araya geliyoruz ama böyle şeylerde toplu hareket edemiyoruz. (G14)

Gruplar arası mevcut olan düşmanlık ve hizipçilik bir grubun yeni bir şey yapmasına imkan vermemektedir (Foster, 1962:102). Mevcut hizipçilik, köyün doğal olarak bir kişi veya grubu lider olarak kabul etmemesi veya yasal yollardan seçilen muhtarı benimsememesi olarak ortaya çıkmaktadır. Aslında ortada gayri resmi olarak gücü ele geçirme gayreti bulunmakta ve bu uğraş hizipler vasıtasıyla yürütülmektedir. Bu durumun aksinin de mevcut olduğu görülmüştür. Köy halkını bir amaç uğruna ortak olarak harekete geçirmek yerine kişinin şahsi teşebbüsü ile girişimde bulunulmuş ve hedeflenen alt ve üst yapı tesislerini faaliyete geçirmiştir. Neticede de bu başarı o kişi tarafından sahiplenilmiştir.

Bizde kapalı sistem sulama var, geçen sene faaliyete geçirdim, 2600 dekar arazi sulanıyor. (G9)

Katılımcıların anlatımlarından ortak hareket etmek konusunda kararsızlıklar yaşadıkları ve şüpheli yaklaşımları anlaşılmaktadır. Eskiden gelen alışkanlıklarının aksine olduğunu düşündükleri bir uygulamaya direnç göstermekte ve yeni için ikna olmakta zorlanmaktadırlar. Bu durumda tek başına ikna kabiliyetinin de yeterli etkiyi sağlayamayacağı, toplumu ortak bir hedefe yöneltecek önderlerde belirli güç ve liderlik özelliklerinin olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Güç özelliklerinin siyasi, mali, toplumsal ilişki genişliği olduğu; liderlik özelliklerinin ise güç özelliklerini etkili bir şekilde kullanabilme kabiliyeti ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Maddi durumu iyi olan ve mülakat esnasında sürekli olarak siyasi bağlantılarından bahseden katılımcıların toplumu ortak hareket ettirmek konusunda sorun yaşadıklarına dair bir konuyu açmadıkları, bu türlü bağlantıları olmayan kişilerin ise sıklıkla çevresini ikna etmede zorluk yaşadıkları anlaşılmıştır. Muhtar kimliği taşıyan katılımcılardan bir kısmının yoğun siyasi bağlantılara sahip olduğunu ve köylerinin gelişimi için bu toplumsal ilişkilerini harekete geçirdiklerini veya geçirmeye çalıştıklarını ifade etmeleri kayda değer gözükmektedir.

Tarımın ticarileşmesi ile karşılıklı tarımsal çalışma örüntülerindeki sıklık ve yoğunluğu azaltmakta ve geleneksel kırsal işbirliği örüntülerinin zarar görmektedir (Foster, 1962:34-35). Geleneksel dayanışma ve yardımlaşma ilişkileri azalmakta, üretim ve beka odaklı kurulan dayanışma ilişkilerinin yerini ise zamanla kişi veya gruplar arası etkileşim gerektirmeyen bireysel teşebbüsler almaktadır.

4.9.1.7 Yeni Dayanışma Biçimlerinin Gelişmesi

Dayanışma uygulamalarının bir kısmının şekil değiştirmesi veya görünür olmaktan çıkması dayanışma olgusunun tamamı ile ortadan kalktığı ve azaldığı anlamına gelmemektedir. Katılımcıların genel kanaati bu yönde olsa dahi eskiden olmayan ancak yeni beliren etkileşim türlerinin dayanışma uygulaması olabileceği akılda tutulmalıdır. Dayanışma ve yardımlaşma pratiklerinin yer aldığı madde başlığının altında yer aldığı gibi yörede yetiştirilen veya üretilen ürünlerin tanıtılması ve pazarlanması ile ilgili gerçekleştirilen festivaller ve yağmur duaları dayanışmanın yeni uygulamaları olarak belirlemektedir.

Ören mevkiinde yağmur duası yapıyoruz. 22-23 köy katılıyor. Bu sene ertelendi. 15-16 büyükbaş kesiliyor. 300-350 kilo. O da bir kaynaşma, çok eskiden beri. Uzun süredir. Bir nevi toplumsal etkinlik. İnsanlar akrabalarını görüyor. Dua atmosferi olduğu için samimi bir hal oluyor, siyasilerin katılımını sağlamıyoruz. (G4)

Yüzde doksan her yıl yağmur duasına çıkılır. Yağmur yağmadığında da duasına çıkılır, yağmur olduğunda da şükür duasına çıkılır. Yeşilöz köyünde Örenyeri var. Oraya gidilir. Dua edilir, yemekler yenir, kurbanlar kesilir, sonra millet dağılır. Hem orda dayanışma olur, diğer köylerdeki tanıdıklarını, arkadaşlarını, akrabalarını görürsün. (G7)

Dayanışma, seviye olarak yükselmemiş olmakla beraber şekil değiştirerek varlığını sürdürmektedir. Burada bir hususun altının çizilmesi gerekmektedir. Doğaya uyum ve sonrasında doğayla belirli sınırlar çerçevesinde ortak mücadele temelinde başlayan dayanışma uygulamaları 21. yüzyılda farklı bir hal almıştır. Artık doğaya uyumsuzluğun veya doğayla mücadelenin sonuçlarının katlanılmaz etkilerinden kurtulmak üzere Allah'a yakarış yeni bir dayanışma şekli olmuştur.

4.9.1.8 Sivil Dayanışmanın Kurulamaması

Dayanışma muhtaçlık ve karşılıklı bağımlılık üzerine inşa edilmiş olup süreç içinde bu yapının herkesin hedefini gerçekleştirecek şekilde toplumsal kaldıraç haline gelmesi mümkün gözükmemektedir. Komter (2005), dayanışmanın ihtiyaç ve karşılıklı bağımlılık olmadan yürütülebileceği parçalanmış bir dayanışmaya modeline doğru evrildiğini ve bu modelde çeşitlilik ve çoğulculuğun olduğunu ifade etmiştir. Bu modelde, dayanışma artık ihtiyaç ve arzuların karşılıklı tanınmasına daha az bağlı olup daha çok gönüllülüğe bağlı hale gelmektedir. Bireyler zorunlu oldukları dayanışma yerine özgürce dayanışma içinde olmaya ve özgürce karar verip bunu özgürce uygulamayı tercih etmektedir (s.212). Diğer bir anlatımla, dayanışmanın ikinci ve üst seviyesi karşılıklı muhtaçlığın olmadığı ve çoğulculuğun bulunduğu yeni bir etkileşim biçimidir. Ancak mülakatlar esnasında bu yönde bir dayanışmanın oluşmadığı gözlemlenmiştir.

Pazarlama bireysel olarak yapılır, özel tüccarlar gelir, alır bizden. Kooperatif yok. Arz talep olayı. (G6)

Düşündük. 8-10 yıl önce üzüm yetiştirme kooperatifi kurmuştuk. Yazıhanesi vardı. bazı şeyler oldu. Borç geldi. Ceza felan durumu oldu. Sonrasında kapandı. Ama kursak iyi olur. (G9)

1980 yılında da köyde tarımsal faaliyet yürüten bir kooperatif kurulmuş, o da fazla yürümemiş. (G13)

Katılımcılardan elde edilen bilgiler ışığında bir bütün oluşturmak ve bir bütün olarak kalabilmek, eksilik hissedilen alanlarda birbirine destek olmak konularında dayanışma sergiledikleri ancak bu dayanışma modelini ikinci seviyeye yükseltmek konusunda yeterince ilerleyemedikleri anlaşılmaktadır. Kapalı toplumdaki açık topluma, geçimlik tarımdan ticari tarıma geçildiğinde devlet ve özel şirketler karşısında kendilerini temsil etme kapasitesine ve tüzel kişilik hüviyetine sahip kooperatif yapılanmalarını kurma ve yürütme konusunda birçok teşebbüs yapılmış, belirli zaman sonrasında bu yapılar ortadan kalkmıştır. Ortaklık içinde bulunulabilecek yeni yapılar kurmaya isteksiz davranılmaktadır. Eski tecrübelerin de ışığında kişiler arası güveni tesis etmek oldukça zor görünmekte ve halk devlet dışında birey, grup veya yapıya güven duymamaktadır.

Güven, toplum üyelerinin uzun zaman sürecindeki ortak ve paylaşılan tecrübeleri neticesinde ortaya çıkmaktadır (Sztompka, 2003:99). Güven duygusunun olmamasının zaman içerisinde oluşan ortak hafıza kaynaklı tecrübeler olabileceği değerlendirilmektedir. Zaman süreci içinde yaşanmış ve ortak hafızaya kaydedilmiş çatışmalar neticesinde uyumsuzluk ve güven eksikliği oluşabilmektedir. Daha önceden işbirlikçi davranış sergileyememiş grupların ise karşılıklı anlayış ve işbirliğini yeniden tesis edebilmeleri oldukça zahmetli olmaktadır (Misztal, 2003:14).

4.9.2 Mahalle, Köy ve Köylülük Kavramı

Kendi kendine yeterli olmak Osmanlı Devleti döneminde beri mahalle ve köylerin en önemli özellikleri arasında bulunmaktadır. Bitkisel üretim ve hayvancılık esas geçim kaynağı olmuş, gıda maddeleri köy içinde üretilmiştir (Tabakoğlu, 2000:158-162).

Ekonomik ve toplumsal hayat ile dayanışma köyün sınırları ile çevrelenmiştir. Yaşamı idame ettirebilmek için ihtiyaç duyulan bilgiye bu sınırlar içinde ulaşmak kolay olmuştur (Keyder & Yenal, 2018:102). Kendi kendine yeterli olmak köy ve mahallelerin temel özelliğini oluşturmuş, davranışsal kültürün önemli bir ögesi olan dayanışma köy ve mahalle sınırları içinde şekillenmiştir.

Evde en az bir inek olurdu. Eski dediğim 90'lar. Şimdi peynir, yumurta, süt bile dışardan alınıyor. (G5)

“Tavuk bile kalmadı köyde.” (G16)

Öncelikle çiftçi ve bazen zanaatkar olan, yiyeceklerinin ve ihtiyaç duydukları giyecek ve aletlerin çoğunu kendileri üreten köylüler, üretemediklerini tedarik etmek için kasaba/şehir pazarlarına bağımlı hale gelmiştir (Foster, 1962:46). Köylerde günlük gıdalarda bile kendi kendine yeterlilik özelliği kaybolmaya yüz tutmuştur.

Köy kavramının alanyazındaki tanımının aksine katılımcılar köy hakkında kendi tanımlamalarını yaparken yukarıda bahsi geçen hususlardan öte köylülük ve köy yaşamını sıkıntı, zorluk, imkansızlıklar manzumesi ve katlanılan külfet olarak tarif etmektedir. Köy, çalışmanın ve emek sarf etmenin bitmediği tüm yıl devam ettiği yer olarak betimlenmektedir. Bunlarla birlikte köy, şehirde var olan imkanların bulunmadığı yer olarak da tanımlanmaktadır.

Köy hayatı zor, sabah altıda başlar gece onikide biter. Kış gelmeden işi bitirmelisin.(G2)

Köy doksanlar 5 demirci, 3 marangoz, konfeksiyon, 8 bakkal vardı. zaman geçtikçe bura geriye düştü. Bir zamanlar eczane vardı. Her sene inşaatlar olurdu. Şimdi inşaat 3-5 senede bir. (G5)

Tarım Kredi Kooperatifi vardı, bir devlet hastanesi vardı. Sağlık ocağı değil devlet hastanesi, iki ambulansı vardı. Birini İsveç'teki köylüler aldı getirdi. 1995 gibi sağlık ocağı oldu, sonra kapandı. PTT vardı, memurlu. (G2)

Sermaye birikimi, nüfus artışı, yüksek üretkenlik, yaygın eğitim ve siyasi ağırlık gibi avantajları ile şehir toplumu kırsalı geride bırakmış ve toplumsal ve ekonomik değişimi temel belirleyicisi haline gelmiştir. Köylünün küçük üreticiler dünyası çok farklı yapılandırılmış yeni dünyanın sadece küçük bir parçası haline gelmiştir (Shanin, 1971b:249). Köyler belki de küçük bir parça olmaktan öte görülmek istenmeyen, göz ardı edilen ve önemsenmeyen parçalar haline almıştır.

Nüfus sayımları nüfus verileri dışında yerleşim merkezlerinin teşkilatlanması ve devlet kurumlarının bu merkezlerde yaygınlaşması hakkında da bilgiler sunmaktadır. 1965 yılında Ürgüp'e bağlı 2 belediye (Ortahisar ve Aksalur) bulunurken 1970 yılında Mustafapaşa'nın eklenmesi ile belediye sayısı üçe yükselmiştir. 1975 yılında Başdere de belediye olarak gözükmeye başlamış ilçe merkezine bağlı belediye sayısı dörde çıkmıştır. 2010 yılı itibariyle Aksalur'un belediye hüviyetini kaybettiğini ve mahalleye dönüştüğü, 2019 yılı itibariyle ise Mustafapaşa ve Başdere'nin de belediye hüviyetini kaybederek köylere dönüştüğü görülmektedir. 2021 yılında Ürgüp'e bağlı belediye olarak sadece Ortahisar Belediyesi kalmıştır. Yine sayımlarda yerleşim birimlerinde yer alan PTT şubeleri de gösterilmiştir. 1970 yılında Ortahisar, Mustafapaşa, Aksalur, İbrahimpaşa, Karain ve Taşkınpaşa'da olmak üzere toplam 6, 1975 yılında Ortahisar, Mustafapaşa, Aksalur, Başdere, Akköy, Bahçeli, İbrahimpaşa, Karain, Karlık, Sarıhır, Sofular, Şahinefendi ve Taşkınpaşa'da olmak üzere toplam 13, 1980 yılında ise 1975 yılındaki sayı ile aynı sayıda PTT şubesinin faaliyette olduğu görülmüştür. 1985 yılı ve sonraki nüfus sayımlarında PTT şubelerine dair bilgi verilmemiştir (TÜİK, 2021).

2021 yılı Eylül ve Ekim ayında yapılan saha çalışmasında köylerde PTT varlığına dair bir bilgi edinilmemiştir. Bu veriler ışığında 1965 yılından 1980 yılına kadar belediye ve kamu hizmetlerinin artan biçimde kırsal yerleşim birimlerine ulaştırıldığı görülmektedir. Yerleşim birimlerindeki nüfus artışlarının bu hizmetleri getirdiği ilk anda düşünülse de sonraki yıllarda bu hizmetlerin kaybolmasının nüfus değişimine ne kadar yansıdığı tam olarak ölçülememektedir.

Anılan yıllarda belde be köylerin kamu hizmetlerinin sağlanmasında il veya ilçe merkezine bağımlı olmaktan kurtularak kendi kendine yeterli bir yapıya kavuşması

hedeflenmiş olduğu değerlendirilmektedir. Sonraki dönemde ise köylerin kamu hizmetleri bakımından tamamen il ve ilçe merkezine bağlı hale geldikleri, yine köylerde ağırlıklı olarak bitkisel üretimin olduğu tarımsal faaliyetler yapıldığı görülmektedir. Bu hususu bir örnek ile detaylandırmak mümkün gözükmemektedir. Karain Köyü, Ürgüp'ün köyleri arasında nüfus, giyim, şive, zenginlik, çalışkanlık ve pekmezinin lezzeti ile diğer köyler arasında ön planda olan bir köydü. Köyler içinde köy okulu, kütüphane, sağlık ocağı ve PTT şubesinin açıldığı ilk köydü (Akuzun, 2014:63). Ürgüp'ün bir köyünün 1960'lı yıllarda yukarıda ifade edildiği gibi tanınmasına rağmen bu köy 2019 yılı itibarıyla 187 nüfusa sahip ve hiçbir kamu kurumunun yer almadığı bir köy hüviyetine bürünmüştür.

Köyün ve köylünün sahip olduğu ayırt edici başka özellikler de bulunmaktadır. Köylü hane halkı köylü toplumunun çekirdeğini teşkil etmektedir. Köyün kendisi en olağanüstü/göze çarpan toplumsal gruptur. Hiçbir köy daha geniş yerli/kendine özgü bir örgütün bir parçasını oluşturmamaktadır. Köylü hane halkı köylü aile yaşamının ve çiftçilik uğraşlarının tam bir bütünleştirmesidir. Hane halkı üyeliğinin temelinde kan bağı değil köylü yaşam biçimine tam katılma durumu belirleyicidir (Stirling, 1971:37-38). Hanehalkı; üretim, tüketim, mal sahipliği, toplumsallaşma, ahlaki destek ve karşılıklı ekonomik yardımın temel birimini oluşturmaktadır (Shanin, 1971a:30-31). Buradan hareketle toplumun ve kültürün yapı taşının köyler olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Ancak köyler bu değeri görmekten çok uzakta bulunmaktadır.

Katılımcıların anlatımlarından şu çıkarımı yapmak mümkün olmaktadır. Şehirler, yokluğun vücut bulduğu köylerin tam aksi istikamette istenilen herşeye ulaşılabilen yerler olarak algılanmaktadır. Köyün köyde doğup büyüyen katılımcıların bu türlü kanaatlere sahip olmasının iki boyutu olduğu değerlendirilmektedir. İlk boyutu, çocukluklarından bugüne kadar köyde umdukları veya bekledikleri gelişmenin olmaması; ikinci boyut olarak ise şehir veya şehir yaşamı hakkında zihinlerinde oluşturdukları ve oluşturulan olumlu algılardır. Her ne kadar köylülerin neredeyse tamamının Ürgüp ilçe merkezi, Nevşehir il merkezi ve Kayseri şehir merkezi ile yoğun irtibatları olsa da zihinlerinde yer tutan şehir algısı bunlardan da farklı

gözükmektedir. Bunda ise temel etkenin köyün iticiliğinden öte şehrin hayali çekiciliği olduğu düşünülmektedir.

Şehir denildiğinde aklıma modernlik, teknoloji gelir. Mesela biz köyde iken ışık yoktu. Eğitim, öğretim, okullar gelir. Esnaf, üretim, sanayi gelir. Köy denilince bunlar akla gelmiyor. (G3)

Artık köylerde iki farklı yaşam biçimi bulunmaktadır. Sürekli köyde yaşayan eski köylüler ile şehirlerden gelerek köylere yerleşen yeni köylüler. Eski köylüler para kazanmak için gece gündüz çalışarak üretim yaparken yeni köylülerin büyük kısmının zaten bir aylıkları olduğu için hobi için arka bahçelerinde üretim yapmaktadır. Yeni köylüler çocukluğunun yaşamına özenerek köye gelirken eski köylüler ve özellikle çocuklar ve gençler şehir hayatına özenmektedir. Köylerdeki bu yeni yaşam tarzı arttıkça ve yeni köylülerin sayısı çoğaldıkça tarımsal üretim azalması ve köyün geleneksel düzeninin bozulması mümkün gözükmektedir (Yıldırım, 2020:193-195).

Köy yaşamı dediğimiz kafa dinlenecektir bir yerdir şimdi. (G12)

Şimdi 200 hanemiz var abartısız 190 hanede emekli var. Onla iş götürüyoruz(emekli maaşı ile geçinmeyi kastediyor). (G14)

Şehirliilerin akınına uğrayan köylerde ilk başta doğal doku zarar görmektedir. Tarımsal faaliyetler azalarak nihayetinde bitmektedir. Kırsal alanlar üretim merkezleri olmaktan çıkarak tüketim merkezleri haline dönüşmektedir. Çiftçi üretmek yerine elindeki arazileri dışardan gelenlere satarak kazanç sağlamanın yollarını aramaya başlamıştır. Çiftçilerin çocukları üretmek yerine gelişen hizmet sektöründe işçi olarak çalışmayı seçmektedir. Yeni köylüler şehirlerle irtibatlarını koparmamakta ve şehir hayatını köylere taşımaktadır. Köyün yeni sakinleri hayvancılık yapan köylülerden rahatsız olmaya başlamakta, gübre kokusu ve sinelerden rahatsız olup resmi makamlara şikayette bulunmaktadır. Bu tersine göç ile birlikte kırsalda fiyatlar artmaktadır Şehirden gelenler büyük tarım arazilerini toplayarak tarım yapmaya çalışmakta başaramadıklarında da büyük arazilerin boş kalmasına neden olmaktadır (Yıldırım, 2020:199-201).

Köyde doğup büyüyen ve buralardan hayatlarını kazanan insanlar bile çocuklarının benzer bir hayat sürmesini istememekte, köylerde eksik gördükleri hususları gidermek üzere uğraş sergilemek yerine çocuklarının başka yerlerde farklı meslekler edinmesini desteklemektedir. Köyde genel manada iki grup insan kalmaktadır. Birinci grup maddi gücü yüksek, geniş arazilerde makinalı tarım yapan kesim; ikinci grup ise emekli maaşı olan veya köy dışındaki yakınlarından sağladıkları gelirler ile yaşamaya çalışan yaşlılardır. Köyde kalan büyük çiftçiler veya fiziksel güç sarf edemeyecek yaşlılar ise tarımsal faaliyetlerde yabancı uyruklu işçileri çalıştırmaya başlamıştır. Köyler bölgesel kültürün havzasıdır. Köyün toplumsal yapısının ve özellikle nüfus yapısının değişmesi, önümüzdeki süreçte kültürü oluşturan merkez havzadan çevreye farklı kültürel unsurların iletilmesine yol açabilecektir.

Çocuklar tarlada çalışmaya başladı, dağda tarlada mekan var. Çocuklar annesiyle odada konuşuyor. “Köyde durmam anne, ben okuyacağım” diyor. İşte amacıma ulaştım, kendi yaptığımı söylüyorum. (G4)

Topluma işlevsel olarak bağlı olan köyler (Boran, 1945:10), kendi dışındaki köy, kasabalar, şehir ve hatta uzak dünya pazarları ile ilişki kurmak mecburiyetinde kalmış (Yasa, “1989:10) ve bu ilişki zamanla kurulmuştur. Neticede tek yönlü olan köy-toplum ilişkisi ile birlikte toplum ve şehirlerdeki olay ve gelişmeler köyleri derinden etkilemiş ancak köylerin burada önemli etkileri olmamıştır. Şehir ile köy arasındaki bağlantı sıkılaştıkça ve köyün şehirle bütünleşmesi ilerledikçe, köy daha çok dışarı açılarak daha çok dışa bağımlı hale gelmiştir (Güçbilmez, 1972:1-2). Kendi kendine yeterli olmak, köylerin temel özelliği olmaktan çıkmıştır.

4.9.3 Ne Köy Ne Şehir: Köylülükten Kırsal Kentliliğe Geçiş

Köylerin köylülerin şehirlerle olan sıkı ilişkisi köyleri dönüştürmeye başlamış ve bu değişim yönü evrimleşemeyen karmaşaya doğru ilerlemiştir. Köyler ne köy olarak kalmış, ne de kentleşmiştir. Temel özelliklerini kaybetmiş ancak, şehirlerin arzu edilen özelliklerine sahip olamamıştır. Bu hali ile köyler sınırlı süre yaşanan, barınma amaçlı kullanılan mekanlar haline dönüşmeye başlamıştır.

Köy yerinde yaşamının ne anlamı kaldı ki?” Bir tek ev kirası vermekten kurtuluyoruz. Köyde her imkan var. Kalorifer var, çamaşır, bulaşık makinası var. (G15)

Adam Ürgüp'te veya Kayseri'de kalıyor ama gelip görüyor bağları.(G16)

Köyler veya köylülük bir üretim biçimi olmaktan öte yarattığı ve dağıttığı kültürle birlikte başlı başına bir hayat tarzı olmuştur Köy veya mahalle halkının yarattığı içtimai ve iktisadi hayat o yerleşim yerine ruh veren en önemli unsurlardır. Tabii ki yoğun emek kullanımı ve neticesinde gelen üretim köyün ayrılmaz öğeleridir. Yaşanan süreçte ise köyler tüketimin bir parçası haline gelmiş, üreten çoğunluğun yerine tüketen bir kitlenin zaman geçirdiği bir fiziki alan haline dönüşmüştür. Köy kültürü veya köy yaşam tarzı yerini kırsal kentlere bırakmış, şehre uzak ve daha sakin yerler haline dönüşmüştür.

Zaten 10-15 hayvan var. Çoban olarak Afgan tutuluyor. 10-12 Afgan var. Suriyeli çok bizde. Tarım işçiliği yapıyorlar. Hayvancılığı Afganlar, tarımı Suriyeliler yapıyor. (G5)

Tarım arazisi, yabancı işçiler var, bayanlar gitmiyor, şehir hayatı yaşamak için. Yabancı işçiler genelde doğulular, Batmanlılar, Urfalılar. (G6)

Köylüler köyün temel işlevlerinden olan bitkisel üretimden olduğu gibi hayvansal üretimden de uzaklaşmaktadır. Köyün barındırdığı anlamlar içeriğini kaybetmiş köyler nüfusun yoğun olduğu ana merkezlere uzak kırsal yaşam alanlarına dönüşmeye başlamıştır.

4.9.4 Köylerin Yeniden Cazibe Kazanması

Köy ve köylülük kavramlarında yaşanan değişimlere ve köylerin kırsal kentlere dönüşmeye başlamasına rağmen bazı hallerde köye tersine göç yaşandığı ve köyün belirli oranda çekiciliğinin arttığı görülmektedir. Söz konusu süreci açıklarken şehirlerin “çekiciliğinin” azalmasının yanı sıra köylerin “iticiliğinin” de azalmasına vurgu yapmak gerekmektedir (Keyder & Yenal, 2018:187)

5-6 sene önce kimse köyde kalmak istemiyordu ama 5-6 senedir gençler köyde kalıp tarımla uğraşmaya başladılar. (G12)

Acentalar Mustafapaşa'ya girdikten sonra turizm canlandı, geri dönüşler başladı. (G10)

Özellikle tarıma ve turizme yöneltilen devlet kaynaklı destekler ve bu kapsamda gerçekleştirilen projeler ekonomik canlanmayı da beraberinde getirmiştir. Ekonomik canlanma ise yerleşim biriminin kaynağını kültürden alan maddi ve manevi çekiciliğini artırmış ve bu doğrultuda yerleşim yerlerinin eskiden sahip olduğu canlılığa doğru gelişim göstermesini tetiklemiştir. Asgari ücret veya sınırlı düzeydeki gelirler kişilerin şehirler gibi büyük merkezlerde hayatlarını konforlu bir biçimde sürdürmelerine imkan vermemektedir. Geriye gaye olarak sadece hayatta kalmak veya hayatı bir biçimde sürdürmek kalmaktadır. Bu hali ile de insanların doğup büyüdüğü yerlerde olabilecek ekonomik bir canlılık kişilerin yeniden buralara dönmesine yol açabilmektedir.

4.9.5 Doğayla Zar Atmak

Atasözü ve Deyimler Sözlüğü'nde "Çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane 'gelecek yıl' çıkmış" şeklinde bir atasözü yer almakta olup aynı sözlükte bu atasözünün, çiftçinin ürününün her yıl afete uğradığı, onun da hep gelecek yıla umut bağladığı anlamına geldiği belirtilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2020). Kültürün ana şekillendiricisi olan bitkisel üretim artık doğayla uyumlu olarak gerçekleştirilen bir üretim şekli olmaktan çıkmaya ve doğaya karşı yapılan bir uğraş olmaya başlamıştır.

Yani sürekli kumar halindesin, sürekli zar atıyorsun, düşüş gelmesi gerekiyor, gelmiyor. (G4)

Diğer mesleklere göre daha emek isteyen, güç isteyen bir meslek. İklim şartlarına bağlısın, her sene aynı olmuyor. Belirsizlik tarım hayatı aslında. Çok iyi ürün olacak zannediyorsun bir hafta önce dolu yağıyor, tüm ürün gitti. Tarım hayatı tamamen bir kumar gibi bir şey aslında. (G12)

Doğal şartlara ve doğaya uyumlu hayat süren ve asıl mücadelelerini doğaya karşı veren köylüler bu uyumlu ancak zor hayattan uzaklaşmak ve verdikleri mücadeleyi “kumar” olarak tanımlamak durumunda kalmaktadır. Hayatın her alanında olduğu gibi tarımsal uğralar da risk ve bazı hallerde tehlike içermektedir. Alınacak tedbirler ile riskleri asgariye indirmek önem arz etmektedir. Bazı çiftçiler yaptırdıkları tarım sigortası ile iklime bağlı riskleri azaltmaya çalışırken, bazıları sigortanın pahalı olduğunu veya sigortanın kapsamının sınırlı olduğunu ve başlarına gelen doğal hadiseleri karşılamadığını ifade etmiştir.

Bitkisel ürün çeşitliliğın azalması, tek bir üründen büyük miktarlarda üretim yapılması, kullanılan suni gübre ve ilaçların toprağı ve suları zehirlmesi doğanın da insanlarla uyumlu olarak üretim sürecinde yer almamasının başlıca nedenlerini oluşturmaktadır. Ancak burada zayıf konumda olan ve doğaya ayak uydurması gereken taraf insanoğludur. Bu olumsuzluklarla beraber ham tarım ürünlerini işleyecek endüstrinin kurulmamış veya yeterli olmaması, zanaatkarlığın giderek terk edilmesi, diğeri bir ifade ile gelir kaynaklarının çeşitlendirilmemesi doğayla atılan zararın oldukça düşük gelmesini sağlamaktadır.

Tarım öğrenilen taktik ve tekniklerdir. İklime karşı alınabilecek tedbirler de bu kapsam içine dahildir. Ürün çeşitlendirme, yerel tohum ve fide/fidan kullanma, arazi çeşitlendirme ve doğal kesme ambarlar vasıtasıyla bir önceki sene elde edilen ürün veya işlenmiş ürünlerin uzun süre muhafaza edilebilmesi bu tekniklerden birkaçını oluşturmaktadır. Kültürel tekniklerin mevcut riskleri indirgemedi başarılı olunamamasının nedenlerinin, köylülerin doğadan beklentilerinin doğanın karşılayamayacağı kadar çok olması, emek birlikteliğı ve insan duygusallığı ile doğayla uyumlu yapılan uğraşların yerini makinalarla yapılan büyük çaplı üretimin alması ve insanların doğal değişimlere uyum sağlayamaması olarak değerlendirilmektedir.

4.9.6 Kültürün Unsurların Aynı Zamanda Değişmemesi Prensibinin Dönüşümü

Katılımcılar teknolojik ve ekonomik anlamda büyük değişimler yaşandığını belirtmiştir. Diğeri bir ifade ile toplumsal yapıdaki ekonomi kurumunda olumlu dönüşümlerin varlığından bahsedilmektedir. Ekonominin olumlu olarak değişmesi

teknolojinin sunduğu yeniliklerin alınması ile ölçülmektedir. Araba, traktör ve ev alınması ve bunlara sahip olmak ekonominin gelişmesi biçimde değerlendirilmektedir. Ekonomik gelişmenin yadsınamaz bir gerçeklik olduğunu belirtmekle beraber yenilik ve teknik ilerlemelerin kültürel unsurları değiştirme durumunu incelemek önem arz etmektedir.

Eskiden dediğim gibi bir çuval yaprağı bulamayan insanların şu anda kapısında bir taksisi bir traktörü, Ürgüp'te Kayseri'de Nevşehir'de bir evleri var. Bu sevindirici bir durum. Eşekle bağ sürerken ya da öküzle çift sürerken şimdi 100 beygirlik veya 80 beygirlik traktörlerle arazi sürülüyor. (G1)

Eskiye baktığımızda insanların hemen hemen tamamı amele gibi kara kuruydu, zayıftı. Gürbüz bir insan görmedim hiç, hatırlamıyorum. Çünkü sabahdan akşama kadar çalışırlardı, çalışma esnasında yedikleri bulgur pilavı ve yufkaydı. Her gün aynı iş yapıyorlardı, bu yemeği yiyorlardı. Şimdi ise insanlar daha gürbüz, öğlene kadar tüm işlerini hallediyorlar, traktör kullanıyorlar, sürme işini hallediyorlar. Daha sonra da kahveye gidiyorlar işlerini bitirdikten sonra. Çünkü artık insanların ekonomik anlamda geliştiklerini söyleyebilirim.(G1)

Değişim çok yaşandı fakat hayat felsefelerinde çok bir değişim olmadı. 2 yılda bir arabalarını, traktörlerini değiştiriyorlar. 80 beygirlik traktöre 150 bin lira basıyor alıyor fakat insanlar hiçbir zaman Antalya'ya tatile gitmiyor. Denize gitmeyi lüks olarak kabul ediyor, gereksiz görüyor. Benim köyüm her yerden daha güzel, bağıma bahçeme gittiğimde serin serin esiyor, niye tatile gideyim ki diyor. Çocuğun oraya gitse farklı bir yer görse bir havası değişse bunu kabul etmiyor. (G1)

Kültürün bütün unsurlarının aynı anda değişmesi beklenmemektedir. Değişim öncelikle küçük alt sistemlerde meydana gelmekte ve zamanla bu eğişim dalgası bütün sisteme yayılmaktadır (Sorokin, 1962:661). Maddi kültürdeki bir değişiklik ilk başta olup sonrasında maddi olmayan kültürün maddi kültüre uyumlu hale gelmesi beklenebileceği gibi değişiklik öncelikle maddi olmayan kültürde gerçekleşip maddi kültürün bu değişikliğe ayak uydurması da beklenebilmektedir. Ancak genelde icatlar sebebiyle maddi kültür öncelikle değişmektedir (Ogburn, 1964:268-269;

Yasa, 1969:277). Tüm unsurların beraber değişmemesi unsurlar arasında yakın bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir. Bu durum ise maddi ve manevi kültür arasında uyumsuzluğun oluşmasına sebebiyet vermektedir (Turhan, 2015:22).

Kültürün, maddi kültür, ideolojik kültür ve davranışsal kültür olmak üzere üç unsurunun olduğundan bahsedilmiştir. Meydana gelen yenilik ve teknik ilerlemelerin hangilerinin kültürü veya unsurlarını değiştirdiğini tespit etmek çok önemlidir. Araştırmada, araba, traktör, elektronik ve beyaz eşya gibi yenilik içeren maddi öğelerin kültür sahasına öncelikle girdiği gözlemlenmiştir. Traktörün kültürel değişimine en yüksek oranda etki edebilme kapasitesi olduğunu ifade edilebilecek olsa da tek başına büyük değişimleri ortaya çıkaran etmenin tarımın veya diğer bir ifade ile tarım yapma biçiminin bütüncül bir şekilde değişmesi olduğu değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme neticesinde yenilik veya buluş/keşif marifetiyle kültürün maddi unsurlarının öncelikle değiştiği tezi çok anlamlı olsa da bu durumun görünen bir etki-tepki olduğu, normal süreçte tüm kültürel unsurların birbirine eşlik ederek değişime ayak uydurdukları düşünülmektedir.

Araştırma neticesinde kültürün unsurları arasında büyük bir gecikme olmadığı, gerek yenilik gerekse yayılma ve kültürlenme yolu ile kültürün tüm unsurlarının hızlı bir şekilde değişime maruz kaldığı, değişim esnasında direnç mekanizmalarının yeterince tepki göstermediği görülmüştür. Hayata dahil olan maddi kültür unsurlarının davranış ve ideolojik kültürü mü değiştirdiği, ideolojik kültürünün değişmesiyle birlikte maddi ve davranışsal kültürün mü bu kadar hızlı değiştiğini tespit etmek olanaklı olmasa da tüm unsurların hızlıca değiştiğini ifade etmek olanaklı görünmektedir. Sonuç itibariyle, kültürel alanlar olan toplumsal hafızanın beşiğini teşkil eden köyler ve mahalleler terk edilmiş, bitkisel üretim yapanların sayısı azalmış, düğün adetleri değişmiş, moda tarzları farklılaşmış, zihinlerde yer alan köy ve şehir algısı dönüşmüştür. Değişim kültürel fasılayı mümkün kılmayacak şekilde hızlı ve sert olmuştur.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırmanın konusunu, Ürgüp İlçesi'nde yaşatılan kültür, kültürün şekillenmesinde asıl etkiyi gösteren tarımsal faaliyetler, tarımsal uğraşlar çerçevesinde şekillenen kültürel örüntüler ve dayanışma olgusu ile bu kültürel unsurlarda meydana gelen değişimler oluşturmaktadır. Araştırmanın birinci temel amacı Ürgüp'te yaşanan ve yaşatılan kültürün temel öğelerini belirlemek olmuştur. Kültürün merkezinde yer alan kilit öğeyi belirlemek ile rençper (reşber) kavramının kapsadığı anlamları ve dayanışma pratiklerini keşfetmek birinci temel amacın yanında ele alınan alt amaçları teşkil etmiştir. Araştırmanın ikinci temel amacı ise tarım ve dayanışma penceresinden kültürel değişimin sebep ve sonuçlarını anlamak ve açıklamak olmuştur. Kültürel değişimin yön ve hızını tayin etmek, değişime direnç gösteren unsur ve öğeleri belirlemek ve direncin nedenlerini açıklamak ikinci temel amacın yanında ele alınan diğer alt amaçlardır. Son bölüm olan “Değerlendirme ve Sonuç”ta ise araştırmanın araştırma problem cümleleri ve amacına uygun olarak elde edilen bulguların genel bir değerlendirmesi yapılacak ve son olarak sonuç ifade edilecektir. Öncelikle Ürgüp ilçesini özgün kılan fiziki ve kültürel özellikler ortaya konulacak olup sonrasında araştırma bulgularının değerlendirilmesine geçilecektir.

Ürgüp İlçesi, volkanik dağlarla çevrelenmiş bir coğrafyada konumlanmıştır. Bölgenin hakim yer yüzü şekilleri vadiler ve tepeler olup yüzey yapısı kaya ve volkanik tüften oluşmaktadır. Karasal ve yarı çöl ikliminin yaşandığı ilçede yaz ayları oldukça sıcak ve kurak, kış ayları ise soğuk ve az yağışlı geçmektedir. Ana akarsu kaynağı Şahinefendi Köyü'nden başlayıp Kızılırmak'a dökülen Damsa Çayı olup bu kaynak yaz aylarında kuruyabilmektedir. Bölgede 1 ve 3. derece doğal sit alanları yer almaktadır.

Köklü bir tarihe sahip olan Ürgüp ilçesi, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti ve son olarak da Türkiye Cumhuriyeti'nin kent ve halklarına beşiklik yapmıştır. Tarihi süreç içerisinde Osiana, Hagios Prokopios, Prokopi, Burgut, Birügüp, Başhisar ve Ürgüp adlarını almıştır. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ürgüp'te Müslüman ve Hristiyan topluluklar beraber yaşamıştır. 1924 yılında gerçekleşen Nüfus Mübadelesi ile Ürgüp'te yaşayan Rumlar Yunanistan'a göç ettirilirken, Yunanistan'da ikamet eden Müslüman Türkler de Ürgüp'e getirilmiştir.

Tarım, özellikle bitkisel üretim bölgenin temel geçim kaynağını teşkil etmiştir. 1980'li yıllardan itibaren ise turizm ve turizmle ilişkili hizmet sektörü tarımla birlikte ana geçim kaynakları haline gelmiştir. Üzüm, patates, soğan, kayısı, elma, armut, kuru bakliyat ve tahıllar en çok yetiştirilen bitkiler olmuştur. Otlak ve mera alanlarının darlığı ve bitki örtüsünün de kısıtlılığı gibi sebeplerle hayvancılık sadece geçimlik olarak yapılan bir faaliyet olarak kalmıştır.

1943 yılında kurulan Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası ile 1958 yılında Taskobirlik adıyla faaliyetlerini devam ettirmeye başlayan kooperatif bölgedeki tarımsal üretimin endüstri ile desteklenmesi bağlamında faydalı iki kuruluş olarak uzun yıllar hizmet vermiş olmakla beraber Ürgüp Tekel Şarap Fabrikası 2004 yılında özelleştirilerek 2005 yılında tamamen, Taskobirlik ise ekonomik sıkıntılar nedeniyle 2008 yılında kapatılmıştır. Bu kurumların faaliyetlerine son vermesi Ürgüp'ün simgelerinden biri olan üzüm üretimini sekteye uğratmış, geniş arazilere yayılmış üzüm bağlarının birçoğu işlenmez hale gelmiştir. Tarımın endüstri ile desteklenmesi ve bitkisel üretimin katma değerli ürünlere dönüştürülerek elde edilen gelirin yükseltilmesi böylelikle sonlandırılmıştır.

Ürgüp İlçe merkezi ve köylerinin kültürel yapısının akrabalık ve komşuluk ilişkileri, Rum ve Mübadil Türkler, düğünler, üzüm, buğday, halıcılık ve iklim şartları çerçevesinde şekillendiği değerlendirilmektedir. Bu kültürel öğelerin ise reşberlik olarak da ifade edilebilecek küçük ölçekli tarımsal faaliyetler çerçevesinde şekillendiği ve reşberliğin kültürel yapıyı etkileyen başlıca etmen olduğu düşünülmektedir. İklim koşulları, üzüm ve buğday yetiştirilmesi ve bu ürünlerin

çeşitli alt ürünlere dönüştürülmesi ve saklanması maddi ve davranışsal kültüre etki eden ana etmenler olarak karşımıza çıkarken, kültüre dayanak olan toplumsal ilişki ve etkileşimin yönünü ve şiddetini ise akrabalık ve komşuluk ilişkileri, düğün kutlamaları ve halıcılık uğraşları belirlemiştir. Rumların göçü kültürel unsurlarının havzasını daraltmış olup Yunanistan'dan gelen mübadiller ile Ürgüp'ün kültür havzası çeşitlenmiş ve genişlemiştir.

Bulgulara ışık tutacak şekilde Ürgüp İlçesi hakkında alanyazında yer alan coğrafi, tarihi, ekonomik ve kültürel bilgilerin kısaca sunulmasından sonra "Veri Analizi ve Bulgular" bölümündeki içeriğe uygun şekilde son sözler söylenecek ve değerlendirmeler yapılacaktır. Öncelikle Ürgüp'te yaşanan ve yaşatılan kültürün temel öğelerinden bahsetmek gerekmektedir. Ürgüp'ün kültürel yapısının inşası ve şekillenmesinde kültürel ekoloji, kültürün tarihi bileşenleri, sözlü aktarımlar, kültürün ideolojik unsurları ile devlet gücünün önemli etmenler oldukları tespit edilmiştir.

Kültürel ekoloji ile coğrafi özellikler ve tarihsel yaşanmışlıkların alan, mekan ve doğal manzaraya çeşitli anlamlar yüklediği, diğer bir ifade ile bu kavramların şekillenmesinde coğrafya ve tarihin belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte bu kavramların kültürün ayrılmaz parçaları oldukları ve kültürü şekillendirme yeteneğine sahip oldukları ortaya konulmaktadır. Bu hali ile coğrafya ve doğanın sunduğu ve doğal manzara olarak da söylenebilecek alan ve mekanlar insan eliyle şekillendirilerek kültürel manzara hüviyetine bürünmektedir. Kültürel ekoloji kültürün beslendiği havzayı teşkil etmektedir. Doğa kültürü, kültür ise alan, mekan ve manzarayı şekillendirmektedir. Sonrasında ise alan, mekan ve manzaranın şekillenmesi ile ortaya çıkan kültürel ekoloji kültürü etkisi altına almaya devam etmektedir. Bu bağlamda bağcılık, tahıl ve patates üretimi, kahvehaneler, doğal depolar, kayadan oyma evler kültürün birer sonucu ve kültürel ekolojinin birer parçasını oluşturmaktadır.

Kültürün birikimli olması ile kültürün şekillenmesinde etkili olan tarihsel süreçler, geçmişte yaşamış diğer topluluk, toplum veya kültürlerin olması kastedilmektedir. Bu doğrultuda kültürü ortak hafıza veya kimlik olarak da tanımlamak mümkün

görülmektedir. En son 1924 yılında gerçekleşen Nüfus Mübadelesi'ne kadar Ürgüp'te Rumların yaşadığı bilinmekle beraber halkın hafızasında bu coğrafyada Hristiyanların ve Ermenilerin yaşam sürdürdüklerine dair izler bulunmaktadır. Bu toplum veya kültürlerin şuanda fiziken var olmaması Ürgüp kültürünün bu kültürlerden tamamen bağımsız olduğu anlamına gelmemektedir. Geçmişte birlikte yaşama sonucu kültürel etkileşim gerçekleşmiş ve bu etkileşim günümüzde var olan kültürel yapının şekillenmesinde etkili olmuştur. Kültürel ekoloji kavramında da ifade edildiği gibi doğa insan eliyle kültürel manzaraya dönüştürülmekte ve meydana getirilen kültürel manzara da zaman içinde kültürün bizzat kendisini şekillendirmektedir. Eski kültürlerin aktardığı kültürel manzaranın halen yaşatıldığı ve bugünkü Ürgüp kültürünü de belirli ölçülerde şekillendirdiği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte 1924-1926 yıllarında Balkanlar'dan gelen ve muhacirler diye adlandırılan Müslüman Türklerin de Ürgüp kültüründe önemli bir role sahip oldukları değerlendirilmektedir.

Kültürel yapı olarak da tanımlanabilecek toplumsal hafıza ve kimliğin oluşturulmasında sözlü aktarımlar önemli işlevlere sahiptir. Ancak toplum içinde sürdürülen sözlü aktarımlar zaman içerisinde teknik ve teknolojik kanallar ile yürütülen sınırsız veri akışı karşısında eski etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu ise "birikimli eski" olarak da söylenebilecek olan kültürün kitle iletişim araçları vasıtasıyla sürekli ve hızlı bir şekilde değişen "yeni"ye dönüşme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir ifade ile kültürün aktarılmasının yalnızca sözlere dayandırılması ile gelecek zamanlarda kültürün bazı unsur veya öğelerinin temeli, değeri ve anlamı olmayan yapılara dönüşme ihtimali bulunmaktadır.

Aile büyüklerinin çocuk ve torunlarına verdikleri öğütler nesiller arası aktarılan değerlerin belirlenmesine sebep olmaktadır. Öğütler genel manada dürüstlük, çalışkan olmak, kul hakkı yememek, başkasına muhtaç olmamak gibi genel değerler çerçevesinde şekillenmektedir. Diğer bir ifade ile kültürün ideolojik unsuru ilk elden aktarıma tabi tutulmaktadır. Genel ve muğlak ifadeler içeren ideolojik kültür, değişen maddi ve davranışsal kültür ile birlikte hızlı bir biçimde dönüşüme maruz kalabilecektir. Değer ve anlamlar bütünü olarak kabul edilen ideolojik kültürün

somut davranış ve maddi kültür unsurları ile desteklenmemesi sonucunda ideolojik kültür unsurunun kültür içindeki pusula görevi etkisizleşebilecektir.

Saygı denildiğinde büyüklere, küçüklere ve nihayetinde kurulu düzene karşı beslenen ve zorlama içeren itaat hissi anlaşılmaktadır. Bu hissin yokluğu ise toplumsal yaptırım tedbirleri ile kontrol altında tutulmaktadır. Saygı, topluluk ve toplumun birlik ve beraberliğine karşı duyulmakta ve bu his fiziki bir varlığı olmayan grup yerine bu grubu temsil eden yaşlı veya ileri gelenlere karşı gösterilmektedir. Yaptırım gücü de genellikle yaşlılar ve toplumun ileri gelenleri tarafından toplum adına kullanılmaktadır. Yaşlılara veya belirli kişilere ise bu sorumluluk toplum tarafından bilinçli bir biçimde verilmektedir. Toplum, kurulu düzenini sürdürecektir kontrol mekanizmalarını kendi eliyle inşa etmektedir.

Toplumsal ve ekonomik hayatta devlet gücü veya devlet otoritesinin ön ayak olduğu uygulamalar her durumda kendisini hissettirmektedir. Vatandaşlar da bu duruma son derece alışmış olup kendileri için olumlu gördükleri birçok uygulamayı devletten beklemektedir. Bu beklentinin temelinde vatandaşların yeni karşılaştıkları durumlardaki tecrübesizliklerini devletin rehberliğinde bertaraf etme düşünceleri ile çevrelerindeki insanlara ve kişilere duydukları güvensizlik yatmaktadır. Ayrıca devletin kamu kurumları eliyle tanıttığı ve öncülük ettiği yenilikler halk tarafından kolaylıkla kabul edilirken, yeni bir uygulamanın arkasında devlet gücünün olması halkın değişime direnç göstermesi ihtimalini azaltmaktadır.

Düğünler, saygı kavramı ve kahvehanelerin kültürün merkezinde yer alarak kültürel unsurlarının muhafaza edilmesi ve aktarılmasında kilit önemde işlevleri olduğu değerlendirilmektedir. Her ne kadar düğünlerin uygulanış biçimleri ve saygı kavramında geçmişe göre farklılıklar bulunsa da derin bir geçmişe sahip olan kültürel yapıda bu öğelerin önemi halen kalıcılığını ve etkisini sürdürmektedir. Düğünlerin aracılığı ile toplumda kutsanan aile kurumu teşkil edilmekte ve toplumun sahip olduğu maddi ve davranışsal kültürel öğeleri paylaşılıp aktarılmaktadır. Düğünler bu hali ile kültürün taşıyıcısı olan bir kültürel öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Düğünleri belki de benzersiz kılan özelliği araç veya aracı olma rolüdür. Bu işlev kültürün, beka stratejilerinin toplamı olma tanımına uymaktadır. Kültür, kendi

devamını düğünlerin aktarıcılığı ile sağlamakta ve kendini bu yol ile muhafaza etmektedir.

Yaklaşık 500 yıldır Türk toplum hayatında yer edinen kahvehaneler sadece eğlenme maksatlı oyunlar oynanan ve boş vaktin değerlendirildiği yerler olmaktan oldukça uzaktır. Bu mekanlar, başta ekonomi olmak üzere hayatın akışının belirlendiği ve denetlendiği yerler haline dönüşmüştür. Özellikle köy ve kırsal yerleşim birimleri için bitkisel ve hayvansal üretim süreçlerinin konuşulduğu, bilgi aktarımı yapıldığı, ürünlerin pazarlanması için uygun taktiklerin ortaya koyulduğu ve ortak hareket tarzlarına karar verildiği yerler haline gelmiştir. Netice itibari ile kahvehaneler ortak hareketin ve dolayısıyla dayanışmanın kalesi olmuştur.

Reşberlik kavramı yöresel bir anlam taşımakla beraber sadece bir tür tarımsal çalışma şekli olmaktan uzaktır. Kültüre uygun biçimde üzerinde birçok anlam taşımaktadır. Öncelikle reşberlik, küçük ölçekli bitkisel üretim yapmaktır. Reşber, üretim araçlarına sahip olmakla beraber kendi iş gücünün yönetilmesi konusunda özgürlüğe sahiptir. Modern tarım aletleri kullanmaması, işlerini daha çok kol veya hayvan gücüne dayalı olarak yapması, hayvansal üretimde bulunmaması ve geçimini doğrudan bitkisel üretimden elde etmesi nedeniyle çiftçiden ayrılmaktadır. Aslında reşberlikten çiftçiliğe geçiş, geleneksel üretim biçimlerinden modern üretim biçimlerine geçişi ve tarımda uzmanlaşmayı ifade etmektedir. Reşberlik, geçimlik tarım işlerinde bulunmak ve özellikle geleneksel üretim biçimlerine uygun olarak tarımsal uğraş sergilemek anlamında kullanılmaktadır.

Dayanışma, ortak değerlere ulaşmak üzere çıkar birliği yapmak, diğer bir ifade ile bu amaçlar için anlamlı etkileşimde bulunmak biçiminde tanımlanmaktadır. Dayanışma, grubun gelişip ilerlemesine olanak sağlayacak biçimde örgütlendiğinde sergilenen davranışsal kültür sosyal kaldıraç halini almaktadır. İlçe'de karşılaşılan temel dayanışma pratikleri ölüm, düğün ve doğum törenlerinde komşu ve akrabaların yardımlaşması, tarımsal bilginin paylaşılması, İlçe merkezi ve köylerin tanıtılması ve buralarda yetiştirilen ürünlerin pazarlanması için tertip edilen festivaller, köylerin bir arada icra ettikleri ve yağmur için duaların edildiği ayinler ve şuanda uygulama alanı kalmayan seymanlık ve sıra odası adetleridir. Toplum, duruma ve güne uygun

dayanışma pratiklerini oluşturmakta, pratik işlevini kaybettiğinde ise bu dayanışma pratikleri son bulmakta veya yer değiştirmektedir.

Kültürel değişimi tetikleyen ana etken tarımsal üretim biçimlerindeki değişim olmakla beraber iklim, toplumsal yapı ve hanelerin ısınma koşullarındaki değişim; sit alanlarının varlığı, idari yapılanmadaki ve muhafazakarlık anlayışındaki değişimler de kültürel değişime etki eden etmenler arasında yer almaktadır.

Tarım ve tarımsal üretim biçimlerindeki değişim denildiğinde tarımsal mekanizasyonun artması, geçimlik tarımdan piyasa için üretime geçiş ve ticari ürün yetiştirilmesi, sulu tarımın yaygınlaşması, tarımsal getirinin artırılması için geniş arazilerde tarımsal üretimin gerçekleştirilmesi, piyasa mekanizmasının sağlıklı olarak tesis edilememesi ve tarımda uzmanlaşma kastedilmektedir.

Tarımsal mekanizasyonun artması konusunda traktörü ayrı bir yere konumlandırmak gerekmektedir. Belki de traktör, tarımın yapılış biçimini ve dolayısıyla toplumsal yapıyı değiştiren en önemli öge olmuştur. Öncelikle dayanışmayı şekillendiren etkileşimin yoğunluğu azaltmıştır ve işgücü ihtiyacını asgari düzeye indirerek tarımsal istihdamın dışında kalan emek fazlasının şehirlere göç etmesine ön ayak olmuştur. İkinci olarak, ulaşım ağlarının etkinliğine bağlı olmadan sahip olduğu yetkinlikler ile gerek mal gerekse insanların ulaşımını kolaylaştırmıştır. Üçüncü olarak, artık ürünü fazlalaştırdığından tarımsal metaların piyasaya çıkışını sağlamış, geçimlik ekonomiden pazar ekonomisine geçişi başlatmıştır. Yine bu vesile ile o güne kadar geçimlik ekonominin temeli olan tarım ve tarımsal ürünler, piyasaların konusu haline gelmiş ve metalaşmıştır. Tarımla yoğun olarak ilgilenen köy ve kırsal alanlar sattıkları bitkisel veya hayvansal ürünler karşılığında artan bir şekilde mekanik tarım aletleri almaya başlamış, tarım metalaşırken kırsal alanlar da ticaretin odak noktası haline gelmiştir. Son olarak ise pahalı tarım aletlerine sahip olanlar ve olmayanlar arasında üretim ve gelir konularında büyük eşitsizlikler meydana gelmiş, piyasa için üretim yapamayanlar tarımsal üretimden uzaklaşmıştır.

Tarımsal üretim biçimlerindeki bir diğer değişim de geçimlik üretimin terk edilerek piyasa için üretime başlanması, diğer bir anlatımla ticari ürün yetiştirilmesi

olmuştur. Geçimlik tarım, reşberin kendisi, ailesi ve beslediği hayvanlar için yapılan küçük ölçekli üretim tarzıdır. Bu üretimde öncelikle tüketilecek bitkisel veya hayvansal ürünlerin üretilmesi, sonrasında ise kalan artık ürünün yerel pazarlarda satılması hedeflenmektedir. Ticari tarımda ise pazar için talebin olduğu kısıtlı sayıda ürünü büyük miktarlarda üretmek hedeflenmektedir. Taleple birlikte yetiştirilecek ürünün kısa vadede gelir getirecek olması önemli bir belirleyici olmaktadır. Bölgede üzüm, soğan, kışka, karpuz, kavun, haşhaş, fasulye, nohut, kayısı, armut, elma, erik, arpa, buğday, çavdar, yulaf eskiye göre daha az miktarda yetiştirilirken, üzümün belirli köylerde daha çok yetiştirildiği, patates, çerezlik kabak ve fasulye üretiminin arttığı, meyve üretiminin ise azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte her köy belirli ürünlerde uzmanlaşmaya başlamış ve bu çerçevede tarımsal mekanizasyona yatırım yapmıştır. Ticari ürün kısa süre içinde nakit paraya çevrilebilecek ve dolayısıyla çiftçiye para kazandırabilecek ürün olarak kabul edilmesine rağmen sınırlı sayıda ürünü işlemeden ve üzerine değer katmadan taze olarak doğrudan satmak zor ve yorucu üretim sürecinin sonunda yeterli gelirin elde edilememesine neden olmaktadır. Taze ürün veya işlenmiş ürün çeşitliliği üreticinin lehine iken, tek tip ürünün bol miktarda üretilmesi piyasanın ve piyasa yapıcısı olan ticari şirketlerin lehine olmaktadır.

Ağırlıklı olarak kıraç arazilere sahip tarımsal araziler teknik gelişmeler ile birlikte artan oranda sulanmaya başlamıştır. Tarımsal mekanizasyon gibi sulu tarım da ürün miktarını artırarak piyasa için yapılan üretimi kolaylaştırmıştır. Sulu tarım neticesinde patates, kuru baklagiller ve çerezlik kabak üretiminde verim artışı sağlanmış ve yetiştirilen bitkinin çeşitliliği artırılmıştır. Sulu tarımın gelir artırıcı etkisi kırdan kente göçü de yavaşlatmıştır. Bu olumlu taraflarına rağmen sulama imkanlarına sahip olanlar ve olamayanlar arasında mevcut olan eşitsizlikler artmıştır. Ayrıca yer altı sularının kontrolsüz ve aşırı kullanılması kıt olan su kaynaklarını daha da azaltabilecektir.

Tarımın piyasanın bir metası haline gelmesiyle çok üretmek, çok gelir elde etmek olarak algılanmaktadır. Bu ise üretim araçlarından olan toprağa olan ihtiyaç ve talebi artırmıştır. Köylerin sınırlı tarım arazilerine sahip olması sebebiyle öncelikle tarıma elverişli konumda bulunmayan taşlı arazilerin tarıma kazandırılması yönünde

çalışmalar yürütülmüştür. Bu genişlemenin de doğal sınıra ulaşmasıyla birlikte sayıları az ama maddi güçleri fazla olan ve bu çerçevede geniş tarımsal alanları satın alan ve kiralayan çiftçiler tarımsal üretime devam ederken, bu çiftçilerle rekabet edemeyecek durumda olanlar öncelikle tarımı bırakmış, sonrasında ise geçinmek üzere farklı meslek ve bu doğrultuda yaşamak üzere farklı bir şehir arayışına girmiştir. Bu da, bölgenin toplumsal yapısını şekillendiren mesleki hareketlilik ve göç süreçlerini işaret etmektedir.

Geçimlik tarımda amacın tüketilecek ürünlerin yetiştirilmesi ve sonrasında kalan artık ürünlerin pazarlanması olduğu, ticari tarım da ise amacın doğrudan pazarlamaya dönük üretim yapmak olduğu ifade edilmiştir. Ürünlerin maliyetleri çıkaracak ve gelir edebilecek şekilde pazarlanabilmesi için meta mübadelesinin yapıldığı piyasaların üretici, aracı ve tüketici arasında denge gözetecek şekilde tesis edilmesi gerekmektedir. Üç tarafı ilgilendiren mübadelenin tek tarafın lehinde gelişmesi durumunda piyasanın aktörlerinin üretimi terk etmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bölgenin önemli bir ürünü olan üzümün fiyatını belirleyen Tekel gibi kamu iktisadi teşebbüslerinin ve Taskobirlik gibi kooperatiflerin artık faaliyet yürütmemesi üzüm üreticilerinin beklediği piyasa koşullarının oluşmamasına, yine önemli ürünlerden olan patates için taban fiyatlarının belirlenememesi çiftçilerin büyük firmalar veya komisyoncular karşısında korumasız ve çaresiz kalmasına neden olmaktadır. Öncelikle maliyetlerini karşılayamayan, sonrasında ise beklediği karları elde edemeyen çiftçiler ise zamanla üretim alanından çekilmektedir.

Tarım yaygınlığı ve etkileri nedeniyle toplumsal hayatın ve kültürün temel aktörü olmuştur. Ancak yukarıda tarımsal alanda yaşanan değişimlerle birlikte tarım, bireylerin yaşam biçimlerini şekillendiren bir faaliyet ve hayatın kendisi olmaktan uzaklaşarak ekonomik hayatın sadece bir unsuru olmaya başlamıştır. Çünkü artık herkesin tarımla uğraşmaya yetecek mali ve teknik kolaylıklara ulaşma imkanı kalmamıştır. Bununla birlikte gerek turizm gerekse esnaf ve zanaatkarlığın yaygınlaşması tarımın tek ekonomik kaynak olma özelliğini ortadan kaldırmıştır. Bu değişim ise tarıma dayalı olarak şekillenen kültürel yaşamı derinden etkilemiştir.

Tarım ve tarımsal üretim biçimindeki değişimden sonra kültürel değişimin sebepleri arasında sayılabilecek ikinci öge iklimdir. İklimde yaşanan olumsuzluklar tarımı doğrudan etkilemektedir. Küresel ısınmanın artması ile birlikte alışlagelmiş mevsimsel döngüler değişmiş, kar ve yağmur yağışları azalmıştır. Yağmurlar ise daha kısa sürelerde ani olarak yağmaya başlamıştır. İklım üretilen bitkileri ve üretim biçimlerini belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. Yetiştirilecek ürün ve sürdürülen üretim biçimleri binlerce yıllık bir birikimin neticesinde ortaya çıkmıştır. Ancak iklim, 30-40 yıl gibi kısa bir sürede değişim göstermeye başlamıştır. İnsanların ise iklim değişikliğine bu kadar kısa sürede tepki vermesi veya alışması mümkün görünmemektedir. Bu olumsuz durum ise tarımda daha çok sentetik ürünlerin kullanılması veya tarımın tamamen terk edilmesi gibi alışlagelmedik tepkilerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecektir. İklımdaki değişim sadece doğal şartların sonucunda gerçekleşmemiş, doğal olmayan gübre ve zirai ilaçların yaygın bir biçimde kullanılması ile çevre kirliliği baş göstermiş ve toprak kirlenmiştir. Bunun yanı sıra bitki çeşitliliği sınırlanmış, su kaynakları aşırı kullanılmıştır. Bu durum ise doğanın dengesinin bozulmasına katkı sağlamıştır.

Üçüncü sebep toplumsal yapıdaki değişimlerdir. Köy ve kırsal yerleşim birimlerinde aile kurumunun tesis edilmesinde karşılaşılan güçlükler ile ekonomik kaygıların haklı bir biçimde öncelenerek güvenli bir gelecek beklentisine sahip olunması tarıma dayalı kültürün etkilenmesine yol açmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesi, ancak eğitim seviyelerine göre köylerde istihdam olanaklarının yaratılamaması, şehirlerin göreceli olarak konfor bakımından köy veya küçük mahallere göre daha ön planda olması ve köylerin bu konuda göz ardı edilmesi, kadının iş hayatında yer almaya başlaması ve şehirlerin iş fırsatları sunması gibi sebeplerle kadınlar, kırsal bölgelerden daha büyük merkezlere doğru yer değiştirmek istemektedir. Bu hedeflerine büyük oranda ulaşmaktadır. Erkekler ise aile kurma olanağına kavuşmak amacıyla bu yer değiştirmeye eşlik etmektedir.

Hayatın birçok alanında yaşanan belirsizliklerden tarım da nasibini almaktadır. Üretim, hasat ve pazarlamada süregelen olumsuzluklar tarımın terk edilerek istihdam olanaklarının yüksek olduğu şehirlerde asgari ancak sürekli ücretlerin tercih edilmesine yol açmaktadır. Asgari ücretin miktarı ve göç edilecek şehirlerdeki kira

tutarları da dikkate alındığında köylerde tarımla uğraşan çiftçilerin ne kadar düşük ücretler elde ettiği ve bunun karşılığında yaşadıkları coğrafya ve kültürü terk etmek zorunda kaldıklarını açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Dördüncü sebep, ülke ve ilçe genelinde yaygınlaşan doğalgazın henüz köylere ulaşmamış olmasıdır. Mangal, soba ve kat kaloriferine kıyasla doğalgaz, daha az meşakkatli ve daha rahat bir ısınma imkanı sunmaktadır. Köylerde kalan ve tarımla uğraşan nüfusun yaş ortalamasının da artmış olması doğalgazın öneminin bir kat daha artmasına neden olmaktadır. Kış mevsimlerinin uzun ve sert geçtiği bölgede yeterli ısınma olmazsa olmaz denilebilecek ihtiyaçlar arasında bulunmaktadır. Bu imkanın ilçenin her yerine sunulmaması ise kamu imkanlarının sunulmasında eşitsizlik doğurmakta ve vatandaşlar kendi başlarına çözüm arayışı içine girmektedir. Bu arayış ise maddi imkana sahip olanlar için kışı ilçe merkezinde geçirmek ve yaz mevsiminde köye geri dönmek biçiminde olurken, buna maddi gücü yetmeyenler köydeki tüm taşınmazlarını satarak ilçe merkezinde doğalgazlı ev almakta ve köy yaşamını terk etmektedir.

Bölgede kentsel, doğal ve arkeolojik sit alanlarının varlığı kültürel değişime etki eden beşinci etmeni ortaya çıkarmaktadır. Vatandaşlar sit alanları nedeniyle tarım alanlarını genişletemediklerini ve mevcut tarım alanları üzerinde ihtiyaç duydukları yapılaşmaya gidemediklerini ifade etmektedir. Bu hali ile de turizmin tarım ve hayvancılığa oranla daha çok desteklendiğini ve çiftçilikle uğraşanların ikinci planda kaldığı yönünde algıya sahip olmaktadır. Bu olumsuz algı, belirli yönlerde harekete geçmelerini engellemekte ve kente kaçıışı bir çözüm olarak düşündürmektedir.

Altıncı sebep idari teşkilatlanmada yaşanan değişimler ve bunun toplumsal hafıza ve kimliğe olan olumsuz yansımalarıdır. Tarihi süreç içerisinde Ürgüp'e bağlı bazı köyler belde hüviyetine kavuşmuş veya zaman içerisinde bu hüviyetlerini kaybetmiştir. Bununla birlikte ilçe merkezine bağlı mahalleler birleştirilerek eskiden var olan birçok mahallenin varlığı sonlandırılmıştır. Bu durum ise mahalle kimliğinin kaybedilmesi yönünde olumsuz bir sonuca yol açmıştır. Belediye ile çeşitli yatırım ve iş imkanlarına kavuşan köyler, belediyelerin kapatılması ile yeniden bütçeleri olmayan muhtarlık ile yönetilmeye başlamıştır. Belde dar kapsamlı da olsa bir kent

çehresi yaratmış ve o beldenin iticilik oranı düşmüştür. Kentten köye yeniden dönüş, köylülerin köylülüğe dönmek istememelerine ve kısmen en yakın kentlere göç etmesine neden olmuştur. Bununla birlikte köy, belde ve mahalleleri sadece birer idari teşkilatlanma birimi olarak görmek mümkün gözükmemektedir. Bu yerleşim merkezleri kültürün üzerinde yükseldiği alan ve mekanlar olup aynı zamanda toplumsal hafızanın şekillendiği kültür coğrafyalarıdır. Gerek buraların terk edilmesi gerekse kağıt üzerinde bu kültürel kimliklerin sonlandırılması toplumsal hafızanın da beraberinde zamanla kaybolmasıyla sonuçlanabilecektir.

Yedinci ve son sebebin ise muhafazakarlığın dönüşümü ve “Bizim Gibi Olmasın” pişmanlığı olduğu değerlendirilmektedir. Muhafazakarlığın sürekli olarak direnç yönünde hareket etmesi ve toplumsal veya kültürel yapıdaki değişimlere sonuna kadar karşı durması mümkün gözükmemektedir. Bir beka stratejisi olan kültür, kendi yapısını devam ettirecek veya toplumsal yapıya uyum sağlayacak çözümleri üretebilmektedir. Bu çözüm odaklı dönüşüm belirli hallerde muhafazakarlığın sonlanması olarak da değerlendirilebilecekken aslında kültürün direncinin sınırını yansıtmaktadır. Belirli bir toplumsal yapı ve bu çerçevede bir kültür içinde doğup büyüyen insanların, dahil oldukları şartları benimsememesi ve çocuklarına bunlardan farklı imkanlar sunmak istemesi bir pişmanlık olarak karşılıklarına çıkmaktadır. Bu pişmanlık ise kültüre ve toplumsal yapıya ters düşmek pahasına veya bu yapıların sonlanmasına yol açacak şekilde sahip oldukları düşünce ve davranışları değiştirmelerine neden olmaktadır. Kültür veya toplumsal yapı bireyin hayatını idame ettirecek imkanlar sunmadığında bireyler de bu yapılara uygun hareket etme konusunda ısrar etmemektedir.

Kültürel değişimin sebeplerini ardından değişimin hızı ve yönünün ne olduğuna da değinmekte fayda görülmektedir. Değişimin hızı ile ortaya çıkan sürecin zamana yaygın bir biçimde yavaş veya aksi biçimde ani ve hızlı gerçekleşmesi ifade edilmektedir. Yön denildiğinde ise değişen yapının nereye doğru evrildiği ve değişim sonucunda nasıl bir yapı ile karşılaşılacağı anlatılmaya çalışılmaktadır. Toplumlar avcılık ve toplayıcılıktan tarım toplumuna, oradan da sanayi toplumuna dönüşmüştür. Sanayi toplumuna geçiş ile birlikte fabrikalaşma ve şehirleşme oranları artış göstermiştir. Bu hali ile değişimde doğrusal yön meydana gelmiştir. Ürgüp

özelinde ise geleneksel tarımsal üretim biçimleri tarımsal mekanizasyonun artması ile birlikte 1960'lı yıllardan itibaren değişmeye başlamış, turizm de yine aynı yıllarda belirmeye başlamıştır. Ancak 1990'lı yılların başından itibaren iki alanda hızlı ve köklü değişimler meydana gelmiştir. Bu çerçevede değişimin devrim olarak da tanımlanabilecek şekilde yüksek hızda gerçekleştiğini söylemek mümkün görünmektedir.

Değişimin yönüne bakıldığında ise tarım toplumuna has özelliklerinin kaybedildiği, endüstrileşmeye geçişin tam olarak sağlanamadığı ve endüstrileşmenin getireceği fabrikalaşma veya şehirleşmenin de yaşanmadığı görülmüştür. Eski yapı değişmeye veya bozulmaya başlamış fakat yerine konulacak yeni bir yapı ortaya çıkarılamamıştır. Kırsal bölgeler şehirleşmemiş, kırsal bölgelerin yakınında yer alan şehirler kırsaldan yoğun bir göç almıştır. Bireylerin zihinlerinde oluşan olumlu şehir algısı şehirlerin çekim merkezi haline gelmesine yol açmıştır. Bazen doğayla iş birliği içinde bazen de doğaya karşı gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler terk edilerek doğanın karşısında konumlanan şehirlere sığınılmıştır.

Değişim yönünün doğrusal olmadığı, mevcut değişimin alanyazında yer alan dalgalı ve değişken değişim modellerine de uymadığı görülmektedir. Eskinin terk edilmesi ancak yerine toplumsal ve kültürel yapıya uygun bir yapının konulamaması değişimin evrimleşemeyen karmaşa ile sonuçlanmasına yol açmıştır. Karmaşayı ortaya çıkaran başlıca üç dönüşümün olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle çiftçiler, üretim ve pazarlama konusunda sahip oldukları özgürlüğü kaybetmeye başlamıştır. Hangi ürünün ne kadar yetiştirileceği ve ne kadar ücrete satılacağını belirleme imkanını kaybetmiştir. Görünmeyen piyasa mekanizmalarının diktesi ile belirli ürünlerden bol miktarda üretmeye ve piyasanın istediği fiyata satmaya başlamıştır. Bu durum ise özgür çiftçilerin gayri resmi olarak sözleşmeli üretici konumuna düşmelerine yol açmıştır. Diğer bir ifade ile tarım alanında faaliyet gösteren ticari şirketler ve aracılar herhangi bir yükümlülük altına girmeden çiftçilere istediği üretimi yaptırabilmeye başlamıştır.

Evrimleşemeyen karmaşaya yol açan diğer bir husus da köylü ve çiftçilerin üretici konumdan tüketici konuma gelmeleridir. Başta traktör olmak üzere mekanik veya motorlu tarımsal aletleri almak için köylüler üretip sattıklarından fazlasını

harcamakta ve fiyat farkları nedeni ile de borçlu duruma düşmektedir. Tarım arazilerinde piyasaya dönük sınırlı sayıda ticari ürün üretmeleri nedeniyle de yumurta, et, süt ve ekmek gibi temel gıdalar bile dışardan temin edilmektedir. Böylece kendi kendine yetebilen geçimlik tarım sistemi tamamen terk edilmektedir. Değişen üretim biçimine paralel olarak kendisi için değil piyasa için üretimde bulunan çiftçi ürettiğine yabancılaşmaktadır. Benzer bir ifade ile çiftçiler piyasanın sunduğu ürünleri tüketmek üzere üretim yapmaktadır.

Tarımsal yapının son bulmaya başladığı bölgede turizm sektörü can kurtarıcı veya alternatif gelir kapısı olarak görülmektedir. Ancak turizm ürkek bir sektör olma konumunu hala korumakta küresel ve bölgesel kriz anlarında turizm alanında neredeyse tüm faaliyetler sonlanmaktadır. Bu hali ile alternatif gelir kapısı olan turizmden de halkın beklediği olumlu neticeler elde edilememekte ve meydana gelen karmaşa daha da etkili olmaya başlamaktadır.

Yaygın değişim süreci içinde direnç gösterebilen kültürel unsur veya ögenin olduğunu söylemek oldukça güç gözükmektedir. Bir kültürel unsur kendinden beklenen işlevi gerçekleştirebildiği yani ihtiyaçlara karşılık verebildiği ölçüde değişime direnç göstermekte veya küçük ölçüde değişime uğramaktadır. Daha önce Ürgüp özelinde değişimin yaygın ve hızlı bir şekilde gerçekleştiği ifade edilmiştir. Bu yaygın ve ani değişim kültürün tüm unsurlarını da hızlı bir şekilde değişime uğratmıştır. Bu değişimden kültürün üzerine oturduğu temel olan tarım ve tarımsal üretim biçimleri de nasibini almıştır. Ancak hala ekonomik olarak belirli işlevleri görmesi ve kültürel manada bir temel olması sebebiyle tarımın değişime belirli ölçülerde direnç gösteren yegane unsur olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Kültürel değişimin şiddetini yavaşlatan, diğer bir ifade ile tarımın değişime direnç göstermesini sağlayan iki etmenin varlığından bahsedilebilecektir. Bunlar turizm ve tarımın işbirliği ile göçlerin iki taraflı etkisinin olmasıdır. Yeni ve tarıma alternatif bir sektör olarak görülen turizm, tarımda faaliyet gösteren iş gücünün kaydığı bir alan olmasının yanı sıra çeşitli alt sektörleri ile tarımı destekleyici ve tarıma dayalı kültürü devam ettirici bir role sahip olmuştur. Sıcak hava balonculuğunun yaygınlaşması ile birlikte bu faaliyetlerde sigortalı olarak yarı veya tam zamanlı uğraşan özellikle gençlerin gece ve sabahın ilk saatlerinde işlerinin bitmesi, günün

diğer vakitlerinde köy ve kasabalarında bitkisel ve hayvansal üretim yaparak ek gelir elde etmelerine ve böylelikle tarıma devam etmelerine olanak sağlamaktadır. Sıcak hava balonculuğu asgari bir gelir elde etmelerini sağlamakta, gençler ise bu imkanların sunduğu rahatlıkla kültürel olarak kendilerine aktarılan tarımsal uğraşları devan ettirmektedir. Ancak tarım bu noktada bir yaşam ve temel üretim biçimi olmaktan ziyade bir ek gelir kaynağı olarak görülmektedir.

İkinci olumlu etki de yine düşünölenin aksine göçlerin olumlu etkisidir. Göçler normal şartlar altında kırsal alanların boşalmasına ve burada inşa edilen kültürün de yozlaşmasına neden olmaktadır. Ancak dış göç ile bölgeden ayrılan vatandaşların kazançlarının bir kısmını burada kalan akrabalarına göndererek onların göç etmesini önlemesi göçün ilk olumlu etkisi olmuştur. İkinci olarak ise emekli olanların köylerine geri dönmesi veya köy ve kırsal bölgelerin turizme açılması ile birlikte yeni yatırımcıların buralara gelmesi köylere sosyal ve ekonomik canlılık getirmeye başlamıştır. Yeni gelenlerin yarattığı ekonomik ve sosyal canlılık, bölgenin kültürüne uyum sağladığı sürece olumlu bir etki sağlamakaya devam edecek olup bu etkinin baskın hale gelerek kültürü içten değiştirme imkanı ise olumlu olduğunu düşünölen süreci tersine çevirebilecektir.

Buraya kadar kültürün oluşmasına etki eden unsurlar, kültürün temel öğeleri, kültürel değişimin sebepleri, değişimin yön ve hızı ile değişime gösterilen direnç ve bu direncin sebeplerinden bahsedilmiştir. Buradan itibaren ise kültürel değişimin sonuçlarına değinilecektir. Öncelikle dayanışma olgusunun uğradığı dönüşüm ele alınacak olup, sonrasında sırasıyla mahalle, köy ve köylülük kavramı; köylülükten kırsal kentliliğe geçiş; köylerin yeniden cazibe kazanması; doğayla zar atmak ve kültürel unsurların aynı anda değişmemesi temalarına değinilecektir.

Dayanışma, benzer normlara sahip olmaları nedeniyle ağırlıklı olarak aile içinde, akraba ve komşular arasında vücut bulmaktadır. Toplumsal mesafe arttığında ise dayanışmanın yoğunluğu azalmaktadır. Dayanışma bazen artı değer üretmek için kurulan bir etkileşim olmakta, bazen de aile, akraba, köy veya mahalle birlik ve beraberliğini sağlamak dayanışmanın amacı haline gelmektedir. Geniş aile ve akrabaların azalması, aile veya akraba içindeki ekonomik mübadelenin yerini diğer

insanlarla yapılan ekonomik mübadelenin alması, kadınların iş gücüne katılması gibi nedenlerle aile, akraba ve komşuların dayanışma havzasındaki önemleri kaybolmaya başlamıştır.

Dayanışma yoğun ilişkiler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Köy veya mahallelerin dar bir alanda kurulması, cami, kahvehane, fırın ve çeşmelerin ortak kullanımı, mahalle ve tarım arazisi komşuluğu, kısa tarım sezonunda ekim, hasat ve ürün değerlendirilmenin işbirliği içinde bitirilmesi zorunluluğu grup üyeleri arasında yoğun ilişki kurulmasına yol açmıştır. Gerek mekânsal şartlar gerekse karşılıklı zorunluluklar bu etkileşimin temel belirleyicisi haline gelmiştir. Günümüzde ise bireyler arasında anlamlı etkileşim oluşmasına yol açabilecek fırın ve çeşme gibi kamusal alanların işlevini kaybetmesi, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması ve hayatta kalmak için doğaya karşı verilen mücadelede karşılıklı mecburiyetlerin büyük oranda ortadan kalkması ilk olarak yoğun ilişki ve etkileşim kurulmasını engellemiş, sonrasında ise yoğun etkileşime dayalı olarak ortaya çıkan dayanışmayı azaltmıştır.

Bitkisel ve hayvansal üretim kadın ve erkeğin iş birliği içinde gerçekleştirilmiş ve bahsi geçen işlerde kadın ve erkeğin arasında tesis edilen iş bölümü ile aile içinde kuvvetli bir dayanışma meydana gelmiştir. Zaman içerisinde tarımın makinalar ile yapılmaya başlanması, kadınların etkin rol aldıkları hayvancılığın azalması, hasat edilen ürünlerin hanenin geçimi veya kışlık tüketim için değil mal mübadelesi için piyasaya sürülmesi ve hanelerin tüketileceği gıda maddelerinin hazır olarak alınması ile birlikte kadınların tarımsal faaliyetlerdeki rolleri azalmıştır. Bunun neticesinde ise iş bölümünün doğurduğu kuvvetli dayanışma zayıflamıştır.

Anlamlı etkileşimin ve bu doğrultuda dayanışmanın temelinde karşılıklılık ilkesi yatmaktadır. Karşılıklılık ve neticesinde ortaya çıkan minnettarlık bir tercih meselesi olmaktan öte zorunluluk halini almıştır. Karşılıklılık ilkesinin temelinde sırayla işlerin halledilmesinden öte etkileşimin devam ettirilmesi zorunluluğunun bulunduğu değerlendirilmektedir. Diğer bir ifade ile karşılıklılık prensibinin koruduğu temel değer iş gücü mübadelesi ve hediyeleşme gibi anlamlı etkileşim uygulamalarının devam ettirilmesidir. Karşılıklılık ilkesi çerçevesinde sürdürülen etkileşim ise sıkı bir informal toplumsal kontrol mekanizmasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu

durum ise köy ve mahalledeki değişim ve yeniliklerden tüm grup üyelerinin haberdar olmasını ve değişen durumlara göre hareket tarzı geliştirmesine yol açmaktadır.

Grup üyeleri arasında güvenin tesis edilmesi dayanışmanın oluşması için gerekli şartların başında gelmektedir. Güven, uzun bir zaman diliminde yaşanan tecrübeler neticesinde ancak oluşabilmektedir. Kapalı toplumların bünyesinde tesis edilen informal sosyal kontrol ile tüm grup üyeleri etkin bir gözetim altında tutularak kime, ne ölçüde güven duyulacağı belirlenmekte ve bu durum sık sık sınımlanmaktadır. Bu sürecin sonunda ise yardımlaşma ve dayanışmanın yoğunluğu belirlenmektedir. Kapalı toplumların özellikle piyasa şartları ve üretim ilişkileri neticesinde dışarıya karşı açılması ve toplumda bilindik hale gelen ve sınırları çizilebilen davranışsal kültürün öngörülmez hale gelmesi neticesinde bilinene karşı duyulan güven, bilinmeyene karşı duyulan şüpheye dönüşmüştür. Bu dönüşüm ise dayanışmacı ilişkilerin kurulmasını zorlaştırmaya başlamıştır.

Muhtaçlığın giderilmesi veya karşılıklı ihtiyaçların temin edilmesi amacıyla kurulan dayanışmacı ilişki tarımında yaşanan makineleşme ile zayıflamaktadır. Çünkü, makinalar ihtiyaç duyulan iş gücünü ziyadesiyle karşılamaktadır. Bununla birlikte yeniliğe karşı duyulan şüphe, şüpheyi ortadan kaldıracı doğal liderlerin rol üstlenmemesi gibi hususlar yeniliğe ulaşma konusunda ortak hareket etmeyi zorlaştırmaktadır. Sonuç itibarıyla geleneksel dayanışma zayıflamaktadır. Buna rağmen farklı köylere mensup köylülerin beraberlik içinde yağmur duasına çıkması ve bu ayinsel töreni sürekli hale getirmeleri yeni dayanışma biçimlerinin de zaman içinde oluşabileceğini göstermektedir.

Geleneksel dayanışmanın azalması, buna mukabil geleneksel dayanışmaya yakın olacak şekilde yeni dayanışma biçimlerinin ortaya çıkmasına rağmen dayanışmanın amacı hali hazırda bir bütün olarak kalmayı başarmak ve eksiklik hissedilen alanlarda birbirine destek olmaktan öteye gidememiştir. Yöresel tabir ile dayanışma “Ne ondurmak ne de öldürmek” seviyesinde kalmıştır. Diğer bir ifade ile dayanışma modeli sivil dayanışmaya geçiş yapamamıştır. Sivil dayanışma ile karşılıklı kurulan değil, üçüncü tarafa yönlendirilen dayanışma modeli kast edilmektedir. Köylüleri veya çiftçileri temsil edecek, kooperatif biçimindeki tüzel kişiliklerin kurulması veya

ortaklık içinde bulunabilecekleri yeni yapılar içinde bulunmaları sivil dayanışmanın kurulabilmesi ile mümkün olabilecektir. Ancak, karşılıklı güven eksikliği veya eski tecrübelerin ışığında kaybolan güvenin yeniden tesis edilmesindeki güçlükler sivil dayanışmanın kurulmasının önündeki en büyük engelleri teşkil etmektedir. Farklı köylerde yaşayan köylülerin toplanarak yağmur duası yapılması, yeni dayanışma biçimlerinde de din olgusunun halen önemli bir etken olduğunu gözler önüne sermektedir.

Mahalle ile köy ve köylülük kavramları da kültürel değişim sürecinden nasibini almıştır. Bitkisel ve hayvansal üretimin esas geçim kaynağını oluşturması ve kendi kendine yeterli olmak mahalle ve köylerin en önemli özellikleri iken artık peynir, süt ve yumurta gibi temel gıdalar bile ilçe merkezinde bulunan marketlerden alınmaktadır. Makine ve elektronik gereçler konusunda şehirlere bağlı olan köyler, artık yiyecek konusunda bile şehirlere bağımlı hale gelmiştir. Bununla birlikte köylerde bulunan başta PTT ve sağlık ocağı gibi kamu kurumlarının faaliyetlerine zamanla son verilmiş ve kamusal anlamada da köyler şehirlere muhtaç durumda bırakılmıştır. Tüm bu olumsuzluklar neticesinde köyler yokluğun, şehirler ise varlığın merkezleri olarak görülmeye başlanmıştır. Çalışmak da köylülerin en büyük özelliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak son yıllarda köyler faal çiftçilerle değil emekli olup köye dönen veya şehir hayatından bıkip buralara göç eden vatandaşlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu tersine göç ile şehir kültürünün tarıma dayalı köy kültürüne baskın hale gelmesi söz konusu olacaktır. Bunun yanı sıra çalışmakla anılan köyler, keyifle boş vakit geçirilecek ve dinlenilecek emekli pansiyonlarına dönüşebilecektir. Bu durum ise yeterli tarımsal üretimin oluşmamasına neden olabilecektir.

Köylerin sosyal ve ekonomik hayatı ile birlikte mimarisi de değişime uğramıştır. Ancak, tüm bu alanlarda yaşanan dönüşümler sonrasında köyler ne köy olarak kalabilmiş ne de kentleşebilmiştir. Yukarıda da ifade edilen temel özelliklerini kaybetmiş, buna rağmen şehirlerin arzu edilen özelliklerine kavuşamamıştır. Bu arada kalmışlık nedeniyle köyler kira ödememek için sadece barınma amaçlı kullanılan barınaklara, yaz mevsiminde şehirden kaçmak üzere tercih edilen tatil bölgelerine veya boş zaman geçirmek amaçlı tarım yapmak üzere hafta sonları

uğranılan mekanlara dönüşmeye başlamıştır. Diğer bir ifade ile köyler kırsal kentler olmaya yüz tutmuştur.

Köy, köylülük, mahalle kavramlarının değişmesi ve köylerin kırsal kentlere dönüşmeye başlamasına rağmen bitkisel veya hayvansal üretimi destelemek amacıyla devlet destekli verilen krediler özellikle gençlerin kısmen de olsa köyde kalarak üretimde bulunmalarına yol açmaktadır. Bununla birlikte Mustafapaşa, İbrahimpaşa ve Ayvalı köylerindeki turistik tesislerin işgücü ihtiyacını buldukları köylerden karşılaması ve istihdam yaratması köylerin boşalmasının önüne bir nebze de olsa set çekmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi kültürel değişimin en önemli belirleyicisi tarım ve tarımsal üretim biçimlerindeki değişim olmuştur. Teknik anlamdaki tüm yenilik ve gelişmelere rağmen çevresel ve doğal şartların ani değişimleri tarımı belirsizliğe itmektedir. Çiftçiler bu belirsizliği “kumar oynamak, doğayla zar atmak” şeklinde tanımlamaktadır. Doğanın ve iklimin verdiği ani ve genelde olumsuz tepkileri ise sadece küresel ısınmaya bağlamak olanaklı olmayıp insan eliyle doğal dengenin bozulması ve toprağın aşırı sömürüye maruz bırakılması bu olumsuz sonuçların tetikleyicisi olmuştur. Bu durum ise binlerce yıllık süreç sonrasında elde edilen tarım öğretisi ve kültüründen koparak hızlı bir şekilde dayatılan tarım yapma biçimlerini tercih etmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültürün davranışsal, maddi ve ideolojik unsurları olduğu ifade edilmişti. Kültürel değişimden bahsedilirken bu üç unsurun aynı anda değişmediği, unsurların değişime direnç göstermesi gibi nedenlerden dolayı fasılalı bir biçimde değişime maruz kalabileceği hususları da belirtilmişti. Ancak, bu çalışmada değişim dinamiklerinin kültürün unsurlarının veya öğelerinin biri veya birkaçına yönelmediği, doğrudan ve şiddetli bir biçimde kültürün temeli olan tarım ve tarımsal üretim biçimlerine yöneldiği değerlendirilmektedir. Farklı bir anlatımla, hayatta kalma stratejisi olarak kabul edilen tarım kültürü değişimin nesnesi haline getirilmiştir. Bu bağlamda, dayandığı temel erozyona uğrayan kültürel unsurlar da ani bir biçimde, aralarında dikkate değer bir gecikme veya fasıla olmadan değişimden nasibini almıştır. Tüketimin yoğunlaşmasıyla maddi kültür, bireyselliğin artması ve yoğun bir şekilde

kar etme amacının güdülmesi ile birlikte ideolojik kültür ve bu hedef veya gayeler doğrultusunda değer odaklı olmayan etkileşim ve ilişkilerin artması ile birlikte davranışsal kültür birlik içinde değişmeye veya evrimleşemeyen karmaşa içinde sürüklenmeye başlamıştır.

Bu bölümde sonuç olarak söylenebilecek hususlar ise şu şekildedir. Ürgüp İlçesi'nde yaşanan ve yaşatılan kültür, tarım ve tarımsal üretim biçimleri üzerine inşa edilmiştir. Doğanın ve ekonomik şartların meydana getirdiği zorluklar karşısında birlik ve beraberliği sürdürebilmek, yaşanan yokluk ve yoksulluğu bertaraf edebilmek ve ortaya çıkan ihtiyaçları etkileşim içinde karşılayabilmek kültürün davranışsal unsurunu da oluşturan dayanışma olgusu ile mümkün olmuştur. Böylelikle dayanışma, davranışsal kültürün en önemli ögesi olarak belirmiştir. Kültürel değişimi başlatan ve sürdüren en önemli etkenler teknik yenilikler ve kültürlenmedir. Bunların genel özelliği ise dış kaynaklı olmaları ve toplumun dinamikleri tarafından başlatılmamış olmalarıdır. Kültürel değişim hızlı ve ani bir biçimde gerçekleşmektedir. Değişime direnç gösteren veya değişimden en az etkilenen kültürel unsur veya öge yok denecek kadar azdır. Bunun en önemli sebebi değişimin doğrudan kültürün zeminine yani tarım ve tarımsal üretim biçimlerine yönelmesidir. Kültürün kaleleri olan kültürel unsurlar teker teker alınmadan, kültürün kendisi şiddetli bir şekilde doğrudan içerden ele geçirilmiştir. Eski düzen kaybedilmiş, yerine konacak yeni düzen ise oluşturulamamıştır. Bu belirsizlik ise sosyal ve ekonomik alanda karmaşaya yol açmıştır. Yaşanan karmaşa ise toplumsal güvenin azalması veya yok olmasıyla sonuçlanmış, bu güvensizlik ortamı karmaşanın üstesinden gelenebilecek işbirliğinin sağlanamamasına neden olmuş ve karmaşa ortamı kendini sürekli olarak yeniden üretebilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ürgüp Şarap Fabrikası Müdürlüğü. (2004). Bilgi Notu. Nevşehir, Ürgüp.
- (1968). 1968 Yılı Nevşehir Yıllığı. Nevşehir: Nevşehir Valiliği.
- (1973). 1973 Yılı Nevşehir Yıllığı. Nevşehir: Nevşehir Valiliği.
- 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (2021, 03 31). T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- Akşit, B. (1966). Türkiye'de Az Gelişmiş Kapitalizm ve Köylere Girişi. Ankara: O.D.T.Ü. Öğrenci Birliği Yayınları.
- Akşit, B. (1985). Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme. Ankara: Turhan Kıtabevi.
- Akşit, B. (1993). Studies in Rural Transformation in Turkey 1950-1990. P. Stirling içinde, Culture and Economy: Changes in Turkish Villages (s. 187-200). Cambridge: The Eathon Press.
- Akuzun, A. (2014). Ürgüp Seni Çok Seviyorum. Ankara: Murat Kıtabevi.
- Akuzun, A. (2016). Şen Olasın Ürgüp. Ankara: Ankamat Matbaacılık.
- Aldan, M. (1971). Nevşehir İli Ekonomik Durumu Hakkında Rapor. Nevşehir: Nevşehir Valiliği.
- Anderson, J. (2015). Cultural Geography: Places and Traces. London: Routledge.
- Anderson, L. S. (2010). Genetically Engineered Tomatoes Reach Supermarkets. R. K. Rasmussen içinde, Agriculture in History (Cilt 3, s. 1109-1117). Pasadena: Salem Press.
- Arı, K. (2003). Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Atak, H. (2011). Bir Veri Toplama Yönteminin Seçilmesi. R. Kumar içinde, Araştırma Yöntemleri (s. 145-176). Ankara: Edge Akademi Yayın Dağıtım.
- Atak, H. (2011). Örneklem Seçimi. R. Kumar içinde, Araştırma Yöntemleri (Ö. Çokluk, G. Şekercioğlu, & H. Atak, Çev., s. 203-229). Ankara: Edge Akademi Yayın Dağıtım.

- Ateş, S., & Türemiş, N. (2011). Nevşehir Yöresinde Tarımsal Sürdürülebilirlik Yaklaşımı. Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (s. 231-246). Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Atış, E. (2005). Tarım ve Çevre. F. Yavuz içinde, Türkiye'de Tarım (s. 161-176). Ankara : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Aysu, A. (2009). Piyasa ve Küçük Köylülük. Mülkiye Dergisi, 33(262), 223-235.
- Aytaş, S. (2011). Nevşehir'de Mübadil Kültürü. Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu. 7, s. 291-300. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Bakanlığı, T. v. (1965). Nevşehir Turizm Planlaması. Ankara: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı.
- Bal, H. (2014). Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri. Bursa: Sentez Yayın ve Dağıtım.
- Barker, C. (2004). The SAGE Dictionary of Cultural Studies. London: SAGE Publications.
- Barker, G., & Goucher, C. (2015). Introduction: A World With Agriculture. G. Barker, & C. Goucher içinde, The Cambridge World History (s. 1-25). Cambridge: Cambridge University Press.
- Baumann, Z. (2003). Yasa Koyucular ve Yorumcular. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Metis.
- Bayaner, A. (2005). Türkiye Tarımının Kurumsal Yapısı. F. Yavuz içinde, Türkiye'de Tarım (s. 120-129). Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Benedict, R. (1960). Patterns of Culture. New York: The New American Library.
- Berger, B. M. (1995). An Essay On Culture. Berkeley: University of California Press.
- Berkes, N. (1942). Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü Neşriyatı.
- Bingül, İ. (2013). Osmanlı'da Kahvehane ve Toplumsal Hayat Mekanları. Ankara: Gram Yayınları.
- Bisesi, M. S. (2010). Müller Discovers Insecticidal Properties of DDT. R. K. Rasmussen içinde, Agriculture in History (Cilt 2, s. 713-718). Pasadena: Salem Press.
- Boratav, K. (2004). Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm. Ankara: İmge Kitabevi.

- Boratav, K. (2012). Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Boudon, R. (1986). Theories of Social Change. (J. C. Whitehouse, Çev.) Berkeley: University of California Press.
- Bridgers, M. B. (2010). Organic Farming Gains in Popularity. R. K. Rasmussen içinde, Agriculture in History (Cilt 3, s. 896-903). Pasadena: Salem Press.
- Bruce, S., & Yearley, S. (2006). The SAGE Dictionary of Sociology. London: SAGE Publications.
- Buttel, F. H., Larson, O. F., & Gillespie Jr., G. W. (1990). The Sociology of Agriculture. New York: Greenwood Press.
- Childe, V. G. (1951). Man Makes Himself. New York: A Mentor Book.
- Clark, J. G. (2010). McCormick's Mechanical Reaper Transforms Wheat Farming. R. K. Rasmussen içinde, Agriculture in History (Cilt 2, s. 458-463). Pasadena: Salem Press.
- Cresswell, T. (2005). Moral Geographies. D. Sibley, P. Jackson, D. Atkinson, & N. Washbourne içinde, Cultural Geography: A Critical Dictionary of Key Concepts (s. 128-133). London: I. B. Tauris.
- Çakmak, C. (2011). Karamanlı Türkçesine Genel Bir Bakış Denemesi. Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (s. 185-203). Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Darity, W. A. (2008). International Encyclopedia of the Social Sciences (Cilt II). Detroit: The Gale Group.
- Darity, W. A. (2008). International Encyclopedia of the Social Sciences (Cilt VII). Detroit: The Gale Group.
- Darity, W. A. (2008). International Encyclopedia of the Social Sciences (Cilt VIII). Detroit: The Gale Group.
- Dedeoğlu, B. (2015). Göçlerin Neden ve Sonuçları. Geçmişten Geleceğe Nevşehir(19-20-21-22), 92-94.
- Deniz, C. (2021, 03 24). Hürriyet Gazetesi. Hürriyet Gazetesi: <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/ciftci-yaslaniyor-41573484> adresinden alındı
- Descartes, R. (2010). Agriculture and Animal Husbandry Spread Through the World. R. K. Rasmussen içinde, Agriculture in History (Cilt 1, s. 1-13). Pasadena: Salem Press.

- Direk, M. (2012). Tarım Tarihi ve Deontoloji. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Dobrowolski, K. (1971). Peasant Traditional Culture. T. Shanin içinde, Peasants and Peasant Societies (s. 277-298). Baltimore: Penguin Books.
- Doğan, T. (1998). 50 Yıl Önce Ürgüp. Ürgüp(17), 31-32.
- Doğan, T. (1998). 50 Yıl Önceki Ürgüp-2. Ürgüp(18), 25-26.
- Durkheim, E. (2006). Toplumsal İşbölümü. (Ö. Ozankaya, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2013). Toplum Biliminin Yöntem Kuralları. (Ö. Ozankaya, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Eagleton, T. (2005). Kültür Yorumları. (Ö. Çelik, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eceoğlu, A. (2011). Mimamrisi İle Bir Tarih "Kapadokya". Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu. 1, s. 233-243. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Ecevit, M. C. (1999). Kırsal Türkiye'nin Değişim Dinamikleri - Gökçeada Köyü Monografisi. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elmacı, O. (2008). Ürgüp Tarihi. Ankara: Ürün Yayınları.
- Emrullah Güney, H. G. (1974). Nevşehir İli Yakın Çevre İncelemeleri. İstanbul: Kitap Sarayı.
- Er, B., & Hünerek, Z. S. (2011). Turistik Bir Bölge Olan Nevşehir İlinin Yöredeki El Sanatlarına Katkısı. Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (s. 63-76). Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Erdentuğ, N. (1956). Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Erkal, M. (2014). Sosyoloji. İstanbul: Der Yayınları.
- Eserpek, A. (1979). Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme: Erzurum'un İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Federico, G. (2005). Feeding The World: An Economic History of Agriculture 1800-2000. Princeton: Princeton University Press.
- Fib Haber. (2021, Haziran 13). Fib Haber Web Sitesi: <https://www.fibhaber.com/nevsehir/urgup-un-mahalle-sayisi-10-a-dustu-h63304.html> adresinden alındı
- Fichter, J. H. (2012). Sosyoloji Nedir. (N. Çelebi, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

- Fisher, L. F. (2010). Scientists Debate Using Antibiotics in Animal Feed. R. K. Rasmussen içinde, *Agriculture in History* (Cilt 3, s. 857-864). Pasadena: Salem Press.
- Fiske, A. P. (1993). *Structures of Social Life*. New York: The Free Press.
- Foster, G. M. (1962). *Traditional Cultures and the Impact of Technological Change*. New York: Harper and Row Publishers .
- Gallagher, D., & McIntosh, R. (2015). *Agriculture and Urbanism*. G. Barker, & C. Goucher içinde, *The Cambridge World History* (s. 186-209). Cambridge: The Cambridge University Press.
- Geertz, C. (1963). *Agricultural Involution: The Process Of Ecological Change In Indonesia*. Berkeley: University of California Press.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Giddens, A. (2009). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Gökalp, Z. (2010). *Türkçülüğün Esasları*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Gökalp, Z. (2015). *Türk Medeniyet Tarihi*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Griswold, W. (2013). *Cultures and Societies in A Changing World*. Los Angeles: Sage Publications.
- Güçbilmez, E. (1972). *Yenimahalle ve Kayadibi: Karşılaştırmalı Bir Köy Araştırması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Güçlü, F. (1994). *Nevşehir Folklorundan İzlenimler*. Ankara: Günorta Yayınları.
- Günaydın, G. (2009). Türkiye Tarım Politikalarında "Yapısal Uyum" 2000'li Yıllar. *Mülkiye Dergisi*, 33(262), 175-221.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Hechter, M. (1988). *Principles of Group Solidarity*. Berkeley: University of California Press.
- Hill, J. F. (2010). Liebig Develops Chemical Fertilizers. R. K. Rasmussen içinde, *Agriculture in History* (Cilt 2, s. 470-475). Pasadena: Salem Press.
- İlbars, Z., & Temren, B. (2003). *Kültürel Boyutlarıyla Mustafapaşa (Sinassos)*. Ankara: Tüksev Yayınları.

- İlhan, İ., & Ersoy, E. (2011). Nevşehir Ekonomisinin Sektörel Analizi. Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (s. 153-193). Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Inglehart, R. (2018). Cultural Evolution. Cambridge: Cambridge University Press.
- Innes, M. (2003). Understanding Social Control: Deviance, Crime and Social Order. Berkshire: Open University Press.
- İşcen, Y. (2011). Ürgüp: Düşler Ülkesinde Bir Kültür Yolculuğu. Ürgüp: Ürgüp Tanıtma Vakfı Kültür Yayınları.
- Jeffries, V. (2014). The Palgrave Handbook of Altruism, Morality, and Social Solidarity. (V. Jeffries, Dü.) New York: Palgrave Macmillan.
- Karakul, Ö. (2011). İbrahimpaşa Köyü'nün Kültürel Değerleri ve Dönüşümü. Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri. 6, s. 271-287. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, M. (1994). Geçmişte Günümüze Ürgüp. Ankara: Mozaik Dizgi.
- Kemal Görmez, H. K. (2002). Kapadokya Mevcut Durum Raporu. Nevşehir: Nevşehir VALiliği.
- Kepenek, Y. (1990). Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi. Ankara: Teori Yayınları.
- Keyder, Ç. (1993). The Genesis of Petty Commodity Production in Agriculture. P. Stirling içinde, Culture and Economy: Changes In Turkish Villages (s. 171-186). Cambridgeshire: The Eothen Press.
- Keyder, Ç., & Yenal, Z. (2018). Bildiğimiz Tarımın Sonu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıray, M. B. (1964). Ereğli - Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Kniffen, F. B. (2010). Horses Are Domesticated in Central Asia. R. K. Rasmussen içinde, Agriculture in History (Cilt 1, s. 76-80). Pasadena: Salem Press.
- Komter, A. E. (2005). Social Solidarity and the Gift. New York: Cambridge University Press.
- (1966). Köy Envanter Etüdlere Göre Nevşehir. Ankara: Köy İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Köymen, O. (2009, Bahar). Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar-Çretenler-Patronlar. Mülkiye Dergisi, 33(262), s. 25-39.

- Kroeber, A. (1952). *The Nature of Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kroeber, A. (1963). *Anthropology: Culture, Patterns, and Processes*. New York: Harbinger Books.
- Longhurst, B., Smith, G., Bagnall, G., Crawford, G., Ogborn, M., Baldwin, E., & McCracken, S. (2008). *Introducing Cultural Studies*. Edinburg: Pearson Education.
- Lovely, R. (2010). American Farmers Increase Insecticide Use. R. K. Rasmussen içinde, *Agriculture in History* (Cilt 1, s. 614-620). Pasadena: Salem Press.
- Martin, J. (2005). Identity. D. Atkinson, P. Jackson, D. Sibley, & N. Washbourne içinde, *Cultural Geography: A Critical Dictionary of Key Concepts* (s. 97-102). London: I. B. Tauris.
- Mayozer, M., & Roudart, L. (2006). *A History of World Agriculture*. London: Earthscan.
- Miran, B. (2005). Tarımsal Yapı ve Üretim. F. Yavuz içinde, *Türkiye'de Tarım* (s. 9-41). Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Misztal, B. A. (2003). *Theories of Social Remembering*. Berkshire: Open University Press.
- Mitchell, D. (2000). *Cultural Geography: A Critical Introduction*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Mitchell, D. (2005). Landscape. D. Sibley, P. Jackson, D. Atkinson, & N. Washbourne içinde, *Cultural Geography: A Critical Dictionary of Key Concepts* (s. 49-64). London: I. B. Tauris.
- Neuman, L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayın Odası.
- Nevşehir 50. Yıl Kitabı. (2004). Nevşehir: Nevşehir Valiliği.
- Nevşehir İli. (1983). *Yurt Ansiklopedisi: Türkiye İl İl*, 8(110). İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- Nisbet, R. A. (1969). *Social Change and History*. New York: Oxford University Press.
- Oflaz, M. (2011). 16. Yüzyıl Sonlarında Ürgüp Kazası. *Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. 5, s. 313-330. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.

- Ogburn, W. F. (1964). *Social Change With Respect To Culture and Original Nature*. Massachusetts: Peter Smith.
- Öger, A. (2011). Karamanlıca Yazılmış Bir Eser: Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası. *Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. 1, s. 37-49. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Özdem, O. (2011). Karamanlıların Kapadokya'da Yaşadıkları Alan İçerisinde Müslüman Türklerle Sosyal Hayat Paylaşımı. *Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu* (s. 135-150). Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, N. (2011). Kültür Turizmi - Kültürel Ekonomik Yaklaşım Açısından Kültür ve Turizm İşbirliğinin Önemi. *Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. 5, s. 375-399. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, G. E. (2008). 19 ve 20. Yüzyıllarda Niğde Sancağı'nın İdari Taksimatı. M. Şaşmaz içinde, *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine* (s. 69-81). İstanbul: Kitabevi.
- Öztürk, İ. (2008). Konya Vlayet Salnamelerine Göre Niğde Sancağı'ndaki Eğitim-Öğretim. M. Şaşmaz içinde, *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine* (s. 107-127). İstanbul: Kitabevi.
- Pamuk, Ş. (2009). Türkiye'de Tarım ve İktisadi Gelişme:1880-2000. *Mülkiye Dergisi*, 33(262), 63-76.
- Pamuk, Ş. (2018). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pearse, A. (1971). *The Social Structure of Peasantry*. T. Shanin içinde, *Peasants and Peasant Societies* (s. 69-80). Baltimore: Penguin Books.
- Redfield, R. (1953). *The Primitive World and Its Transformations*. New York: Cornell University Press.
- Redfield, R. (1961). *The Little Community and Peasant Society and Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (H. Hülür, Çev.) Ankara: DeKi Yayınları.
- Ritzer, G. (2014). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. (H. Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Ritzer, G., & Ryan, J. M. (2011). *The Concise Encyclopedia of Sociology*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Rubenstein, J. M. (2011). *The Cultural Landscape*. Boston: Prentice Hall.

- Sabah Gazetesi. (2021, 03 21). Sabah Gazetesi:
<https://www.sabah.com.tr/anadolu/2013/02/15/urgup-dogalgaza-kavustu>
adresinden alındı
- Sandal, E. K. (2007). Kahramanmaraş'ın Üç Mahallesinde Karşılaştırmalı KÜltür Coğrafyası Açısından Bir İnceleme. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2), 473-486.
- Sauer, C. O. (1997). The Morphology of Landscape. J. Agnew, D. N. Livingstone, & A. Rogers içinde, Human Geography: An Essential Anthology (s. 296-315). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Sevindik, H. (2005). Kültür ve Gelişim Safhaları. Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları(1), 14-18.
- Shanin, T. (1971). A Russian Household at the Turn of the Century. T. Shanin içinde, Peasants and Peasant Societies (s. 30-36). Baltimore: Penguin Books.
- Shanin, T. (1971). Peasantry as A Political Factor. T. Shanin içinde, Peasants and Peasant Societies (s. 238-264). Baltimore: Penguin Books .
- Shanin, T. (1971). Peasants and Peasant Societies. Baltimore: Penguin Books.
- Sharp, J. L. (1952). Steel Axes For Stone-Age Australians. Human Organization, 11(2), 62-73.
- Somyürek, H. İ. (2021). Her Yönüyle Ürgüp 1960. Ankara: Palme Yayınevi.
- Sorokin, P. A. (1928). Contemporary Sociological Theories. New York: Harper and Brothers.
- Sorokin, P. A. (1962). Society, Culture, and Personality: Their Structures and Dynamics. New York: Cooper Square Publishers.
- Sökmen, C. (2011). Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri. İstanbul: Ötüken.
- Sönmez, K. (2011). Nevşehir İli Ürgüp İlçesinde Düğün Adetleri ve Çeyiz Geleneği. Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu. 4, s. 355-372. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Stedile, J. (2009). Çokuluslu Şirketlerin Tarıma Karşı Saldırısı. Mülkiye Dergisi, 33(262), 99-105.
- Steward, J. H. (1972). Theory of Culture Change(The Methodology of Multilinear Evolution). Chicago: University of Illinois Press.
- Stirling, P. (1965). Turkish Village. London: Weidenfeld and Nicolson.

- Stirling, P. (1971). Turkish Village. T. Shanin içinde, Peasants and Peasant Societies (s. 37-48). Baltimore: Penguin Books.
- Stirling, P. (1993). Introduction: Growth and Change. P. Stirling içinde, Culture and Economy (s. 1-16). Cambridgeshire: The Eothen Press.
- Strauss, C. L. (1969). The Elementary Structures of Kinship. (R. Needham, Dü., J. H. Bell, J. R. von Sturmer, & N. Rodney, Çev.) Boston: Beacon Press.
- Suiçmez, B. R. (2021, 06 01). Tarım Alanındaki Özelleştirmeler. Ziraat Mühendisleri Odası:
https://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/b98dc0dbafde48e_ek.pdf?tipi=14
adresinden alındı
- Sur, F. H., Abadan, Y., Selen, H. S., Ülkmen, İ. H., İnan, Ş., Yavuz, F., . . . Aktan, R. (1954). Zirai Makinelerinin Sosyal Ekonomisi. Ankara: Yeni Matbaa.
- Sztompka, P. (2003). Trust: A Sociological Theory. Cambridge: Cambridge University Press.
- Şahbaz, S. (2007). Geçmişten Günümüze Kahvehaneler, Kahvehanelerin Sosyal Yaşamdaki Yeri ve Önemi: Aydın Merkez Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: T.C. Adnan Menderes Ünivresitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şamiloğlu, F., & Karacaer, S. S. (2011). Kapadokya Yöresinin Turizm Potansiyeli ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri. Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu. 3, s. 129-150. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2021, 03 21). T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- Tabakoğlu, A. (2000). Türk İktisat Tarihi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- (1982). Tarımsal Yapı ve Üretim 1980. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Tecim, E. (2012). Toplumsal Güvenin Temelleri: Antropolojik Bir Yapılandırma. EKEV Akademi Dergisi(51), 1-14.
- Texier, C. (2002). Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi (Cilt 3). (A. Suat, Çev.) Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Timmer, C. (2007). A World Without Agriculture: The Structural Transformation in Historical Perspective. Washington D. C.: The AEI Press.

- Tönnies, F. (2018). Cemmat ve Cemiyet. (E. Güler, Çev.) İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Turhan, M. (1950). Analysis of the Cultural Changes. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi(6), 57-68.
- Turhan, M. (1956). Kültürde Değişen ve Değişmeye Mukavemet Eden Unsurlar. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübi Psikoloji Çalışmaları, 1, 6-21.
- Turhan, M. (1956). Teknik Değişmelerin Sosyal Tesirleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübi Psikoloji Çalışmaları, 2, 1-10.
- Turhan, M. (2015). Kültür Değişmeleri. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Turner, B. S. (2006). The Cambridge Dictionary of Sociology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Türk Dil Kurumu. (2020, 11 08). Türk Dil Kurumu Genel Ağı: [https://sozluk.gov.tr/adresinden alındı](https://sozluk.gov.tr/adresinden%20alindi)
- Türkdoğan, O. (2016). Türkiye'de Köy Sosyolojisi ve Temel Sorunları. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Türker, O. (1998). Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ahali Mübadelesinin 75. Yılı. Tarih ve Toplum, 226-235.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021, 01 06). Nüfus ve Demografi İstatistikleri: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> adresinden alındı
- Türkkan, Z. (2017). Durkheim ve Weber: Paradigmatik Bağlamda Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 188-217.
- Tylor, E. B. (2016). Primitive Culture (Cilt I). New York: Dover Publications.
- UNESCO. (2019, 09 11). Mexico City Declaration on Cultural Policies: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000054668?posInSet=1&queryId=N-EXPLORE-52a6f342-5554-43a3-92e1-0d9dc6e98aac> adresinden alındı
- Ustakara, F., & Burhan, E. (2017). Toplumsal İletişim Kuramı Olarak Kahvehanelere Dair Bir Araştırma: Gaziantep Örneği. Erciyes İletişim Dergisi, 210-226.
- Uygur, A. (2011). Nevşehir-İç Anadolu Bölgesinde Üretilen Tekstiller İçin Bazı Öneriler. Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu. 1, s. 359-368. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.

- Ürgüp Haber. (2021, 03 21). Ürgüp Haber: <http://www.urguphaber.com/urgup-te-dogalgaz-calismalarinin-yuzde-94-u-tamamlandi-h1157.html> adresinden alındı
- Wallace, R. A., & Wolf, A. (2015). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. (L. Elburuz, & M. R. Ayas, Çev.) Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Weber, M. (2007). Sosyolojinin Temel Kavramları (6. Baskı b.). (M. Beyaztaş, Çev.) İstanbul: Bakış Yayınları.
- Williams, R. (1960). Culture&Society 1780-1950. New York: Anchor Books.
- Yardımcı, O. (2011). Türkiye Doğal Gaz Piyasası: Geçmiş 25 Yıl , Gelecek 25 Yıl. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3(2), 157-166.
- Yasa, İ. (1955). Hasanoğlan Köyü. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Yasa, İ. (1969). Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, F. (2005). Tarım Politikası. F. Yavuz içinde, Türkiye'de Tarım (s. 43-66). Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Yavuz, F., & Çağlayan, T. (2005). Türkiye Tarımının Tarihi. F. Yavuz içinde, Türkiye'de Tarım (s. 1-8). Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Yıldırım, A. E. (2020). Üretme Tüket. İstanbul: Sia Yayıncılık.

EK - MÜLAKAT FORMU

1. Kişisel Sorular
  - a. Yaş
  - b. Eğitim Durumu
  - c. Meslek ve Ek İş Durumu
  - d. Medeni Durumu
  - e. Çocuk Sayısı
  - f. Doğduğu Yer ve Şuanki İkametgahı, Kaç yıl oturduğu
  - g. Geliri
  - h. Bitkisel ve/veya Hayvansal Üretimdeki Tecrübesi(Zaman, Büyüklük vb.)
2. Yaşadığınız yerin tarih ve coğrafyasından bahsedebilir misiniz?
3. Geçmişten bugüne hayatınızda veya çevrenizde gözle görülebilir ve hissedilebilir bir şekilde neler değişti? Neler değişime direnç gösterdi? Siz bu değişiklikleri olumlu mu olumsuz mu buluyorsunuz? (Haberleşme ve ulaşım imkanları, teknoloji vs.)
4. Televizyon, radyo, telefon köye ne zaman geldi?
5. Yaşadığınız yerin nüfus yapısından bahsedebilir misiniz? Nüfus değişiminin nedenleri nelerdir?
6. İnsanların yaşadığı yeri terk etmemesi için ne olması gerekir?
7. Yaşadığınız yerin insanından ve insan ilişkilerinden bahsedebilir misiniz?
8. A köyü, B mahallesi, C ilçesi denildiğinde aklınıza ilk ne gelir?
9. Akraba ve komşularınız sizin için ne ifade eder?
10. Erkek ve kadınların boş zaman uğraşları nelerdir?
11. Gelenek, görenek, adetlerinizden ve kültürünüzden bahsedebilir misiniz?
12. Anne, baba veya diğer büyüklerden ne gördünüz? Size ne öğütlerlerdi? Siz çocuklarınıza ne öğütlüyorsunuz?
13. Nerede o eski günlerimiz, geleneklerimiz, adetlerimiz dediğiniz oluyor mu? Eskiye özlem duyuyor musunuz?
14. Geçim kaynaklarınız nelerdir?
15. Tarım ve hayvancılık ile ilgili olarak neler yapılır? Ne yetiştirilir?
16. Üretim araçlarının mülkiyeti kimdedir? Ortak kullanım var mıdır? (Toprak, traktör, vb.)

17. Traktör köye ne zaman geldi? Ne zaman yaygınlaştı?
18. Traktör ile hayatta neler değişti?
19. Tarım ve hayvancılıkta İş gücü ihtiyacı nasıl sağlanır?
20. Tarım ve hayvancılıkta kadın ve erkeğin rolü nedir?
21. Rençber ve çiftçi ne anlama gelmektedir?
22. Bağ, bahçe, tarla, bostan ne demektir?
23. Yetiştirdiğiniz ürünleri ne yaparsınız? Yetiştirdiğiniz ürünlerle ne yaparsınız, artık ürünleri nasıl değerlendirirsiniz? Neden Ürünlerinizi dağıtırsınız? Kışlık yiyecek hazırlığı nasıl olur?
24. Bitkisel ve hayvansal üretimin devam etmesi için ne yapılması gerekir?
25. Siz veya büyükleriniz savaş, afet, kıtlık, deprem gibi büyük bir afet yaşadınız mı? Nasıl atlattınız?
26. Yerleşim yerinde kimin sözü dinlenir?(Örgütlenmede, uyuşmazlıklarda vb.)
27. Temel huzursuzluk ve çatışma sebepleri nelerdir?
28. Şehir denilince aklınıza ne gelir?
29. İyi veya mutlu bir yaşam nedir?
30. Okul, kütüphane ve öğrenci sayısı nedir? Halkın eğitim durumu nasıldır?
31. En değerli meslek hangisidir? Neden?
32. Turizm Ürgüp'e ne kattı?
33. Yardımlaşma ve dayanışma nedir? Yaşadığınız yerdeki yardımlaşma ve dayanışma şekillerinden bahsedebilir misiniz? Karşılık olması gerekir mi?
34. Tarımsal hayat nedir? Tarımsal faaliyetler hayatı nasıl şekillendirir?
35. Neden insanlar yardımlaşır veya dayanışma sergiler?
36. Doğa ve hayvanlar eskiden size ne anlam ifade ederdi? Şimdi ne anlam ifade etmektedir?
(Doğa ve hayvanlarla dayanışma)